

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ YAYINLARI : 2



KANSU GAVRÎ'NİN TÜRKÇE DÎVÂNİ

(METİN-İNCELEME-TIPKIBASIM)

Yard. Doç. Dr. Orhan YAVUZ

KONYA - 2002



SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ YAYINLARI: 2

KANSU GAVRÎ'NİN TÜRKÇE DÎVÂNİ

(METİN-İNCELEME-TIPKIBASIM)

Yard. Doç. Dr. Orhan YAVUZ

KONYA - 2002

© S.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2002/KONYA

Selçuk Üniversitesi Yönetim Kurulunun 13.11.2002 tarih
ve 2002/186 sayılı kararı ile bastırılmıştır.

ISBN: 975-448-163-6

Baskı:

Selçuk Üniversitesi Basım Evi

Tel: 0.332.241 18 44 KONYA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	13
GİRİŞ	17
Memlûkler.....	19
Mısır'da Türkçe.....	20
Mısır'da Türkçenin Devreleri.....	21
Mısır'da Anadolu Türkçesi.....	24
Memlûk Sarayı Etrafında Bir Edebî Çevre.....	28
Türk Dünyasında Şâir Hükümdarlar.....	38
Kansu Gavri.....	42
Gavri'nin Şiirlerinde Şekil ve Muhtevâ.....	54
BİBLİYOGRAFYA	59
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	67
METİN	69
1. Dîvânında yer alan şiirleri	71
2. Hikâyât-ı Ashâb-ı Kehf'teki şiirler	145
3. Kitâb Ukûdü'l-Cevheriyye'deki murabbaı.....	153
4. El-Kasâidü'r-Rabbâniyye Ve'l-Muvaşşahatü's-Sultâniyyeti'l-Gavriyye'de yer alan şiirleri	154
5. Arapça Dîvâmı'nda yer alan gazeli	156

DİL ÖZELLİKLERİ	157
-----------------------	-----

BİRİNCİ BÖLÜM

SES BİLGİSİ	159
-------------------	-----

I. ÜNLÜLER	159
------------------	-----

A. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ	159
---------------------------	-----

1. e-i değişimleri	159
--------------------------	-----

2. o/u, ö/ü değişimleri	163
-------------------------------	-----

B. ÜNLÜ UYUMU	164
---------------------	-----

1. İncelik-kalınlık bakımından ünlü uyumu	164
---	-----

2. Yuvarlaklık-düzlük bakımından ünlü uyumu.....	165
--	-----

a. Kelimelerde yuvarlaklaşma	165
------------------------------------	-----

b. Eklerde yuvarlaklaşma	168
--------------------------------	-----

c. Düz ünlü taşıyan ekler	174
---------------------------------	-----

C. ÜNLÜ DÜŞMESİ	181
-----------------------	-----

a. Kelime bünyesinde ünlü düşmesi	181
---	-----

b. Eklerde ünlü düşmesi	183
-------------------------------	-----

D. KELİME BİRLEŞMELERİ	183
------------------------------	-----

II. ÜNSÜZLER	185
--------------------	-----

A. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ	185
----------------------------	-----

1. k / ħ değişikliği	185
2. k / g değişikliği	186
3. ğ ve g seslerinin gelişmesi	189
4. g / v, y değişmesi	191
5. b / v değişmesi	192
6. ñ / g değişmesi	193
7. t / d değişmesi	194
8. d / y değişmesi	198
B. ÜNSÜZ BENZEŞMESİ	198
1. İmlâsı kalıplaşmış ekler	198
2. Kelime içinde sadâlılaşma	200
C. GÖÇÜŞME	201
D. ÜNSÜZ TÜREMESİ	201
1. -y- ve -n- yardımcı ünsüzleri	201
2. s ikizleşmesi	202
E. ÜNSÜZ DÜŞMESİ	202
1. l düşmesi	203
2. r düşmesi	203
F. HECE DÜŞMESİ	203

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEKİL BİLGİSİ	205
I. İSİM	205
A. ÇOKLUK	205
B. İYELİK EKLERİ	205
C. İSİM TAMLAMALARI	207
1. Belirtili isim tamlamaları	207
2. Belirtisiz isim tamlamaları	208
D. İSİM ÇEKİMİ	208
1. İlgi hâli ekleri	208
2. Yönelme hâli eki	209
3. Yükleme hâli ekleri	209
4. Bulunma hâli eki	211
5. Ayrılma hâli eki	211
6. Eşitlik hâli eki	212
7. Vâsıta hâli ekleri	212
8. Yön ekleri	213
E. SAYI İSİMLERİ	214
1. Asıl sayı isimleri	214
2. Yabancı menşe'li sayı isimleri	215

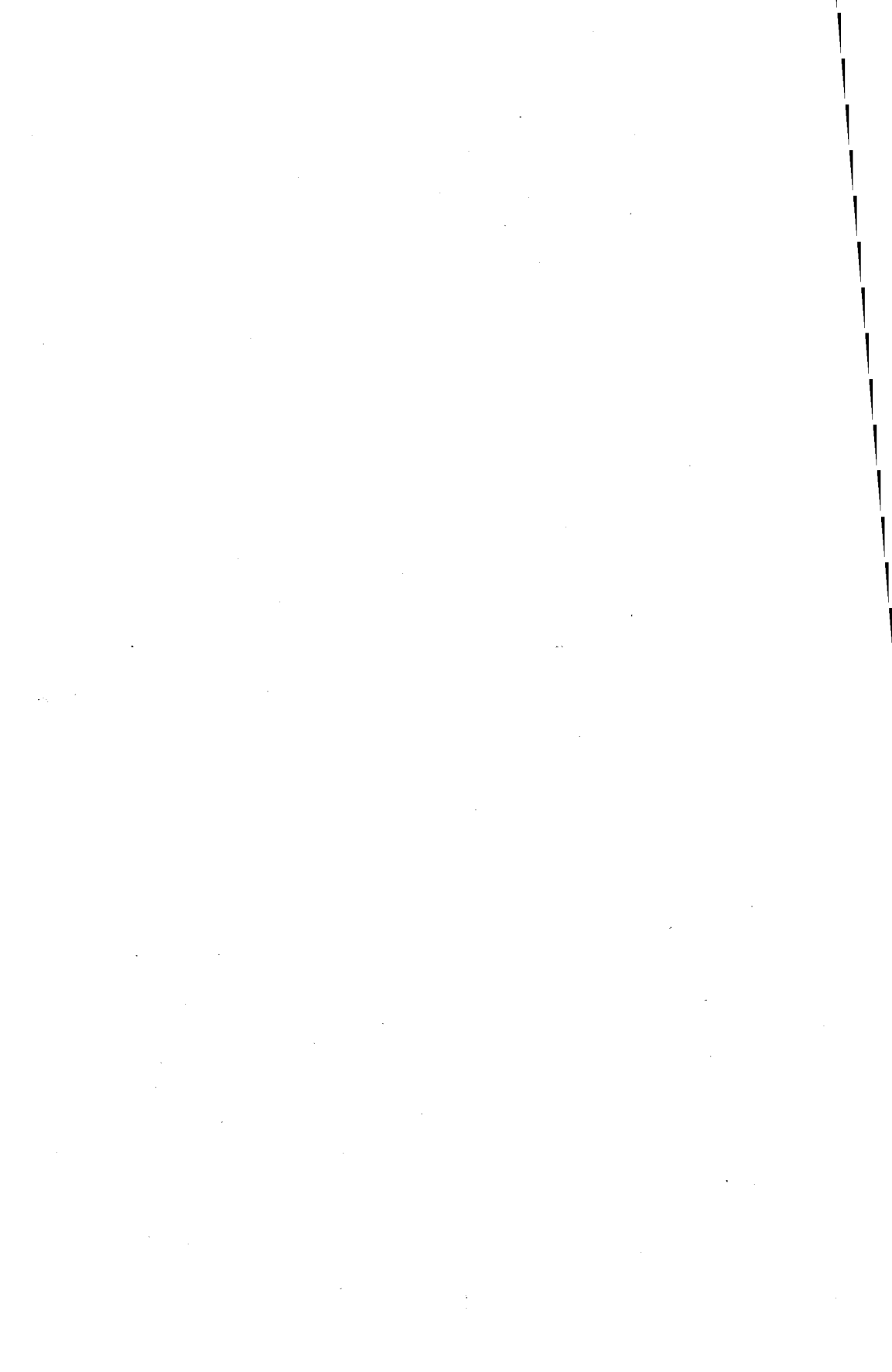
F. İSİMDEN İSİM YAPMA EKLERİ	215
G. FİİLDEN İSİM YAPMA EKLERİ	217
II. Z A M İ R	220
A. ŞAHIS ZAMİRLERİ	220
B. İŞÂRET ZAMİRLERİ	224
C. DÖNÜŞLÜLÜK ZAMİRLERİ	225
D. BELİRSİZLİK ZAMİRLERİ	225
E. SORU ZAMİRLERİ	227
F. BAĞLAMA ZAMİRLERİ	228
III. S I F A T	229
A. NİTELEME SIFATLARI	229
B. SIFATLARDA BERKİTME VE KÜÇÜLTME	229
1. Berkitme sıfatları	229
2. Küçültme sıfatları	230
C. BELİRTME SIFATLARI	230
1. İşâret sıfatları	230
2. Belirsizlik sıfatları	231
3. Soru sıfatları	233

IV. Z A R F	234
A. ZAMAN ZARFLARI	234
1. İsim ve sıfatlardan meydana gelen zaman zarfları ..	234
2. Doğrudan doğruya edat ve zarf olanlar	236
B YER ZARFLARI	237
C. MİKDAR ZARFLARI	237
1. Doğrudan doğruya zarf olanlar	237
2. Sıfatlardan yapılanlar	237
3. Kelime tekrarı ile yapılanlar	239
D. SURET ZARFLARI	239
V. E D A T	241
A. BAĞLAMA EDATLARI	241
1. Şart bildirenler	241
2. Sınırlama bildirenler	242
3. Sebep bildirenler	242
4. İstisnâ bildirenler	243
5. Cümle bağlayıcılar	243
6. Bağlama (atıf) edatları	243
7. Bağlama vavı	244
8. Karşılaştırma edatları	244

9. Benzetme edatları	245
B. SON ÇEKİM EDATLARI	245
C. SORU EDATLARI	246
D. İŞÂRET EDATLARI	247
E. BERKİTME (KUVVETLENDİRME) EDATLARI	248
F. ÇAĞIRMA EDATLARI	249
G. ÜNLEME EDATLARI	249
H. CEVAP EDATLARI	250
VI. FİİL	251
A. OLUMSUZLUK EKİ	251
B. BİLDİRME EKLERİ VE CEVHERÎ FİİL	251
1. Bildirme geniş zaman ekleri	251
2. Görülen geçmiş zaman	253
3. Öğrenilen geçmiş zaman	254
4. Şart	254
5. -iken zarf-fiili	254
C. İSİMDEN FİİL YAPMA EKLERİ	255
D. İSİMDEN YARDIMCI FİİLLERLE FİİL YAPMA	255
a. Yardımcı fiillerle fiil yapma	256
b. İsim grubu şeklinde birleşik fiiller	259

1. Yalın hâlde isimlerle	259
2. İyelik eki alan isimlerle	261
3. Belirtme hâlinde isimlerle	261
4. Yönelme hâlinde isimlerle	262
5. Bulunma hâlinde isimlerle	264
6. Ayrılma hâlinde isimlerle	264
E. FİILDEN FİİL YAPMA EKLERİ	265
F. FİİL ÇEKİMİ	267
a. Bildirme (haber) kipleri	267
1. Görülen geçmiş zaman	267
2. Öğrenilen geçmiş zaman	268
3. Geniş zaman	270
4. Gelecek zaman	272
b. Dilek kipleri	273
1. İstek çekimi	273
2. Emir çekimi	274
3. Şart çekimi	275
4. Gereklik çekimi	276

G. SIFAT – FİLLER.....	277
1. Geniş zaman sıfat-fiilleri	277
2. Geçmiş zaman sıfat-fiilleri	277
3. Gelecek zaman sıfat-fiilleri	278
H. ZARF - FİLLER	278
1. Hâl bildirenler	279
2. Zaman bildirenler	279
3. Bağlama görevinde olanlar	281
4. Birleşik fiil oluşturanlar	282
a. İktidârî fiilin olumlusu	282
b. İktidârî fiilin olumsuzu	282
TIPKIBASIM (METİN).....	283



ÖN SÖZ

Türk milleti, tarladaki çiftçisi ile dağdaki çobanından devletinin başındaki hükümdârına kadar şâir bir millettir. Bu münâsebetledir ki tarihinin her devir ve sahasında birçok şâir hükümdârlar ortaya çıkarmıştır. Bu Türk hükümdârları ilime, sanata ve edebiyata çok büyük değer vermişler; bu işlerle uğraşanları desteklemişler ve korumuşlardır. Hattâ bu gibi şahıslara hazineinden maaş bile bağlamışlardır.

İşte ilim, edebiyat ve sanata değer veren, âlimleri koruyan, Mısır'daki icraatlarıyla bunun en güzel örneğini teşkil eden Türk hükümdârlarından biri de Mısır Memlûkleri'nin son sultânı Kansu Gavrî'dir. Elinizdeki bu çalışmada, Mısır'ın imârı için yaptırdığı eserler ve bizzat şiirleriyle tanıdığımız Sultan Kansu Gavrî ve dîvânı ile şiirleri konu edinilmiştir.

Eseri hazırlarken önce geniş bir *Giriş* bölümü ile çalışmamıza başladık. Bu bölümde son Mısır Memlûk Sultânı Kansu Gavrî'yi mevzu edinmeden önce, Memlûkler ile memlûk sisteminin ortaya çıkışı üzerinde durduk ve Mısır'da memlûk hâkimiyetinin sağlanması konularını işledik. Daha sonra Memlûk sarayında ve dolayısıyla da Mısır'da Türkçenin dönemleri ile bu dönemlerde meydana getirilen eserleri ele aldık. Bu bölümün daha sonraki sayfalarında 15. yüzyılın başı itibariyle diğer Türk lehçelerine nazaran edebiyat ve sanat açısından daha işlenmiş olan ve daha ileride bulunan, Anadolu Türkçesiyle Mısır'da eserler vücûda getirilmesinin sebepleri ve bunun zeminini hazırlayan, Anadolu'dan Mısır'a ilim tahsil etmek arzusuyla giden şâir ve edipler ile yine birer şâir ve devlet adamı olan Cem Sultan, Şehzâde Korkut ve Kadı Burhaneddin gibi şahsiyetlerin Mısır'la olan ilişkilerini ortaya koymaya çalıştık. Bu bölümde ayrıca Memlûk sarayı etrafında teşekkül eden bir edebî çevre ve bu çevre içerisinde bulunup da Anadolu Türkçesi ile şiirler söyleyen Sultan Kayıtbay, onun oğlu Muhammed bin Kayıtbay, Kansu Gavrî, Nâsır ve Yaş Bek gibi şâirleri ele alarak onların

şiiirlerinden örnekler verdik. Daha sonra bütün Türk dünyasının hükümdâr şâirlerini Osmanlı, Çağatay, İran, Kırım ve Mısır sahaları olmak üzere ele alıp, bu hükümdâr şâirler ile eserleri hakkında bilgiler vermeye çalıştık.

Asıl konumuz olan Kansu Gavri'nin, doğmuş olabileceği yer, adı ve mahlası, hayâtı, yaptığı savaşlar ve ölüm şekli üzerinde durduk. Ayrıca onun eserleri ile şiiirleri ve bu şiiirlerin yer aldığı kaynaklar hakkında bilgiler verdikten sonra, bölümün sonunda Sultan Gavri'nin şiiirlerinin şekil ve muhteva açısından kısa bir değerlendirmesini yaptık.

Eserin daha sonraki sayfaları, çalışmamızın temelini oluşturan, Kansu Gavri'nin şiiirlerinin yer aldığı *Metin* kısmı ile devam etmektedir. Bu bölümde Gavri'nin Berlin Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, Ms. Or. Oct. Nu: 3744'teki eserin 2b-92a sayfaları arasındaki şiiirlerden meydana gelen *Türkçe Dîvânı* ile *Hikâyât-ı Ashâb-ı Kehf* (bu eserdeki şiiirler Gavri mahlaslı başka bir şâire âit olmalıdır), *Kitâb Ukûdü'l-Cevheriyye*, *El-Kasâidü'r-Rabbâniyye Ve'l-Muvaşşahatü's-Sultâniyyeti'l-Gavriyye* adlı eserleri ve *Arapça Dîvân*'ındaki şiiirlerini Latin harfleriyle ve transkripsiyonlu olarak verdik. Bununla birlikte Gavri Dîvânı'nın sayfaları arasında yer alan ve nazire olmaları açısından da onun şiiirleriyle alâkalı görünen başka şâirlere ait manzumelerin metinlerini, tam olarak ilgili sayfalarda notlar hâlinde vermeyi uygun gördük.

Metin bölümünden sonra Sultan Gavri'nin Türkçe Dîvânı'nda bulunan şiiirlerinin üzerinde yaptığımız *Dil Özellikleri* başlığı altındaki gramer çalışması yer almaktadır. Bu bölümde Sultan Gavri'nin şiiirleri *Ses Bilgisi* (Birinci Bölüm) ve *Yapı Bilgisi* (İkinci Bölüm) bölümleri olmak üzere dil bilgisi açısından incelenmiş, şiiirlerde tesbit edilen ses olaylarında, *Eski Türkçe* dönemi ve bugünkü *Türkiye Türkçesi* ile karşılaştırma yoluna gittik. Ayrıca Gavri'nin şiiirlerinin âit olduğu *Eski Anadolu Türkçesi* (Eski Türkiye Türkçesi) devresinin dil özellikleri hakkında bilgiler de verdik. Eserin sonuna üzerinde çalıştığımız Gavri Dîvânı'nın tipkibasımını da ekledik. Eseri hazırlarken Türk Dil Kurumu'nun İmlâ Kılavuzu'na uymaya çalışsak da bazı hususlarda bu imlânın dışına çıkmak durumunda kaldık.

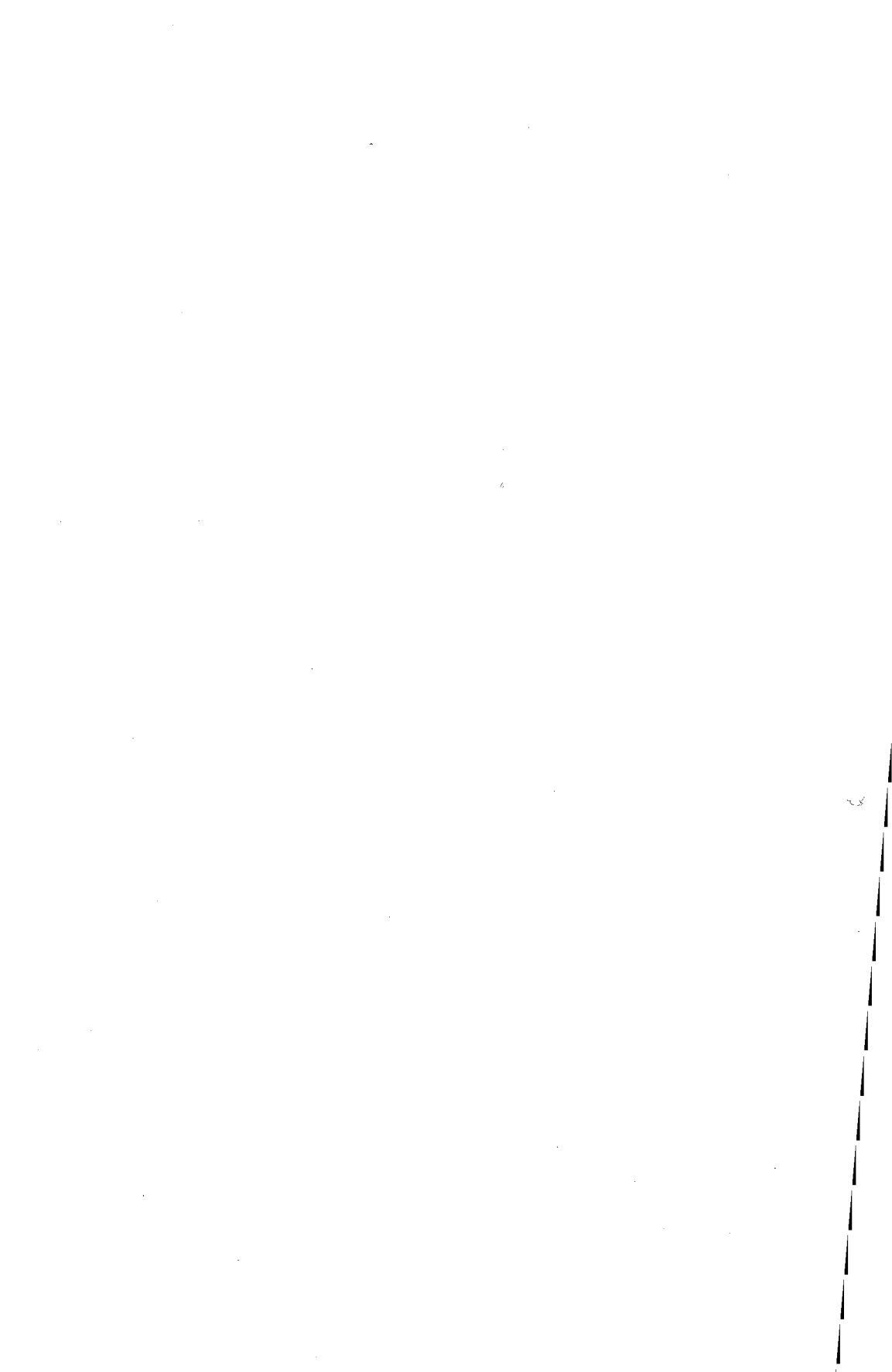
Böylece Mısır'da yazı dili olarak ortaya çıkan Türkçenin artık Anadolu Türkçesi ile aynı paralelde bir gelişme gösterdiğini ortaya koymaya çalıştık.

Bu durumda son Mısır Sultanı Kansu Gavri'nin Türkçe Dîvânı'nın ortaya çıkması Türk kültürü, dili ve edebiyatı için bir kazanç olmuştur. Eserin bir an evvel bitirilip basılması için alâkalarını esirgemeyen bilim yolunda yardımlarını gördüğüm öğretim üyesi hocalarıma ve yayınlanmasının gerçekleşmesini sağlayan Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nün değerli müdürü Doç. Dr. Yakup KARASOY'a, Enstitü Müdür Yardımcısı Yard. Doç. Dr. Alaaddin AKÖZ'e; eseri hazırlarken bilgilerinden istifâde ettiğim Yard. Doç. Dr. Semra TUNÇ ile mesai arkadaşlarıma şükranlarımı arz ederim. Ayrıca eserin sayfa düzenlemesini yapan bölümümüz araştırma görevlisi Erol ÇÖM'e teşekkürü bir borç bilirim.

Konya, 2002

Yard. Doç. Dr. OrhanYAVUZ

GİRİŞ



MEMLÛKLER

Memlûkler, 1250-1517 yılları arasında Mısır, Hicaz, Suriye, Filistin ve Güney Anadolu'nun bir kısmında hüküm sürmüş bir İslâm devletidir.

Kelime olarak memlûk; Arapça “meleke” kökünden türemiş ism-i mefûl bir kelime olup “efendisinin temellükü altında bulunan esir” anlamına gelmektedir. Bu kelime İslâm Tarihinde; “savaşlarda esir edilen veya satın alınıp köle yapılan beyaz insan” manasında ıstılahî bir anlam da kazanmıştır.

İslâm devletleri içerisinde Abbâsî halifeleri Memun (813 - 833) ve Mûtasım (833-842) ilk defa olarak Türkleri getirip askerî birlikler oluşturdular. Onların Acemlerle evlenip bozulmamaları için Samarra şehrini kurup geniş mal ve mülk verdiler ve Türk kızlarını da getirterek onlarla evlendirdiler. Hatta bu birlikleri oluşturan kimselere maaş bile bağladılar.¹

Abbâsîlerin dış tehlikelere karşı devamlı memlûk satın alarak kendilerini askerî açıdan kuvvetlendirme düşünceleri, memlûklerin İslâm devletleri içerisinde yayılıp nüfuz kazanmalarına sebep oldu. Küçük yaşta köle olarak getirilip daha sonra serbest bırakılan memlûkler, bu yeni vatanlarında devletin idâresini de üzerlerine almaya başladılar. İşte bu surette “memlûk sistemi” gelişip olgunlaştı. Sistemin en güzel örneği de daha sonraki asırlarda Mısır'da görüldü.

Mısır ve Suriye'de devlet kuran Eyyûbîler de Kıpçak Türklerinden satın alıp getirdikleri çocukları sıkı bir eğitim ve terbiyeye tâbi tuttuktan sonra devletin idârî kademelerinde görevlendirdiler. Daha sonra sâhipleri tarafından âzâd edilen bu kişiler, devletin yüksek

¹ Hakkı Dursun Yıldız, **İslâmîyet ve Türkler**, İstanbul 1976, s. 80 vd.

kademelerinde ve sultanların yakın hizmetlerinde yükseldiler. Eyyûbîlerin kendi aralarında çatışmalara başlamalarından sonra onların dış tehlikelere karşı kendi başlarına bir şey yapamayacaklarını anlayan Memlûkler, nüfuzlarını gittikçe artırdılar. 1240 tarihinde II. Âdil'i saltanattan indirip yerine Melik Sâlih Necmeddin Eyyûb'u sultan yaptılar. Bu hükümdar zamanında (1240-1249) Türk memlûklerin devlet idâresindeki tesirleri daha da arttı. Hattâ Eyyûbî ordusunun komutanlarının bir çoğu Türklerden seçilmişti. Melik Sâlih Necmeddin, Türk memlûkleri Nil üzerindeki Ravza adasına yerleştirdi. Bu sebepten Ravza'ya yerleştirilen memlûkler, tarihte Bahrî Memlûkleri olarak yerlerini aldılar.²

Bahrî Memlûkleri, devletin idârî yapısına tamamen hâkim olduktan sonra, kendi aralarında anlaşıp Eyyûbî hânedânının zayıf bir zamanını kollamaya başladılar. Nihayet son Eyyûbî sultanı olan Turanşah, babasının ölümü üzerine Şam'da sultan ilân edildi. Bu sırada Fransızlarla yapılan savaş da kazanıldı (8 Nisan 1250). Turanşah, Haçlılara karşı savaşı kazanan memlûkleri, ülkelerini çok büyük bir tehlikeden kurtardığı için teşekkür edeceği yerde kendine rakip olarak gördü. Bu sebepten Sultan ile memlûklerin arası açıldı. Aybek komutasındaki memlûkler, 30 Nisan 1250 tarihinde Turanşah'ı öldürürler ve Aybek'i sultan yaparlar. Böylece Mısır'da, Yavuz Sultan Selim'in 1517'de Ridaniye muharebesinde Tomanbay komutasındaki memlûkleri yenmesine kadar hüküm sürecek olan 267 yıllık memlûk hâkimiyeti kuruldu. Mısır'da kurulan bu devlet iki dönemde incelenir: a) Bahrî Memlûkler, b) Burcî Memlûkler. Bahrî Memlûklerin idâresi 1250 - 1382; Burcî Memlûklerin hâkimiyeti de 1382'den 1517'de Mısır'ın Osmanlı topraklarına ilhak edilmesine kadar sürdü. Memlûklerin Mısır'daki bu hâkimiyetleri müddetince 24'ü Bahrîlerden, 24'ü de Burcîlerden olmak üzere tam 48 sultan hüküm sürmüştür.³

MISIR'DA TÜRKÇE

Bilindiği gibi Mısır çok eski bir kültür merkezidir. Orada bir çok medeniyetler kurulup yaşamıştır. Türk kültür tarihinde de Mısır'ın

² Kâzım Yaşar Koprıman, "Mısır Memlûkleri, Mısır'da Memlûk Devletinin Kuruluşu", **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, s. 433 vd.

³ C. E. Bosworth, **İslâm Devletleri Tarihi**, İstanbul, 1980, s. 80-82.

mühim bir yeri vardır. Türkçenin yayılma ve gelişme alanları içerisinde olan bu ülkede Türk Dili geniş bir kullanım alanı bulmuştur. Memlûk sultanları da diğer İslâm memleketleri hükümdarları gibi sanatı, ilmi ve edebiyatı himâye etmişler; âlimleri korumuşlar, ulemâ, üdebâ ve şuarânın toplandığı meclislere bizzat katılmışlardır. “Memlûk sultan ve emirlerinin bazıları Arapça biliyorlardı ve Türkçe ile Arapçanın her ikisinde de eserler te’lif ettirdiler; fakat bunların çoğu ümmî idiler ve sadece Türkçe konuşuyorlardı. Böylece Türkçe idareci sınıfın dili olarak esaslı bir önem kazandı. Ülkenin Arapça konuşan halkının Türkçeyi öğrenmesini kolaylaştırmak için bir çok gramer ve sözlük te’lif edildi. (Bkz. *Omeljan Pritsak, “Des Kiptschakische”, Philologiae Turcucae Fundamenta, I, s. 74 vd.; Ali Fehmi Karamanlıoğlu, “Kıpçaklar ve Kıpçak Türkçesi”, TDED XII, (1963), s. 181 vd.*)⁴ Emir ve sultanların istekleriyle bazı Arapça ve Farsça eserler Türkçeye tercüme edilmiş, bunun yanında bir çok Türkçe eser de te’lif edilmiştir. Ayrıca Türkçenin diğer sahalarına âit bazı edebî eserlerin de istinsah edildiği mâlumdur. Mısır’da tercüme edilen veya te’lif edilen bu eserleri; a) *Lügat ve Gramer kitapları*, b) *Fıkıh kitapları*, c) *Şövalyelikle ilgili kitaplar*, d) *Edebî eserler* olmak üzere gruplandırmak mümkündür.⁵ Mısır’da meydana getirilen bu eserlerin neticesinde Horasan, Altınordu, Azerbaycan ve Anadolu ile Suriye ve Mısır arasında bir kültür münâsebeti de kurulmuş oldu. Ayrıca XIV. yüzyılda te’sis edilen Kahire Medresesi’nde Altın Ordu ve Türkistan’dan gelen âlimler eğitim ve öğretim faaliyetlerini üzerlerine aldılar.

MISIR’DA TÜRKÇENİN DEVRELERİ

Türk dilinin te’sir dâiresi içinde yer alan Mısır’da Türkçeyi, ortaya konulan eserlerdeki dil özellikleri göz önüne alındığında üç dönemde incelemek mümkündür. Memlûkler döneminde oluşturulan eserlerin dili Türkçenin tarihî seyri içerisinde mühim bir yer tutar.⁶ Memlûk Kıpçakçası denilen Türkçe ile meydana getirilen bu eserlerin dili, gramer ve kelime hazinesi açısından her eserde farklılıklar görülür.

⁴ János Eckmann, “Memlûk-Kıpçak Edebiyatı”, *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, Hazırlayan: Osman F. Sertkaya, Ankara, 1996, s. 52.

⁵ Geniş bilgi için bkz.: Ahmet Caferoğlu, *Türk Dili Tarihi II*, İstanbul, 1974; Recep Toparlı, *İrşâdü’l-Mülûk Ve’s-Selâûm*, Ankara, 1992, s. 5 vd.

⁶ János Eckmann, *agm.*, s. 52.

Bu farklılıklar dikkate alındığında Mısır'da yazılan eserlerin dilini aşağıdaki şekilde gruplandırarak incelemek gerekir:

1. *Asıl Memlûk Kıpçakçası*: Harezmi - Altınordu yazı diline çok benzeyen bir lehçe olup bazı özellikleriyle bu yazı dilinden ayrılır. Asıl Memlûk Kıpçakçası'nın yâdigârları Seyf-i Sarâyî'nin "*Gülistan*" tercümesi,⁷ Berke Fakîh'in *İrşâdü'l-Mülûk Ve's-Selâfîn*'i,⁸ *Baytaratü'l-Vâzih*⁹ ve *Münyetü'l-Guzâf* tır.¹⁰

2. *Kıpçakça - Oğuzca karışık bir diyalekt*. Bu diyalekte mensup eserleri Kıpçak Türkçesi unsurlarının hâkim olduğu eserler (*Kitâb fi İlmü'n-Nüşşâb* ve *Kitâbü'l-Hayl*), Anadolu Türkçesi özelliklerinin baskın olduğu eserler (*Kitâb fi'l-Fıkh bi Lisâni't-Türkî*, *Hulâsâ* ve *Kitâb Mukaddime-i Ebi'l-Leysi's-Semerkindî*) olmak üzere iki grupta toplamak mümkündür.¹¹

3. *Anadolu Türkçesi*: XIV. asrın ikinci yarısından itibaren hissedilen ve XV. yüzyılın ilk yarısında tamâmen bırakılan Kıpçak Türkçesi ile Oğuzca karışımı Türkçenin yerini alan Anadolu Türkçesi, asrın sonlarında kullanıma girmiştir. Memlûk Kıpçakçası, XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tamâmen Oğuzcalaşmış; Sultan Kayıtbay, Muhammed bin Kayıtbay, Kansu Gavri, Yaş Bek ve Nâsir... şiirlerini hep Anadolu Türkçesi ile yazmışlardır. Bunlardan başka Arapça ve Farsçadan da bir çok eser Anadolu Türkçesine tercüme edilmiştir.¹²

Anadolu Türkçesinin edebî mahsulleri, XV. asırla birlikte diğer bütün Türk memleketlerinde olduğu gibi, Mısır'da da te'sirini göstermiş ve numune olarak kabul edilmiştir. Çünkü bu yüzyılda Anadolu

⁷ Ali Fehmi Karamanlıoğlu, *Gülistan Tercümesi (Kitâb Gülistân Bi't-Türkî)*, İstanbul, 1978.

⁸ Recep Toparlı, *age.*

⁹ *Baytaratü'l-Vâzih*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi, Revan Köşkü, nu: 1695. (Bkz.: F. Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, İstanbul, 1961, C. I, s. 591, nu: 1823). Eser üzerinde Mehmet Emin Açar, Marmara Üniversitesinde yüksek lisans çalışması yapmıştır (Bkz.: Mehmet Emin Açar, *Baytaratü'l-Vâzih, İnceleme-Metin-İndeks*, İstanbul, 1986).

¹⁰ *Münyetü'l-Guzât*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi, III. Ahmet Bölümü, nu: 3468 (Bkz.: F. Edhem Karatay, *age.*, C. I, s. 619, nu: 1912).

¹¹ János Eckmann, *agm.*, s. 53-54.

¹² János Eckmann, *agm.*, s. 54.

Türkçesi, ses yapısı ile şekil ve muhtevâ açısından diğer lehçelere göre daha ileride bulunuyordu.

Sultan Kayıtbay (1468 - 1495) daha çok dinî şiirler yazmıştır. Onun Arapça, Arapça - Türkçe ve Türkçe yazılmış bir kısmı duâ mâhiyetinde olan şiirleri, çeşitli dinî âyinlerde okunur olmuştur. Aşağıya aldığımız örnek onun bu şekildeki manzumelerinden biri olup, iç kâfiyeli bir şiir olarak dikkât çekmektedir.

Ben bir dervîş idüm, ehl-i münâcât: Allâh Allâh!
Dilüm tesbîh okur, işüm 'ibâdet: Allâh Allâh!

Seccâdem çignümde, 'aşâm elümde: Allâh Allâh!
Ya'nî hüd yürürem şâhib-i kerâmet: Allâh Allâh!

Bir ay yüzlü beni yoldan apardı: Allâh Allâh!
Ne dîn kodı bize¹³ ne hüd 'ibâdet: Allâh Allâh!

Dilüm tefsîr okur medreselerde: Allâh Allâh!
Kolum kadeh dutar, işüm harâbât: Allâh Allâh!

Bırağuram hırkamı çağıruram: Allâh Allâh!
Kem gördi bu dünyâda 'âşîk selâmet: Allâh Allâh!

Yâ **KAYITBAY** tevbe kıl gönehlerüñden: Allâh Allâh!
Meger Hâk'dan gele bize 'inâyet: Allâh Allâh!¹⁴

Sultan Kayıtbay'ın oğlu Muhammed de bir şâirdir. Onun aşağıya aldığımız rubâîsi, Gavrî için yazılan umûmî Arap tarihi Kitâb Ukûdü'l-Cevheriyye'de kayıtlıdır. Bu rubâî, Abdülkadir İnan ile János Eckmann tarafından ayrı ayrı yayımlanmıştır:¹⁵

¹³ Bu kelime bizce "bizde" olmalıdır.

¹⁴ János Eckmann, **agm.**, s. 57.

¹⁵ **Ukûdü'l-Cevheriyye**, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü, nu: 3313, s. 93a (Ayrıca bkz.: János Eckmann, **agm.**, s. 58 ve Abdülkadir İnan, "XIII ve XV. Yüzyıllarda Mısır'da Oğuz-Türkmen ve Kıpçak Lehçeleri", **TDAYB**, 1953, s. 69).

Bu gice üç gicedür yaşduğum taş
Hağ bilür ol yaşduğa koymadum baş
Sultānum senüñ 'azîz başuñ-ıçun
Yâ murād hâşıl ola yâ gide baş

Son Memlûk sultanı Kansu Gavrî (1500 - 1516) de bir şâirdir. O hem Türkçe, hem Arapça, hem de Farsça şiirler söylemiştir. Dinî ve din dışı şiirleri olan Gavrî'nin Türkçe şiirleri Anadolu Türkçesi ile dir.

MISIR'DA ANADOLU TÜRKÇESİ

XIII. ve XIV. asırlarda Anadolu'da kuruluşunu tamamlayan klâsik Türk Edebiyatı, XV. yüzyılda gerek şekil, gerekse muhtevâ yönünden belli bir olgunluğa ulaşmıştır. Batı Oğuzca da denen Anadolu Türkçesi XIII. asırda ilk örneklerini Ahmed Fakîh, Sultan Veled ve Yunus Emre ile vermiştir. *Hoca Ahmed Fakîh* (öl. 1252) hac yolculuğunu ve bu yolculukta gördüğü câmileri anlattığı *Kitâbu Evsâfi Mesâcidi's-Şerife*¹⁶ ile *Çarh-nâme*'yi yazmıştır. Bunu Mevlânâ'nın oğlu *Sultan Veled* (1226-1312) izler.¹⁷ Yine bu yüzyılda *Yunus Emre*¹⁸ (1240 ?- 1320), *Gülşehrî* ve *Âşık Paşa* da Türkçe eserler verirler. *Gülşehrî* (1250 - 1335), *Mantıku't-Tayr* adlı eserini, İran'ın büyük şâiri *Attâr*'ın aynı adlı eserinden serbest bir yol izleyerek tercüme etmiş (1317), *Mesnevî*, *Esrâr-nâme*, *Kelile* ve *Dimne* ile *Kabus-nâme* adlı eserlerden hikâyelerle genişleterek eserine âdetâ te'lifi bir görünüm kazandırmıştır. *Âşık Paşa*'nın ise 1330 yılında tamamladığı çok hacimli bir eser olan meşhur *Garib-nâme*'si ise bu yüzyılın en önde gelen eseri olarak görülür.¹⁹ Bu eserin Türk edebiyatının temellenip şekillenmesinde ayrı bir önemi vardır.²⁰ Böylece bu şahsiyetlerin eserleriyle Anadolu'da

¹⁶ Hasibe Mazioglu, *Kitâbu Evsâfi Mesâcidi's-Şerife*, TDK Yayınları, Ankara, 1974.

¹⁷ Mecdut Mansuroğlu, *Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri*, İstanbul, 1958.

¹⁸ Faruk K. Timurtaş, *Yunus Emre Dîvânı*, Ankara, 1989 ve Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Dîvânı II, Tenkitli Metin*, Ankara, 1990.

¹⁹ Kemâl Yavuz, *Âşık Paşa-Garib-nâme*, I/1, I/2, II/1, II/2 (4 cilt), TDK Yayınları, İstanbul, 2000.

²⁰ Kemâl Yavuz, "Osmanlı Devletinin Kuruluş ve Sonraki Devrelerinde *Âşık Paşa*'nın Türk Edebiyatının Temellenip Şekillenmesindeki Rolü", *Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi Bildiriler*, Konya, 2000, s. 227-239.

temelleri atılan ve kuruluş aşamasını tamamlayan klâsik edebiyat, Anadolu dışına da taşarak, Mısır da dâhil olmak üzere kudretli şâirler elinde en güzel bir şekilde temsil edilmiştir. Bir taraftan Anadolu Türkçesinin diğer Türk lehçelerine nazaran daha büyük bir ifâde gücüne ulaşmış olması, diğer yandan siyâsî iktidar hesapları yanında Mısır'daki Memlûk Türk idâresinin Türkçeyi, Arapça ve Farsça gibi dillerden üstün tutması, Türk âlim ve şâirlerine büyük kıymet vermesi, böyle olunca da uzak ve yakın Türk memleketlerinden bir çok âlim ve şâirin Mısır'a yönelmeleri; yine aynı sebeplerden Anadolu'da yetişen edip ve şâirlerin zaman zaman ilim öğrenmek maksadıyla Mısır'a seyâhatleri, Memlûk topraklarında Anadolu Türkçesi ile bir çok güzel eserin yazılmasına zemin teşkil etmiştir. Bunda Mısır hükümdarlarından Alaüddin Ali (1381) ve Sultân Berkuk'un Türkçeye verdikleri önemin de büyük yeri vardır. Ayrıca Mısır'da Anadolu Türkçesi ile şiirlerini tespit ettiğimiz ilk şahıslar olarak yukarıda da zikrettiğimiz gibi, Sultan Kayıtbay, Sultan Muhammed bin Kayıtbay, ve Sultan Kansu Gavri yazdıkları manzumelerle kendilerini göstermişlerdir.

Anadolu'dan Mısır'a giden şahsiyetlerin başında Âşık Paşa'nın babası *Muhlis Paşa* gelmektedir. Muhlis Paşa orada bulunduğu sırada Melik Zâhir'in (1260-1277) teveccühünü kazanmıştır. Prof. Dr. Kemal Yavuz'un Âşık Paşa hakkında "*Mısır'a elçi gittiği, Anadolu vâlisi Timurtaş Paşa'nın veziri olduğu rivâyetleri de vardır. Eserinin (Garib-nâme) mi'râcı anlattığı kısımlarında, özellikle Kudüs'teki, Mescid-i Aksâ ve Kubbetü's-Sahrâ gibi yerleri tasvir ederken, büyük bir gözlem içinde olması ve hemen her yeri dikkatle ortaya koyması bu fikri kuvvetlendirmektedir. Çünkü bu şekildeki anlatım ancak gören birisi tarafından verilebilir. Bu durumda şâirimizin Mısır yolculuğu sırasında Kudüs'e de uğradığını belirtmek gerekir.*"²¹ şeklinde verdiği bilgiye göre Âşık Paşa'nın, Anadolu'dan Mısır'a ilk gidenlerden olduğu anlaşılmaktadır.

Memlûkler döneminde Anadolu'dan Mısır'a tahsil için giden şâir ve ediplerin başında, *Kıssa-i Yûsuf* (1367),²² *Sîretü'n-Nebî ve Fütûhu's-Şam* (1393) adlı eserleriyle bildiğimiz *Erzurumlu Mustafa Darîr* gelmektedir.

²¹ Kemâl Yavuz, *Âşık Paşa-Garib-nâme*, C. I/1, s XXXIV.

²² Leylâ Karahan, *Erzurumlu Kadı Darîr-Kıssa-i Yûsuf*, TDK Yayınları, Ankara, 1994.

Diñlegil Gözsüz dilinden iy hasen
Diñler-iseñ tercümānuñ vaşfını²³

Hele iy Gözsüz güneşden söyleme
Gözlüler gibi günü şerh eyleme²⁴

Anuñ sīresinden Darîr bir niçe söz söyledi pes
Tola gerekdür Rûm u Şām u Mısr-ıla Bağdād u Haleb²⁵

Gözinuñ nûrı yoğ-ısa Darîr'üñ
Velî göñli münevverdür hemişe²⁶

gibi kendi beyitlerinden mahlasını *GÖZSÜZ* veya *DARÎR* olarak gördüğümüz şâir, 1377 yılında Mısır'a gitmiştir. Memlûk hükümdârı Mansur Alî'nin (1377-1381) yanında beş yıl kalmış ve onun "*Gel ey Gözsüz baña bir sīre söyle*" emriyle tercümeğe başladığı *İbni İshak*'ın Kitâbu Sîretü'r-Rasûlullah adlı Arapça eserini Sîretü'n-Nebî adıyla yer yer nazımla da süsleyerek Anadolu Türkçesine tercüme etmiştir (1388).

Mısır'da Anadolu Türkçesi ile eserler verilmesinin zeminini hazırlayan şâirlerden biri de XIV. yüzyılda Germiyanogulları sahasında yetişen ve Anadolu Türkçesiyle eserler veren asrın en büyük şâiri Ahmedî'dir (1334?-1413). Onun âlim bir kişi olmasının yanında ansiklopedik bir yönü de bulunmaktadır. Dîvânı bulunan şâirin, İskender-nâme, Cemşid ü Hurşid ve Tervîhü'l-Ervâh adlı hacimli mesnevîlerinin yanında Dâsitân-ı Tevârih-i Mülk-i Âl-i Osmân adlı bir eseri daha vardır.²⁷

Ahmedî, iyi bir tahsil görmesine rağmen ilmine ilim katmak için Mısır'a giden bir şâirimizdir. Bir ilim ve kültür merkezi olan Kahire'de İslâmî ilimlerden başka tıp ve geometri sahalarında esaslı bilgiler edinmiş, *Devrinin şâir-i pür-ma'ârifî* unvânını alarak memleketine

²³ Darîr, *Sîretü'n-Nebî*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi, Koşular, nu: 993, s. 33b/1.

²⁴ Darîr, *age.*, s. 142a/7.

²⁵ Darîr, *age.*, s. 80a/16.

²⁶ Darîr, *age.*, s. 110b/19.

²⁷ Mehmet Akalın, *Ahmedî'nin Eserleri Üzerinde Bir Gramer Araştırması*, basılmamış doçentlik tezi, Erzurum 1975.

dönmüştür.²⁸ Aslında Mısır'daki bu ilmî faaliyetler Bayburtlu büyük âlim Babertî'nin oradaki hocalığından kaynaklanmaktadır.²⁹

Küçük yaşta babası ile birlikte Anadolu'dan Mısır'a giden bir başka şâir de Kadı Burhaneddin (1344-1399)'dir. Kayseri'de meydana gelen bir karışıklık münâsebetiyle on dört yaşında babasıyla birlikte Mısır'a gitmiştir. İlk tahsilini Kayseri'de yapan Burhaneddin, Mısır'da öğrenimine devam etmiş, fıkıh, usûl, hadîs, tefsîr, ferâiz, astronomi ve tıp ilimlerini öğrenmiştir. Onun Arapça ve Farsça şiirlerinin olduğu bilinmektedir. Arapça yazdığı ilmî eserlerinin yanında Türkçe dîvânı da bulunmaktadır.³⁰

Fâtih'in küçük oğlu ve İkinci Bâyezîd'in kardeşi olan Cem Sultan (1459-1495) da iyi bir şâir olup,³¹ ağabeyi ile giriştiği saltanat mücâdelesi sebebiyle Anadolu'yu terk ederek 1481 yılında Mısır'a gitmiş, Anadolu Türkçesiyle şiirler yazdığını yukarıda ifâde ettiğimiz Sultan Kayıtbay tarafından hükümdarlara yapılan bir törenle karşılanmıştır.³² Orada bir müddet kalan Cem, gezip gördüğü yerlerin adlarını zikrederken Mısır'ı:

Varup hacc-eyleyüp el-ḥamdüli'llâh Mıṣr'a geldükde
Göñül sevdâ-yı ḥâm ile idüp fikr-i 'acîb ancak

beytinde dile getirmiştir.³³

Yine bu sırada, şiirlerinde Harîmî mahlasını kullanan, II. Bâyezîd'in büyük oğlu; devlet adamlığının yanında hattat, şâir, aynı zamanda âlim bir kişiliği olan Şehzâde Korkut (1467-1519) da Cem Sultan gibi saltanat mücâdelesi sebebiyle, Saruhan Sancağı'nın kendisine verilmemesi yüzünden 1505 yılında Mısır'a gitmiştir. Bir müddet Mısır'da bulunan Korkut, 1509 yılında Vesîletü'l-Ahbâb adlı ahlâkî

²⁸ Nihad Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, 1971, C. I, s. 387.

²⁹ Arif Aytekin, "Babertî", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. IV, s. 377-378.

³⁰ Muharrem Ergin, **Kadı Burhâneddin Dîvânı**, İstanbul, 1980.

³¹ Halil Ersoylu, **Cem Sultan'ın Türkçe Dîvânı**, Ankara, 1989.

³² Halil Ersoylu, **age.**, s. VIII.

³³ Nihad Sami Banarlı, **age.**, C. I, s. 451.

konuları ihtivâ eden Arapça bir eser yazmıştır.³⁴ Türkçe ve Arapçanın yanında Farsça da bilen şâirin Türkçe Dîvânı ile Vesîletü'l-Ahbâb'dan başka Fetevâ-yı Korkudiyye (kayıp), Kitâbü'l-Harîmî (Eser, Kitâb Fi't-Tasavvuf adı ile Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü, nu: 1763'de bulunmaktadır), Hâfîzu'l-İnsân an Lafzı'l-Îmân (Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü, nu: 2289), Hallü Eşkâlî'l-Efkâr Fî Halli Emvâlî'l-Küffâr (Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü, nu: 1142) adlı eserleri de bulunmaktadır.³⁵

Anadolu'dan Mısır'a yapılan bu gidip gelmeler ve seyâhatler sonucunda, Âşık Paşa ve Kadı Burhaneddin'den başka, orada buldukları zamanlarda yukarıda da ifâde ettiğimiz gibi, Memlûk sarayına yakınlıklarıyla bilinen, hattâ sarayın teveccühünü kazanan, Erzurumlu Mustafa Darîr ile Ahmedî; Osmanlı hânedânına mensup Cem Sultan ve Şehzâde Korkut (Harîmî)'un, Mısır'da Anadolu Türkçesi ile edebî eserler meydana getirilmesine hizmet ettikleri de bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

MEMLÛK SARAYI ETRAFINDA BİR EDEBÎ ÇEVRE

Memlûk sultanlarının bütün âlimleri gözetip korumaları, memleketlerindeki sanatçılara ve ilim adamlarına kol kanat germeleri ile birlikte, bazılarının da bizzat şâir olmaları; kendi etraflarında bir edebî çevre, bir şâirler topluluğu oluşmasının sebebi olmuştur. Son hükümdâr Kansu Gavri zamanında da Memlûk sarayı etrafında Anadolu Türkçesi ile şiirler yazan bir edebî muhit meydana gelmiş ve bu edebî çevre, sarayın himâye ve desteğiyle giderek genişlemiştir. Sultan Gavri'nin etrafında ve bu edebî muhitte gördüğümüz bazı şâirler içinde Diyarbakirli Şerîfî, Yaş Bek, İbrâhim Gülşenî ve Nâsır gibi sanatkârlar önde gelirler.

³⁴ **Vesîletü'l-Ahbâb**'ın Şehzâde Korkut'un kendi hattı ile olan nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü, nu: 3529'da kayıtlıdır. **Fetevâ-yı Korkudiyye**, **Kitâbü'l-Harîmî** vb. gibi eserleri olan Şehzâde Korkut'un içerisinde 52 Türkçe gazel, 1 Arapça manzûme ve Türkçe 2 beyit bulunan dîvânı; Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Efendi Bölümü, nu: 104'te bulunmaktadır.

³⁵ Cemil Çiftçi, **Maktul Şâirler**, İstanbul, 1997, s. 134-135.

Anadolu'dan Mısır'a giden ve bizzat Kansu Gavrî ile çok yakın münâsebetleri olan şâirlerden biri, İran'ın ünlü şâiri *Firdevsî*'nin Şehnâme'sini sultanın isteği üzerine Anadolu Türkçesine nazmen tercüme eden Şerîfî (öl. 1514)'dir. O, mütercimi olduğu Şehnâme'nin Kansu Gavrî'nin Medhi kısmında sultanı uzun uzun övdükten sonra³⁶ Sebeb-i Te'lîf-i Kitâb bölümünde, Şehnâme'nin husûsiyetleri hakkında bilgiler verir.³⁷ Gavrî, bir gün Şerîfî'yi yanına dâvet ederek (Şerîfî'nin nazmıyla):

Ki gönlüm katı sevdi bu kitâbı
Bize bildür nedür faşlı vü bâbı

Bunu Türkî'ye dönder añlayalum
Neler geçmiş cihândan difleyelüm

İşidürem ki söze kuvvetüñ var
Bunu nazm eylemege kudretüñ var

Gözedürem seni raṭbü'l-lisânsın
Bilürem bu kitâba tercemânsın

Bilüñ bağla vü cem' eyle bilüñi
Gözüñi aç söze depret dilüñi³⁸

ve

Gel iy seyyid қо da'vânuñ maḳâmın
Bize 'arz eyle *Şehnâme* kelâmın³⁹

Nic' oldı şehlerüñ hâlini söyle
Ne kim Firdevsî didi tercem' eyle

³⁶ Zuhâl Kültüral-Latif Beyrelî, *Şerîfî-Şehnâme Çevirisi*, Ankara, 1999, C. I, s. 13-17.

³⁷ Zuhâl Kültüral-Latif Beyrelî, *age.*, C.I, s. 17-18.

³⁸ Zuhâl Kültüral-Latif Beyrelî, *age.*, C.I, s. 18.

³⁹ Bu beyitten de anlaşılacağı üzere Diyarbakırlı Şerîfî, Hz. Peygamber soyundandır. Bunu "*Rasülüñ âlisin çoğ eyleme al / Qo 'özri bu kitâbı elüñe al*" beyiti de te'yit etmektedir (Bkz. Zuhâl Kültüral-Latif Beyrelî, *age.*, C. I, s. 19, 495. beyit).

Cihāna pādişāh kim oldu evvel
Kim idi şoñına şoñra şunan el

Nic' oldu dirligi hāli ne oldu
Cihāndan hem gice gitdi gönildi

Dağı kim geldi kim gitdi 'ayān it
Nic' oldu hāllerin bir bir beyān it⁴⁰

beyitleriyle Şehnâme'yi tercüme etmesini söyler. Şerîfi bu emirle 60.000 beyit tutarındaki eseri 56.506 beyitle ve aruzun *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün* vezniyle Anadolu Türkçesine tercüme eder. Şâir yaptığı bu Şehnâme çevirisini Sultan Gavri'ye sunduğu zaman, her beyiti için bir dinar atıyeye nâil olur.⁴¹

Kansu Gavri'nin üç dilde de dîvânı olduğunu söylemiş, Türkçe ve Arapça dîvânlarından daha önce bahsetmiştik. Onun Farsça dîvânı hakkında hiç bir bilgi bulunmamaktadır. Elimizde bulunan Türkçe dîvânı içerisinde Türkçe-Farsça bir mülemmaı vardır.⁴² Gavri'nin bu mülemmaı ile Şerîfi'nin aşağıya aldığımız Farsçayı Acemlerden daha iyi bildiğini anlatan beyitleri, onun Farsçaya hâkim bir şâir olduğunu açıkça göstermektedir:

Cevābında didüm iy şāh-ı 'ālem
Zamān turdukça olğıl şād u hürrem

Bunuñ Türkīsini istedüñ iy cān
Ki ola ma'nisin bilmege āsān

Degül ma'nisi şāhā saña müşkil
Saña müşkil cihānda var mıdur dil

'Acem dilin bilürsin yig 'Acem'den
Bu teklifātı ref' eyle keremden

⁴⁰ Zuhâl Kültürel-Latif Beyreli, *age.*, C. I, s. 20.

⁴¹ *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü*, Ankara, 1963, C. I, s. LXX.

⁴² Kansu Gavri, *Türkçe Dîvân*, Berlin Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, Ms. Or. Oct. Nu: 3744, s. 35a-35b.

'Acem dili saña Türkî'den âsân
Neden meylün aña olmışdur iy cân⁴³

Yukarıya aldığımız beyitlerinden anlaşıldığı gibi Diyarbekirli Şerîfî, Sultan Gavrî'ye çok yakın bir şâirdir ve onun etrafında oluşan bir edebî çevre içerisinde yer almaktadır. Genellikle bir mecmua görünümünde olan Gavrî'nin Türkçe Dîvânı içerisinde, Diyarbekirli Şerîfî'nin de bir kaç manzûmesini görmekteyiz. Bu manzûmelerden Sultan Gavrî ile münâsebetli olanlar şunlardır:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Sâkiyâ eyyâm-ı güldür şun bize bir câm-ı Cem
Muṭribâ hengâm-ı müldür sâzı söylet niçe dem

Bir nefes sen cândan ayru olsam iy cân ölürem
Sizmezem ben senden ayru adım adam bir qadem

Gel mey-i gül-reng-ile gâmdan cilâ vir hâṭıra
Bu gönül âyînesini qoma tuta päs-ı gam

İy perî bir dem raḳîbüñle berâber qıl beni
Âdemi bunca kerâmetle bir itden görme kem

Zülfüñüñ sevdâsına düşdi gönül oldu delü
Yazma üstine ḥaṭâ dîvâneye yokdur qalem

Bütlerine Âzer'üñ secde kılanlar azdılar
Qaşuña baş indüren mihrâbı bildi iy şanem

Sen cefâ-y-ıla beni cândan uşandurduñ velî
Cevrûñ-ile şanma iy cân ben ki senden uşanam

Sözlerini sūznâk eylediği budur Şerîf
Gavrî gibi ister adı ola 'âlemde 'alem⁴⁴

⁴³ Zuhâl Kültürâl-Latif Beyreli, *age.*, C. I, s. 19.

⁴⁴ Kansu Gavrî, *age.*, s. 81b-82a.

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

Getürdi rûh-ı kıuds-ile beşâret Hızır kıatından
Ki yârũñ la'li şîrĩndür anuñ âb-ı hayâtından

Nişâb-ı hũsne mâliksin naşĩbũm isterem senden
Faķĩrem kıapuña geldũm buyur hũsnũñ zekâtından

Felek ferzĩni keķ-revdür aña bend itme gönlũñi
Oyunları anuñ çoķdur şaķĩngĩl şâh-mâtından

Bugũn sen ruķ'a-i hũsnũñ görũp halka cefâ kıılma
Piyâde olacağũñ añ şehâ güzellig atından

Vefâñ uma uma iy cãn vefât eyledi 'aşıkla
'Aceb ne fâyide olur saña 'aşık vefâtından

Göñũl bu dũnye'i terk it mücerredler yolın tũt git
Cihâna pũşt-i pâ urğĩl geķ anuñ şeş cihâtından

Şerĩf'ũñ sözleri buldı şeref Ğavrĩ kelâmından
Umulmazdı anuñ hergiz bu sözler hadd-i zâtından

Sözinden Ğavrĩ'nũñ el-haķ kıatı zevķ itdi Mışır ehli
Meger şîrĩn-durur sözi anuñ Mışır'ũñ nebâtından

Sözi 'İsĩ gibi halka virürse cãn 'acab mıdur
Kerâmet ümmete irer Muħammed mu'cizâtından⁴⁵

Fâ'ilâtũn Fâ'ilâtũn Fâ'ilâtũn Fâ'ilũn

Dilberâ diller 'imâret eyle 'adl ü dâd-ıla
Gũnlerin 'aşıklaaruñ geķürmegil feryâd-ıla

Çevresin bünyâd idelden hãnümânlardur harâb
Yıkmağ istersin cihâmı bu ağır bünyâd-ıla

⁴⁵ Kansu Ğavrĩ, age., s. 82b-83b.

Himmetini eksümiş toğrusı ol egri nazar
Kâmetüñ servin berâberdür diyen şimşad-ıla

‘Äleme kılmaz nazar cennet olursa iy perî
Bir dem oturan kişi sen mâh-ı hürî-zâd-ıla

‘Anber-âmiz oldu uş ‘âlem dimâğı ser-be-ser
Tağıdaldan şâneler zülfüñ koğusun bād-ıla

Sözüñi cehd eyle kim şehd ola şîrîn iy Şerîf
Gavrî gibi Mısr ilin tutmağ dilersen ad-ıla

Gavrî’nüñ nazmı-durur meyl itdüren şi’re beni
Kişiye âsân olurmış müşkil iş üstâd-ıla⁴⁶

Yukarıda verdiğimiz Şerîfî’nin bu manzûmelerinden anlaşıldığına göre, onu şiir yazmağa meylettiren, Gavrî’nin şiirleridir. Ona göre Kansu Gavrî’nin nazmı, Mısır nebâtından daha tatlıdır ve halk onun sözlerinden (şiirlerinden) çok zevk almıştır. Manzûmelerin sâhibi olan Şerîfî’nin sözleri, Gavrî’nin sözlerinden şeref bulmuştur.

Şâirin aşağıya aldığımız başka bir manzumesi Sultan Kansu Gavrî’yi övmektedir. Gavrî’nin hasta olduğu bir zamanda yazıldığı hissini veren manzûmede şâir, sultâna sıhhat ve âfiyetler dilemektedir:

Müstef’ilün Müstef’ilün Müstef’ilün Müstef’ilün

Hoş oldu hoş sultânumuz sultâna şihhat yaraşur
Yolına kurbân cânumuz sultâna şihhat yaraşur

Hoş olmadı bir niçe gün bağrumuza vurdı düğün
Hoşdur bi-hamdi’llâh bugün sultâna şihhat yaraşur

‘Adlünden ördek kaz-ıla uçup konarlar bâz-ıla
Dirler bülend âvâz-ıla sultâna şihhat yaraşur

⁴⁶ Kansu Gavrî, *age.*, s. 83b-84b.

Sensin bugün bu MıŖır'a ħan sensüz gerekmez ħanümân
İy Ŗāh-ı sultān-ı cihān sultāna ŖıĖĖhat yaraŖur

Sensüz ciger olur kebāb sensüz gözüm yaŖı Ŗarāb
Sensüz bu milk olur ħarāb sultāna ŖıĖĖhat yaraŖur

Sen çekmegil derd ü elem ħo ben senüñ derdüñ derem
Her lağza göñülden direm sultāna ŖıĖĖhat yaraŖur

MıŖır ilinüñ sen ħanısın 'āŖıĖklarun bürĖhānısın
'Ariflerün sultānısın sultāna ŖıĖĖhat yaraŖur

Yirde perī gökde melek ĖaĖ'dan ider dün gün dilek
Sultānumuz Ėavrī gerek sultāna ŖıĖĖhat yaraŖur

Sensüz bu 'ālem Ėastedür işler ħamusı bestedür
Dilde du'ā peyvestedür sultāna ŖıĖĖhat yaraŖur

Tendür cihān sen aña cān cānsuz çöpe degmez cihān
Budur bize vird-i zebān sultāna ŖıĖĖhat yaraŖur

ZevĖ eyle sen ŖaĖ u esen ħuluñ ĖıĖıĖoĖlı-la ben
ŖıĖĖhat dilerüz Tañrı'dan sultāna ŖıĖĖhat yaraŖur

Türkānedür sözüñ Ŗerīf sözüñe kim olur ħarīf
Her dem digil ki yā lağif sultāna ŖıĖĖhat yaraŖur

Devrān bizüm devrānumuz Sultān Ėavrī cānumuz
ŖaĖ olsun sultānumuz sultāna ŖıĖĖhat yaraŖur⁴⁷

Kansu Gavri'nin yakınında bulunan ve onun devādârı olduğu Gavri'nin "*Ėanı ulu devādār ol 'azīz-i MıŖır ol YaŖ Bek*"⁴⁸ mısraından açıkça anlaŖılan YaŖ Bek de Anadolu Türkçesi ile Ŗiirleri bulunan ve ilk defa tarafımızdan tesbit edilen Mısırlı bir Ŗâirdir. İsmail Hakkı UzunçarŖılı'nın "Emir YaŖ Bek Devadâr" olarak kaydettiĖi⁴⁹ bu Ŗâirin

⁴⁷ Kansu Gavri, *age.*, s. 84b-86a.

⁴⁸ Kansu Gavri, *age.*, s. 68b/1.

⁴⁹ İsmail Hakkı UzunçarŖılı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, Ankara, 1975, s. 142.

ölümü üzerine Sultân Gavrî iki mersiye yazmıştır.⁵⁰ XIV. yüzyılda Anadolu'nun yetiştirdiği en büyük şâirlerden Âşık Paşa'nın meşhûr Garîb-nâme'sinin, Süleymaniye Kütüphanesi, Lâleli Bölümü, nu: 1752/1-2'de kayıtlı nüshası; Mısır'da, şiirle işigal ettiği ve edebiyata değer verdiği anlaşılan, Sultan Gavrî'nin devâdârı Yaş Bek adına 1477 târihinde istinsah edilmiştir.⁵¹

Ölümünün, Sultan Gavrî'yi çok üzdüğü anlaşılan Yaş Bek'in, onun dîvânı içerisinde 2 manzûmesi yer almaktadır. Bu şiirler aşağıda görüldüğü gibidir:

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

Zihî sa'adet ü devlet ki hem-dem ola hâbîb
Velî ol şart-ıla ki ola ırağ anda raķîb

Ŧudağı söze gelicek dökile külbe şeker
Anuñ lebi ola emsem anı buyurdı şabîb

Meger ki ola 'inâyet kemâl-i luşfindan
Görine âyet-i nuşret açıla feth-i şarîb

Veger ne sa'y-ıla ben ol vişâle iremezem
Ki bende sa'y-ıla irmek murâd ola 'acîb

Vişâle irmese Yaş Bek hayâle ķâni' olur
Meřâfetinden anuñ kim mu'arîz ola raķîb⁵²

Mef'ûlü Mefâ'ilü Fe'ûlün

İy gözi nergis yañağı lâle
Siřriyle gözüñ cân u dil ala

⁵⁰ Kansu Gavrî, *age.*, s. 68a-69b.

⁵¹ Kemâl Yavuz, *Âşık Paşa-Garib-nâme I/1*, İstanbul, 2000, s. LVI-LVII.

⁵² Kansu Gavrî, *age.*, s. 42a-42b. Bu manzûme, *Dîvân*'ın 41b-42a sayfalarındaki Gavrî'nin şiirleri ile nazîredir.

Gördüm kaşuñı oldı muķavves
Beñzetdüm anı yiñi hiläle

Didüm ki yüzüñ didi ķamerdür
Şun'-ı Hüdä'dur celle celäle

Hüsñüñi didüm didi güzeldür
Düşmeye gören anı meläle

Didüm ki lebüñ didi ki kevşer
Beñzer tudağüñ rıķı züläle

Didüm yüzüñi görsem olur mı
Қıl didi nażar hüsñ ü cemäle

Gördüm yüzüñi gitdi ķarārum
Derdüñ beni uş şaldı zeväle

Vaşluña didüm irmek olur mı
Göñlüñi didi virme muķäle

Didüm ki umar vaşluñı Yaş Bek
İrgüre didi Tañrı vişäle⁵³

Yine Kansu Gavri'nin yakınında bulunan bir başka şâir de İbrâhim Gülşenî'dir. Şerîfi gibi aslen Diyarbakırlı olan İbrâhim Gülşenî (1423-1534) Halvetîlik'in Gülşenî kolunu kurmuştur. Muhyî'nin (Muhyî-i Gülşenî) Menâkıb-ı İbrâhîm-i Gülşenî adlı eserinde, Sultan Gavri'nin, İbrâhîm Gülşenî ile birlikte menkıbelerine rastlanmaktadır:⁵⁴

⁵³ Kansu Gavri, *age.*, s. 44a-45a (Yaş Bek'in bu manzûmesi de yine Dîvân'ın 43a-44a sayfalarında yer alan Gavri'nin şiirine nazıredir. Aynı zamanda her iki manzûme de Türk şiirinde Dîvânü Lugatî't-Türk'ten başlayarak Ahmedî'den Erzurumlu Emrah'a kadar örneklerini gördüğümüz "dedim-dedi" li şiirlere benzemesi bakımından dikkat çekicidir).

⁵⁴ Muhyî, *Menâkıb-ı İbrâhîm-i Gülşenî*, Yayınlayan: Tahsin Yazıcı, TTK Yayınları, Ankara, 1982, s. 315, 318, 319, 320, 321, 322, 325, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 335, 336, 340, 342, 457.

*“Menkûldur ki Sultân Gavrî yine bir cum’a gicesi Gülşenî
Hazretlerini ziyâret ider ve dir ki: Sizüñ huzûruñuz var, hemân gavgâyı
biz çekerüz, ki dimişler:*

*‘Âlemüñ zevk u şafâsın bir gedâ sürer hemân
Pâdişâh-ı dehr olan ancak xurî gavgâ çeker*

Şeyh (İbrâhim Gülşenî, Gavrî’ye) cevâb virüp dir ki:

*Herkes be-ğadr-i h^w iş giriftâr-ı mihnetest
Kesrâ nedâdeend berât-ı müsellemi⁵⁵*

Yukarıda bir örneğinde görüldüğü gibi, Sultan Gavrî ile İbrâhim Gülşenî arasında daha bir çok konuşmalar ve hâdiseler geçmektedir. Pend-nâme, Çoban-nâme gibi Türkçe; Mesnevî-i Mânevî, Kenzü’l-Cevâhir ve Sîmurg-nâme gibi Farsça eserlerinin yanında daha birçok eserin sâhibi olan İbrâhim Gülşenî’nin Arapça, Farsça ve Türkçe dîvânları da bulunmaktadır. Bu mutasavvıf şâirin Türkçe dîvânının Türkiye kütüphanelerinde birçok nüshası bulunmakta olup, eser üzerinde Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde doktora çalışması da yapılmıştır.⁵⁶

Gavrî etrâfındaki şâirler topluluğu içerisinde gördüğümüz bir başka şâir de Nâsır’dır. O da aşağıya aldığımız manzûmesinden anlaşıldığına göre Anadolu Türkçesi ile şiirler söyleyen ve tarafımızdan tespit edilen bir başka memlûk şâiridir. Bu manzûme de Gavrî’nin şiirleri arasında bulunmakta olup, onun 54b-55a sayfalarındaki şiirine nazîre olarak karşımıza çıkmaktadır. Nâsır’ın manzûmesi şöyledir:

Mef’ûlü Mefâ’ilün Fâ’ilün

*Bir mâh şıfatlı hür-ı uçmak
Gönlümi benüm apardı muğlak*

⁵⁵ Muhyî, age., s. 327-328. (Herkesin kendi derecesine göre bir sıkıntısı vardır, hiç kimseye -bu hususta- ayrıcalık verilmemiştir).

⁵⁶ Mehmet Akay, *İbrâhîm Gülşenî’nin Dîvânı* (Metin-Dil Husûsiyetleri-Sözlük), basılmamış doktora tezi, Konya, 1996.

Gördükde beni neden kaçarsın
'Ayb ola güzel olana kaçmak

Ƙadrüñ gicesi degül mi bi'llâh
Bir gice seni toyınca kuçmak

Hüsñüñ çerisi dirildi geldi
Göñlüm kapusunda dikdi sancak

Ferzendi sürüp uyandır atı
Şeh çün yürüdi alındı baydak

Nâşır dañı uş bir kıızı sivmiş
Diler ki aña kul ola aylak⁵⁷

Buraya kadar, Mısır'da, Anadolu Türkçesi ile şiirler yazarak Kansu Gavri etrafında bir edebî çevre meydana getiren, tesbit edebildiğimiz şairleri ve şiirlerinden örnekleri gördük. Muhakkak ki bu isimler sâdece burada tespit ettiklerimiz değildir. Orada Anadolu Türkçesini kullanarak eserler meydana getiren daha başka şahsiyetlerin olabileceği, bu şahısları ve eserlerini tesbit ederek, çalışmamızdaki isimlere daha başka isimler ve eserler eklemenin yeni araştırmalara muhtaç olduğu bir gerçektir.

TÜRK DÜNYASINDA ŞAİR HÜKÜMDARLAR

Dünya edebiyatında, hem doğuda hem de batıda şiir, edebiyat ve daha başka sanatlarla uğraşan bir çok hükümdâra rastlanmaktadır. Bunun batı dünyasında örnekleri pek azdır. Doğuda ise başta Osmanlı hânedânı olmak üzere, hemen hemen hükümdârlarının tamamına yakını şair olan bir Türk dünyası bulunmaktadır. Bilhassa Osmanlılarda, ilk hükümdâr Osman Gâzî'den başlayarak Sultan V. Mehmed Reşad'a kadar bütün hükümdârların ve pek çok şehzâdenin şiirle uğraştıkları bilinmektedir. Osmanlı'da hânedân mensupları daha küçük yaşlarda Arapçayı, Farsçayı, çeşitli ilimleri, Kur'ân ve hadis ilimlerini, sanat ve edebiyatı öğrenmek gibi bir duruma karşı karşıya idiler. Böylece asıl görevleri olan devlet

⁵⁷ Kansu Gavri, *Türkçe Divân*, s. 55a-55b.

yönetiminin yanında, bilim ve sanatla da uğraşmak ve bunları da öğrenmek durumunda kalan bu saltanat mensupları, başta şiir olmak üzere birçok bilim dalında epeyce bir olgunluğa erişiyorlardı.

Türk devletlerinin hükümdarları, Türkçenin her devir ve her sahasında âlim ve şâirleri korumuşlar, onları eser te'lif etmeye ve bilhassa Arapça ve Farsçadan da tercüme yapmaya teşvik etmişler, hattâ kendileri de eserler vücuda getirmişlerdir. Türkçenin ilk eserleri olan ve Türk hitâbet sanatının da ilk ürünleri olarak bilinen Orhun Âbideleri göz önüne alındığında, Türk tarihinde ilk eser verenlerin Bilge Kağan ve Kültigin gibi hakanlar ile vezirleri Tonyukuk olduğu görülecektir. İslâmî dönemde yazılan birçok eser de hakanlara sunulmuştur. Bu da Türk hükümdarların şiire, edebiyata ve sanata ne kadar önem verdiklerini göstermektedir. Anadolu'dan başlayarak Türk dünyasını dolaştığımızda şâir birçok sultan ile karşılaşmaktayız.

Osmanlı padişahları içerisinde bazılarının geniş ve mürettep dîvânlarının olduğu bilinmektedir. Şâir padişahlar dâiresinde, II. Murad (Murâdî) 1404-1451, Fâtih Sultan Mehmed (Avnî) 1432-1481, II. Bâyezîd (Adlî) 1447-1512, Yavuz Sultan Selim (Selimî) 1470-1520, Kanunî Sultan Süleyman (Muhibbî) 1494-1566, III. Murad (Murad-Murâdî) 1546-1595, III. Mehmed (Adnî) 1566-1603, I. Ahmed (Bahtî) 1590-1617, II. Osman (Fârisî) 1603-1622, IV. Murad (Murâdî) 1612-1640, IV. Mehmed (Vefâî) 1642-1693, II. Ahmed (Ahmed) 1643-1695, II. Mustafa (Mefîûnî-İkbâlî) 1664-1703, III. Ahmed (Necîb) 1673-1736, III. Mustafa (Cihângîr) 1717-1774, III. Selim (İlhâmî) 1761-1808, II. Mahmûd (Adlî) 1784-1839, V. Mehmed Reşad 1844-1918 gibi hepsi Osmanlı Devletinin idâresini bizzat üstlenmiş hükümdarları görmekteyiz.⁵⁸ Bunun yanında ayrıca birçok şehzâdenin de dîvânlarının olduğu bilinmektedir.

Osmanlı sultanlarının dışında, diğer Türk memleketlerinin hükümdarları da aynı onlar gibi şiir sanatına büyük önem vermişlerdir. Bunlardan Kansu Gavri ile aynı devirde yaşayan, Timurlular Devletinin son hükümdârı *Hüseyin Baykara* (1438-1507) da bir şâirdir. Onun Çağatay Türkçesi ile olan ve birçok kütüphâne de nüshaları bulunan dîvânı vardır. Hüseyin Baykara dîvânının Ayasofya nüshasının

⁵⁸ Geniş bilgi için bkz.: Mustafa İsen-A. Fuat Bilkan, **Sultan Şâirler**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.

tıpkıbasımı İsmail Hikmet Ertaylan tarafından yayınlanmıştır.⁵⁹ Ayrıca Prof. Dr. Kemal Eraslan da çeşitli nüshalardan yararlanarak hazırladığı *Hüseyin-i Baykara Dîvânı'ndan Seçmeler* adlı eserinde hükümdârın hayatı ve edebî yönü üzerinde durmuştur.⁶⁰

Bunun yanında Kansu Gavri'nin bir başka çağdaşı, Özbek hükümdârı olup, Çağatay Türkçesiyle şiirleri bulunan *Şiban Han*'dir. 1451 yılında doğan Şiban Han'ın babası, Cengiz Han soyundan Şah Budak, annesi Kalmuk prensesi Ak Kuzı Begüm'dür. 1468'de babasının öldürülmesi üzerine genç yaşta Özbekler'in başına geçmiştir. Devletinin başında çeşitli askerî ve siyâsî mücadelelerle nüfûzunu epeyce artırmış, Mâverâü'n-Nehir çevresinde bir hayli başarıları olmuştur. 1510 yılında Şah İsmâil'le yaptığı savaşta yenilmiş ve aldığı yaralar sebebiyle 2 Aralık 1510 tarihinde ölmüştür.

Klâsik devir Çağatay Türkçesi şâirlerinden olan Şiban Han'ın Çağatay Türkçesiyle yazılmış Bahrü'l-Hudâ adlı dinî ve ahlakî konuları ihtivâ eden bir mesnevisiyle, fıkha âit mensur bir risâlesi bulunmaktadır, Yakup Karasoy'un üzerinde araştırma yaptığı dîvânı da TDK tarafından yayınlanmıştır.⁶¹

Şiban Han'dan sonra klâsik Çağatay şiirini devam ettiren *Ubeydullah Han* da (?-1538) bir başka Çağatay şâiri olup, Şiban Han'ın küçük kardeşi Mahmut Han'ın oğludur. Şiir yazacak kadar Arapça ve Farsçayı da bilen hükümdâr, şiirlerinde, *Kul Ubeydî* ve *Ubeydî* mahlaslarını kullanmıştır. Şâirin dîvânının çeşitli kütüphânelerde nüshaları bulunmaktadır.⁶²

Çağatay sahasının bir diğer hükümdâr şâiri *Bâbü'r*'dür (1483-1530). Vekâyi adını verdiği, Türk Edebiyatının olduğu kadar, dünya edebiyatının da önde gelen ve hâtıra türünün bir örneğini teşkil eden

⁵⁹ İ. Hikmet Ertaylan, *Türk Edebiyatı Örnekleri V-Dîvân-ı Sultan Hüseyin Mirza Baykara "Hüseyinî"*, İstanbul, 1946.

⁶⁰ Kemal Eraslan, *Hüseyin-i Baykara Dîvânı'ndan Seçmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.

⁶¹ Yakup Karasoy, *Şiban Han Dîvânı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, TDK Yayınları, Ankara, 1998.

⁶² Kemal Eraslan, "XVI. Yüzyıl Çağatay Edebiyatı", *Büyük Türk Klâsikleri*, C. 4, İstanbul, 1986, s. 348.

mensur eseri,⁶³ Aruz Risâlesi, Mübeyyen ve Risâle-i Vâliyye gibi mensur eserlerinin yanında, Nevâyî'den sonra Çağatay şiirinin en kuvvetli şâiri sayılan hükümdârın dîvânı (Bâbü'r Dîvânı), birçok dünya diline çevrilmiştir. Eserin, Bilal Yücel tarafından ilmi baskısı yayınlanmıştır.⁶⁴ Bütün bunlarla birlikte, Bâbü'r'ün ikinci oğlu *Kâmrân Mirzâ* (1509-1557) ile Bâbü'r'ün hizmetine giren Karakoyunlu Türkmenlerinden *Bayram Han* (1504-1561)'ın da dîvanları mevcuttur.⁶⁵

Gavrî'nin çağdaşı olan ve şiirlerinde Hatâî mahlasını kullanan Şah İsmâil bir (1487-1524) İran-Türk hükümdârıdır. Çocuk denecek yaşta İran tahtına oturan bu hükümdar, 1510'da Özbek hükümdârı Şiban Han'ı yenmiş çok dirâyetli ve çevik bir devlet adamıdır. 1514'te Yavuz Sultan Selim'e Çaldıran'da yenildikten sonra on yıl kadar daha yaşamış ve 1524 yılında ölmüştür.

Hatâî, 16. asrın başında Yavuz Selim gibi, Türk-islâm dünyasının büyük hükümdârlarından olup, devrinin kudretli şâirleri arasında yerini almıştır. Onun gazeller, mesnevîler ve rubâîlerden teşekkül eden Türkçe bir Dîvân'ı vardır. Dîvânı Erdebil Kütüphânesi'nde bulunan bu şâir sultanın şifliğe ve Hz. Ali'ye bağlılığının ifâdesi olan 1400 beyiti aşan ve yer yer gazeller ve murabbalarla süslediği *Dehnâme* adlı bir de mesnevîsi vardır.⁶⁶

Yine bu sahanın hükümdar şâirlerinden biri olan, Gîlan'da 1558-1590 yılları arasında hüküm süren ve Âzerî Türkçesi ile şiirler söyleyen Ahmed Han'ı da burada anmak gerekir.⁶⁷

XVI. asrın hükümdar şâirleri arasında Kırım Hanlarının da mühim bir yeri vardır. Sanatkâr kişiliği ve kahramanlığının yanında yazdığı kahramanlık şiirleriyle tanınan Gâzi Giray bunlardan biridir (1554-1608).

⁶³ R. Rahmeti Arat, *Vekâyi, Bâbü'r'un Hâtıratı*, C. I-II, TDK Yayınları, Ankara, 1943.

⁶⁴ Bilâl Yücel, *Bâbü'r Dîvânı (Gramer-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Hükümdar Dîvanları Dizisi, sayı: 1, Ankara, 1995.

⁶⁵ Kemal Eraslan, *agm.*, *Büyük Türk Klâsikleri*, C. 4, İstanbul, 1986, s. 360-365.

⁶⁶ Nihad Sami Banarlı, *age.*, s. 524.

⁶⁷ Nihad Sami Banarlı, *age.*, s. 556.

Rāyete meyl iderüz kâmet-i dil-cû yirine
Tuğa dil bağlamışuz kâkül-i hoş-bû yirine

beyiti ile başlayan ve birçok şâir tarafından da defalarca tanzir edilen, Anadolu Türkçesi ile yazdığı meşhur gazeli dillerde dolaşan Gâzî Giray Han'ın kahve ile şarap münâzarası şeklindeki bir mesnevîsi ve Gül ü Bülbül adında başka bir mesnevîsi bulunmaktadır.⁶⁸

Anadolu, Çağatay, İnan ve Kırım sahalarının sultan şâirlerine bu şekilde kısaca bir göz attıktan sonra, Mısır Türk Memlûklerine de bir bakarsak, Mısır Türk sultanları içerisinde de şiire ve edebiyata önem veren, bilhassa kendileri şiirle uğraşan hükümdarlarla karşılaşırız. Bunların başında daha önce şiirlerinden örnekler verdiğimiz Sultan Kayıtbay ile oğlu Muhammed bin Kayıtbay gelmektedir. Bu iki sultandan başka şiirleri açısından bakıldığı zaman Mısır hükümdarları içerisinde son Memlûk Sultanı Kansu Gavri'nin, önemli bir isim olarak karşımıza çıktığını görürüz.

KANSU GAVRÎ

Kansu Gavri (1440?-1516)'nin hayatının ilk dönemleri hakkında elimizde bir bilgi bulunmamaktadır. O, Bahriyâ eyâleti valiliğinden sonra 1488'de Halep'te başhâcip bulunduğu sırada, ortaya çıkan bir isyânı bastırmak için büyük gayretler sarf ederek adını duyurmuştur. 1497'de Mukaddemü'l-Ulûf oldu. Sultan Canbulat'tan sonra, kısa bir süre hükümdâr olan (1500) Tomanbay I; Gavri'yi, önce "devâdâr", sonra "büyük üstaddâr", daha sonra da "vezir" ve "Kâşifü'l-Küşşâf" yaptı.⁶⁹ Tomanbay'dan memnun olmayan Memlûkler, Gavri'yi 60 yaşını aşkın olmasına rağmen sultan yapmak istediler. Son zamanlarda Mısır'da hükümdâr olanlar tahttan indirilirken öldürülüyorlardı. Gavri hükümdâr olmakta tereddüt etti. Yaşının da ilerlemiş olduğunu ileri sürerek önce kabûl etmedi. Nihâyet uzun görüşmelerden sonra, eğer azledilirse öldürülmeme garantisini alan Gavri, Memlûklerin başına geçmeyi kabûl etti (1500).

⁶⁸ Nihad Sami Banarlı, *age.*, s. 572.

⁶⁹ İbrahim Kafesoğlu, "Kansu", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, s. 162-163.

Gavrî'nin Mısır meliki olmasından sonraki hayâtı, başta Portekizliler olmak üzere, Hindistan'da Avrupalılarla mücâdele içinde geçti. Fakat onun için asıl tehlike Kuzey'de idi. 1500 yılından itibaren Kansu Gavrî'nin başında bulunduğu Memlûk Devleti iki düşman karşısında bulunuyordu. Bunlardan birisi Osmanlı Devleti, diğeri ise Şah İsmâil'in başında bulunduğu Safevî Devleti idi. Osmanlılar, Çaldıran'da Safevîleri yenmişlerdi (1514) ve Şah İsmâil'in bu yenilgisi Kansu Gavrî'yi çok sevindirmişti. Çünkü düşman bire inmişti. Osmanlılar da kendileri gibi sünnî idiler. Şah İsmâil ise şîî olup, gönderdiği kimseler ile Memlûkler arasında şîilik propagandası yaptırıyordu. Devletler arasındaki husûmette adı geçen mezhep, Memlûkler nezdinde Osmanlı düşmanlığını ikinci dereceye bırakıyordu. Yavuz Sultan Selim de Çaldıran Seferi'ne giderken, Memlûk Sultânı Kansu Gavrî'yi, kendileriyle aynı mezhepten olması münâsebetiyle birlikte hareket etmeye çağırmişti. Yavuz, Gavrî'ye olan bu dâvetiyle, Memlûklerin güvensizliğini gidererek, onların tarafsızlığını sağlamıştı.

Çaldıran zaferinden sonra Yavuz Sultan Selim, ikinci bir Safevî seferi için hazırlıklara başlar. İran üzerine yapılacak bu seferin hazırlıklarını öğrenen Memlûk Sultânı Gavrî de, Safevîler ile Osmanlıların mücâdelesinden gâlip çıkacak olan tarafın, kendi üzerine de gelebileceğini tahmin etmektedir.

Osmanlı ordusunun Memlûk sınırına gelmesi üzerine Kansu Gavrî, Kahire'de yerine yeğeni Tomanbay'ı bırakarak, 50.000 kişilik bir kuvvetle Mısır'dan Şam'a gelir. Yavuz Selim, bu durumu haber alınca çok kızar ve ulemâdan aldığı fetvâ ile Memlûklerle savaşın meşrûyetini ortaya koymuş olur.⁷⁰ Haziran 1516'da İstanbul'dan sefere çıkan Yavuz, Osmanlı donanmasını da Suriye'ye gönderir.

Diğeri taraftan Osmanlı ordusunun yaklaştığını haber alan Memlûk Sultânı Kansu Gavrî de Halep'ten hareket ederek Mercî Dabık'a gelir ve karargâhını kurar. İki ordu 24 Ağustos 1516'da Mercî Dabık'ta karşılaşır. Beş, altı saat gibi kısa bir sürede Memlûk ordusu bozguna uğrar, Sultan Kansu Gavrî de üzüntüsünden felç olup ölür.⁷¹ Gavrî'nin ölüm şekli hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Tâcü't-

⁷⁰ Yaşar Yücel-Ali Sevim, *Klâsik Dönemin Üç Hükümdarı, Fatih-Yavuz-Kanûnî*, Ankara, 1991, s. 130.

⁷¹ Yaşar Yücel-Ali Sevim, *age.*, s. 131.

Tevârih'te, Solakzâde Târihi'nde ve Müneccimbaşı Târihi'nde; ordu merkezinde bulunan hükümdâr Gavrî'nin yanına bir top parçasının düştüğü, moralinin bozulması sebebiyle kenara çekildiği, dinlenmekte iken öldüğü belirtilmektedir. Üzüntüsünden kendini zehirlediği, çölde yorgun ve bitkin düşmesi sebebiyle yattığı yerde ölü bulunduğu da rivâyetler arasındadır.⁷² Onun ne şekilde öldüğü veyâ kimin tarafından öldürüldüğü kesinlik kazanmamıştır. Başından ve kulağından aldığı bir darbe sonucunda ölmüş olması en kuvvetli ihtimâldir.⁷³ *Muhyî*, Menâkıb-ı İbrâhîm-i Gülşenî adlı eserinde, Gavrî'nin hizmetinde binbaşı olan Baba Şâtır-ı Amr adındaki bir zattan, Merci Dabık muhârebesi öncesi gelişmeleri, savaşı ve Sultan Gavrî'nin ölüm şekli hakkında duyduklarını şöyle anlatmaktadır:

“Ma'lûm ola ki tercemân Baba Şâtır -rahmetu'llahi 'aleyh- bu fakîre vesâir ahbâbına hikâyet itdi ki: H^wâcemüñ ya'nî Sultân *Gavrî*nüñ hıdmetinde biñbaşı idüm. Bir gün içerü tenhâ çağurdu ve eyitdi: Şâtır-ı 'Amr, var Kayşar ile Kısra' askeri cenginde hâzır ol; kañısı gâlib olur, tahkîk bilüp, gel haber vir. Bir miqdâr hıdmetinde durdum. Eyitdi: Maşlahat hemân budur; pes taşra çıqıp, evümi ketudâma ışmarlayup, kimseye beyân itmeyüp, gıtdüm. Hattâ Çaldıran'da Sultân Selim Han ile Şâh İsmâ'il cengine bakdum. Sultân Selim Han -'aleyhi rahmetü'r-Rahmân- gâlib-i muṭlaq olup, Şâh İsmâ'il firâr itdi. Fakîr ṭaban götürüp, 'acele ile Mısr'a geldüm. kaṭ'â kimsenüñ haberi olmamışdı ve müddet-i sefer bir bucuq ay olmamışdı. Çün Sultân *Gavrî*ye girdüm, hemân eyitdi: Kañısı gâlib oldı? H^wâcem, Kayşar Kısra'yı aldı. Sultân *Gavrî* eyitdi: Ol bunda daḥı gelür, diyü baş aşığa idüp, mütefekkir qaldı. Ben taşra çıqdum, iki sâ'at miqdârı h^wâcem tenhâ, mütefekkir gamla qaldı. Şoñra beni içerü çağurdu ve ceng ahvâlin mufaşşalan su'al itdi, cümle beyân itdüm.

Çün ahir itdüm, h^wâcem eyitdi: Baba Şâtır-ı 'Amr, Sultân Selim Mısr'a gelüp hüküm itmek muqarrerdür. Ben vâkı'asın gördüm. “El-muqadderü kâ'inün.”⁷⁴ Ba'de zamân çün Sultân Selim'üñ mektübü geldi ki; sikke ve huṭbe kendi nâmına ola ve Rüm gâzilerine daḥı her yıl hums irsâl olına.

⁷² Cemil Çiftçi, *Maktul Şâirler*, İstanbul, 1997, s. 154.

⁷³ Cemil Çiftçi, *age.*, s. 154.

⁷⁴ Kaderde olan vukû bulur.

Sultān *Ġavri* begleri cem' idüp, müşāvere itdi. Rızā virmediler. H^wācem eyitdi: Hele ben h^wıtbe ve sikkeyi teslīm itmek cāyızdır, fitne ve katl-i mü'minîn olmaya. Ümerā-yı Çerākise eyitdiler: Biz varup anuñ hakkında gelmek āsāndur. Eger sen havf itdüñ ise, saltanatdan ferāgat eyle; biz hākim buluruz didiler. H^wācem eyitdi: Benüm bir başum var, anı dañı āriyeti bilürem, hemān hāzır oluñ diyü otağı çıkardı. Baba Şātır-ı 'Amr hikāyet ider ki: Çün Merc-i Dabıķ'a varduķ, Sultān Selīm'üñ vüzerāsından ve ba'zı h^wāşşından mührlü mektübları geldi ki: Luţf eyle yā Sultān-ı 'İklīm-i 'Arab ve yā Hādīm-i Hārameyn-i Şerefeyn! Bizi bu zālīm küçük 'Acem'üñ şerrinden halāş eyle ki, her gün birümüzi katl ider. Hemān sen muķābil olduķda biz tevābi'ümüz ile senüñ tarafuña varup, saña tābi' oluruz.

Ümerā-yı Çerākise vāķıf olıcaķ h^wāceme eyitdiler: Biz dimedük mi, anı āsānlıg-ıla mülhezim iderüz? Sultān eyitdi: Bu hep kendüden hiledür ve Sultān Selīm'üñ tedbiridür, vüzerāsınuñ bile haberi yoķdur. Fi'l-vāķı' eyle imiş ki, Sultān Selīm anlaruñ mührlerin isteyüp murādınca yazdurup irsāl itmiş. Bu i'tikād-ıla ki anlar h^wāceme tābi' olalar. İrtesi şaffeyn ārāste olıcaķ, hemān Hāyır Beg 'askeri ile cānum Hāmravī bizüm tarafumuzdan Sultān Selīm Hān 'askerine gidüp, anlar cānibinde saflar bağlayup, durdılar. Bizden bir miķdār cündiler egleşdiler.

Hemān Sultān Selīm Hān cānibinden dañı 'asker-şiken bir nice toplar geldi. Bizüm 'askeri şoķaķ şoķaķ eyledi. El-hāşıl sınmaķ muķarrer oldı. Sultān *Ġavri* baña eyitdi: 'Amr, "El-firārü mimmā lā-yütāķu min süneni'l-mürselin."⁷⁵ Hemān 'asker ortasından bir cānibe gitdi. Çün 'askerden ba'ıd olduķ. Bizümle ümerā ve hademedden hemān on yidi kimesne kalduķ. H^wācem yolları benden yig bilürdi. Ben öñince gider iken eger yol çatallansa gāh sağına, gāh şolına diyüp, emri üzere giderdüm. Şoñra bir beriyyeye şapduķ. Çün kumda iz belüsüz oldı. Ġāyet ta'b-nāk olduķ. Pes yatduķ, uyıduķ. Çün ba'zısı kalkdı, baña teklif itdi ki, h^wācemi uyanduram. Çün tenbīh itmek istedüm, Allāhu Ta'ālā rahmetine gitmiş idi. Pes ağlayup teyemmüm ile namāzını kılduķ, anda gömdük, sırtlan havfından üstine vāfir taş yıđduķ -rahmetu'llāhi 'aleyhi rahmeten vāsi'aten-. Merhūm Sultān şınup kaçar iken hem ağlar, hem

⁷⁵ Karşı konulamayacak olandan kaçış, peygamberlerin metodlarındandır.

söyler idi ki: Hayfâ Gülşenî'nüñ sözini dutmadum. Hem alb-i şerîfine doındum, dir idi...”⁷⁶

Muhyî-yi Gülşenî'nin, Menâkıb-ı İbrâhîm-i Gülşenî adlı eserinde verdiği bu bilgilerden, Gavrî'nin iki sünnî devletin savaşarak kardeş kanının dökülmemesi ve Osmanlı hâkimiyetini kabul etme düşüncesinde olduğu anlaşılıyor. Fakat devletin ileri gelenleri (Çerkes ümerâsı) Sultan ile aynı görüş ve düşüncede değildirler. Onu savaşa zorlayanların ve Mısır'da Memlûk hâkimiyetine son verilmesinin müsebbiblerinin Çerkesler olduğu görülmektedir. Eserde, Gavrî'yi savaşa mecbur edenlerin “ümerâ-yı Çerâkise” olduğunun açık olarak belirtilmesi, hükümdârın savaşma hususunda onlarla aynı görüşte olmaması, adının Kansu, mahlasının Gavrî olarak zikr edilmesi⁷⁷ bizim, Kansu Gavrî'nin *Gavr* bölgesinde doğmuş ve mahlasını da buradan almış olabileceği şeklindeki düşüncemizi destekler mâhiyettedir. Bazı ilim adamlarının, onun Çerkes olduğu hakkındaki düşüncelerinde⁷⁸ yanıldıkları, Çerkeslerle Sultan'ın aralarında çıkan bu ihtilaftan bu münâsebetle de Muhyî'nin yukarıda verdiğimiz sözlerinden anlaşılmaktadır. Çünkü Gavrî, daha önce de belirttiğimiz gibi Türk olan Bahrî Memlûkleri'ndendir. Bütün bu bilgiler Kansu Gavrî'nin 12. ve 13. yüzyıllarda Suriye ve Filistin bölgesine yerleşen Oğuz Türklerinden (Türkmenler) olabileceği fikrini akla getirmektedir. Sultanın ölümü şekline de temas edilen Muhyî'nin eserinde; onun savaşta yenilip kaçarken bir çöle girerek, yorgun düştüğüne, uyuduktan sonra sağ kalkamayıp uyku ile birlikte ölümün geldiğine dikkat çekilmiştir.

Kansu Gavrî'nin ölümü şeklindeki ihtilâflar gibi; doğduğu yer, doğum târihi ve ismi üzerinde de sürüp gitmektedir. Onun 60 yaşlarında (1500) hükümdâr olduğuna bakılırsa 1440 yılı civârında doğmuş olduğuna hüküm edilebilir. Eski metinlerde غوری şeklinde yazılan isminin, onun Afganistan'daki “GÛR” bölgesinden gelme Türk Memlûklerden olduğu düşüncesiyle Gûrî okunması gerektiği

⁷⁶ Muhyî, *Menâkıb-ı İbrâhîm-i Gülşenî*, Yayınlayan: Tahsin Yazıcı, TTK Yayınları, Ankara, 1982, s. 333-335.

⁷⁷ Muhyî, *age.*, s. 328.

⁷⁸ İbrahim Kafesoğlu, *agm.*

düşünülmüşse de⁷⁹, bunun doğrusunun GAVRÎ olduğuna dâir şimdiye kadar bilinen en kuvvetli delil, onun kendi manzûmelerini ihtivâ eden ve kendi zamânında hazırlanmış bir risâlenin birçok yerinde ğ'nın fethi (غ) ve v'nin sükûnu (و) ile (غَوْرِي) şeklinde yazılmış bulunmasıdır.⁸⁰ Ayrıca, hâlihazırda bu sultânın her iki ismi de halen yaşamaktadır.⁸¹

Kansu Gavrî'nin bizim elimizdeki dîvânının istisnâsız bütün şiirlerinde⁸² bu isim, yukarıda Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun da belirttiği gibi (غ) ğ'nın fethi ve (و) v'nin sükûnu ile harekelenmiştir. Elde bulunan bütün bu deliller, onun mahlasının *Gavrî* olduğunda şüpheye yer bırakmamaktadır.

Bazı ilim adamlarının, onun Afganistan'ın *Gûr* bölgesinden olduğunu ve ismini *Gûrî* kabul etmelerine karşılık⁸³, başka kaynaklar da Mısır'daki *Gûrî*lere mensûbiyeti oduğunu zikr ederler. Arap müelliflerinin coğrafi bir terim olarak kullandıkları GAVR (= *Tepeler arasındaki basık arazi*)⁸⁴ kelimesiyle de Gavrî mahlasını münâsebetlendirmek yerinde olacaktır. Çünkü "Filistin Gavrî", içinde Şeria ırmağının akmakta olduğu derin koyak veya vadiye denmektedir. Bu bölge çok sıcak, suyu kötü, yaşamağa elverişsiz bir yer olarak tasvir edilmekle birlikte, eskiden burada bir çok pınarlar, hurmalıklar ve köyler bulunmaktaydı. Kansu Gavrî'nin, Mısır'a yakınlığı münâsebetiyle anlatılan bu yerlerde doğmuş ve Gavrî mahlasını da bu bölgeden almış olabileceği ihtimâli de akla gelmektedir.

⁷⁹ Rıfki Melûl Meriç, "Kansuhü'l-Gûrî'nin Şiirleri", *Oluş*, Ankara, 7 Mayıs 1939, sayı: 19, s. 290-291. (Rıfki Melûl Meriç, adı geçen makalesinde Gavrî'nin, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi, Bağdat Köşkü Bölümü, nu: 138'de kayıtlı bulunan **El-Kasâidü'r-Rabbâniyye Ve'l-Muvaşşahatü's-Sultâniyyeti'l-Gavriyye** adlı eserinde yer alan, iki Arapaça-Türkçe mûlemma ile bir Türkçe gazelini yayımlamıştır).

⁸⁰ İbrahim Kafesoğlu, *agm.*, **İslâm Ansiklopedisi**, C. 6, s. 162.

⁸¹ İbrahim Kafesoğlu, *agm.*

⁸² Gavrî, **Türkçe Dîvân**, Berlin Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, Ms. Or. Oct. Nu: 3744.

⁸³ Kazım Yaşar Kopruman, "Memlûkler", **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, C. 6, s. 433 vd.

⁸⁴ **İslâm Ansiklopedisi**, "Gavr" maddesi, C. 4, s. 724.

Ayrıca, Süleymaniye Kütüphanesi, Tarlan Bölümü, nu: 94/2'de yer alan Hikâyât-ı Ashâb-ı Kehf adlı eserin 51a-53a sayfaları arasında Gavrî adına kayıtlı beş manzûme yer almaktadır. Bu manzûmelerin birincisinin üzerinde "Gavrî" mahlası görülmektedir. Manzûmenin son üç beyiti aşağıda görüldüğü gibidir:

Be-izn-i Hağ alalum gâziler ile
Tımişvâr'ı Varadin'i Zemûn'ı

Dımişvârla Varadin yağ bal olsun
Olur halvâ Budin olduğda unı

Hisâb-ı cifr-i câmi' Dervîş Ahmed
Ğayın kaf ile lâmı kâf u nûnı

Manzûmelerin ikincisinde:

Egerçi mağlaşum Ğavrî olupdur adum Ahmed bil
Ağad ismine mağhardur ezelden zâtum evfânı

beyiti ile şâir, adının Ahmed, mahlasının Gavrî olduğunu belirtmektedir.

Üçüncü manzûmede:

Ağmed-durur Ğavrî olan Hağ'da bulur ħurbı bulan
Envâr-ile zâtı tolan üşenmeyüp bu kâra gel

beyitini görmekteyiz. Manzûmelerin dördüncüsünde:

Niçe yüz biñde bir 'âlem gerek elbet Ğavrî
Okıya zâtı ile 'ilm-i ħazâ vü ħaderi

beyiti ve sonuncu manzûmede de:

Baña ta'lîm iden kimdür di Ğavrî
Saña bu deñlü tâ ħüsn-i edâyı

beyiti ile karşılaşıyoruz.⁸⁵

Hikâyât-ı Ashâb-ı Kehf adlı eserden aldığımız bu beyitlerden anlaşılacağı üzere, adı Ahmed ve mahlası Gavrî olan bir şâir vardır. Eğer bu manzûmelerin sâhibi bizim konumuz olan Sultan Kansu Gavrî ise, onun bir adının da Ahmed olduğu akla gelebilir. Ancak bu şâire âit şiirlere bakıldığı takdirde, söyleyiş, ses ve üslup bakımından Kansu Gavrî'nin şiirleriyle farklılık göstermektedir. Bundan da Ahmed Gavrî'nin başka bir şâir olduğu (Osmanlı sahası şâiri) kuvvetle muhtemeldir. Zâten birinci şiirde zikredilen ve alınmak istenilen topraklar, Gavrî'nin hükümdâr olduğu târihlerde henüz Osmanlı toprakları içerisinde değildir. Temeşvar, Varadin ve Zemun, Belgrat civarlarında yer alan yerleşim merkezleri olup, bu yerlerin Osmanlı orduları tarafından zaptedilmesi Belgrat seferinden (1521) sonradır ve bilindiği gibi bu sefer de Kânûnî Sultan Süleyman zamanında olmuştur. Şiirde geçen Temeşvar, Varadin, Zemun ve Budin gibi yerlerin alınmasına dâir bu söyleyiş, sultanca bir söyleyiş gibi görülürse de, Kansu Gavrî'nin, henüz Osmanlı ordularının bile ulaşamadığı bu yerleri almak istemesi gibi bir düşüncesinin olması normal değildir.

Eserleri

Son Memlûk sultânı olan Kansu Gavrî (1500-1516) bir şâirdir. O üzerinde çalıştığımız eserde yer alan manzumelerinden de anlaşılacağı üzere hem Türkçe, hem Arapça, hem de Farsça şiirler söylemiştir. Menâkıb-ı İbrâhîm-i Gülşenî'de bu üç dilde de dîvânı olduğu kayıtlıdır. Menâkıb-nâme'nin yazarı Muhyî'nin bu hususta "Sultan Gavrî'nin ismi Kansu'dur, Mahlası Gavrî'dir; üç dilde dîvânını fakîr İstanbul'da gördüm; hayli mükellef idi"⁸⁶ şeklinde verdiği bilgiye göre onun üç dili de bildiği ve bu dillerde dîvânı olduğu anlaşılmaktadır. Şiirlerinde dînî ve din dışı konuları işleyen şâirin bırakmış olduğu eserleri şöyle sıralayabiliriz:

⁸⁵ Çalışmamızın Hikâyât-ı Ashâb-ı Kehf'teki Şiirler bölümündeki 51a'da 6., 7, 8.; 52a/2'de 7.; 53a/1'de 9.; 53a/2'de 9. beyitler.

⁸⁶ Muhyî, Menâkıb-ı İbrâhîm-i Gülşenî, Yayınlayan: Tahsin Yazıcı, TTK Yayınları, Ankara, 1982, s. 328.

1. Arapça Dîvânı: Dîvân-ı Gavrî adını taşıyan bu eser, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Efendi Bölümü, Arabî nu: 4639'da bulunmaktadır. Bu eserin 8b-9a sayfalarında Türkçe bir gazeli de yer almaktadır.

2. El - K a s â i d ü ' r - R a b b â n i y y e Ve'l-Muvaşşahatü's-Sultâniyyeti'l-Gavriyye: Gavrî'nin bu eserinde 17 Arapça, 2 Arapça-Türkçe (mülemmâ), 1 de Türkçe şiiri bulunmaktadır.⁸⁷ Eserde yer alan 2 Arapça-Türkçe ve 1 Türkçe manzûme Rıfkı Melûl Meriç tarafından yayımlanmıştır.⁸⁸ Türkçe şiirler, eserin, 21a-25a ve 28a-29a sayfalarında yer almaktadır. Bu şiirlerin çeşitli makamlarda bestelenmiş olduğu bilinmektedir.⁸⁹

3. Türkçe Dîvânı: Berlin Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, Ms. Or. Oct. Nu: 3744'te kayıtlı Türkçe bir şiir mecmuasının 2b-92a sayfaları arasında yer almaktadır. Bu mecmuada Kansu Gavrî'nin 2'si mülemmâ olmak üzere 71 adet Türkçe şiiri vardır.

4. Munakkahu'z - Zarîf Alâ Muvaşşahü'ş-Şerîf: İki manzûmeden ibâret Arapça bir eserdir.⁹⁰

5. Kevkebü'd-Dürrî Fî-Evcibeti'l-Gavrî: Bu eser Gavrî'nin tefsir ile ilgili bir eserdir.⁹¹

Gavrî'nin tam ve mürettep bir Türkçe dîvânı, şimdiye kadar tespit edilememiştir. Bizim bu çalışmamızda tespit ettiğimiz Türkçe şiirleri de, çeşitli eserler ve şiir mecmuaları içerisinde yer almaktadır. Onun Türkçe şiirlerinin ve mülemmâlarının bulunduğu bu eserler ise şunlardır:

1. El-Kasâidü'r-Rabbâniyye Ve'l-Muvaşşahatü's-Sultâniyyeti'l-Gavriyye adlı eserinde (s. 21a-25a, 28a-29a) 2 Arapça-Türkçe mülemmâ ve 1 gazel,

⁸⁷ El-Kasâidü'r-Rabbâniyye Ve'l-Muvaşşahatü's-Sultâniyyeti'l-Gavriyye, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Bağdat Köşkü Bölümü, nu: 138.

⁸⁸ Rıfkı Melûl Meriç, agm., **Oluş**, Ankara, 7 Mayıs 1939, sayı: 19, s. 291-292.

⁸⁹ Rıfkı Melûl Meriç, **agm.**, (Ayrıca bkz.: İbrahim Kafesoğlu, "Kansu", **İslâm Ansiklopedisi**, C. 6, s. 164.

⁹⁰ Cemil Çiftçi, **Maktul Şâirler**, İstanbul, 1997, s. 155.

⁹¹ Cemil Çiftçi, **age.**, s. 155.

2. Dîvân-ı Gavrî (Arapça Dîvân) adlı eserinin 8b-9a sayfalarında 1 gazel,

3. Kitâb Ukûdü'l-Cevheriyye adlı Gavrî için yazılan umûmî Arap târihinin 2. cildinde Türkçe 1 rubâîsi ve 1 murabbai vardır.⁹² Eserde bu murabbain yazılış sebebi şöyle anlatılmaktadır:

Sultan Gavrî'nin yakın hizmetlerini gören, Kazak Mustafa adında bir kimse vardır. Bu şahıs, bir sabah çarşıda, o zamana kadar hiç görmediği güzellikte bir çocuk görür. Allah'ın Yûsuf gibi yarattığı bu hilKate şaşarak: “*Sübhâne men haleka* = Yaratan'ı tesbih ve her türlü noksan sıfatlardan tenzih ederim” der. Sonra çocuğa yaklaşıp:

“Ey melâhat ve letâfet sultânî! Böyle sabah vakti nereye gidiyorsun?” diye sorar. Güzelliği kadar akıllı da olan çocuk:

“Sultan olan kimse hiç böyle yürüyerek bir yere gider mi?” cevâbını verir. Kazak Mustafa, bu cevaptan hoşlanır ve çocuğu sırtına alarak gideceği yere götürür. Çocuğun annesi:

“Evlâdım! Niye başkalarına zahmet veriyorsun?” diye çocuğu azarlayınca Kazak Mustafa:

“Hayır! Ben kendi isteğimle bu hizmeti yaptım!” diyerek oradan ayrılır. Saraya geldiğinde bu durumdan ve çocuğun bir yaratılış hârikası güzelliğinden Sultan Gavrî'ye bahseder. Bunun üzerine Sultan Gavrî de aşağıdaki murabbai inşâd eder.⁹³

Bu hür şıfat gönlüme gör kim neler eyler
Biñ 'işve vü yüz nâz ile kaçd-ı ciger eyler
Ya kaçını vü gamzelerini seher eyler
Şol Şâh-ı kâmer-ruḥ ki anuñ adı 'Alî'dür

Her kim yolına terk-i ser ü cân u ten itmez
Ka'be işigini ḥavâcibü'l-vaṭan itmez

⁹² Kitâb Ukûdü'l-Cevheriyye, Süleymâniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü, nu: 3310, C. 2, s. 89a.

⁹³ Kitâb Ukûdü'l-Cevheriyye, C.2, s. 88b-89a.

Biñ cevri ider luşfını bir dem neden itmez
şol řāh-ı perī-ruř ki anuñ ismi 'Alī'dür

Dil řerħ idemez la'l-i lebi vaşf-ı beyāna
şıgımar deheni dişkat-ile rāz-ı nihāna
Yā Rab ire mi bendeler ol řāh-ı cihāna
şol řāh-ı perī-ruř ki anuñ nāmı 'Alī'dür

Güldür yañađı la'l ü lebi gonca-i terdür
Hürşid ü çamer-çihre-durur gerçi şamerdür
Döndügi perī görse yüzin⁹⁴
şol řāh-ı çamer-ruř ki anuñ adı 'Alī'dür

İy Ğavrī saña cevri ide ol meh-i büt-rü
Hürşid ü çamer lāle-ruş ol řāmet-i dil-cü
řāyed ki vefālar ide ol řāh-ı melek-ħü
şol řāh-ı perī-ruř ki anuñ ismi 'Alī'dür⁹⁵

4. Muvařřahāt Li'l-Meliki'l-Eşref Kansuh El-Gavrī adlı eserin 84a sayfasında 1 Türkçe gazel,⁹⁶

5. Hikāyāt-ı Ashāb-ı Kehf'in 51a-53a sayfaları arasında 5 Türkçe manzūme.⁹⁷ Bu şiirlerin, yukarıda da zikr ettiğimiz gibi, Ahmed Gavrī adlı başka bir řāirin olması gerekir.

6. Dîvân-ı Gavrī (Türkçe), Berlin Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, Ms. Or. Oct. Nu: 3744'te kayıtlı Türkçe bir şiir mecmuası. Gavrī'nin şiirleri, 2b-92a sayfaları arasında olup, Türkçe şiirlerinin tamamına yakını bu mecmuada bulunduğu için ilgili sayfaları Gavrī Dîvānı (Dîvân-ı Gavrī) diye adlandırdık. Eser harekeli nesih ile yazılmış olup, her sayfasında 9 satır bulunmaktadır. Birçok şiirin baş ve sonlarından eksik olduğu görölmektedir. Bu eksiklikler varağın b

⁹⁴ Mısrada eksiklik vardır.

⁹⁵ **Kitāb Ukūdü'l-Cevheriyye**, C.2, s. 89a-89b.

⁹⁶ **Muvařřahāt Li'l-Meliki'l-Eşref Kansuh El-Gavrī**, Süleymāniye Kütüphānesi, Ayasofya Bölümü, nu: 2047, s. 84a.

⁹⁷ **Hikāyāt-ı Ashāb-ı Kehf**, Süleymāniye Kütüphānesi, Tarlan Bölümü, nu: 94/2, s. 51a-53a.

sayfasından sonra görüldüğüne göre Dîvân'ın birçok yaprağının ve bu münâsebetle de Gavrî'nin birçok şiirinin kaybolduğu anlaşılmaktadır.

Kansu Gavrî'nin aşağıya aldığımız:

Çün likā mihrinden oldı zerrece ilkā bize
Tañ mı düzağ görünürse cennetü'l-me'vâ bize

Şüret-i Hâk'dur görinen çün ki her şeyde yakîn
Baķıcağ Hâk görünür her şüret-i zîbâ bize

Devlet-i dünyâ nedür yâ menzil-i 'uķbâ nedür
Şüret- Hâk'dur görünür cümle-i eṣyâ bize

Rūh-ı pāk-idük hūlūl itmezden öñdin kālība
'Ālem-i 'unşūrda görünmezdi şey' aṣlā bize

Vaħdetüñ baħrında biz kim böyle ğavvâş olmuṣuz
Mevc urursa tañ mıdur bu lücce-i deryâ bize

İden oldur itdüren ol çün kamu tedbîr anuñ
ĠAVRİYĀ gel sözi kes bunca nedür ğavġâ bize⁹⁸

şeklindeki gazeli, Rıfķı Melūl Meriç⁹⁹ ile Cemil Çiftçi¹⁰⁰ tarafından da yayınlanmıştır. Türkçe Dîvânı'nda da yer alan bu gazel, El-Kasâidü'r-Rabbâniyye Ve'l-Muvaṣṣahatü's-Sultâniyyeti'l-Gavriyye ile Muvaṣṣahât Li'l-Meliki'l-Eṣref Kansuh El-Gavrî adlı eserlerde de yer almaktadır. Manzûmenin her iki yayınında da nüsha farkları olup, aynı sayıda beyit ihtivâ etmektedir.

Vaħdetüñ baħrında biz kim böyle ğavvâş olmuṣuz
Mevc urursa tañ mıdur bu lücce-i deryâ bize

şeklindeki 5.beyit, Dîvân'da bulunduğu hâlde, söz konusu bu yayınlarda yer almamaktadır.

⁹⁸ Kansu Gavrî, *Türkçe Dîvân*, s. 25a-26a.

⁹⁹ Rıfķı Melūl Meriç, *agm.*

¹⁰⁰ Cemil Çiftçi, *age.*, s. 155.

Cemil Çiftçi'nin yayımladığı¹⁰¹

Müstedâm olğıl hemîşe ey güzel cānum benüm
Gözleri nergis yüzi gül zülfü reyhānum benüm

beyiti ile başlayan gazel, Arapça Dîvân (s. 8b-9a) ile daha bir çok eserde görülmektedir.¹⁰²

Yâ İlâhî ben günâhkâr ente ğaffârü'z-Zünüb
'Aybumı yüzüme urma ente settârü'l-'uyüb

şeklinde başlayan ve tamamını çalışmamızın *Metin* (El-Kasâidü'r-Rabbâniyye Ve'l-Muvaşşahatü's-Sultâniyyeti'l-Gavriyye) kısmında gördüğümüz, Rıfkı Melûl Meriç tarafından yayınlanan Türkçe-Arapça mülemmâyı da çeşitli yerlerde görmekteyiz.¹⁰³ Rıfkı Melûl Meriç'in yayınladığı ikinci mülemmâ da çalışmamızın yine *Metin* (El-Kasâidü'r-Rabbâniyye Ve'l-Muvaşşahatü's-Sultâniyyeti'l-Gavriyye) kısmında verilmiştir.

GAVRÎ'NİN ŞİİRLERİNDE ŞEKİL VE MUHTEVA

Berlin Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, Ms. Or. Oct. Nu: 3744'te kayıtlı bulunan bir mecmua içerisindeki Gavrî'nin şiirleri (Türkçe Dîvân), mecmuanın 2b-92a sayfaları arasındadır. Eser, harekeli ve okunaklı bir nesihle yazılmıştır. Dîvânının birçok sayfasının ve dolayısıyla şiirlerinin eksik olduğu anlaşılan Gavrî'nin manzumeleri arasında Ahmed, Zarîfi, Salâhî, Şeyhoğlu, Nasîbî, Kâdî, Yaş Bek, Hasanoglu, Şîrâzî, Kâtiboğlu, Nâsır, Nesîmî, Nizâmî, Halâsî, Şerîfi gibi şâirlerin şiirleri de yer almaktadır. Bu şiirlerin birçoğu Gavrî'nin manzûmeleri ile ve birbirlerine nazire olan manzumeler (Bu

¹⁰¹ Cemil Çiftçi, *age.*, s. 156.

¹⁰² Cemil Çiftçi, *age.*, s. 155, 4 numaralı dipnot.

¹⁰³ **El-Kasâidü'r-Rabbâniyye Ve'l-Muvaşşahatü's-Sultâniyyeti'l-Gavriyye**, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Bağdat Köşkü Bölümü, nu: 138, s. 21a ve **Muvaşşahât Li'l-Meliki'l-Eşref Kansuh el-Gavrî**, Süleymâniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü, nu: 2047, s. 91a.

manzumeler, çalışmamızın ilgili sayfalarında dipnotlarda verilmiştir) olarak karşımıza çıkmaktadır. Gavrî'nin dîvânı:

İy Hâlık-ı halâyık u ma'būd-ı bî-zevâl
Ferd ü Qadîm ü Hayy u Ebed Rabb-i zi'l-celâl

beyiti ile başlamakta ve "la'l" redifli bir naat olan sonundan eksik bir kasidenin:

Nazm eylesem maqâlümi güş eylese felek
Çeşm-i kevâkib aqıda leyl ü nehâr la'l

şeklindeki beyiti ile sona ermektedir.

Gavrî'nin söz konusu dîvânı içerisindeki şiirlerinde 18 kasîde, 2 kıt'a, 1 mesnevî, 4 tuyuğ (Tuyuğlar metinde rubâî başlığı altında bulunmaktadır, çalışmamızda da aynı başlık altında verilmiştir. Bkz.: 61, 62, 63, 64'üncü manzûmeler), 1 müstezat, (1'i Türkçe-Arapça, 1'i Türkçe-Farsça 2 mülemma, 1'i de Arapça olmak üzere) 42 gazel, 2 nazm (metinde rubâî başlığı altında verilmiştir: 37. ve 38. manzûmeler) yer almaktadır. Eserde toplam olarak 72 şiir vardır. Türk Dil Kurumu'nun 40. ve Dîvânü Lügati't-Türk'ün 900. yıldönümleri dolayısıyla düzenlenen I. Türk Dili Bilimsel Kurultayı'na "Hasan Oğlu'nun Bir Gazeli" adlı bildiri sunan Barbara Flemming eserde "Gavrî tarafından 80 şiir yazılmıştır" demektedir.¹⁰⁴ Yazar eserin tam bir tedkikini yapmadan mecmuada yer alan diğer şâirlerin bazı şiirlerini de Gavrî'nin sanmış olmalıdır.

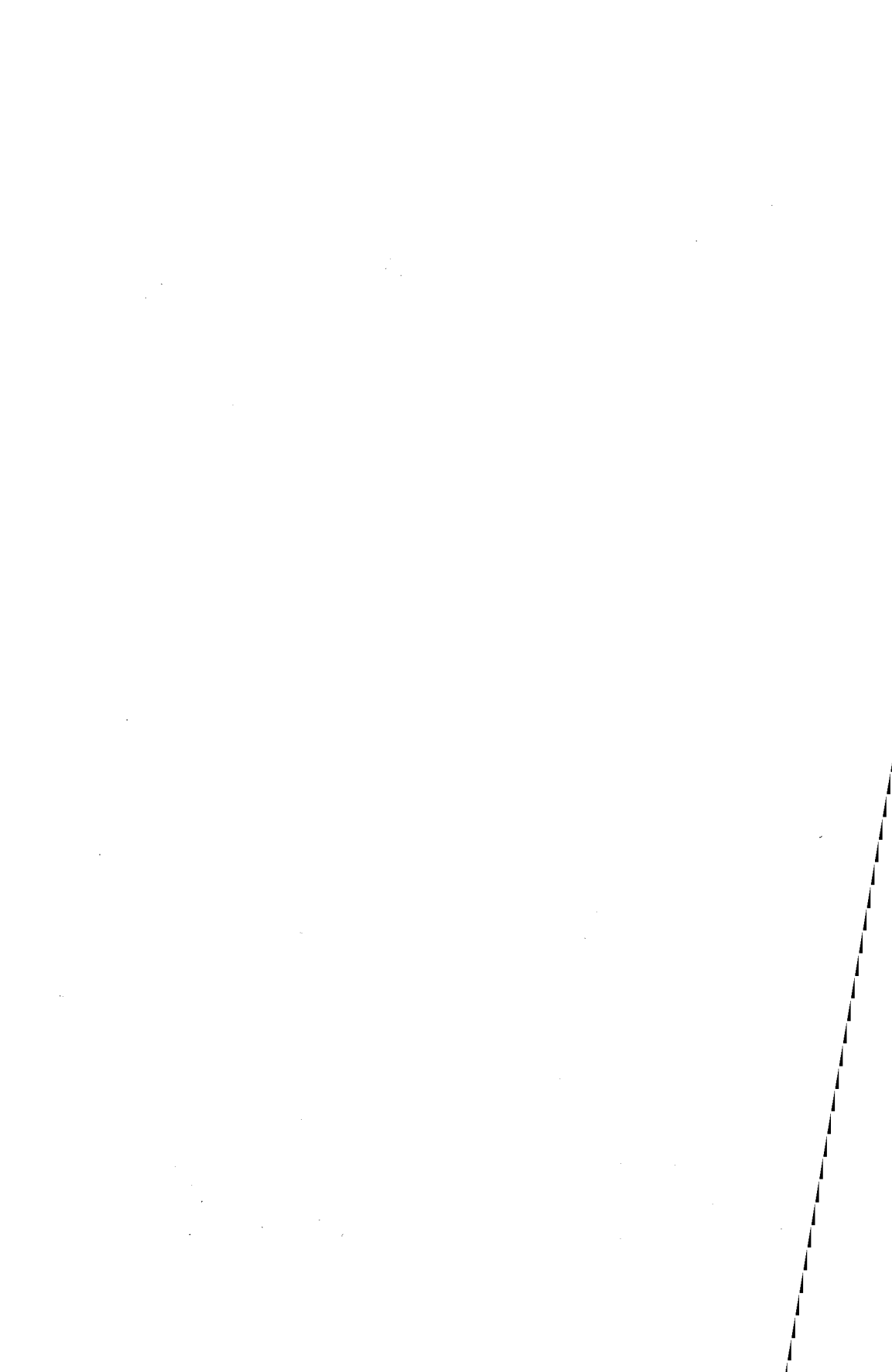
Şiirlerinde aruzun birçok veznini deneyen Kansu Gavrî'nin kusursuz denecek kadar aruz ölçüsünü bilip kullandığı görülmektedir. Manzûmelerinde kullandığı aruz ölçüleri, şiir numaraları ve toplam sayıları şöyledir:

¹⁰⁴ Barbara Flemming, "Hasan Oğlu'nun Bir Gazeli", **Türk Dil Kurumu'nun 40. ve Dîvânü Lügati't-Türk'ün 900. Yıldönümleri Dolayısıyla Düzenlenen I. Türk Dili Bilimsel Kurultayı'na Sunulan Bildiriler 1972**, TDK Yayınları, Ankara 1975, s. 331-341 (Söz konusu sayfalar arasında bildirilerin Almancası ile Hasanoğlu'nun gazelinin tıpkıbasımı da yer almaktadır).

1. *Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün* (14, 30, 32, 33, 35, 36, 38, 61, 62, 63, 64 = 11)
2. *Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün* (13, 16, 18, 19, 22, 41, 58, 59, 65, 66, 67, 70 = 12)
3. *Fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün* (21 = 1)
4. *Fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün* (4, 17, 23, 24, 25, 53 = 6)
5. *Fe'ilâtün/ mefâ'ilün/ fe'ilün* (5 = 1)
6. *Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ fe'ülün* (3, 8, 11, 31, 37, 39 = 6)
7. *Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ fe'ülün* (2, 20, 51, 52, 56, 69 = 6)
8. *Mefâ'ilün/ fe'ilâtün/ mefâ'ilün/ fe'ilün* (27, 28 = 2)
9. *Mefâ'ilün/ fe'ilâtün/ mefâ'ilün/ fe'ilâtün* (26 = 1)
10. *Mef'ülü/ fâ'ilâtü/ mefâ'ilü/ fâ'ilün* (1, 6, 7, 12, 43, 44, 49, 50, 71 = 9)
11. *Mef'ülü/ mefâ'ilü/ mefâ'ilü/ fe'ülün* (9, 45, 46, 47, 48 = 5)
12. *Mef'ülü/ mefâ'ilün/ fe'ülün* (40 = 1)
13. *Mef'ülü/ fâ'ilâtün/ mef'ülü/ fâ'ilâtün* (57 = 1)
14. *Mef'ülü/ mefâ'ilü/ mefâ'ilü/ fe'ülün*
mef'ülü/ fe'ülün (60 = 1)
15. *Müstef'ilün/ müstef'ilün/ müstef'ilün/ müstef'ilün* (15, 34 = 2)
16. *Müstef'ilâtün/ müstef'ilâtün* (29 = 1)
17. *Mütefâ'ilün/ fe'ülün/ mütefâ'ilün/ fe'ülün* (42 = 1)
18. *Müfte'ilün/ mefâ'ilün/ müfte'ilün/ mefâ'ilün* (10, 54, 55 = 3)

Kansu Gavri'nin manzûmelerine muhtevâ açısından baktığımız zaman; umûmiyetle dinî konuların işlendiğini görüyoruz. Dîvânda 7 tevhit (1, 2, 3, 4, 5, 13 ve 16. manzûmeler), 5 naat (6, 7, 8, 10 ve 71. manzûmeler), 4 münâcât (11, 12, 66 ve 68. manzûmeler), 1 methiyye (9. manzûme), 1 nasîhat-nâme (14. manzûme), 2'si gazel (65, 67. manzûmeler), 1'i de kasîde (15. sırada yer alan şiir) 3 adet nasîhat muhtevâlî şiir, 2 dinî muhtevâlî kasîde (17. ve 18. manzûmeler) ve 2 mersiye (51. ve 52. şiirler) yer almakta olup, bu şiirlerin çoğunda işlenen konuların dinî olduğu görülmektedir. Manzûmelerinde zaman zaman başka mevzûlara da yer veren Gavri, devrinde şarkta ve garpta "Nizâm-ı Âlem" ülküsünü yer yüzünde yaymak için dev adımlarla ilerleyen Osmanlı fütühatından kurtulamayacak olmanın ümitsizliği içinde kıvranmaktadır. Yukarıda da söylediğimiz gibi, şiirlerinin büyük bir kısmının münâcât, tevhit, naat ve nasîhat mevzulu olması, onun kaçıp sığındığı bir dünyadır. "Gavri'nin sofîyenin Allah, dünya, âhîret, eşyâ, sûret, cevher âraz, rûh, beden, Hâlık, mahlûk, irâde-i külliye, irâde-i cüziye, takdir, vahdet, kesret, mezâhir, cennet, cehennem gibi mevzûlarına vâkîf ve tarîkate mensup olduğu da, bu vukuf ve mensûbiyetin sâdece zamanın cereyanlarına uymaktan ibâret olmayıp, kendisinde tam bir îmân hâlinde yerleşmiş olduğu da ifâdesindeki samîmiyetle sâbit olmaktadır."¹⁰⁵ Bütün bu ifâdelerden ve İbrâhim Gülşenî gibi bir tarikat şeyhinin çok yakınında olmasından, bilhassa da kendi şiirlerinde ele aldığı mevzulardan anlaşıldığı kadarıyla, Sultan Kansu Gavri'nin doğru inanç sahibi ve dindar bir hükümdar olduğunu söylemek mümkündür.

¹⁰⁵ Rfıkı Melûl Meriç, agm., s. 291.



BİBLİYOGRAFYA

- Ağar, M. Emin; *Baytaratü'l-Vâzih, İnceleme - Metin - İndeks* (Marmara Üniversitesi, yayınlanmamış yüksek lisans çalışması), İstanbul, 1986.
- Akalın, Mehmet; *Tarihi Türk Şiveleri*, 2. baskı, TKAE Yayınları, Ankara, 1988.
- _____ ; *Ahmedî'nin Eserleri Üzerinde Bir Gramer Araştırması*, Basılmamış doçentlik tezi, Erzurum, 1975.
- Akay, Mehmet; *İbrâhim Gülşenî'nin Divânı, (Metin-Dil Hususiyetleri-Sözlük)*, Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 1996.
- Arat, R. Rahmeti; *Kutadgu Bilig III, İndeks*, (Neşre hazırlayanlar: Kemâl Eraslan, Osman F. Sertkaya, Nuri Yüce), TKAE Yayınları, İstanbul, 1979.
- _____ ; *Vekâyi, Babur'un Hâtıratı*, c. I-II, TDK Yayınları, Ankara, 1943.
- Atalay, Besim; *Divanü Lügati't-Türk Dizini*, TDK Yayınları, Ankara, 1943.
- Aytekin, Arif; "Babertî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. IV, İstanbul, 1991, s. 377-378.
- Banarlı, Nihad Sâmi; *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, c. I*, İstanbul, 1971.
- Banguoğlu, Tahsin; *Türkçenin Grameri*, İstanbul, 1974.
- Baytaratü'l-Vâzih*; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi, Revan Köşkü, nu: 1695.

Bosworth, C. E.; *İslâm Devletleri Tarihi*, İstanbul, 1980.

Caferoğlu, Ahmet; *Abû Hayyân – Kitâb al-İdrâk li-lisân al-Atrâk*, İstanbul, 1931.

_____ ; *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, TDK Yayınları, İstanbul, 1968.

_____ ; *Türk Dili Tarihi II*, İstanbul, 1974

Çiftçi, Cemil; *Maktul Şâirler*, İstanbul, 1997.

Darîr; *Sîretü'n-Nebî*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi, Koğuşlar, nu: 993.

Eckmann, János; “Memlûk Kıpçakçasının Oğuzcalaşmasına Dair”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1964, s. 35-41.

_____ ; “Memlûk-Kıpçak Edebiyatı”, *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, Hazırlayan: Osman F. Sertkaya, TDK Yayınları, Ankara, 1996.

Edirneli Nazmî; *Mecmaü'n-nezâir*, Nuru Osmaniye Kütüphanesi, nu: 4222, 4915.

Eraslan, Kemâl; *Eski Türkçede İsim Fiiller*, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1980.

_____ ; *Hüseyn-i Baykara Dîvânı'ndan Seçmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987

_____ ; “XVI. Yüzyıl Çağatay Edebiyatı”, *Büyük Türk Klâsikleri*, c. 4, İstanbul, 1986.

Ercilasun, A. Bican; *Kutadgu Bilig Grameri -Fiil-*, GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1984

Ergin, Muharrem; *Âzeri Türkçesi*, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1971.

- _____ ; *Türk Dil Bilgisi*, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1972.
- _____ ; *Kadı Burhaneddin Dîvânı*, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1980,
- Ersoylu, Halil; *Cem Sultan'ın Türkçe Dîvânı*, TDK Yayınları, Ankara, 1989.
- Ertaylan, İ. H.; *Türk Edebiyatı Örnekleri V, Dîvân-ı Sultan Hüseyin Mirza Baykara "Hüseyin"*, İstanbul, 1946.
- Flemming, Barbara; "Hasan Oğlu'nun Bir Gazeli", *Bilimsel Bildiriler 1972*, TDK Yayınları, s. 331-341, Ankara, 1975.
- Gabain, A. Von; *Alttürkische Grammatik*, Leipzig, 1941.
- Gavrî; *El-Kasâidü'r-Rabbâniyye Ve'l-Muvaşşahatü's- Sultâniyyeti'l-Gavriyye*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi, Bağdat Köşkü Bölümü, nu: 138.
- _____ ; *Dîvân-ı Gavri* (Arapça), Millet Kütüphânesi, Ali Emîrî Efendi Bölümü, Arabî nu: 4639.
- _____ ; *Türkçe Dîvân*, Berlin Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, Ms. Or. Oct. Nu: 3744.
- Hacıeminoğlu, Necmettin; *Türk Dilinde Edatlar (En Eski Türkçe Metinlerden Zamanımıza Kadar)*, İkinci Baskı, MEB Yayınları, İstanbul, 1974.
- _____ ; *Kutb'un Husrev ü Şîrîn'i ve Dil Husûsiyetleri*, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1968.
- _____ ; *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.

Hikâyât-ı Ashâb-ı Kefî; Süleymâniye Kütüphânesi, Tarlan Bölümü, nu: 94/2.

İnan, Abdülkadir; “XIII. ve XV. Yüzyıllarda Mısır’da Oğuz- Türkmen ve Kıpçak Lehçeleri” , *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara, 1953, s. 53-72.

İsen, Mustafa-Bilkan, Ali F.; *Sultan Şâirler*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997

İslâm Ansiklopedisi; “Gavr” maddesi c. 4.

Kafesoğlu, İbrahim; “Kansu” maddesi, *İslâm Ansiklopedisi*, c. 6.

Karahan, Leyla; *Erzurumlu Darîr-Kıssa-i Yusuf*, TDK Yayınları, Ankara, 1994.

Karahisarlı Mustafa b. Şemseddin; *Ahterî-i Kebîr*, İstanbul, 1324.

Karamanlıoğlu, Ali Fehmi; *Seyf-i Sarâyî - Gülistan Tercümesi (Kitâb Gülistân bi’t-Türki)*, MEB Yayınları, İstanbul, 1978.

Karasoy, Yakup; *Şiban Han Dîvânı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, TDK Yayınları, Ankara, 1998.

Karatay, F. Edhem; *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, c. I, İstanbul, 1961.

Kopraman, Kâzım Yaşar; “Mısır Memlûkleri, Mısır’da Memlûk Devleti’nin Kuruluşu” , *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Târîhi* , c. 6, Çağ Yayınları, İstanbul, 1989.

Korkmaz, Zeynep; *Sadrüddin Şeyhoğlu – Marzubannâme Tercümesi, İnceleme - Metin - Sözlük - Tıpkıbasım*, AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ankara, 1973.

Köprülü, M. Fuad; *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1926.

- Levend, Agâh Sırrı; *Türk Edebiyatı Tarihi*, c. I, TTK Yayınları, Ankara, 1973.
- Mansuroğlu, Mecdut; “Eski Osmanlıca”, *Târîhi Türk Şiveleri* (Hazırlayan: Mehmet Akalın), 2. baskı, Ankara, 1988, s. 247-276.
- _____; *Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri*, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1958.
- Mazıoğlu, Hasibe; *Kitâbu Evsâfi Mesâcidi's-Şerîfe*, TDK Yayınları, Ankara, 1974.
- Meriç, Rıfkı Melûl; “Kansuhü'l-Gûrî'nin Şiirleri”, *Oluş*, S. 19, Ankara, 7 Mayıs 1939.
- Muallim Nâci; *Lügat-ı Nâci*, İstanbul, 1322.
- Muhammed Fuad Abdülbâkî; *El-Mu'cemü'l-Müfehres Li-Elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerîm*, İstanbul, 1984.
- Muhyî; *Menâkıb-ı İbrâhim-i Gülşenî*, Yayınlayan: Tahsin Yazıcı, TTK Yayınları, Ankara, 1982.
- Muvaşşahât Li'l-Meliki'l-Eşref Kansûh El-Gavrî*, Ayasofya Kütüphanesi, nu: 2047.
- Münyetü'l-Guzât*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, III. Ahmet Bölümü, nu: 3468.
- Özkan, Mustafa; *Tarih İçinde Türk Dili*, İstanbul, 1997.
- Şemseddin Sâmî; *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul, 1317.
- Şerîfî; *Şehnâme Çevirisi*, Hazırlayanlar: Zuhâl Kültüral - Latif Beyreli, TDK yayınları, 4 cilt, Ankara, 1999.
- Şükün, Ziyâ; *Gencîne-i Güftâr - Ferheng-i Ziyâ*, 3 cilt, MEB yayınları, İstanbul, 1984,

Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü, 8 cilt, TDK yayımları, Ankara, 1963-1977.

Tatçı, Mustafa; *Yunus Emre Dîvânı II, Tenkitli Metin*, Ankara, 1990.

Tekin, Şinasi; "Eski Türkçe", *Türk Dünyası El Kitabı*, TKAE Yayınları, Ankara, 1976, s.142-192.

Tekin, Talât; *Orhon Yazıtları*, TDK Yayınları, Ankara, 1988.

Timurtaş, Faruk K.; *Eski Türkiye Türkçesi, XV. Yüzyıl, Gramer - Metin - Sözlük*, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1977.

_____ ; *Yunus Emre Dîvânı*, , Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989.

Toparlı, Recep; *İrşâdü'l-Mülûk Ve's-Selâtin*, TDK Yayınları, Ankara, 1992.

Ukûdü'l-Cevheriyye, Süleymâniye Kütüphânesi, Ayasofya Bölümü, nu: 3313.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, Ankara, 1975.

Yavuz, Kemâl; *Âşık Paşa - Garib-nâme I/1*, TDK Yayınları, İstanbul, 2000.

_____ ; *Şeyhoğlu - Kenzü'l-Küberâ Ve Mehekkü'l- Ulemâ*, AKM Yayınları, Ankara, 1991.

_____ ; "XIII-XVI Asır Dil Yادigarlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri", *Türk Dünyası Araştırmaları* (Faruk Timurtaş'a Armağan), İstanbul, 1983, S. 27, s. 9-57.

_____ ; "Osmanlı Devletinin Kuruluş ve Sonraki Devrelerinde Âşık Paşa'nın Türk Edebiyatının Temellenip

Şekillenmesindeki Rolü”, *Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi Bildiriler*, Konya, 2000, s. 227-239.

_____ ; “Erzurumlu Mustafa Darîr”, *Millî Kültür*, S. 46, Ankara, 1984, s. 37-40.

Yavuz, Orhan; *Anadolu Türkçesi İle Yapılan En Eski Tezkiretü’l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri*, 2 cilt (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1986.

_____ ; “Türkçe’de Kapalı E” , *S. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Dergisi*, Yıl: 1991, S. 6, Konya, 1993, s. 271-306.

_____ ; “Ferec Ba’de’ş-Şidde’den İki Hikâye Üzerinde Bir Gramer Denemesi” , *S. Ü. Fen- Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, Yıl: 1994, S. 9-10, Konya, 1995, s. 289-335.

Yıldız, Hakkı D.; *İslamiyet ve Türkler*, İstanbul, 1976.

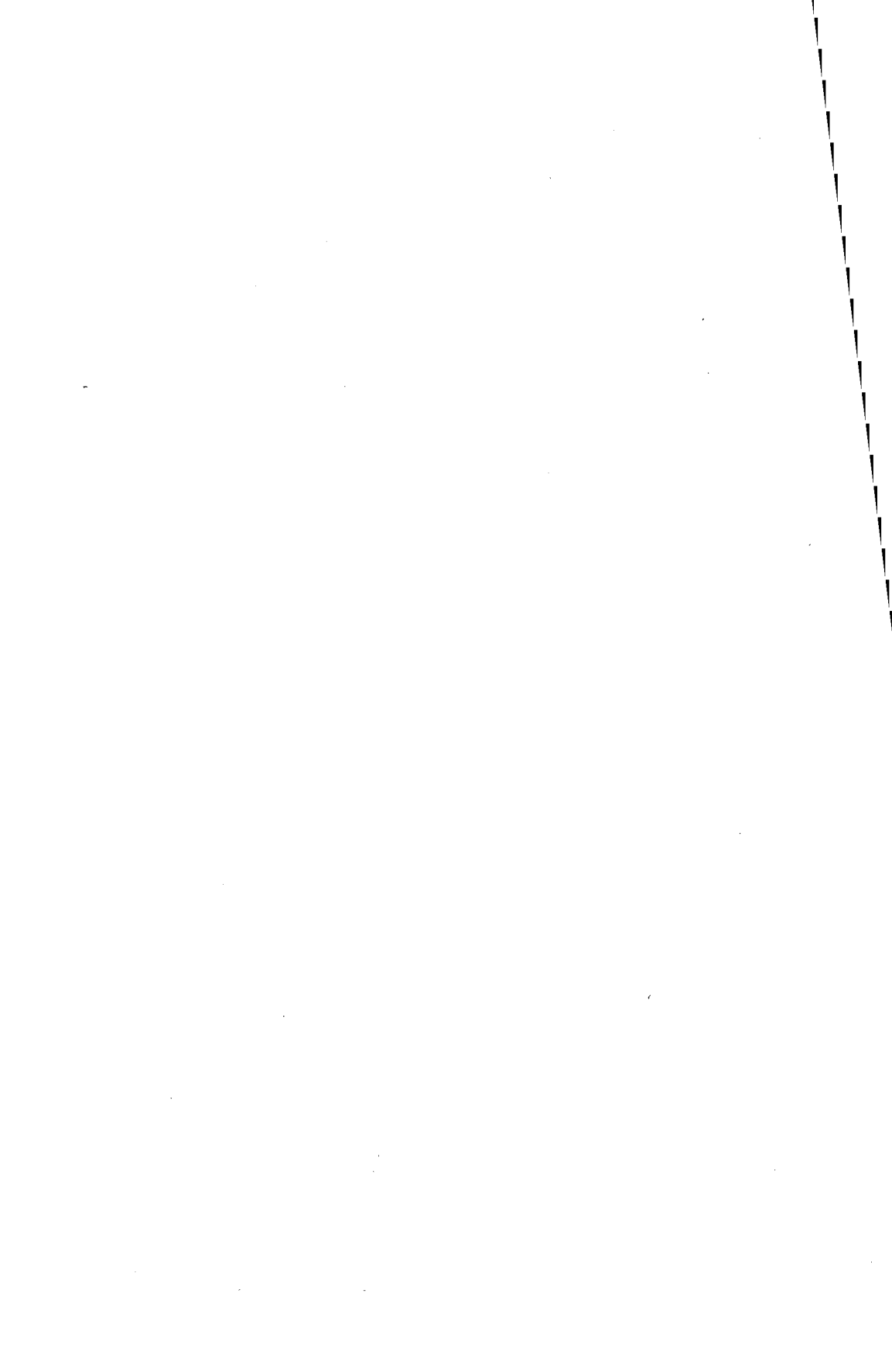
Yusuf Has Hacib; *Kutadgu Bilig*, Kahire Nüshası, Tıpkıbasım, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

Yücel, Bilal; *Bâbürr Dîvânı (Grammer-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, Atatürk Kültür Merkezi, Hükümdar Dîvânları Dizisi, S.1, Ankara, 1995.

Yücel, Y. , Ali Sevim ; *Klâsik Dönemin Üç Hükümdarı, Fâtih, Yavuz, Kanûnî*, TTK Yayınları, Ankara, 1991.

Transkripsiyon Alfabeti

ا (أ)	a, ā	ش	ʃ
ا (إ)	a, e, ɪ, i, u, ü	ص	ʂ
ء	'	ض	d, z
ب	b, p	ط	t
پ	P	ظ	z
ت	T	ع	'
ث	s	غ	g
ج	c, ç	ف	f
چ	Ç	ق	k
ح	h	ك	k, g, ñ
خ	h	ل	l
د	D	م	m
ذ	z	ن	n
ر	R	و	v, o, ö, u, ü, ū
ز	Z	ه	h, a, e
ژ	J	ی	y, ɪ, i, ī
س	S		



S

METİN

I

2b İy Hâlık-ı halâyık u ma'būd-ı bî-zevāl
Ferd ü Qādīm ü Hayy u Ebed Rabb-i zī'l-celāl

3a Zātuñ tefekkürinde olupdur 'uqūl deng
Vaşf itmege şifātuñı hod kimdedür mecāl

Her nātıkuñ dilinde “اله ولا سواه”¹⁰⁶

Her şāmitüñ bu virdi “مقيم ولا يزال”¹⁰⁷

3b Her şey vücūda geldügi emrūñledür senüñ
Her bir zebānda cārī olur bunca kıl ü kıāl

Virdüñ cilāyı şemse ziyā şaldı 'āleme
Qoduñ kemāl-i qüdrət-ile ay yüzinde hāl

Her bir nebāt u ma'din ü hayvān u ins ü cin
Hamdi saña kıılır ne ki varsa lisān-ı hāl

Qādirsin ü ne kim kıılasın qüdrətüñledür
Evc-i 'alā vü taht-ı şerā kıulle-i cibāl

4a Kılduñ rasūl halka zihī eşrefü'l-beşer
Virdüñ kemāl-i mertebede hüsn-ile cemāl

Aşhāb-ı şadr-ı şuffe-i 'ālem çeħār yār
Şiddik u 'Ömer'dür ü 'Oşmān u Zü'l-Kıtāl

Aña vü āl ü ehline Haq'dan hezār-bār
Teslīm ü hem taḥıyyat ü ta'zīm-ile celāl

¹⁰⁶ Gayrısı olmayan bir ilāhtır.

¹⁰⁷ Her zaman vardır.

Geldi қапуña desti tehī raḥm eyle *ĠAVRĪ*ye
'Ārī 'amelden ü tolu gencīnesi zālāl

Raḥmet ḳabāsını anuñ egnine ḥil'at it
Şol günde kim bulunmaya hergiz 'abā vü şāl

4b Sen yā İlāhī luṭfuñ-ıla 'afv ḳıl şuçın
Şehden 'aṭā vü ḳul işidür cürm-ile vebāl

Ḥadden ziyāde şuçı vü eksüklü ḳul-durur
Urma yüzine zenbini “ فى يوم الانفصال ”¹⁰⁸

Mef'ûlü /fâ'ilâtü/ mefâ'ilü/fâ'ilün

II

Velehu eyzan

Zihī Şāni' k'aña yoḳdur şerīk ü mişl ü hem hemtā
Kemāl andan bulur cūd u vücudı cümle her eşyā

Tefekkür kim ide zātın deriñdür 'aḳl aña irmez
Şifātınuñ beyānında olur biñ cān u dil şeydā

5a Bir evveldür ki yoḳ aña nihāyet ḡāyet ü āḥir
Bir āḥirdür ki bi'l-ḳāyim odur penhān-ıla peydā

Alan oldur viren oldur bilen ol bildüren oldur
Hevā vü od u topraḳdan ne şüretler ḳılır inşā

Birine virdi ḥüsn-ile nübüvvet salṭanat rif'at
Birinuñ aldı ḥüzn-ile gözinden nür ḳılıp a'mā

Kimin aşlāb-ı ābādan getürür 'āleme anuñ
Ḥalef-ferzend ider adın dönüp olur olar a'dā

¹⁰⁸ Ayrılık (kıyâmet) gününde.

- 5b 'Aşāya yuddurur sih̄rin geh̄i Fir'avn'uñ ol Qādir
Geh̄i güm eyleyüp yolın ider pes garqa-i deryā
- Geh̄i Tūr'ında Mūsā'ya kelīmüm dir geh̄i çüpān
Döner geh̄ mu'cizātıyla 'aşāsın eyler ejderhā
- Ne kim fikr ide her 'ākıl berīdür fikr olıncadan
Aña idrāk irgürmez bilür 'aczi her dānā
- Gözet hikmet gözin açup seherden gir gülistāna
Nazār kıll şıbgatu'llāha ne reng-ā-rengdür zībā
- Kimi al u kimi ezraq kimi sebz ü kimi aşfer
Gelincük gibi yir yüzi bizenmiş şanasın havrā
- 6a Çemenler hulle-püş olmuş gör istebrakla sündüsdan
Kimi zer-beft atlasdur kiminüñ geydügi dībā
- Yüregine kim urmuşdur cefādan lālenüñ dāğı
Humār-ālūd kim itmiş gözini nergisün şehlā
- Rasūli luṭfila kıldı kamu maḥlūkdan eşref
Şerīf ismini yād itdi Muḥammed Aḥmed ü Tāhā
- Hidāyet menba'ı kān-ı şefā'at şāhib-i mi'rāc
Niçe esrār keşf oldı özine "leyletü'l-esrā"
- 6b Naşibi oldı toḫsan biñ anuñ gör bir nefes içre
Taḥarrüb "ḳābe ḳavseyn"i bulıcaḳ yāḥud "ev-ednā"¹⁰⁹
- Anuñ yār-ı çehārın gör çehār erkān-ı 'ālemdür
'Atıḳ ü 'Ādil ü 'Oşmān 'Aliyy-i şāhibü'l-esrā
- Aña vü āl ü ehline taḥiyyāt u selām olsun
Hisāb u şağışı anuñ ne 'azz olına ne iḥşā

¹⁰⁹ Necm Sûresi, 9.

Ne haddi ola *ĠAVRĠ* nün öge ol pāk zātı ol
Ve likin söyleden oldur yine tevḥīdi-çün esmā

Olupdur mu'terif cürm ü günāhına ol eksüklü
Ümīdi var urmaya yüzine ḥāşā vü kellā

7a O dergāha kim urdı yüz ki gitdi 'ākıbet maḥrūm
Ḳulıdur yarlıgar-ısa n' ola fazlı-y-ıla Mevlā

Mefā'ılün/ mefā'ılün/ mefā'ılün/ mefā'ılün

III

Tevḥīd-i Bārī Ta'ālā Li-Mevlānā
E's-Sultān El-Ġavri 'azze naşruhū

Ta'ālā'llāh ki birdür künh-i zātı
Ta'addüdle mübeyyendür şıfātı

Anuñ keyfiyyeti şıgmaz beyāna
Odur ḥall eyleyen her müşkilātı

Vezīri yok nazīri yok aḥaddür
Ḳamu eşyā bulur andan ḥayātı

7b Sikender ḥasret-ile teşne gitdi
Emeksüz buldı Hızır āb-ı ḥayātı

Yidi dāye toḳuz atası mevcūd
Yaratdı dörd anadan şeş cihātı

Benātı sevdürür geh ümmehāta
'Adū eyler geh ebnāya benātı

Bu fāsıḳdur o zāhiddür dimez ol
Bağışlar her birine bir cihātı

8a Habîbi kim Muḥammed Muştafâ'dur
Ḳodı zâtında bunca mu'cizâti

Muḥammed Aḥmed ü Ṭahâ vü Yâsin
Beşîr ü hem nezîr ü mürselâti

Anuñ dört yarı dört rükn-i şerî'at
Rasûl'üñ var olarla sâbîkâti

Bilürsin *ĠAVRĪ* fânîdür bu dünyâ
Varacaḡ yire ḡıl yaraḡ u yati

Dilerseñ menzil almaḡa bu yolda
'İbâdet yolu içre oynad atı

8b Vücüb u müsteḡab farz-ıla sünnet
Ne kim oldı şalâtuñuñ fevâti

Düriş fevt olanın bir bir edâ it
İrişince saña "ve'n-nâzi'âti"¹¹⁰

Bilürsin anı Ḳur'ân içre ḡayra
Mübeddel ḡılan oldur seyyi'âti

Mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ fe'ûlün

IV

Velehu eyzan fi't-tevhîd

İy Ezel Ḥayy u Ebed Ḥâlîḡ u Ḥallâḡ u Kerîm
Oldı emrûñe senüñ cümle ḡalâyîḡ teslîm

9a Bârî vü Berr ü Ḳavî Bâ'is ü Ḳuddüs u Ḳadîr
Ḳâbîz u Bâsîḡ u Muḡnîdür ü Ḳayyüm u Ḳadîm

¹¹⁰ Nâziât Sûresi, 1.

Mün'im ü Muḫṣıṭ ü Cāmi'sin ü Cebbār ü Vedūd
Ḥāfız u Rāzıḳ u Tevvāb u Ḥakem Ḥaḳḳ u Ḥakīm

Zatuña fikr-ile yol bulmadı erbāb-ı 'uḳūl
Şıfatuñ bism-i ilāh oldı vü Raḥmān u Raḥīm

Ḥikmetüñ baḥrına ğavvāş oluban yol bulmaz
'Aḳl ser-keşte yürür fikret-ile deng ü saḳīm

9b Zihī Ḳādir ki anuñ 'aḳl iremez ḳudretine
Zihī Şāni' yaradur kürsī-y-ile 'arş-ı 'azīm

Ne ki var semk-i semādan dūr-i deryā-yı zemīn
Cümlenüñ ḥāline vāḳıfsın u Bīnā vü 'Alīm

Ḳara yirden bitürürsin şecer ü ḳand ü nebāt
Diridürsin beşeri ölmiş-iken 'azm-i remīm

Aḫmed'e ğāḥ Ḥabīb'üm didüñ ü ğāḥ ḥalīl
Gehī Ḳur'an'da ögüp didüñ aña “خلق عظیم”¹¹¹

Gehī rūḥu'llāh-ıla 'İsī'yi añduñ dün ü gün
Gehī Ṭūr'ında didüñ Mūsī'ya luṭf-ıla Kelīm

10a Hem Ebübekr ü 'Ömer'dür dahı 'Oşmān u 'Alī
Ki 'adūdur bulara müşrik ü küffār-ı le'im

Bularuñ yüzi şuyına dilegüm Ḥaḳ'dan o kim
ĠAVRİ'nüñ eylesin yirini cennāt-ı na'im

Kim işigüñe süre yüzün ola ḥor u zelīl
Raḫmetüñ çoğ u dahı mağfiredüñ var delim

Fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilâtün/ fe'ilün

¹¹¹ Kalem Sûresi, 4.

V

Velehu eyzan 'azze naşruhū

Her kime irdi-y-ise Hakk'dan bil
Nazar-ı lâ İlāhe illā'llāh

10b İki 'ālemde ol olur ancak
Server-i lâ İlāhe illā'llāh

Ufuk-ı ğaybdan ne hoş kıldı
Kamer-i lâ İlāhe illā'llāh

Er-iseñ çal gerden-i nefse
Hañcer-i lâ İlāhe illā'llāh

Şıdķ-ıla gir bu yola bağlan
Kemer-i lâ İlāhe illā'llāh

Dem tıutup dāyimā cünün olısar
Bihter-i lâ İlāhe illā'llāh

Nefs ilin ğāret itmeg-içün çek
Leşker-i lâ İlāhe illā'llāh

Sırr-ı tevhide *ĠAVRİ* bul her dem
Rehber-i lâ İlāhe illā'llāh

Taraf-ı Hakk'a it teveccüh ü kııl
Sefer-i lâ İlāhe illā'llāh

Fe'ilātün/ mefâ'ilün/ fe'ilün

VI

Velehu eyzan 'azze naşruhü

(.....)¹¹²

11a 'Arş-ıla kürsî levh ü qalem cümle bizenür
Hür u kuşür u ravza-i gülzâr-ı Muştafâ

Esrâr-ı mu'cizâtını kim şerh ide anuñ
Akıtdı çün eşâbi'i enhârı Muştafâ

Kim urdı mârũñ ağzına şıdkı-y-ıla revân
Kaçan ki mesken eyledi ol ğarı Muştafâ

Aĝulu kızı ağlayuban aña söyledi
Benden yimeyesin didi zinhâr Muştafâ

11b Ol mu'cizātuñ-ıla kerâmât haqqı-çün
ĜAVRİ'ye kıl şefâ'ati her bâr Muştafâ

Cürmine bakma urma yüzine günâhını
Yevm-i cezâda ki oldı sezâ-vâr Muştafâ

Mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ'ilü / fâ'ilün

VII

Velehu eyzan fî na'ti'n-nebiyyi ve mi'râcihi
'aleyhi's-selâm

İy menba'-ı şefâ'at ü iy şâhibü'l-livâ
İy zübde-i nübüvvet ü ser-tâc-ı enbiyâ

¹¹² Buradaki kafiyeden anlaşıldığına göre manzûmede eksiklik görülmektedir. Gavri'nin bazı şiirleri bu kısımda kaybolan varaklarla birlikte yok olmuştur. Bu da onun daha başka şiirlerinin olduğunu göstermektedir. İleriki sayfalarda da bu gibi eksiklikler görülecektir.

Her kim itā'at eylemedi cāndan emrūñe
Kaldı dālālet içre hīdāyet kaçan bula

12a Pervāz-ı kudsī-y-ile açup bāl ü per şehā
Geçdüñ çü Sidre'den idüben seyr-i müntehā

Bulduñ maḳām-ı hıffeti cismānı tarḫ idüp
İrdüñ Cenāb-ı Hāzret'e bā-rūḫ-ı aşfiyā

Seyrūñ nihāyetinde bulıcaḫ dünüvv-i ḫāş
Haḫ'dan nidā irişdi ki gel iy ḫabīb-i mā

Yazuḫlu ümmetüñi saña hep bağışladum
Maḫşüduñı murāduñı benden kıl ilticā

Her bir sözinde nükte-i naḡzı ol-ıdı kim
Maḫşer güninde ide şefā'at bu ümmete

12b Yā Rab bi-ḫaḫḫ-ı nūr-ı Muḫammed ve āl-i ū
Yā Rab bi-ḫaḫḫ-ı zübde-i maḫşül-i evliyā

Yā Rab günāḫ u cürmini 'afv it bu ümmetüñ
Ol dem ki nefsi nefsi diye cümle enbiyā

ĞAVRİ kuluñdan itme şefā'at dirig sen
'Ayn-ı 'ināyetüñle vir anuñ ḫalbine ḡinā

Yā Rab rüz-i 'arşa-i ekberde ḫaşdı bu
Kıl zümre-i nebīler-ile anı āşinā

Mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ'ilü/ fâ'ilün

VIII

Velehu eyzan fî na'ti'n-nebî 'aleyhi's-selām

13a Haḫāyık ma'denine kân Muḫammed
Deḫāyık dürrine 'ummān Muḫammed

Yazuqlu ümmetüñ şem' u çerāğı
Delil ü hüccet ü burhān Muḥammed

Günehkār ümmetüñ baht-ı sa'idi
Şefā'at tahtına sultān Muḥammed

Senüñ haqquñdadur "levlāke levlāk"
Sen olduñ sāye-i Sübhān Muḥammed

13b Senüñle tutdı revnaq dīn ü dünyā
Sen olduñ şu'le-i imān Muḥammed

Sen ol şehsin ki senüñ mu'cizātuñ
İdüpdür şağ meh-i tābān Muḥammed

Şahābiler kirāmü'n-nās olupdur
Ebübekr ü 'Ömer 'Osmān Muḥammed

'Alī'dür birisi ol ibn-i 'ammuñ
Bular yoluña virür cān Muḥammed

Bularuñ rüḥına yüz biñ taḥiyyāt
Çalab'dan rahmet ü gufrān Muḥammed

14a Şehā bu *ĠAVRĪ*ye sen kıl şefā'at
Ki sensin derdine dermān Muḥammed

Senüñ fazluña tutmuşdur ümīdi
Çün olduñ rahmet-i Raḥmān Muḥammed

Mefā'ülün/ mefā'ülün/ fe'ülün

IX

Velehu eyzan fi'n-naşihatı 'azze naşruhü

İy devletine ğarra olan milk-ile mālūñ
Gel virme gönül alına bu dimne mişālūñ

Bir 'āriye yirdür saña bu menzil-i hākī
Andan yañadur merci' ü bes aña me'ālūñ

14b Şiddīk u 'Ömer şādık-ı Hāk' dur ki gelüpdür
Rūhına senā bizden ol aşhāb-ı kemālūñ

Ashāb-ı hayā hilm-ile 'Osmān u 'Alī' dür
Biñ darb-ıla ol şiri-durur harb u kıtālūñ

ĠAVRĪ ola kim yüzleri şuyına bularuñ
Bağışlaya Hāk şuçın u 'afv ide vebālūñ

Cürmüñ ne kadar çoğ-ısa gel kesme ümīdüñ
Um rahmetini bārī Hūdā-yı müte'ālūñ

Mef'ûlü/ mefâ'îlü/ mefâ'îlü/ fe'ûlün

X

Velehu eyzan fi-na'ti'n-nebī 'aleyhi's-selām

15a 'Ālemi rüşen eyledi nūr-ı cemāl-i Muştafā
Tutdı gönül bilādını hayl-i hayāl-i Muştafā

Ahşen-i hulk u hüsn-ile pertev-i zü'l-celāldür
Mihr-ile māha dağ tutar bedr-i hilāl-i Muştafā

Virdi yed-i nübüvvetüñ şark-ıla ğarba dest-i hat
Düşdi kamu gönüllere tatlu maqāl-i Muştafā

Qıldı felekde mähı şaq mu'cize-i Muḥammedī
Niçe bunuñ gibi ola faḥr u kemāl-i Muştafā

15b Kim ola mu'cizātını vaşf ide-bile Aḥmed'üñ
Kim aqıdur eşābi'i āb-ı zülāl-i Muştafā

Hāşa ki ehl-i beytini nāra sezā göre yaqın
Girmeyiser cehenneme ümmet ü āl-i Muştafā

Gör ki Ebücehl-i la'ın da'vetini işitmedi
Anuñ-ıla çoğ eyledi ceng ü cidāli Muştafā

Geldi işitdi da'vetin dīnine girdi ehl-i şirk
İzn ezānın oqıdı çün ki Bilāl-i Muştafā

Na'lini qodı niçe kez yüzünüñ üstine felek
Oldı ser-i tēc-ı melek ḥāk-i ni'āl-i Muştafā

16a Faḥr ider-idi faqr-ıla loqma-i faqrı yir-idi
Geydi hoş iḥtiyār idüp egnine şāl Muştafā

Şöhrete özi baqmadı şehvet odına yaqmadı
Kendüye itmedi qabül dürr ü le'āli Muştafā

İki cihānda ĞAVRĪnüñ oldur ümīdi devleti
'İzzet ü 'izz ü cāhıdur māl u menāl-i Muştafā

Andan umar şefā'ati luḥfına ittikā idüp
Yevm-i cezāda kim ola vaşl-ı vişāl-i Muştafā

Müfte'ilün/ mefâ'ilün/ müfte'ilün/ mefâ'ilün

XI

Velehu eyzan fî't-tevhîd 'azze naşruhü

16b Hudāvendā Qadīm ü Lem-yezelsin
Aḥadsin hem Ebedsin hem Ezelsin

Ne işüñ var ne ortaguñ vezirüñ
Emirisin cihānda hem emirüñ

Ta'āl'allāh zihī Ḥannān u Mennān
Ki fi'li mu'teberdür qavli āsān

Ne anuñ 'ilmine pāyān u ḥad var
Ne ihsānına luṭfına 'aded var

17a Bir evveldür ki yoḥdur aña āḥir
Ḳamu yüzde velī oldur mezāhir

Münezzehdür özi şirk ü riyādan
Müberrādur ḳamu çün u çerādan

Cemī' işlere ol kārdundur
Belī hem Ḥālīḳ-ı ins-ile cāndur

Ḥudāyā sen Ğanī'sin ben gedāyam
Za'if ü müstemend ü bī-nevāyam

Benem bir yüzi ḳara bende 'āşī
Gice gündüz işi olmuş ma'āşī

17b Amānsuz nefis elinden ḥaste düşmiş
'Ulüm u cehl-ile dem-beste düşmiş

Ne olmuşdur bir işüm Ḥaḳḳ'a lāyık
Ol uçdan ḳaṭ' idemezem 'alāyık

Ḳuşūrum çoğ u taḳşirüm 'amelde
Velī şanum üküş ṭül-ı emelde

Şavurdum ḥırmen-i 'ömrüm hevāya
Yilüben elde şu bād-ı hevāya

18a Gelüp şeyṭān almışdur yolumu
Ayakdan düşmişem tutğıl elümi

Günāhum çok-durur sen aña bakma
Beni hışm u gāzab odına yakma

Ki dāyim bendenüñ işi haṭādur
Aña şehden iren luṭf u 'aṭādur

İlāhī şafvet-i Ādem haqıyçün
Aña vicdān olan ol dem haqıyçün

Neciyyu'llāh olan Nūḥ'uñ haqıyçün
Mesih'e virilen rūḥuñ haqıyçün

Ḥalil'e virilen ḥullet haqıyçün
Aña tābi' olan millet haqıyçün

18b Kelımu'llāh-ıla Tūr'uñ haqıyçün
Yuḡaru beyt-i ma'mūruñ haqıyçün

Ḳarañu gicede nūruñ haqıyçün
Daḡı hem şayḡa vü Şūr'uñ haqıyçün

Oḡıman rakḡ-ı menşūruñ haqıyçün
Şitā vü şayf u mahrūruñ haqıyçün

Daḡı firdevs-ile ḡūruñ haqıyçün
Semāvāta ṭolan nūruñ haqıyçün

19a Ḳarañu gicenüñ şem'i haqıyçün
Cemī'-i 'ālemüñ cem'i haqıyçün

Mükerrem Yūsuf'uñ ḡüsni haqıyçün
Daḡı Ya'ḡūb'uñ ol ḡüzni haqıyçün

Belāya şabr-ı Eyyüb'uñ haqıyçün
Olan rāḡıbla mergūbuñ haqıyçün

İlāhī Yūnus'uñ ḡabsi haqıyçün
Anuñ deryā olan libsi haqıyçün

Ḥabībūñ ol Muḥammed ḥürmetiyçün
Anuñ dergāh-ı Ḥaḳ' da 'izzetiyçün

19b Anuñ evlād u aṣḥābı ḥaḳıyçün
Hem ehl-i beyt ü aḥbābı ḥaḳıyçün

Bu *ĠAVRĪ* bendeñüñ suçın bağışla
Ne kim luṭfuña yarar anı işle

İlāhī 'aybını yüzine urma
Cenāb-ı ḥazretüñden anı sürme

Aña erzānī kıl ḥürı kuşürı
Ki oldur cān fütürı dil sürürı

Mefā 'ilün/ mefā 'ilün/ fe 'ülün

XII

Velehu eyzan fī'l-münācāt

20a Yā Rab Rasül ü ḥatm-i tamām enbiyā ḥaḳı
Ya'nī ḥabīb ü ṣādıḳ-ı Ḥaḳ Muṣṭafā ḥaḳı

Hem Mekke vü Medīne vü Ḥannāne vü Şafā
Zemzem ḥaḳı vü Merve ḥaḳı vü Şafā ḥaḳı

Bübekr çün ki yār u refiḳ-i Rasül-idi
Ġāruñ içinde ḥayye vü dā' ü devā ḥaḳı

'Ālī cenābuña ki 'Alī'yi qarīb idüp
Ḥaḳḳında nāzil eyledüğüñ "Hel-etā"¹¹³ ḥaḳı

20b Dürreyni ezhereyni ki biri Ḥasan-durur
Biri Ḥüseyn şāh-ı kerem Kerbelā ḥaḳı

¹¹³ İnsān Sûresi, 1.

Arz u semā vü encüm ü eflāk haqqıyçün
Şems ü kamer ü burūc-ıla tahte's-serā haqı

'Aşıkıların derün-ı dilinde niyāz-ıla
Vaqt-ı seherde derd-ile vird ü du'ā haqı

Cennet içinde hūr u burāk u na'im ü nāz
Keşf olınan celāl ü cemāl ü liqā haqı

Rahm eyle ĞAVRİ kuluña gamdan necāt vir
Yā Rab Rasūl ü seyyid-i hatm-enbiyā haqı

21a Vird ü du'āsını bu za'ifün icābet it
Hod-rāylık-durur qalanı sen Hudā haqı

Mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ'ilü/fâ'ilün

XIII

Velehu eyzan 'azze naşruhū

Sırr-ı tevhīdi-çün esmā kılan Allāh'dur
Gözlerini nergisün a'mā kılan Allāh'dur

Dergehinden sürüben yol virmeyen bir kılma
Birisinün qadrini a'lā kılan Allāh'dur

H^wāb-ı gafletden uyarup kendünün 'ışkı-y-ıla
Cezbe-y-ile gönlini yağma kılan Allāh'dur

21b Bir kılını kendünün 'ışkında sergerdān idüp
Birini Mecnūn birin Leylā kılan Allāh'dur

Kıldı Mecnūn'a bahāne Leylī'nün sevdāsını
Leylī iden dönderüp Mevlā kılan Allāh'dur

Her ne varsa cüz' ü kül emrindedür anuñ velik
Ādem'ün haqqında kerremnā kılan Allāh'dur

Çara yirden bitüren oldur nebāt u ney Şeker
Mīve n' olur ğuvre'i ħalvā kılan Allāh'dur

22a Zühre vü ħurŐid ü pervīn-ile ayı yüriden
Çeşme nīl ü kaçrededen deryā kılan Allāh'dur

Bunca taŐvīr ü Őuver insān u ħayvān u beşer
Bunca terkībātı hep inŐā kılan Allāh'dur

Yirde ğökde kim ola kim anuñ emrinsüz yürür
Her cemādātı kamu iĥyā kılan Allāh'dur

ĠAVRĪnün ğöflinde yanduran bu ĩmān Şem'ini
Ĥıttā-i ħāki kamu eŐyā kılan Allāh'dur

Fā'ilātün/ fā'ilātün/ fā'ilātün/ fā'ilün

XIV

Velehu eyzan fi'n-naŐīhat

22b Niçe niçe cürm ü 'isyān tevbe kılan
Ġāfil olma Ĥaĥ'dan utan tevbe kılan

Ğice ğündüz ma'Şiyetlerden Őaĥın
Kendüñe gel sırr u i'lān tevbe kılan

ĤaŐr u neŐr ü sā'atüñ añ hevlini
Varısarsın anda 'uryān tevbe kılan

MuŐtafā'nuñ kavlin işit ħaĥ söze
İ'timād it yaĥŐı inan tevbe kılan

Ğeldi Ĥaĥ'dan āyet-i "tübü"¹¹⁴ 'ayān
Ğör ne didi saña Ĥur'ān tevbe kılan

¹¹⁴ Tahrīm Sūresi, 8.

23a Emr-i Hâk'dan bir zamân dūr olmağıl
Emre yilten haq söze kan tevbe kııl

Niçe bir fısk u fesād u kibr ü kîn
Buğz u hışm u qahr u tuğyān tevbe kııl

Sen saña gel sen saña gel sen saña
İtdüğüñ işlerden uřan tevbe kııl

Şadıku'l-kavl ol her işde iy h^wāce
'Ādet itme saña yalan tevbe kııl

23b Geldi "Veylün"¹¹⁵ āyeti kâzıblere
Saña yitmez mi bu bürhān tevbe kııl

Dünyeyi bildüñ fenādur fi'l-fenā
Bākīye cān eyle qurbān tevbe kııl

Ölümüñden öñdin öl didi Rasūl
Her nefesde bir kez iy cān tevbe kııl

Rüz-ı haşr içre Şırāt'ı dileseñ
Ola geçmekligüñ āsān tevbe kııl

'İlme hilme bezle meşgöl ol müdām
Naşş-ı kâfı' budur el-ān tevbe kııl

24a Zıkr-i Hâk'ı bir nefes dilden qoma
Ol-durur bes sedd-i nırān tevbe kııl

Fāyide virmez felek arduñcadur
Ol amān virmez bil iy cān tevbe kııl

'Ömr esāsını yıkup yımurmadın
Olmadın bünyād vırān tevbe kııl

¹¹⁵ Hümeze Sûresi, 1.

ĠAVRĪYĀ Hakk'ıñ rızāsın kıl taleb
İster-iseñ 'afv u gufrān tevbe kıl

Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

XV

Velehu eyzan 'azze naşruhū

24b Cāndan geçüp Hakk yolına her kim fidā baş eylemez
Şâyiste-i Hakk olmadı Hakk ol kılı baş eylemez

Gel 'ayn-ı hikmetle nazar kıl kāyinātuñ naqşına
Bu ihtilāf-ı naqşı gör dime ki naqqāş eylemez

Bil "Küntü kenz" esrārını cānuñda mahfī kıl anı
Anlar ki tevḥīd ehlidür Hakk sırrını fāş eylemez

Ķurb-ı Cenāb-ı Hāzret'e yol bulamaz ol kişi kim
Derd-ile çeşmin yaş idüp hem bağrını baş eylemez

25a Şol naqş kim taşvīr idüp resm itdi naqqāş-ı ezel
Bir kimse hīç ancılayın fitne göz ü qaş eylemez

Zāhid bizer taş yüzini içinde Hakk'dan yok ḥaber
Göñlinde çün Hakk derdi yok içi gibi taş eylemez

Manşūr-veş gelmek gerek Hakk yolına Manşūr'ı gör
Baş-ıla cān terkin urup hīç guşşa'ı taş eylemez

Sen isteme söz ehlini ister bulur söz ehlini
Bilgil sen iy *ĠAVRĪ* sözüñ ehlini ḳulmāş eylemez

Müstef'ilün/ müstef'ilün/ müstef'ilün/ müstef'ilün

XVI

Velehu eyzan 'azze naşruhū

25b Çün liķā mihrinden oldı zerrece ilķā bize
Tañ mı düzağ görünürse Cennetü'l-Me'vā bize

Şüret-i Hağ'dur görinen çün ki her şeyde yaķın
Baķıcağ Hağ görünür her şüret-i zībā bize

Devlet-i dünyā nedür yā menzil-i 'uķbā nedür
Şüret-i Hağ'dur görünür cümle-i eşyā bize

Rūh-ı pāk-idük hulūl itmezden öñdün kālība
'Ālem-i 'unşūrda görünmezdi şey aşlā bize

Vaħdetüñ baħrında biz kim böyle gavvāş olmuşuz
Mevc urursa tañ mıdur bu lücce-i deryā bize

26a İden oldur itdüren ol çün kāmı tedbīr anuñ
ĠAVRĪYĀ gel sözi kes bunca nedür gavgā bize

Fā'ilātün/ fā'ilātün/ fā'ilātün/ fā'ilün

XVII

Velehu eyzan 'azze naşruhū

Anlaruz biz ki temāşā-yı liķādan gelürüz
Terk idüp rüy-ı fenā dār-ı beķādan gelürüz

Ādem-iseñ bize insānı teşebbüh kılma (sen)
Melek ü ħūr u periyüz ki semādan gelürüz

Pertev-i nūr-ı tecellī bize çün oldı qarīn
Yaķmışuz şem'ümüzi nūr- ı Ĥudā'dan gelürüz

26b Bize keşf oldu bu gün sırr-ı semāvāt u zemīn
Varmışuz seyr-i ḥalā-y-ıla melādan gelürüz

Seni mest itdi-y-ise cām-ı ezel iy sākī
Müstecāb ide Ḥudā biz de du‘ādan gelürüz

Degülüz zühd ü riyā-y-ıla mürāyī *ĠAVRĪ*
Ki deyir gözle bizi zühd ü riyādan gelürüz

Fe ‘ilātün/ fe ‘ilātün/ fe ‘ilātün/ fe ‘ilün

XVIII

Velehu eyzan ‘azze naşruhū

Bilmezüz bu çarḥ-ı ğaddāruñ temennāsı nedür
‘Āşika bunca cefā-y-ıla taķāzāsı nedür

27a Ser-nügündür felegüñ saķfı ‘amūd üzre degül
Ne ola ḥikmeti bunuñ yā temāşāsı nedür

Her perī yüzlülerüñ gözle yüzi nūrı nedür
Her kara saçlularuñ başlarla sevdāsı nedür

“Lenterānī” ¹¹⁶ didüğinde Mūsī ğaş(y) oldu neden
Tür-ı Sīnā’sında “erini” ¹¹⁷ den tecellāsı nedür

Gülsitānda ğonce-i sīrābı ḥandān kim kılır
Yā mükeḥḥal nergisüñ çeşminde şehlāsı nedür

27b Lāle n’ içündür çemende āteş urmuş bağrına
Yüreginde dāğı hem ḥaddinde ḥamrāsı nedür

Yāsemen üzre şalan kim sünbül-i tersāya ban
Yā mu‘anber sünbülüñ başında sevdāsı nedür

¹¹⁶ A’raf, 143.

¹¹⁷ A’raf, 143.

Dilde cārī eyleyen oldur “Ene’l-Ḥaḳ” sırrını
Dāra çıḳmağ-ıla Mansūr’uñ müdārāsı nedür

N’ için olmışdur felek hengāmda nā-mihribān
Bunca naḳş u lu’b-ıla bārī temennāsı nedür

Çün ḳalemden dökilen bir lafz u ma’nādur hemīn
ĠAVRĪñüñ bes bunca terkīb-ile inşāsı nedür

Fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilâtün/ fâ’ilün

XIX

28a *Velehu eyzan ‘azze naşruhū*

Vaḳtūñi hoş gözle iy cān nevbahār elden gider
Hem geçer gök mevsümi hem lāle-zār elden gider

Muḫrib-i şīrīn-nefes birle müdām içgil müdām
Kim degüldür ‘ömr esāsı pāydār elden gider

Ṭut ki ‘ālem ser-be-ser ḥükmüñdedür bu dem senüñ
Çün ecel irse ne aşşı ihtiyār elden gider

Māl u mülk ü zīnet-i dünyāya mağrūr olmağıl
Kim bu dehrüñ yok şebātı bī-ḳarār elden gider

28b Genc-i ‘ışḳında ḡam-ıla ḡuşşa’ı gör kim ḳalan
Ḳara zülfi gibi olur tārümār elden gider

Yi yidürgil māluñı Ḥaḳ yolına ḥarc eylegil
Bozulu bu raḫt u baḫt u kārübār elden gider

Virmedin ‘ömrüñi bāda bāde iç bir yār-ıla
Yok beḳāsı kimseye bu rüzigār elden gider

Her ne deñlü *ĠAVRĪYĀ* ter söyleseñ ŧi' rüñi sen
İ'tibārı ço elüñden k' i'tibār elden gider

Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

(.....)¹¹⁸

¹¹⁸ Eserin bu kısmında 32b/4'e kadar Ahmedî, Zarîfî, Nasîbî, Şeyhoğlu ve Salâhî'ye âit birer gazel yer almaktadır. Bu gazellerden ilk ikisi Gavri'nin yukarıdaki XIX numaralı gazeli ile nazîre teşkil etmektedir. Son üç gazel de bir sonraki XX numaralı ŧiiri ile nazîre teşkil etmektedir. Adı geöen ŧâirlere âit bu gazeller ŧöyledir:

Ahmedî fermāyed

Cān virüp cānānı ŧayd it çün ki cān elden gider
Key ğanīmet bil bu fūrŧat nāgehān elden gider

Yi yidür mālūñi tā kim senden artuđ ħalmasun
ŧoñra ħalan senüñ olmaz ħānümān elden gider

Çün cihānda dāyim olmaz 'ömr ü devlet pāydār
Bozılur bu ħüsñ ü ŧüret bī-gümān elden gider

Ger hezārān ħīle ħılsañ dūnyeyi tūtmađ-ıçun
Çāre yoğdur ħāŧıl olmaz iħtiyār elden gider

Yahŧı diñle kim naŧıħat Ahmedî cāndan gelür
Yā fetā fütväyi terk it ad u ŧān elden gider

Zarîfî fermāyed

Niçe bir dūnyā ħovarsın çün ki cān elden gider
Tāc u taħt u māl u mülk ü ħānümān elden gider

Milk-i Dārā tūt ki sentüñ oldı yā İsfendiyār
Aŧŧı ne irse ecel hep bī-gümān elden gider

Tūt ki ħāğan-ı cihānsın yā melik fađfūr-ı Çin
Milk ile olsañ Süleymān bil cihān elden gider

İy Zarîfî bu cihān çün 'ākıbet olur fenā
Māyil olma sen aña kim nāgehān elden gider

Nâşîbî fermâyed

Bi-ḥamdi'llāh ki irişdük viŝāl-i vaşl-ı cānāna
Göñül maqŝūdına irse gerekdür cāna ŝükrāne

Yine faŝl-ı bahār oldu cihānuñ revnaķı geldi
Virür ŝoḥbetde biñ ŝiḥḫat hezāruñ nağmesi cāna

Muŝavver verd-i aḫmerdür ḫabîbüñ rüy-ı zîbāsı
Mu'aṭṭar eyler āfāķı ger ursa zülfine ŝāne

Ne zîbā-naqŝdur yā Rabb k'ezel naqḫāŝı yazmıŝdur
Taŝavvur itmek isterse düŝer dil baḫr u 'ummāna

Tefekkür eylese 'āŝıķ geçüp endiŝe-i cāndan
Bes andan 'ıŝķ baḫrına ṭolarsa bula dūr-dāne

Cihān fānîdür aldanma ŝebātı yok-durur hergiz
Degül 'ākil o kimse ki fenāyı görüp aldana

Ḥudāyā sen 'ināyet kıl Nâşîbî kuluña her dem
Nâşîbî ola maqŝüdi iriŝe cümle iḫsāna

Şeyḫoĝlı fermâyed

Viŝāl-i yārā irişdük olur destür hicrāne
Göñül maqŝūdına irdi gerekdür cāna ŝükrāne

Zihî devlet sa'adetdür ki ŝādî geldi ğam gitdi
Ne ḫoŝ sa'd-ile devrāndur fidādur cān bu devrāna

Ne dilbersin ne serversin 'Alî heybetlü Ḥaydar'sın
Hızır'sın yāḫud İskender ki beñzersin Süleymān'a

Kapuñdan sürmegil beni ki cān virdüm iŝigüñde
Senüñle āŝinādur cān anı sen şanma bîĝāne

Niçe yirlerde ṭurıŝdum niçe yirlerde ŝoriŝdum
ŝükür Tañrı'ya Şeyḫoĝlı bu gün irişdi dermāna

Şalāḫî fermâyed

Yine enfās-ı revḫānî ne zîver virdi bustāna
Reyāḫîn ḫulle-püş oldu cihān döndi gülîstāna

32b-4 *Ġavri fermāyed*

Hezārān şükr-ile minnet ki irişdük bu devrāna
Yine evvel bahār oldı virelüm cānı şükrāna

Cihān bāğ-ı cinān oldı hayāt-ı cāvidān buldı
Yine kıtlu zamān oldı irişdi mürdeler cāna

33a Çemenler oldı hep cennet fütüḥ-ı rüḥadur rāḫat
Gereg-ise saña ḫikmet seḫergeḫ gir gülistāna

Gül-ile berg-i nesrīnler açılmışdur reyāḫīnler
Boyanup ḡonceler ḫana yatur maḫmür mestāne

Ne şan‘atlar olur zāḫir nazar kııl şun‘-ı Şāni‘‘den
Kemāl-i ḫudretin bilmek dilerseñ baḫ bu eyvāna

Benevşe perr-i fāvūsı açuban gösterür cevḫān
Şaḫāyık rengi dönmişdür ḫacāletden kızıl ḫana

Görüp mevcin bu deryānuñ yüregın çāk ider nādān
O kim ḡavvāş-ı vaḫdetdür çıkardı dürr-i yek-dāne

Bu gün hengām-ı ‘işretdür yürüt peymāne’i sākī
Ḳomayalum ḫolu elden ḫolu olınca peymāne

Demidür diñle iy çengī urursañ çengüñe çengi
Ney idüp sāza āhengi düşe āḫ-ıla eḫāna

Ġanīmet gör bu eyyāmı ki fırsat fevt ola nāgeḫ
Yiter ‘ibret ḫavādişden taḫayyür ehl-i ‘irfāna

Saña miḫmān-durur ‘ömrüñ anı bir niçe gün ḫoş ḫut
Ki dāyım ‘ākıl olanlar ider ikrām miḫmāna

Getürme kışsa-i ḫuşsa dem-i şāḫ-ıla ḫoş-dem ol
Ḫudā’ya şükr ü minnet kim irürdi cānı cānāna

Sözüñ ilḫām-ı ḫaybīdür Şalāḫī saña feyz oldı
İderseñ ḫañ degül ḫa‘mı bu gün sıḫrinde saḫbāna

Geçürme fırsatı elden fenâ olmazdan öñ bir dem
Koma peymâne'i elden tolnca tā ki peymâne

Getür sākī mey-i bākī ki 'arşa uralum sākī
Mu'atтар eyle āfākı mu'anber zülfe ur şāne

Çalınsun çeng-ile neyler bu gün 'ayş itmeyen n' eyler
Hemān tazıyī'-i 'ömr eyler oluban ğarra devrāna

33b Ne cān şüretlü dilbersin diyār içinde dāversin
'Alī heybetlü serversin ki şūruñ pādişāhāne

Niçe furkat niçe miñnet gelür şādī gider guşsa
Bi-ħamdi'llāh bu gün *ĠAVRĪ* irişdi gine cānāna

Mefâ 'ilün/ mefâ 'ilün/ mefâ 'ilün/ mefâ 'ilün

(.....)¹¹⁹

¹¹⁹ Eserin bu kısmında Gavrı'nın XXI numarada yer alan mülemmaı ile nazîre teşkil eden Kādî'nin bir manzûmesi vardır:

Ķādī fermāyed

Yüzüñi yaşuralı sen şanemā
بكت العين فى هواك دما (Senin aşkından gözler kan ağladı).

Tuğalı furkat eli yağamı
زاد حبی فى قوادى الما (Senin aşkın bendeki elemi artırdı).

Düşeli ħaste gönül derdüñ-ile
عجزوا فى علاجه الحكما (Tabipler derdime derman bulmakta âciz kaldılar).

'Arabuñ ħüsn-ile sen Leylī'sisin
Baña Mecnūn diyeler mi 'acabā

Bilemez Kimse Ķādī'nüñ ħālin
عجزوا فى علاجه الحكما (Tabipler derdime derman bulmakta âciz kaldılar).

XXI

34a/7 *Ġavrī fermāyed 'azze naşruhū*

Baňa raħm olmadı senden şanemā
هتف القلب فى الجفا ندما¹²⁰

34b İdeli ğamzeñe ta'lim–ile nāz
“Yessera'llāh” oķıruz yā 'ulemā

Baňa ger itmeyesin şāha nażar
ضيق صدرله اصير عدما¹²¹

Leylī-yi Necd-iseñi 'Arab'da eger
صرت مجنون عشقك عجمā¹²²

Ĥasteyem hicrūñ–ile ş'ol ĥadde
قاصر عن دوائه الحكما¹²³

35a Öldürür-ise *ĠAVRĪ*'yi ğam-ı 'ışķ
يجزى الله عنه النعما¹²⁴

Fe 'ilātün/ fe 'ilātün/fe 'ilün

XXII

Ġavrī fermāyed 'azze naşruhū

آن مه نا مهربان از من چرا بيزار شد
این دل مجروح من از عشق پر ازار شد¹²⁵

¹²⁰ Kalp cefâ esnâsında pişmanlığımı söyledi.

¹²¹ İç huzursuzluğuyla yok olurum.

¹²² Ben de bir Acem olarak (senin) aşkının mecnûnu oldum.

¹²³ Hekimler o derde devâ bulamazlar.

¹²⁴ Allah nimetlerle dolu cenneti ona ihsan eder

¹²⁵ O merhametsiz sevgili benden niçin kaçmıştır ? Benim bu yaralı gönlüm aşktan iztiraplarla dolmuştur.

Cānı şarf itdüm yolına tā ğamın aldum şatun
شکر ایزد را که یکبار این چنین بازار شد ¹²⁶

Gül benem dirken yüz açuban kızardur rengini
زان خجالت بین که غنچه دردرون خار شد ¹²⁷

35b Bir degüldür bağlayan dil sünbülünde dilberüñ
بلکه هر دیوانه را موی چندین تار شد ¹²⁸

Yâri kıomaz ol raķīb-i rū-siyeh raħm itmege
زان سبب این بی دلانرا منصب آزار شد ¹²⁹

Düşdi zülfüne dil-i ĞAVRĪ kıayurmaz fitneden
صنعتش کویا که این هم بیشه عیار شد ¹³⁰

Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

XXIII

ĞavrĪ fermāyed 'azze naşruhū

Ğam-ıla kıaddini ħam tıtdı kemer döne döne
Ki kıuca diyü miyānuñı kem er döne döne

36a Şaçuñuñ silsilesin ğördi kıamer yüzde ħakīm
Didi var devr-i teselsülde nażar döne döne

¹²⁶ Allah'a şükürler olsun, bir kere böyle bir alışveriş oldu.

¹²⁷ Gör ki o utançtan dolayı dikenin ortasında (nasıl) gonca meydana geldi.

¹²⁸ Aksine sevgilinin saçının her bir buklesinde bir mecnûn bağıdır.

¹²⁹ O sebepten bu âşıkların (hissesine) ızdırap makamı düşmüştür.

¹³⁰ Sanırsın ki onun sanatı (tıpkı) ayyarlık mesleği olmuştur.

Boyuñuñ bendesidür 'ar'ar u serv-i çemen uş
Yüzüñ aşuftesidür şems ü çamer döne döne

Yañağuş üzre şaçuş dönse döner hayra her iş
Didiler hayr ola ger uzana şer döne döne

Şem'-i ruhsāruña irmek dilese murğ-ı gönül
Dil-i pervāne yağar bāl-ile per döne döne

Nicesi olmaya āşufte bu Manşūr gönül
Resen-i zūlfūñ anı dāra çeker döne döne

36b Risimānı şaçuşuñ halkalarında bu gönül
Cānbāz oldu vü cān atdı atar döne döne

Reh-i dildāra ruhumla başarum döşedüğüm
Gelüben pāymı ruğ üzre başar döne döne

Lebüñe reşk idüp ez-perveriş-i mihr-ile māh
Güher ü dürr-ile la'l oldu hacet döne döne

Çameri gör ki görem diyü cemālūñi senūñ
Tolanur küyüñi her şām u seher döne döne

37a Zūlf çevgān-ıla meydān-ı maħabbetde bu gün
Çal ki galğan ola her yana bu ser döne döne

Dil-i biryānumuzı yakma firāğ odına kim
Ki kebāb oldu gamuñla bu ciger döne döne

ĠAVRĪñüñ hurrem ü handān olalı cān u dili
Gönline lāyih olur gör ki neler döne döne

Fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün

(.....)¹³¹

¹³¹ Eserin bu kısmında, Gavrî'nin yukarıdaki manzûmesiyle aynı kafiye ve redifte Zarîfî'ye âit bir gazel yer almaktadır:

XXIV

37b-8 *Ġavri fermāyed 'azze naşruhū*

38 Leblerüñden şoralı şehd ü şeker kana kana
Hızr'dur şan ki hayāt ābın içer kana kana

Vā'izi gör ki beni içmege şahbāyı kıomaz
Kendü tolu tolu penhānī çeker kana kana

Ben taħassür iderem ayağın öpmege anuñ
Leb-i la'lini raķīb emmek umar kana kana

Hızr-veş mürde dile vire hayāt emdükke
Şekker-āmiz lebüñ teşne ciger kana kana

Hışm-ıla kıurduğı bu gözleri peyveste kıaşın
Nāvek-i ğamzeleri kıanlar içer kana kana

38b Dün gice uğradum ol cān şalınur serv gibi
Didüm emsem tudağun şām u seher kana kana

Zarīfi fermāyed

Saňa yüz tıtdı şehā fetħ ü zafer döne döne
Ki virür güne ruħun nūr-ıla fer döne döne

Diledi kim yüzün āyinesine öyküne māh
Yüzine anuñ-ıçun geldi gider döne döne

Ƙolumı kıo ki kemer ola miyānuña şehā
Kim kıuşanur bes anuñ gibi kemer döne döne

Yāra n'ıçün dimedün derd-i dilümüñ haberin
Saňa ıřmarladum iy bād-ı seher döne döne

Oldı dölāb Zarīfi gözünüñ çeşmeleri
Her yaňa gözleri ābı doker döne döne

ĠAVRĪ'nüñ umduğı bu kim öpe la'lüñi senüñ
Kim ala şehd-i lebüñden būseler қana қana

Fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün

XXV

Ġavrī fermāyed 'azze naşruhū

Furқat odı-la kebāb oldı ciger yana yana
Nār-ı furқatle çıkar göge şerer yana yana

Eridi sızdı vücūdum қamu mağv oldı benüm
'Işkuñuñ odı-y-ıla şām u seher yana yana

39a Dil-i pervāne'i gör yana gelür yana geçer
Şem'-i ruhsāruña bu bāl-ıla per yana yana

Gün mager gördi mecellā-yı cemālüñi senüñ
Bī-қarār oldı döner şems ü қamer yana yana

ĠAVRĪ'nüñ derdini gör haste vü zār olduğımı
Yüzi üstine düşüp yāre gider yana yana

Fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün

XXVI

Ġavrī fermāyed 'azze naşruhū

Ġayāl-i ġamze-i ħālüñ olalı dilde muқīm
Gönülde āteş-i 'işkuñ ider 'azāb-ı elīm

39b Қaçан ki ref' ola burқа' қamer yüzüñde senüñ
Arada mağv ola miñnet “*اتی بقلب سليم*”¹³²

¹³² İçti rahat olarak geldi.

Ölince dāmenüñ elden komağa göñlüm yok
Ki rüz-1 ezelde olupdur senüñle 'ahd-i kādīm

Günāhı bezm-i ezelde kōmıřdur Ādem-içün
Günāha göre olısar zühūr-1 raħm-1 Raħīm

Ne çāre ĞAVRĪ'ye taqdır olınmadısa viřāl
Ümīdi luřfuña dutmış senüñ iy řāh-1 kerīm

Mefā'ilün/ fe'ilâtün/ mefā'ilün/ fe'ilâtün

XXVII

Ğavrī fermāyed 'azze nařruhū

40a Yine mesīh-dem oldı hoş esdi bād-1 nesīm
Meger ki irdi ĥayāta "عظام وهی رميم"¹³³

Nikābın açdı yüzinden řabā irişdi gülün
Anuñ-çün irdi ĥasedden benefşe ĥātırı bīm

Hemīře bülbül ü kumrī nidāı bu ki gelün
Çemende 'işret idelüm olup bi-kalb-i selīm

Bu gün o meclis-i řāha mülāzımoz ki kılur
Terāne muşrib ü sākī olur ĥabīb nedīm

40b Gel imdi ĞAVRĪ'den ögren nezāket-i şi'ri
Dilerseñ olmaya hergiz sözüñde ĥařv ü sākīm

Mefā'ilün/ fe'ilâtün/ mefā'ilün/ fe'ilün

(.....)¹³⁴

¹³³ Yāsın Sūresi, 78.

¹³⁴ Eserin bu sayfalarında Zarfī ve Ahmed'in *olasın sen* redifli birer gazeli yer almaktadır. Gazeller şöyledir:

XXVIII

41b-6 *Ġavri fermāyed 'azze naşruhū*

Kaçan ki ola müyesser baña vişāl-i ḥabīb
İdem bu cānumı qurbān aña ba'īd ü qarīb

Zarīfī fermāyed

Ķamer devrinde iy dilber bu resme ḥūb olasın sen
Revā mıdur ki gözümde gidüp maḥcūb olasın sen

Ķara yüzlü raḳīb-ile işitdüm dil-bir itmişsin
Daḡı ben ḳuluña şāhum kaçan mensūb olasın sen

Geçerken gördüm ol ḥūbı du'ālar eyledüm biñ biñ
Didüm iy yār-ı cān-perver gerek maḥbūb olasın sen

Dilerseñ Yūsuf-ı Mışrī saña 'arz eyleye ḥüsnin
Revān it gözlerün yaşın ki tā Ya'ḳūb olasın sen

Cefālar ger saña Ḥaḳ'dan Zarīfī kısmet oldıysa
Degüldür ḳābil-i dermān meger Eyyūb olasın sen

Aḡmed fermāyed

Çü heft iklīm-i ḥüsn içre şeh-i Kısmīr olasın sen
İki yüzlü raḳīb-ile revā mı bir olasın sen

Cuvān-ıdum ḡam-ı 'ışḳa ulaşduḡumda iy dilber
Beni cevri-ile pīr itdün göreyim pīr olasın sen

Güzellik taḡtı üstinde oturup ḡalḳa zulm itme
Sitem lāyīḳ degül saña bu resme mīr olasın sen

Senün ş'ol zūr-ı pençeñden cihāngīrler zebūn-iken
Raḳīb-i rübehe n'içün urup naḡcīr olasın sen

Kemān ebrūsı şevḳine dü-tā olduḡuñ iy Aḡmed
Revā mıdur şikāyet-çün nişān-ı tīr olasın sen

42a Götürdi burka'ı yüzden göründi āyet-i Hāk
Yüzinde “ نصر من الله ”¹³⁵ lebinde feth-i qarīb

Tabībe em diyü şordum didi ki la'lini em
Ki ola derdüñe emsem odur devā-yı 'acīb

O dem ki kıla şefā'at kılına şāh-ı cihān
Açıla bāb-ı sa'ādet degül bu emri gārīb

Çapuñda ĞAVRĪ'ye raħm it ki düşdi işigüñe
'İnāyet ü keremüñden umar bir ulu naşīb

Mefā'ilün/ fe'ilâtün/ mefā'ilün/ fe'ilün

(.....)¹³⁶

XXIX

43a-1 *Ğavrī fermāyed*

İy saçı sünbül yüzi gülāle
İster bu gönüm andan gül ala

Didüm gözüñdür gönül alan uş
Didi k'ol oldı cāna havāle

Ğamzeñ ki döker kanımı her dem
Dimez yazuğı üstine kıla

Aşlan gibidür hün-ıla ğamzeñ
Öykünse gözüñ çeşm-i ğazāle

¹³⁵ Saff Sûresi, 13.

¹³⁶ Eserin bu kısmından 43a-1'e kadar olan bölümünde Ğavrī'nin devādârı ve yakın sohbet arkadaşı olan Yaş Bek'in bir gazeli yer almaktadır. Çalışmamızın giriş bölümünde verdiğimiz bu manzûme, Sultan Ğavrī'nin XXVIII numaralı şiiriyle aynı kafiyededir. Gazel girişte verildiği için buraya tekrar alınmamıştır.

43b Didüm ki addũñ didi Şanavber
Didüm ki lebüñ didi ki Şekker

Didüm ki bu gũn vat-i gũl oldu
Didi ki getũr sākĩ piyāle

Didüm ki boyuñ didi elifdũr
Zũlfũm dir-iseñ beñzeye dāle

Didüm ki lebüñ Şekker ezer ol
Beñzer daı dir āb-ı zũlāle

44a ĞAVRĪ lebüñi añsa mũkerrer
Dirler sũzi ne atlu maāle

Mũstef' ilātũn/ mũstef' ilātũn

(.....)¹³⁷

¹³⁷ Eserin bu bũlũmũnde, 46a-4'e kadar Yaş Bek ve Hasanoğlu'nun birer gazeli yer almaktadır. Yaş Bek'in manzũmesi giriş bũlũmũnde verildiği iin buraya tekrar alınmamıştır. İhtimal odur ki Yaş Bek'in gazeli Gavrĩ'nin XXIX numaralı Şiirine, Hasanoğlu'nun manzũmesi (Őāirin bu manzumesini Barbara Flemming, I. Tũrk Dili Bilimsel Kurultayı'na Sunulan Bildiriler 1972, Ankara 1975, s. 332'de yayımlamıştır) de XXX numaralı gazeline nazıredir. Hasanoğlu'nun gazeli Őyledir:

Hasanoğlu fermāyed

Niesin gel iy yũzi ağum benũm
Sen eritdũñ odlara yağum benũm

And ierem senden artu sevmeyem
Senũñ-ile hoş geer ađum benũm

Hũsn iinde saña mānend olmaya
AŐlı yũce gũñli alağum benũm

Al elũmi ireyim maŐũduma
oma yũrekte yana dāđum benũm

Sen raĩbe sırruñı fāŐ eyledũñ
Anuñ-ıla oldu Őiltađum benũm

XXX

46a-4 *Ġavrī fermāyed 'azze naşruhū*

İy yüzi gül gülşen ü bāğum benüm
Zülfüñüñ zencīridür bağum benüm

Ol kadar oğ urdı ğamzeñ bağruma
Yüregümde qalmadı yağum benüm

46b Vaşl-ı sinüñ Tūr-ı Sīnā'dur baña
İy dil-ārām oldı tırağum benüm

Sen gelürseñ sinüme baş qaldurup
Ayağuña düşe tırağum benüm

Dilberā biñ hacc u 'umre şayaram
Senüñ-ile her geçen çağum benüm

Şol qara hālūñ gibi hālī degül
Yüregümde dāyimā dāğum benüm

Görk içinde olmaya hüsñüñ gibi
Qadri yüce göñli alçağum benüm

Qışladum qapuñda itlerüñ-ile
Oldı küyuñ uşda yaylağum benüm

Ben öliceq yolına gömüñ beni
Baqa-tursun yāra toprağum benüm

Toprağumdan bite hāsretle ağaç
Qıla zārī cümle yaprağum benüm

Bu Hāsanoglı senüñ bendeñ-durur
Anı redd itme yüzi ağum benüm

47a Hüsrevâ lutf eyle rahm it *ĠAVRÎ*'ye
İy gözi nergis yüzi ağum benüm

Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

XXXI

Ġavrî fermâyed 'azze naşruhû

Dehânı hoşka-i yâkût-ı cāndur
Yañağı pertev-i mihr-i cihāndur

Ĥam-ı ebrūsıdur āşüb-ı cānuñ
Dü çeşmi fitne-i āhir-zamāndur

Ayağı başduğı yirler tamāmı
Bihişt ü ravza-i ĥuld-ı cināndur

47b Kıyāmet oldı zāhir kāmētinden
Aña kimdür diyen serv-i revāndur

Ķolumı қо kemer olsun bilüñe
Murāduñ cān-ısa uş der-miyāndur

Nebāt-ı la'lüñi yād itse *ĠAVRÎ*
Mükerrer sözleri şekker-fişāndur

Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ fe'ülün

(.....)¹³⁸

¹³⁸ Eserin bu kısmında, 47b-7'den 48a-9'a kadar Gavri'nin XXXI numaralı gazeli ile aynı vezin, aynı kafiye ve aynı redifte Şirâzi'ye âit bir gazel yer almaktadır:

Şirâzi fermâyed

'İzārında ĥaṭı mektüb-ı cāndur
Maḥabbet-nāme-i āhir zamāndur

XXXII

48a-9 *Ġavrī fermāyed 'azze naşruhū*

48b Baña raħm eyle nigārum Tañrı-çün
Vaşluña ümmīd-vāram Tañrı-çün

Bī-ķarār oldum ķara zülfinñ gibi
Ķalmadı şabr u ķarārum Tañrı-çün

Şöyle mecnūn eyledi 'ışkuñ beni
Bilmezem leyl ü nehārum Tañrı-çün

Cevr-ile yandurduñ uşda cānumı
Göge irdi āh u zārum Tañrı-çün

49a *ĠAVRĪ*yi hicrūñle niçe yaķasın
Ħadden aşdı intizārum Tañrı-çün

Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

XXXIII

Ġavrī fermāyed 'azze naşruhū

Gel esirge bini ħanum Tañrı-çün
Yoħsa elden vardı cānum Tañrı-çün

'Alāmetler belürdi ķāmetinden
Ķıyāmet mi ķopar bu ne nişāndur

Boyınuñ gölgesi düşdügi yirler
Ķamu uçdan uca serv-i revāndur

Sen anuñ zülfinüñ şeb-revligin gör
Ķerāġı dāmen altında nihāndur

Şeker Şirāzī'nüñ yaġsa dilinden
Ne tañ kim sözleri gevher-fişāndur

Günde biñ kez gamzeñ öldürse beni
Gam yimezem şadmānam Tañrı-çün

Ağzuma alduqça şekker la'lüñi
Husrevā şīrīn-zebānum Tañrı-çün

49b Zerre disem ağzuña vehm olmaya
Bir ser-i mü yoq gümānum Tañrı-çün

ĞAVRĪ yem kim gül yañağūñ şevķine
Bülbül oldı tercümānum Tañrı-çün

Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

(.....)¹³⁹

XXXIV

50a-6 ĞavrĪ fermāyed 'azze naşruhū

Åşuftedür cān u gönñül bir şāh u şūḥ u şeng-içün
İçüp qadeḥ kayırmazuz dünyāda nām u neng-içün

¹³⁹ Eserin 49b-4 / 50a-6 sayfalarında Gavri'nin XXXIII numaralı gazeli ile aynı özellikte Kâtiboğlı'na âit bir gazel bulunmaktadır. Gazel şöyledir:

Kâtiboğlı fermāyed

'Işkuñ-ıla yandı cānum Tañrı-çün
Bir nazar kıl baña ḥanum Tañrı-çün

Ḥaste düşdüm derdüñ-ile inlerem
Göklere irdi fiğānum Tañrı-çün

Cevr-ile şanma ki senden uşanam
Ol cefāya şadmānam Tañrı-çün

İñlerem derdüñ-ile ol ḥadde kim
Göklere irer duḥānum Tañrı-çün

Kâtiboğlı cān-ıla sevdi seni
Sözlerümde yoq yalanum Tañrı-çün

50b Gel sen şarāba tevbe'i gül mevsiminde itmegil
Dirler ki rûh-ı şānīdür hikmetde ol gül-reng-içün

Zülfi kemendin boynuma dağdı düşürdi ayağa
Ger dāra çekseñ gam degül dünyāda nām u neng-içün

Ol gönli katı başuma urar işigi taşını
Taşdan başum döndermezem illā ki hayf ol seng-içün

La'lüñ şarābın 'āşıküñ cānından eksük eyleme
Şun dāyimā mest olalum ol gamze-i serheng-içün

Raksa girer çarh-ı felek iy ĞAVRĪ meclis germ olup
Zühre iner ol bezme uş āvāz-ı nāy u çeng-içün

Müstef'ilün/ müstef'ilün/ müstef'ilün/ müstef'ilün

(.....)¹⁴⁰

¹⁴⁰ Eserin 51a-1 / 51b-3 kısmında Ahmed'e âit, Gavri'nin XXXIV numaralı şiiriyle aynı özellikleri taşıyan bir gazel yer almaktadır. Manzûme aşağıdaki gibidir:

Ahmed fermāyed

Sevdāya düşmişdür gönül bir sünbül-i şeb-reng-içün
Meftün olupdur cān u dil nergis nazarlı şeng-içün

Gül gibi rāz açup güler her dem hezār ağıyar-ıla
Açmaz dehānın gonce-veş bir lahza ben dil-teng-içün

Cānā ne bī-dindür gözün kim hışm-ıla cān kaşdına
Tır ü kemāñ almış ele şahn-ı Harem'de ceng-içün

Nāz-ıla korçutma beni iy zāhid-i bārid-nefes
Kim biz anda çok yanmışuz ol la'l-i āteş-reng-içün

Ğadd-i bülendün yādına Ahmed yüceldür nālesin
Serve çıkup feryād ider kumrı aña āheng-içün

XXXV

51b-3 *Ġavrī fermāyed 'azze naşruhū*

Sākiyā şun bize cām-ı zevraķı
K'ola cān u dil anuñ müstaġraķı

Şöyle zībādur begüm hüsnuñ senüñ
Ay-ıla gün andan alur revnaķı

Leşker-i zülfüñde hindü beñlerüñ
Ġāret-içün Rüm'a dikdi sancaķı

52a Dikķat-içün şordum aġzından nişān
Didi kimse fehm ide mi muġlaķı

Cevr-i yāra şabr-ıla olur devā
Luţf-ı Hāķ irse sa'īd olur şaķī

*ĠAVRĪ*ye nāşih niçe pend idesin
Nuşhuña uymaz senüñ iy mütteķī

Fā'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

XXXVI

Ġavrī fermāyed 'azze naşruhū

Bir muhīte gine şaldum zevraķı
Kim yidi deryā anuñ müstaġraķı

52b Çün imāmum oldı şāhı 'Askerī
Mehdi-i şāhib-zamānum bā-Naķı

Sürme kapuñdan cefā-y-ıla beni
İşüğüñ terk itmezem Tañrı haķı

Yâ İlâhî lutfuña tayanmışam
Ger sa'idem hıdmetüñde ger şaķı

ĠAVRĠ okur âyet-i "Allâhu nūr" ¹⁴¹
Göricek yüzüñde ol nūr-ı Hâķ'ı

Fâ'ilâtün/ fâ'lâtün/ fâ'ilün

XXXVII

Rubâ'î li-Ġavrî 'azze naşruhū ¹⁴²

- 53a Kaçan kim şoruram ol la'l-i ķandı
Bu teşne cānum ol ķand-ile ķandı
Esirgerseñ bu ĠAVRĠ müstemendi
Demidür 'işķuñuñ odına yandı

Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ fe'ülün

XXXVIII

Rubâ'î

Görinelden göze hüsñüñ revnaķı
Cān u dildür hüsñüñüñ müstağraķı
Hüsñüñe kāfirdür inkār eyleyen
Münkir olan görmeye nūr-ı Hâķ'ı

Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün
(.....) ¹⁴³

¹⁴¹ Nūr, 35.

¹⁴² Müstensih metinde yer alan "tuyuğ"lara rubâî demektedir.

¹⁴³ Eserin 53b-1 / 53b-5 bölümünde, Ġavrî'nin XXXVII numaralı şiiriyle aynı özelliklerde Kâtiboğlu'na âit müstensihin "rubâî" diye adlandırdığı bir "tuyuğ" yer almaktadır. Manzûme şöyledir:

XXXIX

53b-6 *Ġavrī fermāyed 'azze naşruhū*

Düşür girdāb-ı baħr-i 'ışka zevrak
Ĥalāş olması rāhı oldu muġlak

54a Ta'ālā ŝānuhu ĥüsnüñ ŝıfātı
Ķomadı aya güne hıc revnaĶ

Atuñ sür fili Ķo ferzāne varġıl
Ruĥuñ göster ki ŝahmāt ide baydaĶ

Ķubār-ı ĥāk-i pāyuñ gözlerüme
Olur sülseyn-i kühl-içün muĥaĶĶaĶ

Maĥabbet taĶlı çalınduĶda zülfüñ
Yañaġuñ ġüşesinde dikdi sancaĶ

Bu Ķānūna muġannī ceng uraldan
Çıġırur ŝoĥbetüñde ney "ene'l-ĤaĶ"

54b Ķapuña yüz urup iy ŝāh *ĠAVRĪ*
Saña biñ cān-ıla Ķul oldu aylak

Mefā'ılün/ mefā'ılün/ fe'ülün

XL

Ġavrī fermāyed 'azze naşruhū

İy ĥür şıfatlu cān-ı muĶlak
Ķomadı güneşle aya revnaĶ

Rubā'ī

Ķaçan kim ŝalma ŝ'ol serv-Ķaddı
Alurlar ġülleri luĶf-ıla ĥaddı
Nebāt-ı leblerüñdür Mıŝr Ķandı
Bu Ķatıboġlı uş ol Ķanda Ķandı

Yüzini gören firişte şanur
Ya ola perî ya hür-ı uçmak

Leb-ber-leb olup hayât-ı bâkî
Bir gice degül mi yâr kuçmak

55a Oynatgıl atufı baqma file
Şahmât ide tâ ruḥ-ıla baydaḳ

Hindü vü Habeş çerisi geldi
Şahn-ı Harem içre dikdi sancaḳ

Dâyim bu-durur murâd-ı *GAVRÎ*
Sen şâha kul ola cândan aylak

Mef'ûlü/ mefâ'ilün/ fe'ûlün

(.....)¹⁴⁴

¹⁴⁴ Gavrî Divânı'nın 55a-7 / 56b-9 sayfalarında Nâsır ve Nesîmî'ye âit birer gazel yer almaktadır. Nâsır'ın manzûmesi çalışmamızın "Giriş" kısmında verildiği için burada tekrar alınmamıştır. Nesîmî'nin gazeli ise XLI numaradaki şiirle Gavrî tarafından tanzîr edilmiştir. Nesîmî'nin bu gazeli şöyledir:

Nesîmî fermâyed

İy Mesîhâ-dem kim ola virmeye cân sizlere
Ben virürem cân u gönül müft ü meccân sizlere

Şerbetinden la'lüññüñ ben ḥaste'i unitmağıl
N'ola dermân eyleseñ bu derdi dermânsızlara

Ḥüsn içinde Yüsuf-ı Ken'ân egerçi ögülür
Anlaruñ devrânı geçdi devrân sizlere

Çün Süleymân mülkini kodı vü geçdi dünyeden
Qaldı şimdi şâhumuz mülk-i Süleymân sizlere

Âb-ı hayvân kıymetin hayvâna şorma Hızr'a şor
Qanda virür bu cevâbı degme hayvân sizlere

Yıldı bir kez ḥâcılar qurbân iderler 'ıyd-içün
Ger yararsam oluram ben daḳı qurbân sizlere

XLI

57a-1 *Ġavri fermāyed 'azze naşruhū*

Ĥusrevā kışmet olaldan 'ilm ü 'irfān sizlere
Ol sebebden Ĥaķ dimişdür kāmil insān sizlere

Ger Süleymān'a musaḥḥar oldısa cümle cihān
Rām oluban yüz tıttırdur ins-ile cān sizlere

Mu'cizāt-ı 'İsevī midür 'acab sözün senün
Sözlerün luḥfın işidenler virür cān sizlere

Yidi deryā-y-ıdı Muşḥaf yidi gök ü yidi yir
Süre-i Seb'a'l-meşānī geldi Ĥur'ān sizlere

57b Anda kim ḥaķ eyledi insānı Ĥallāķ-ı kerīm
Virdi luḥf-ıla mürüvvet virdi iḥsān sizlere

Manḥıķ u ḥikmet kelāmuñdan beyān eyler bedī'
Saña şarf oldı ma'ānī geldi tıbyān sizlere

ĠAVRİYĀ Şeyḥī işitse nazmuñı tıtar ḳulaķ
Kim meger ḳıldı 'ināyet şāḥ sultān sizlere

Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

Barmağ-ıla gösterürler kim yüzüñdür kıblegāḥ
Ol şahādetden getürdük biz de imān sizlere

İy Nesimī ḥıblaruñ bir başı olur biñ dili
Şıdķ-ıla bil bağlama ş'ol 'ahd ü peymānsızlara

XLII

Ġavrī fermāyed 'azze naşruhū

Şanemā şu 'anberīn zūlf yine pīç ü tāb olupdur
Düşüben kamer yüzüñe şanasın seĥāb olupdur

58a Lebinüñ ĥalāvetinden eridi nebāt-ı Mışrī
Ki meger o cān-ı şīrīn şekerīn mezāb olupdur

Boyuñuñ leĥāfetinden kaşuñuñ cefālarından
Gözüñüñ 'inālarından baña çok 'azāb olupdur

Ser-i kūyuña varuban dilerem yüzüñi görem
Ne kılam raķīb-i kāfir arada ĥicāb olupdur

Ġam-ı hicrūñ-ile ĠAVRĪ iñiler nite ki dolāb
Gözünüñ yaşı şarāb u cigeri kebāb olupdur

Mütefā'ilün/ fe'ûlün/ mütefā'ilün / fe'ûlün

(.....)¹⁴⁵

¹⁴⁵ Eserin 58a-9 / 59b-6 sayfalarında Kâtiboĝlu ve Nizâmî'ye âit birer manzûme vardır. Kâtiboĝlu'nun gazeli Ġavrî'nin XLII numaralı gazeliyle; Nizâmî'nin gazeli de XLIII numaralı gazeliyle nazîredir. Bu gazeller aşıĝıda görüldüĝü gibidir:

Kâtiboĝlu fermāyed

Şanemā boyuñ şanavber yüzüñ āftāb olupdur
Ş'ol iki benefşe zūlfüñ bes aña niķāb olupdur

Yüzüñüñ leĥāfetinden sözüñüñ ĥalāvetinden
Şuya düşdi ķan eridi güli gör gül-āb olupdur

Nicesi kūyuña varam ki olur raķīb anda
K'anuñ cefālarından baña çok 'azāb olupdur

Nicesi kamer yüzüñe gelüben nażar idem ben
Ki raķīb-i rü-siyāhuñ nażara ĥicāb olupdur

XLIII

59b-6 *Ġavrī fermāyed 'azze naşruhū*

Bir hūbı sıvmişem gine çağındadır dağı
Gül deste deste 'arız-ı bāğındadır dağı

60a Düşde görüp miyānuñı çekdi kenāra cān
Uyandı şandı bili kucağındadır dağı

Cān murğı kim esīr-durur zülfi bāzınuñ
Almış gider hevāya ayağındadır dağı

Ol serv-i gül-'izār u semen-būy u lāle-ħad
Bir ğoncedür bāğ u budagındadır dağı

Zevk u şafā-y-ıla lebüñi şordı cān şanur
Āb-ı ħayāt-ı Ĥızr tudağındadır dağı

Dün ü gün bu Kātiboğlı düşüben cefā vü cevre
İñiler rebāba beñzer cigeri kebāb olupdur

Nizāmī fermāyed

Ol serv-i gül-'izār ki çağındadır dağı
Cān cilvegāhı tal'ati bāğındadır dağı

Zülfüñ ħamında beñlerüñe beñzemez degül
Tıfl-ı Ĥabeş ki dāye kucağındadır dağı

Ol çok yaşayısı beni gördükde ħışm ider
Pend-i peder meger ki kulağındadır dağı

Zülfüñ ğamıyla ħaddi büküldi benefşenüñ
Görmez misin ki başı ayağındadır dağı

Dil murğı düşdi beñlerinüñ uşda dāmına
Cān ħuşı kara zülfinüñ ağındadır dağı

Cevr ü ğamuñla 'ömri dükendi Nizāmī'nüñ
Gör göñlini ki zülfi duzāğındadır dağı

Zencir-i zülfüñi görelî cānı ĞA VRĪ'nüñ
Sevdāya düşdi bend-ile bağındadır dağı

Mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ'ilü/ fâ'ilün

XLIV

60b *ĞavrĪ fermāyed 'azze naşruhū*

Kaşuñ kemānı cānumı kırbān ider ħalil
Zülfüñ kemendi ġāret-i ĩmān ider ħalil

Ğamzeñ każā-yı mübrem-āşüb-ı cān-ıñış
Tir-i ħıdengi yüregümi kıan ider ħalil

Zülfi ħayāli uşda perākende ħāl idüp
Cevr ü cefāsı cānı perişān ider ħalil

Şirīn lebi ki şehd ü şekerden ħaber virür
Cennet gülin yañakları reyĥān ider ħalil

61a Ney gibi nāle kılduğımı sen 'acablama
'Işķ āteşiyile bağrumı biryān ider ħalil

'Uşşāk-ı dil-fitādeye kısmet cefā-y-ısa
Ol luţfi ĞA VRĪ kıulma ihsān ider ħalil

Cevr ü cefāsı bağrumı deldi delük delük
Ney gibi uşda bende'i nālān ider ħalil

Mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ'ilü/ fâ'ilün

XLV

Ġavrī fermāyed 'azze naşruhū

Cān zūlf-i dil-āvīzüñfe meftūn olacağdur
Dil ġamze-i ħūn-rīz-ile pūr-ħūn olacağdur

61b Eşkümi benüm seyl-i revān eyledi her dem
Bir ġün taşup ol Dicle vü Ceyħūn olacağdur

Ķılsa şefeteynüñ bize bir şeftelū in'ām
K' ol ġonce şıfat rengile meygūn olacağdur

Sūnbül şaçuñı ġörcigez ehl-i ħired dir
Bu Leylī'yi her kim ġöre Mecnūn olacağdur

Ditrer ġöriccek bir ġüzelūñ üstine dir dir
Ġöñlümi benüm ġör ki ne mağbūn olacağdur

62a Dürdāne şıfat eşkini sīm itdüġi ĠAVRĪ
Ġūşına anuñ dürr-ile meknūn olacağdur

Mef'ūlü/ mefâ'īlü/ mefâ'īlü/ fe'ūlün

XLVI

Ġavrī fermāyed

Bu şive vü nāz-ıla gelen ħūb olacağdur
Mağşūd-ı cihān cānlara maţlūb olacağdur

Ol tıflı ġören dāye kucağında didi kim
Varduğça dil ü cāna bu mecnūn olacağdur

Sen Yūsuf-içün ġözlerümüñ yaşını dökdüm
Ġören didi bu ħūzn-ile Ya'ķūb olacağdur

62b Peyveste kaşın çaķduđını gördi müneccim
Başında bu ayuñ didi aşüb olacaķdur

Ol deñlü cefâ çekdi gamuñdan dil-i ĞAVRĪ
Gören didi bu şabr-ıla Eyyüb olacaķdur

Şeyhî sözine irse sözüñ ĞAVRĪ ‘aceb mi
Bu nazm-ı hasen bel ki hoş üslub olacaķdur

Mef‘ülü/ mefâ‘ilü/ mefâ‘ilü/ fe‘ülün

XLVII

ĞavrĪ fermāyed ‘azze naşruhū

Bu tıflı gözet dāye ki bir hūr olacaķdur
Bir lebleri meygün gözi maħmūr olacaķdur

63a ‘ĪsĪ nefesi mürdeler ihyā ider anuñ
MūsĪ gibi menzilgeh aña Ĥūr olacaķdur

Ķapuñdan ırağ olmadı bir laħza raķĪbüñ
Ben şanur-ıdum sa‘y-ile ol dūr olacaķdur

Hulķ-ı hasenĪ ola vü āvāze-i Dāvūd
Yūsuf gibi çün hūsñ-ile meşhūr olacaķdur

Bir tāli‘-i ferħunde hem çü Sikender
Her yirde anuñ düşmeni maħhūr olacaķdur

Düşdi bu haber şimdi tamām elsün-i halka
‘Adliyle bunuñ yir yüzi ma‘mūr olacaķdur

63b Himmetle umar ĞAVRĪ ki ‘ālĪ ide menzil
Gördükde gönüller anı mesrūr olacaķdur

Her kim ki anuñ devletin ister ferağ olur
İstemeyenüñ iki gözi gür olacağdur

Mef'ûlü/ mefâ'îlü/ mefâ'îlü/ fe'ûlün

(.....)¹⁴⁶

¹⁴⁶ Eserin 63b-5 / 64b-2 sayfaları arasında Halâsî'ye âit bir gazel yer almaktadır. Bu gazel Gavrî'nin XLV, XLVI ve XLVII numaralı gazelleriyle aynı özellikleri taşımaktadır. Birbirlerine nazîre olduğu düşünülebilir. Ayrıca 64b-2 / 66b-1 sayfaları arasında da "ancak" redifli Cem, Halâsî ve Zarîfî'nin aynı özellikleri taşıyan "ancak" redifli birer manzûmesi daha yer almaktadır. Cem'in gazeli, Prof. Dr. Halil Ersoylu'nun **Cem Sultan'ın Türkçe Dîvânı** adlı neşrinde (s. 138) de yer almaktadır. Bizdeki şiirle, Ersoylu'nun neşri arasında önemli farklılıklar görülmektedir. Söz konusu bu manzûmeler şöyledir:

Halâşî fermâyed

Ol serv-i cinân kâmeti mevzûn olacağdur
Câdülg-ıla gözleri meftûn olacağdur

Çaşdum bu-durur kînümi la'linden alam ben
Kim kanum içen ol leb-i meygûn olacağdur

Öldürmegi ben kûlını yâr eyledi va'de
Men' itdi raqîbi niçe mağbûn olacağdur

Hicrinden anuñ gözlerümüñ yaşı döküldi
Bu kan olası Dicle vü Ceyhûn olacağdur

Çonce lebüñe irmege tudağın uzadur
Ol hasret-ile bağı anuñ hûn olacağdur

İderse 'imâret ne ola cân u dili ol
K'ol şâh-ı cihân 'adl-ile Mecnûn olacağdur

Dil bağladuğı zülfüñe bu ola Halâşî
Kim bende düşüp cân aña meftûn olacağdur

Cem fermâyed

Ol fitne-i kıyâmet bir serv-kâmet ancak
Hey hey ne serv-kâmet 'ayn-ı kıyâmet ancak

Eşküm cihânı tutdı şu üzre yürürem ben
Dervîş-i 'ışk-bâza bu bir kerâmet ancak

Gün yüzüni seherde garba yakın görenler
Âhir zamâne dirler bu bir 'alâmet ancak

Cevr ü cefâlaruñdan cânım tudağa geldi
Ġamzeñ okı gönülde eyler cerâhat ancak

Ġamzeñ hadengi cânı n'ola kılursa mecrüh
Bu dağı Cem garîbe ulu sa'âdet ancak

Halâşî fermâyed

Ol serv-quad cemende 'arz itdi kâmet ancak
Kâmet degül gören dir gerçek kıyâmet ancak

La'lüñe diş biledüm gamzeñ kanımı dökdi
Bu deñlü çok günâha bu az garâmet ancak

La'lüñe çok dürişdüm tâ ağızuma sögince
Mağşüda ben irişdüm sağ u selâmet ancak

Fitne kaşuñdan irse dil zülfüñe şıgınur
Kim şâma irişenler olur selâmet ancak

Şâhâ yüzün Halâşî çevürmeye kapuñdan
Günde rakîbüñ itse biñ kez melâmet ancak

Zarîfi fermâyed

Ol serv kim şalınur qaddi kıyâmet ancak
Tübîde dağı yokdur bu luğfa kâmet ancak

Dirler güneş tutulmuş zülfin yüzine şalmış
Devr-i kamer için bu bir 'alâmet ancak

Haddüñde kim ki gördi reyhan haţuñı gördi
Bu muşhaf üzre bu haţ bir hüb zînet ancak

Şâh-ı Habeş-durur ol kim çekdi leşkerini
Rüm'a yürüdi geldi mağşüdi ġâret ancak

Dirler Zarîfi'ye kim sen hübları seversin
Sevmek güzel cemâli andan zarâfet ancak

XLVIII

66b-1 *Ġavrî fermāyed 'azze naşruhū*

Sen hūri-y-içün ھاşret-i cān eylemek olmaz
Kūyūñ var-iken ھاşd-ı cinān eylemek olmaz

Ol sır ki sarāy-ı dil ü cān içre nihāndur
Ser virmek olur anı 'ayān eylemek olmaz

Bu devr-i ھاmerdür gözünüñ zulmına hey di
Her gūşede yüz fitne vü ھاn eylemek olmaz

Merdümlik idüp gözlerümüñ yaşına raħm it
Hā andan iki çeşme revān eylemek olmaz

(.....)¹⁴⁷

Mef'ûlü/ mefâ'îlü/ mefâ'îlü/ fe'ûlün

XLIX

67a *Ġavrî fermāyed 'azze naşruhū*

Ġamzeñ ne düzd ü çābük olur cān uğurladı
Şād ol gönül ki cānuñı cānān uğurladı

Cān u dili ki benden ilette perī şıfat
Şeb-revlik itti zülf-i perişān uğurladı

Hızruñ hayātı oldu lebūñ kim diye-bilür
Aşdāf içinde dürr-ile mercān uğurladı

Gencīne-i hayālūñe ğamzeñ ne uğrıdur
Dil deldi vü ھاzīne-i sultān uğurladı

¹⁴⁷ Yukarıdaki gazelde mahlas beyti yoktur. Bu kısımda yaprağın b sayfası sona erdiğine göre manzûmede eksiklik olduğu söylenebilir. Ġavrî'ye âit şiirlerin bulunduğu varak veya varakların kaybolması söz konusudur.

- 67b *ĠAVRĪ* nizām-ı nazmuñı gördi Kemāl-ile
Sa'dī hayālî şan'at-ı sultān uğurladı

Mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ'ilü/ fâ'ilün

L

Ġavrî fermāyed 'azze naşruhū

'Işk odına düşen kişi şām u seher yanar
Pervānedür ki şem'e düşüp bāl ü per yanar

Åhum seherde göklere boyar felekleri
Qorqum budur ki felekdeki şems ü çamer yanar

Yağar yürekde her ne bula âteş-i derün
'Işk odına o demde ki cān u ciger yanar

- 68a *Derd-i dilümden aña ki ben bir haber virem*
Gözedürem anı dağı benden beter yanar

Derd-i gamuñla 'ışka düşüp ĠAVRĪ yanalı
Derdini kim görür-ise biñ ol çadar yanar

Mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ'ilü/ fâ'ilün

LI

Ġavrî fermāyed 'azze naşruhū

Fiğān u āh biñ hasret elinden çarç-ı gerdānuñ
Ki hergiz i'tibārı yoğ çatında mīr ü sultānuñ

Yire çaldı külāhını nice fağfūr u haçānuñ
Yile virdi serīrini işitdük sen Süleymān'uñ

68b anı ulu dev d r ol 'aziz-i Mış ol *Yaş Bek*
Añılur pehlev nı-dı bu eyy muñ bu devr nuñ

B z ls n d yim ol yüz kim ev rdi yüzini senden
urısun d yim ol ol kim yire dökdi senüñ anuñ

anı ullar ki arřuña amu el avşururlardı
Diy r-ı Mış' uñ iinde sen-iduñ nadı sult nuñ

Dir g  gideli apuñ cih nuñ revnaı gitdi
Bozuldu almadı resmi bu  y n   bu erk nuñ

69a Cih nda almadı kimse k' aña irişmedi hergiz
Kerem b bı aıldıda sanuñ in' muñ iřs nuñ

şik yet kimden idelüm cih nuñ h li  n budur
Kimesne görmedi görmez vef sın arh-ı gerd nuñ

Cih nuñ h lin iy *AVRİ* bilürsin i'tib r itme
Ki halkuñ yüzine gülmek olupdur işi  n anuñ

Mef  'ilün/ mef  'ilün/ mef  'ilün/ mef  'ilün

LII

Mersiye-i Yaş Bek

Benem ol *Yaş Bek*-i server ki mehd -yi zam n-ıdum
Ten olmuşdı amu leşker olara cümle c n-ıdum

69b İved p 'adl-ile Mış'ı yapardum köşk-ile aşrı
Ben-idüm utan ol 'aşrı ki devr mde hem n-ıdum

Benüm olmuşdı serverlik bah durlıg-ıla erlik
ağan arslan gibi nerlik güzide pehlev n-ıdum

Gel rlerdi baña d da irerd m  h u fery da
Ki almışdum ey  ada nigehd r-ı cih n-ıdum

Selâfîn kıretü'l-'aynî dir-idüm "beynehu beynî"¹⁴⁸
Tutup 'adl-ile kırneyni ki ben şâhib-kırân-ıdum

Gözinden akıdup yaşın keserdüm hâricî başın
Alup taḥsîn ü şâbâşın emîr-i kâmrân-ıdum

Mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün

(.....)¹⁴⁹

LIII

70a Yâhud ol kâkül-i mişgîn ne mu'anbercük olur

Kimisi tāvüs-ı ra'nâ didi kim kebk-ḥırâm
Hele bu şive-y-ile hoşça kebütercük olur

Gözidür âḥir anuñ fitne vü âşüb-ı cihân
Nâvek-i gamzesini gör ki ne ḥançercük olur

O güzel tıflı görüp dâye kucağında didüm
'Âkıbet ḥüsn iline ol şeh-i servercük olur

Nicesi nefret idüp kaçmaya cân çün kim anuñ
Gözleri 'ayn-ı belâ kirpügi niştercük olur

70b Dehenin diḳḳat-ile müy miyânını görüp
ĠAVRĪYĀ didi ki bu zerreden aşğarcük olur

Fe'îlâtün/ fe'îlâtün/ fe'îlâtün/ fe'îlün

(.....)¹⁵⁰

¹⁴⁸ Sâffât, 158.

¹⁴⁹ Gavri'nin LII. sıradaki manzûmesi (mersiye) sondan, LIII. sırada yer alan manzûmesi de kafiyeden anlaşıldığına göre baş kısmından eksiktir. Yine Gavri'ye âit kayıp şiirler söz konusudur.

¹⁵⁰ Eserin bu kısmında Gavri'nin yukarıdaki şiiriyle nazîre olan Zarîfî'ye âit bir gazel yer almaktadır. Gazel şöyledir:

71a-5 *Ġavrī fermāyed 'azze naşruhū*

'Āşık-ı dil-fitādeyem el benüm ü etek senüñ
Şādık u şaf u sādeyem el benüm ü etek senüñ

Hicrūñ-ile sitemdeyem derd ü belā vü gamdayam
Miñnet -ile elemdeyem el benüm ü etek senüñ

71b İy gözi kıyma gitmegil bağrumı kıyma itmegil
'Āşika kıyma itmegil el benüm ü etek senüñ

Göñlümi alduñ al-ıla fitne vü mekr ü al-ıla
İy sehī-kaç niñāl-ıla el benüm ü etek senüñ

*ĠAVRĪ*yi niçe yaqasın odına karşı baqasın
Şu gibi n' ola aqasın el benüm ü etek senüñ

Müfte 'ilün/ mefâ 'ilün/ müfte 'ilün/ mefâ 'ilün

Zarīfī fermāyed

Allāh Allāh bu perī-ruñ nice dilbercük olur
Yāñud ol 'arız-ı gülgün ne semenbercük olur

Qaddine kimi şavber didi kim serv-i sehī
Müntehā sidre-durur gerçi ki 'ar'arcük olur

Lebinüñ şekkerine dil mi virür kim diyevüz
Oñşar ol āb-ı hayāta yāñu kevşercük olur

Cān bāzār olur-ısa cānın atup tañ mı
Resen-i zülfi anuñ gör ki ne çenbercük olur

Bu Zarīfī ne sözi kim dişi vaşfında diye
Lü'lü'-i lāle mi cevher ü gevhercük olur

LV

Ġavrī fermāyed 'azze naşruhū

Cevrūñ-ile şefādayam el benüm ü etek senüñ
Derdüñ-ile devādayam el benüm ü etek senüñ

72a Derdüñ-ile bu hāli şor 'ışk odı yüregüme қor
'ışk etegini tuta-gör el benüm ü etek senüñ

Cānuñ-içün yüzi gülüm söylese ola bülbülüm
Ayağa düşdüm al elüm el benüm ü etek senüñ

'ışk-ıla göñli pāk idem pāyuña rüyı hāk idem
Niçe yaқamı çāk idem el benüm ü etek senüñ

ĠAVRĪ қапуñда бendedür şormaduñ anı қадadur
Derdüñ-ile figendedür el benüm ü etek senüñ

Müfte 'ilün/ mefā 'ilün/ müfte 'ilün/ mefā 'ilün

LVI

Ġavrī 'azze naşruhū

72b Şehā devrān-ı hüsn içre be-gāyet hūb olasın sen
Revā mıdur ki aғыāra varup mensüb olasın sen

Götür burқа' cemālüñden cihānı nūra garқ eyle
Ki bu hüsn ü cemāl-ile neden maһcüb olasın sen

Bu gün ol māh-ı nev-tıflı görüp mehd-i melāhatde
Didüm ki 'ayn-ı bedrüñle gerek maһcüb olasın sen

Gülistān-ı cemālüñde gören ol lāle haddi dir
Gül-i sürī gibi elde қatı mergüb olasın sen

73a Beşâret cânuña ĞAVRĪ irişdi bÿy-ı Yÿsuf'dan
Niçe bir beytü'l-iĥzâna girÿp Ya'ķÿb olasın sen

Taĥammÿl it cefâsına ķanâ'at eyle hicrine
Belâya şabr ider-iseñ belĪ Eyyÿb olasın sen

Mefâ'îlÿn/ mefâ'îlÿn/ mefâ'îlÿn/ mefâ'îlÿn

LVII

ĞavrĪ fermâyed 'azze naşruhÿ

Eşķÿm o deñlü aķdı āĥir ki ķanı çıķdı
Şandum ki nevĥa-y-ıla Nÿĥ'uñ tÿfânĪ çıķdı

Ķaşuñ şehâdet ider ĥaţtuña dir müzevvir
TezvĪri gerçek oldu dime yalanı çıķdı

73b La'l ü lebÿne teşne hem Ĥıẓr u hem Sikender
Birisini buldı cânı ol biri cânı çıķdı

Her dem raķĪb-i kâfir ķarşusına ĥabĪbÿñ
İt gibi tÿrdı geldi şoñra nihânĪ çıķdı

Eş'âra meyl iderken ĞAVRĪ mÿlâzemetle
Göñlünde şî'rÿñ āĥir dÿr gibi kânı çıķdı

Mef'ûlü/ fâ'ilâtÿn/ mef'ûlü/ fâ'ilâtÿn

LVIII

ĞavrĪ fermâyed 'azze naşruhÿ

Sâķiyâ vaķt-i ŧarabdur bâde şun şahbâ-y-ıla
Kim açıldı her ŧaraf gül nergis-i ra'nâ-y-ıla

Cennete döndü çemenler lâle-i hamrâ-y-ıla

Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

(.....)¹⁵¹

LIX

74a Lâle gibi koma elden bir nefes la'lîn kadeh
Yi yidürgil hoş geçür 'ömri yimededen seni yir

Aç gözüñ nergis gibi hikmet gözi-le kıl nażar
Gülsitānuñ dürlü dürlü naķşına gönüñü vir

Nergisi gör t̄ac-ı zerrin hoş uzatdı başına
Hızr gibi gör çemenler geydi vālā vü harir

Dürlü dürlü hikmeti gör var-ısa sende başar
Niçe zeyn itdi cihānı ol Semī' u ol Başar

74b Meclis-i gülde gözet tırmuş çemenler bende-vār
Ya'nī gül şāh-ı çemendür pas çemen aña harir

Hayf ola kim kişi bu mevsimde bī-kār otura
Tutmuş-iken yir yüzini her haçun bālā vü zir

Her seher-geh gülşene gir göresin cennet-mişāl
Tolu ola tā damağun büy-ı mişg-ile 'abir

Boynın egdügi benefşe sūsene karşı bu kim
Gördi tutmuşdur elinde hañçer-ile tiğ u tir

Ķāmetin görüp nigāruñ serv baş çekdügi-çün
Farķına başdı kadem kıldı şabā başını zir

¹⁵¹ LVIII. manzûmenin sondan, LIX. manzûmenin de baş kısmından eksik olduğu görülmüyor. Yine varakların, bu münâsebetle de Gavri'nin başka manzûmelerinin kaybolan bu varaklarla beraber zâyi olduğu anlaşılıyor.

75a Bezm-gāhına gülüñ Zühre olupdur müşterî
Māh u Hürşîd ü felek şem' u 'Uṭārid'dür debîr

ĠAVRĪYĀ dürdür hemîn lafz-ı durer-bāruñ senüñ
Kim meger şaldı nazār üstüñe sultān-ı dilîr

Vaqtüñi hoş gör demüñi dāyimā zevk-ile sür
Kim cihān bir pîr-i lu'bet issidür hengāme-gîr

Nev-cevān şanma cihānı aña başuñ koşmağıl
Kim niçe biñ nev-cevān yimiş-durur bu çarḥ-ı pîr

Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

LX

Ġavrî fermāyed 'azze naşruhū
75b Muṭrib elüñe sāzuñı al vaqt-i ṭarabdur
Çal çeng ü def ü ney
'Ayš eyleme bir kişi bu demde 'acabdur
Gül mevsimidür hey

Şūfî berü gel tā çekelüm hoş mey-i şāfî
Hiç çekme tekellüf
Dilden giderür renc ü 'inā mā-i 'anebdür
Dillerde adı mey

Peymāne'i pür itdi gine sāḳi-i gül-ruh
Hoş vaqt olalum gel
Bir yār ola kim la'l-i lebi şehd ü ruṭabdur
Meclisde pey-ā-pey

Hey hāy niçe fitnelüdü cādū gözüñ kim
Cān kaşdına her dem
Hançer doḳınur ya'nî ki bu sāz u selebdür
Rüstem ola yā Key

Her dem ki güle karşı figân eyleye bülbül
Biñ zemzeme-y-ile
76a Bu girye anuñ süz-ı derünına sebedür
Bağrında-durur key

Şirîn dehenüñle zeķanuñ 'işvesi yâ Rab
Hoş qand-i mükerr'er
Kim sîb-durur biri vü birisi 'inebdür
Kim mürde kıılır hay

İrmedise şan'at-ıla Şeyhî'ye şî'rüñ
Var Türkî terk it
İy *ĠAVRĪ*.....¹⁵²
kıl defterüñi tay

Mef'ûlü/ mefâ'îlü/ mefâ'îlü/ fe'ûlün
mef'ûlü/ fe'ûlün

LXI

Rubâ'î li-Ġavrî 'azze naşruhû

Hüsn-ile 'âlemde dilber nürdur
Yüzini gören didi ki hürdur
'Āşika baş oynamak destürdur
76b 'Işık-ıla *ĠAVRĪ* dağı meşhürdur

Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

¹⁵² Silinmiş, okunmuyor.

LXII

Rubā'ī

Dilberā zülfüñ 'aceb reyḥān-ı mış
Ḥüsnuñe 'āşık senüñ ḥayrān-ı mış
Sevdüğüm bir dilber-i cānān-ı mış
Ḥüsn içinde Yūsuf-ı Ken'ān-ı mış

Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

LXIII

Rubā'ī

77a Gel ki 'ıŝkuñ bağrumı ƙan eyledi
Sınemi gör kim ne biryān eyledi
İşümi her gice efgān eyledi
Gözlerüm yaşımı tūfān eyledi

Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

LXIV

Rubā'ī

Tende cānum ƙalmadı cān isterem
Cān içinde gör ne cānān isterem
Derdlü oldum u dermān isterem
Cānumı yoluñda ƙurbān isterem

Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

Ġavrī fermāyed 'azze naşruhū

77b Tābi'-i dünyā olanlar kıldılar 'ömri telef
قل لهم ان ينتهوا يغفر لهم ما قد سلف¹⁵³

Kīmiyā isterseñ iy cān tut qanā'at gūşesin
Kim qanā'atle bulur dürr-i girānmāye şadef

Ney gibi gönlüñ tehī kııl tā qabūl ola nefes
Perdesinden saña bu rāzı açar qanūn u def

Himmetüñi yimege içmege şarf itme müdām
Ādemī ol olmağıl hayvān gibi hoş 'alef

Dāne-i gendümle Ādem n' eyledi gör kendüyi
Sen halīfe-zādesin şerm eylegil iy nā-ḫalef

78a Bulamaz sen vaşl-ı dilberden nişān iy müdde'ī
Tā cefāsı oqına itmeyesin cānuñ hedef

Dünyeye kef geçdüğüñ saña kifāyet eylemez
Yüze irse yaşuñ āḫir gidisersin qor u kef

Çār-yāruñ sevgüsin elden qomağıl zīnhār
Dileseñ yoldaşuñ ola himmet-i şāh-ı Necef

Tumtaraq-ı salṭanat baş ağrusıdur *ĠAVRİYĀ*
Gerçek ululuq dilerseñ faqr-ıla gözle şeref

Fā'ilâtün/ fā'ilâtün/ fā'ilâtün/ fā'ilün

¹⁵³ Enfāl Sûresi, 38.

LXVI

Ġavrī fermāyed 'azze naşruhū

78b Ben günehkāram İlāhī tevbeme olgıl mucīb
Çünkü saña ilticā ider ba'īd ü hem qarīb

Cümle 'āşī kullaruñ senden umarlar rahmeti
Raḥmetüñ üküş raḥīm ü hem qarīb ü hem raqīb

Anca mücrim bendeñüñ 'aybın görürsin rüz u şeb
Gine maḥrüm eylemezsin raḥmetüñ olur naşīb

Aḥmed ü maḥmūd u ḥāmid hem Muḥammed Muştafā
Zīra oldur ḥazretüñe hem ḥalīl ü hem ḥabīb

79a *ĠAVRĪ*ñüñ suçın bağışla ol ḥabībüñ ḥaqqı-çün
Çünkü cümle derdi olan derdine sensin ṭabīb

Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

LXVII

Ġavrī fermāyed 'azze naşruhū

Ġarra olanlar cihāna irmediler ḥazrete
Nefse zillet virmeyenler irmeyiser 'izzete

Ḳul ki şāhı ḥıdmetinde 'ömrini şarf itmeye
Ol kaçan irse gerek iki cihānda devlete

Vaşl-ı cānān isteyen baş-ıla cān fikr eylemez
Terk-i cān eylemeyenler irmeyiser vuşlata

79b Dünye ardınca düşen kim 'āşī olur kim şaķī
Āḥiret yolın varanlar irişürler ḥıdmete

Furşatı fevt itme cānuñ tende-y-iken iy 'azîz
Yoksa cān kuşu kim uçdı el irişmez furşata

Yâ İlâhî ol habîbüñ Aḥmed-i Muḥtâr-içün
Kim şefî' itdün anı uşbu günehlü ümmete

ĠAVRĪ'nüñ çokdur günāhı rahmetünle yarlığa
Kim günāhı çoğ olanlar lâyıq olur rahmete

Çār-yāruñ ḥaqqı kim onlar çihār erkān-durur
Yüzine urma günāhın irdüginde ḥazrete

Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

LXVIII

80a *Ġavrî fermāyed 'azze naşruhū*¹⁵⁴

ايا من جفنه سهر الليالى
و قلب عن فعال الخير خالى

لقد ضيعت اياما بلهو
ولعب ثم ياتيک ارتحال

¹⁵⁴ 1-2. Ey göz kapakları gece boyu kapanmayan, kalbi iyiliklerden hâlf olan; günlerini boşa geçirdin, sonra ölümün eşiğine geldin.

3. Kötü ve yapılmaması gereken işleri yaparken Allah'tan korkmaz mısın?

4. Sorgu vakti geldiğinde ayaklar ve eller yaptıklarına şahitlik edecektir.

5. Ey efendilerin efendisi! Bütün yaratılanlardan daha iyi bilirsin ki bu söylediklerim hâlimin ifâdesidir.

6-7. Allah'ım insanların en hayırlısı olan peygamber ile ehl-i beyti ve ashâbının hatırına; Ġavrî kulunun günahlarını dünyadan ayırılırken bağışla.

8. Doğru sözlü, güzel özelliklere sâhip, Hâşimî sülâlesinden olan Nebî'ye salât getir.

اما تخشى الاله اذا قدمت
بافعال القبيح وبالمحال

وتشهد ارجلٌ عما فعلت
و ايد اذ اتى وقت السؤال

80b ايا مولى الموالى انت اعلم
بانهى الخلق هذا شرح حالى

الهى بالنبى واهل بيت
واصحاب هم خير الرجال

ازل عن عبدك الغورى ذنبا
اذا ياتيك يوم الانفصال

وصل على النبى الهاشمى
نبى صادق حسن الخصال

LXIX

Gavrī fermāyed 'azze naşruhū

81a Cemālūñ bāğnuñ her kim gül ü gülzārını bilmez
Niçe zār itse bülbül teg anuñ gülzārını bilmez

Yüzüñ ayına āyīne yüze yüz olmağ istermiş
'Aceb ol bī-ḥayā bilsem neçün miqḏārını bilmez

Dehānı varını ‘aqlum sözinden gerçi fehm eyler
Göñül hayretde qalmışdur miyānı varını bilmez

Şu kim bāzār-ı ‘ışkuñda virüp cānını derd almaz
O ‘āşık olmadı ‘ışkuñ nedür bāzārını bilmez

81b “Ene’l-Ḥaḡ” sırrını göñlüm yine Mansūr-veş ḡalqa
Diler faş eyleye beñzer ki zülfüñ dārını bilmez

Ne mü’mindür ne kāfirdür ne zāhiddür ne ‘ābiddür
Yüzüñüñ nūrı-la şol kim şaçuñ zünnārını bilmez

Bu ĞAVRĪ göñlini görür gözün bīmār ider her dem
Çü bīmār itmesin bilür neçün tımārını bilmez

Mefâ ‘ilün/ mefâ ‘ilün/ mefâ ‘ilün/ mefâ ‘ilün

(.....)¹⁵⁵

LXX

86a-3 *Ğavrī fermāyed ‘azze naşruhū*

Qaşlaruñı çatuban göñlümüze virme melāl
Hay elā gözlüm bizimle itmegil mekr-ile al

Göñlüm alduñ yüzüñi bir kerre gösterdüñ baña
Bir dağı göster yüzün gel cānumı şükrāne al

Bunca hüccetlerle sen vaşluñ ḡarām itdün baña
Ben ḡarāmı gözüñe qanum nice idem ḡelāl

86b Sırçadur göñlüm şıyup alma ayağuş altına
Yaḡşı olmaz sırça şınsa itmek anı pāyımāl

¹⁵⁵ Eserin 81b-6’dan 86a-3’e kadar olan kısmında Şerifi’ye âit dört manzûme yer almaktadır. Bu manzûmeler çalışmamızın “Giriş” bölümünde verilmiş olduğundan buraya tekrar alınmamıştır.

Ay yüzüñ üstinde kaşuñ gizlemek olmaz ‘aceb
Ay başında gözedür her kişi tā göre hilāl

Gülşene girseñ utanur yüzüñi gördükde gül
Seyr iderse kâmetüñ serve irişür infi ‘āl

Naẓm-ıla irdüñ Nizāmī’ye bu gün iy *ĞA VRİ* sen
Saña taḥsīn ider-idi diñlese şi’rüñ Kemāl

Fâ ‘ilâtün/ fâ ‘ilâtün/ fâ ‘ilâtün/ fâ ‘ilün

LXXI

Ğavrī fermāyed ‘azze naşruhū

(.....)¹⁵⁶

87a İtdi lebüñ ḥayāline terk-i diyār la’l

Ğam çekmeyince kıymeti artar mı ‘āşıkuñ
Ğan yudmayınca buldı mı hīc i ‘tibār la’l

Demler gelür ki cennet-i kūyında dilberüñ
Eşküñ cevāhirinden olur her cidār la’l

Geldüm yetīm eşk-ile ḥüsñüñ zekātına
Şun büseñ-ile sāyilüñe iy nigār la’l

Sākī cihān bezendi zümürürd bisāt-ıla
Al itme al elüñe yine lāle-vār la’l

87b Deryā-yı la’le zevrağ-ı zer şal bu demde kim
Gevher şaçar hevā bitürür ḥāksār la’l

¹⁵⁶ Manzûmenin kafiye düzeninden anlaşıldığına göre baş kısmından eksik olduğu görülmektedir. Burada da yine kayıp varaklar ve şiirler söz konusudur.

İtme ten-i za'ifümi kanlu yaşuma garķ
Düzme bir ince iplige iy gül-'izār la'l

İy kân-ı hüsne la'l-lebinden bahā viren
Bir ĥandeñüñ bahāsı degül şad-hezār la'l

Didi lebüñ lebüm sözün alma zebānuña
Elmāsdan şaķın ki bulur inkār la'l

88a Dür gūşvāre şalsa binā gūşuñ üstine
'Aķsi-le ĥaddüñüñ olur ol gūşvār la'l

Dervīş-i 'ışk-bāza kerāmet degül mi kim
Bir göz yumup açınca olur her diyār la'l

Ķanlı yaşımı zülfüñ ucında gören didi
RengİN lañife'i tutar aǵzında mār la'l

Urduñ cefā taş-ı-la şıduñ çün ki göñlümi
Gevher şıduñ 'ivaż gerek iy şivekār la'l

Nüş eyle cām-ı bāde'i nüşİN lebüñe kim
Güş-ı ĳadeħde zeyn ola bir gūşvār la'l

88b Didi ki şeh gelür ne düşersin ayaǵına
Didüm ki gözlerümden iki ābdār la'l

Sultān Muĥammed ol ki bihişt-i sarāyınıñ
Topraǵı cevherinden ider iftiĥār la'l

Yüz sürdi tēc-ı gūşesine şāh-vār dür
Baş ĳodı taĥt ayāǵına bende-vār la'l

Ĥavfindan oldı baĥşışinüñ zerd āfitāb
Luťfindan oldı sözlerinüñ şerm-sār la'l

89a Teşbĥ olurdu zülfüñe tutsa cihānı müşķ
Temşil olurdu keffüñe dökse biĥār la'l

Yollarda la'li şöyle şaçarsın faķire kim
Her ķanda yüriseñ olur ol reh-güzār la'l

Şol şevķden ki yazılır alnında aduñı
Ĥün-ı cigerle yur yüzün iy şehriyār la'l

Yüz sürmeseydi sikkeñe tıtmazdı zer bahā
Bulmasa nāmuñ olmaz-ıdı nāmdār la'l

İksīr ĥāk-i pāyūñi raġbetle öpeli
Olur 'aķıķ-iken leb-i rengīn-i yār la'l

89b Gevher-fişānlıġ ideli cūduñ bulutları
Bāġ içre tıldurur etegin her enār la'l

Cūduñ deñizlerinden aġaç çıķsa dökseler
Fīrūze berg ola budaġında şümār la'l

Alsa keyāyı rezmgēhūñ ehl-i ķīmyā
Olurdu zer yirine tamāmü'l-'ayār la'l

Himmetle kūha bir nazar eylerse himmetūñ
Şular gül-āb ola kemer kūhsār la'l

90a Ĥāk-i süm-i semendūñe olmaġ-içün nişār
Ma'dende niçe niçe çekerek intizār la'l

'Adlūñ güninde koşmasa nā-maĥrem-ile baş
Mülk-i cihān olmaz-ıdı sengsār la'l

'Ahdūñde reng uğurladı la'l-i nigārdan
Ber-dār olursa uğrı bigi vech var la'l

Deryāya düşse cūduñ elinden dūr-i ĥoş-āb
Ol ķorķudan idindi ķayadan ĥişār la'l

Lü'lü' esīr olup gelür āĥir dizin dizin
Düşmen ĥişārı bigi olur tārmār la'l

- 90b Gördi elüñde hâtemüñi tañladı hîred
K'ol la'l-i dür-fişâna hoş olmuş süvâr la'l
- İy kân-ı luṭf elüñe neden öykünürmiş ebr
Ebrüñ seḫâsı âb elüñüñ bî-şümâr la'l
- Hüsñ iklîmine irsedi tozuñ cevâhiri
Hergiz qomazdı leb yirine büt-nigâr la'l
- Keffüñ muḫîṭi ger vire ebr-i bahâra nem
Yağmur yirine yağdura ebr-i bahâr la'l
- 91a Deryâya düşse kaçresî bārân-ı cûduñuñ
Mevc-i miyân güher ola seng-i kenâr la'l
- Eşcâra düşse pertev-i qandîl-i devletüñ
Bâğ-ı irem bigi getüre berg ü bâr la'l
- Reddüñ eli atarsa 'azîz-i cihân-iken
Seng-i siyeh bigi ola her yirde ḫ^wâr la'l
- Bir gün elin şunarsa kapuñda su'âl-içün
Ferdâ-yı ḫaşre dek şaçâ dest-i çınâr la'l
- Gerdün sarâyı qadrüñe bir perde aşdı kim
Geh naqş gevher ola aña geh nigâr la'l
- 91b Ol deñlü ḫaşm qanını dökdüñ ki qorḫudan
Qan yutdı kân içinde ne deñlü ki var la'l
- Bir cām içürdi cevher-i tîguñ 'adüya kim
Her cur'asından oldu yemîn ü yesâr la'l
- Hâk-i derüñ müferriḫine beñzerem dimiş
Bâzâr içinde bulmağ-içün i'tibâr la'l
- 'Ayb itme kim bahâsını görmüş terâzûda
Bir saḫt-rûdur iy şeh-i Cem-iqtidâr la'l

92a Yok sım ü zer elümde ki saçam ayağña
Rengın sözümle lācerem itdüm nişār la'l

Gördüm zamāne halka-begüş oldı nazmuma
Tağdum kulağına yine bir güşvār la'l

Şi'rüm sefinesi iledür hem kenāra dūr
Nazmum cevāhiri-le tolu her diyār la'l

Hikmet budur ki gözleri olsaydı fi'l-meşel
Çan ağlar-ıdı Aħmed-içün zār zār la'l

Nazm eylesem maķālümi güş eylese felek
Çeşm-i kevākib aķıda leyl ü nehār la'l

(.....)¹⁵⁷

Mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ'ilü/ fâ'ilün

¹⁵⁷ Eksiklik bulunmaktadır.

Hikāyāt-ı Aşhāb-ı Kehf (Süleymāniye Kütüphānesi Tarlan Bölümü, nu: 94/2) adlı eserin sonunda (s.51a-53a) yer alan şiirler (Bu şiirlerin; adı Ahmed, mahlası Gavri olan, Osmanlı sahasına âit başka bir şâirin olması muhtemeldir):

I

51a *Ġavri*

Hevāi nefis için iller zebūnı
Er olmaz olur olanlar cünūnı

İnanmazsañ baña var şor birāder
Bu 'ilm içre kimüñ vardur fūnūnı

Pilāvı zerde'i n' eylersin 'āşık
Saña besdür bu dem baba şomunı

Umūruñ cümle tefvîz eyle Hakk'a
İder-iseñ niyāzı kıl derūnı

Ġamuya bir 'aceb pend ola bu söz
Ne diyem saña şimdi añla bunı

Be-izn-i Hakk alalım gāziler ile
Ġımaşvār'ı Varadin'i Zemūn'ı

Dımışvār'la Varadin yağ bal olsun
Olur hālva Budin olduğda unı

Hişāb-ı cifr-i cāmi' *Derviş Ahmed*
Ġayın kâf ile lāmı kâf u nūnı

Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ fe'ülün

II

51b/1 *Nuṭḫ-ı Gavrī Raḥmetü'llāhi 'Aleyh İṣāret-periṣānī*

Şenā-i bī-ḳıyās olsun aña kim virdi bürhānı
Bize bu zāhir ü bāṭın olupdur luṭf u iḥsānı

'Aceb mi eylese ḳuluñ kemāli feyz-i fazlından
Riyāsuz şübhesüz ayā cihānuñ cümle sultānı

Nazargāhında bir zerre degüldür mağrib ü maşrıḳ
Bilürler 'ārif-i bi'llāh olanlar sırr-ı Sübhān'ı

Bir degül ey gözüm nūrı ne nuṭḫ eyler bu 'āşī 'abd
Ḳulaḳ tut cān ile diñle nedür baḳ sözlerüñ kānı

Sañā benden baña senden dem-ā-dem olmada ḫāşıl
Bu esrār-ı ilāhīler benüm bil cānumuñ cānı

Rumüzāt-ıla çok kimse neler yazmış neler düzmiş
Olaruñ remzini añlar gine andan alan anı

Ne ayrudur ne gayrudur ne şağ u ḫod-ı şayrudur
Bunuñ gibi olan şaḫşa n' ider ol ḫabb-ı Loḳmānı

Kimüñ kim zātına Yezdān celāliyle nazar ḳıldı
Yanar ol kimsenüñ ḳalmaz eser nārında 'iṣyānı

51b/ 2 *Tecellī-i cemālini kime kim eyledi iz(id)*
Aña andan olur ḫāşıl hemān cennātü Rıdvanı

Kimi 'uḳbā kimi dünyā kimi nestī kimi bestī
Geçer ṭalibleri vardur dilerler ḫür (u) Ğilmānı

Anı andan diler ancak benüm bu cān-ıla göñlüm
Göñül anuñ bu cān anuñ bulur cān içre cānānı

Şalādur her kim isterse gelüp meydān-ı 'iṣḳ içre
Temāşā eylesün görsün kızıl ḳanlu gülistānı

Yaḥūd ol kim diler dā'im zer-i ḥāliş Ḥudā'sından
Özine eylesün pîşe gelüp bu nār-ı sūzānı

Değişsün şoḥbetüñ derde daḡı maḡv-ı vücūd itsün
İler bār-ıla yār olmaḡ dilersin iy kerem kāmı

Bu yolda var mı maḡdūruñ kamu 'ışk ehli bir dīnde
Hemān bezl eyleyüp birden belürmez ad-ıla sāmı

Nişāmı nāmı muḡlaḡdur hem 'izz ü şān olmaḡdur
Bunuñ ḡayrısı muḡlaḡdur ḡabī'at aña zindānı

52a/1 Sen ol busın eger senden alurduñ bir ḡaber andan
Daḡı bu cān-ıla tenden çıkarur sırr-ı insānı

İrersin ḡavrına bunuñ bilürsin kāf-ıla nūnuñ
İrişmez 'aklı her dūnuñ kim ide bunca seyrānı

N'ider bu yolda nāşihlar degüldür 'ilm-i fāşihler
Bilürler bunu rāşihler okıyup āyet-i Fānı

Başarla Ḥaḡ görünmekden münezzehdür veli bī-şek
Başiretle görür 'āşık olanlar eyle iz'ānı

Ki zīrā ol saña senden yaḡın öldür didi Allāh
Niçe tefsīr ider bilmem müfessirler bu ma'nāyı

Nihāyetsüz olup 'āciz beher 'ilminde 'ālimler
Bulurlar lik kāmiller dimez bilür kirām-kāmı

Degül vāḡıf bu ma'nāya olar kim şūrete baḡdı
Özüñ āteşlere yaḡdı nedür bilmez ol imānı

Çıkar şeşden bu dem penci bu pencdür 'ālemüñ renci
Peş andan şoñra bul genci ḡılır bir aña şirfāmı

52a/2 Bu birdür evvel (ü) āḡir bu birdür bāḡın u zāḡir
Bu birdür bāḡir ü māḡir bu birden bil her erkāmı

Birikmişdür kamu birler bu birden didi hep pîrler
Bunuñ içindedür sırlar ne dānā var ne nādānı

Kime kimden şikāyetler rivāyāt u hikāyetler
Beyān itmişdür āyetler ne kim var cümle yekşānı

Ne ben varam ne sen varsın kamu varlık İlāh' uñdur
Ne vecd (ü) vācid (ü) mevcūd vücūd-ı kül odur kāmı

Semāvāt (u) zemīn ey dil vücūda geldi sensin bil
Namāzını saña sen kıl oğu ezberle Qur'ān' ı

Uyan Qur'ān'a 'āşıkdur ümem olmağa lāyıkdur
Hużūrı kalb-i şādıkdur gel imdi gör bu 'unvānı

Egerçi maḥlaşum ĞAVRĪ olupdur adum Aḥmed' bil
Aḥad ismine maḥhardur ezelden zātum evtānı

Eger yek erba'in andan çıkarsam iktzā ider
Aḥadlik eylemek işbāt ḥalel bulur bu ekvānı

Mefā'ilün/ mefā'ilün/ mefā'ilün/ mefā'ilün

III

52b/1 *Ğavrī Beyān-ı Ma'nā*

Terk eyle ey dil ḡafleti kıl tevbe istigfāra gel
Cehd ile dün gün sa'y idüp sırr-ıla sen esrāra gel

Ebcetten alup dersüñi meydāna sür sen fersüñi
'Arş-ıla Ḥakk' uñ kürsini seyr itmege ebrāra gel

'Aşkuñ atına ol süvār destüñe alup zü'l-fiḳār
Düşmez 'aded eyler firār (sen) haydār-ı kerrāra gel

Şādıklar ile dā'im ol şıdık-ıla dā'im kām ol
Hep māsivādan sālīm ol zātuñla bu envāra gel

Olmağ dilerseñ ehl-i rāz ābdest alup kıl sen namāz
Şāfi dil ol eyle niyāz zātuñdaki Ğaffār'a gel

Hırş u hasedden arınup bir köhne şāla şarınup
Dergāha elbet varınup şaķın bu dem Settār'a gel

Kibr ü tama'dan geç yüri 'aşkuñ şarābın iç yüri
Kendüzüñi bil hiç yüri halkdan kamu Settār'a gel

Ölmezden evvel bir ölüp andan ebed dirlik bulup
Sen kaıralıķdan kırtılup cehd ile bu ebhāra gel

Ābdest alup sen yu yüzüñ pāk it sivādan her sözüñ
Mecnün olma bil sözüñ Leyli koyup enhāra gel

Ma'būd idinme bir şanem gözle rehber māzi ümem
Aç dıdeñi her dem-be-dem şevķ-ile ol aırrāra gel

Tut nuıķumı itme 'inād olsun diyem cānum āzād
Varuñ(i) kamu eylemez yağmaya vir Tatar'a gel

Geç bu 'acabdan pāk olup zehr alma var tiryāk olup
Rāh-ı rızāda hāk olup ķo bir eşer āşāra gel

Bir baķ gazā-i ekbere ceng içre dönüp ejdere
Ur seyf ibn-i aşğara Cebbār-ıla Ğahhār'a gel

Tapma şaķın bu vara sen olma yüri āvāre sen
Ķul ol bu dem bir yāra sen ol Ğazret-i Ğünkār'a gel

'Älemde her bir rengi bil her dürlü olan cengi bil
Nemçe Macar Efrenği bil tıġuñ urup küffära gel

Ĥaşmuñ saña ġālib degül göñlüñ velī tālib degül
Cenge n' için rāġıb degül nefsuñ koġıl etvāra gel

Gir cennete bu ceng-ile gör Ĥaġġ'ı bu āheng-ile
Her gice gün efrenğ-ile durma şavaş ikrāra gel

Aĥmed-durur *ĠAVRĪ* olan Ĥaġ' da bulur ġurbı bulan
Envār ile zātı tolan üşenmeyüp bu kāra gel

Müstef'ilün/ müstef'ilün/ müstef'ilün/ müstef'ilün

IV

53a/ 1 *ĠavrĪ*

Kimse taġdİR idemez sem' ile nūr-ı başarı
Cümlēden sırr-ı ĥafİ oldu bil anuñ hüneri

Rüz u şeb' cehd idüben 'ārif-i bİ 'İlāh olanuñ
Kerem mahz-ı Ĥudā olmada her bir kederi

'İlmü'l-evveldi bu insāna çü "mālem ya 'lem"
Cevher ile arzūñ añla kelāmıdır güheri

Gel şıfat-ıla nedür oġu ĥaġıġat zātuñ
Bilgi ef'āl'ü 'ameldür ö dirāhtuñ şemeri

Kim bilür cennet ile cehennem dādın
Ĥandadır şimdi olar gökleri var mı yā yiri

Uşbu remzāne ĥaber sırrına irmek olmaz
İns ü şeytān u melek bil ki ne dīv ü ne perī

Beşeriyette eger kesb-i kemāl it bu dem
Her veled zāhir ider 'āleme sırr-ı pederi

Felsefî dehrî h̄ulūlî hem h̄urūfî bilemez
Anı 'āciz geçinür bilmede her bir ceberî

Niçe yüz biñde bir 'ālem gerek elbet ĞAVRÎ
Oğuya zātı ile 'ilm-i kazā vü kaderi

Fe 'ilâtün/ fe 'ilâtün/ fe 'ilâtün/ fe 'ilün

V

53a/ 2 Ğavrî lügaz

Dilā zātuñda bulduñsa H̄udāyı
İşidüp bilesin sen her şadāyı

H̄alāş oldıysa özüñ māsivādan
Muzırr olmaz eger geysen̄ kabāyı

Derūnuñ olıcağ zerle müzeyyen
Ne nef' eyler saña geymek 'abāyı

Umarsın her bir āfetden selāmet
Gelüp gir içerü gezme dolayı

Ne h̄aşıl eyleseñ fikr-i 'imāret
H̄arāb üzre yapıldı ten sarāyı

Ve ger rūhuñ dilersin kim uyansın
Kālil it nefsüne her bir gıdāyı

Göñül sultān-ı a'zā-yı ceseddür
O dem bulur henüz genc-i gınāyı

Çalış 'ışk ile yansun h̄ār u h̄aşāk
Süyüf-ı zihn ala andan cilāyı

Baňa ta'lim iden kimdür di *ĠAVRĪ*
Saňa bu deñlü tã ħüsn-i edāyı

Mefâ'ılün/ mefâ'ılün/ fe'ülün

İstanbul Ayasofya Kütüphanesi, 3313 numarada kayıtlı *Kitāb Ukūdü'l-Cevheriyye* adlı Umûmî Arap Târihinin ikinci cildi, s. 89a-89b'de yer alan murabbar:

Bu hür şıfat gönlüme gör kim neler eyler
Biñ 'işve vü yüz nâz ile kaçd-ı ciger eyler
Ya kaşımı vü gamzelerini seher eyler
Şol şâh-ı kamer-ruḥ ki anuñ adı 'Alî'dür

Her kim yolına terk ü ser ü cân u ten itmez
Ka'be işigini havâcibü'l-vaṭan itmez
Biñ cevr ider luṭfını bir dem neden itmez
Şol şâh-ı perî-ruḥ ki anuñ ismi 'Alî'dür

Dil şerḥ idemez la'l-i lebi vaşf-ı beyâna
Şıgmaz deheni diḳkat-ile râz-ı nihâna
Yâ Rab ire mi bendeler ol şâh-ı cihâna
Şol şâh-ı perî-ruḥ ki anuñ nâmı 'Alî'dür

Güldür yañağı la'l-i lebi gonca-i terdür
Ḥurşid ü kamer-çihre-durur gerçi kamerdür
Döndügi perî görse yüzün.....
Şol şâh-ı kamer-ruḥ ki anuñ adı 'Alî'dür

İy *ĠAVRİ* saña cevr ide ol meh-i büt-rü
Ḥurşid ü kamer lâle-ruḥ ol kâmet-i dil-cü
Şâyed ki vefâlar ide ol şâh-ı melek-ḥü
Şol şâh-ı perî-ruḥ ki anuñ ismi 'Alî'dür

Mef'ülü/ mefâ'ilü/ mefâ'ilü/ fe'ülün

Kansu Gavri'nin, Rıfkı Melul Meriç'in *Oluş* mecmuasında yayımladığı, Türkçe Dîvân'da bulunmayan, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphānesi, Bağdat Köşkü, nu: 138'de kayıtlı *El-Kasāidü'r-Rabbāniyye Ve'l-Muvaşşahatü's-Sultāniyyeti'l-Gavriyye* adlı eserde yer alan şiirleri:

I

Yā İlähî ben günehkâr ente gaffârü'z-zünüb
'Aybumı yüzüme urma ente settârü'l-'uyüb
Kamu işler saña ma'lüm ente 'allâmü'l-guyüb
Ben faķire kıl 'ināyet innehü ercū ğınak

Yā İlähî geçdi 'ömrüm bi'l-ħaṭâyā ve'z-zelel
Dünyeye meşğül oldum ğarrebî tülü'l-emel
Dün ü gün işlemekte mükteseb ğayrû'l-'amel
Senden özge yok ümîdüm lâ velî mevlen sivāk

Yā İlähî ğazretüñe ğîn eķif 'uryān zelîl
Bağrı başlu gözi yaşlu dem'uhū kāne yesîl
'Afv kıl öñüñde suçum inne evzārî şaķîl
Anı maħrüm itme anda yevme yercü'n-nās liķāk

Yā İlähî ol Ħabîbüñ Ħāşimiyyü'l-Muṣṭafā
Hem Ebübekr ü 'Ömer 'Osmān 'Aliyyü'l-Murṭazā
Şafā vü Merve ğaķiyçün ve'l-meşā'ir ve'ş-şafā
ĜAVRÎ'nüñ suçın bağışla mā lehü illā 'aṭāk

Yā İlähî ĜAVRÎ' kuluñ zenbuhū zenbün 'azîm
Sen bağışla suçlarını yā Kerîm ü yā Raħîm
Raħmetüñedür recāsı li'l-ħalāyık zā 'amîm
Hem ğaḟab odına yakma küllenā nercü rızāk

Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

II

Gözlerüm yaşına rahm it yâ Raḥîm
Sâyili reddeylemez hergiz Kerîm

Rabbi heb lî min ledünke rahmeten
Tüb 'aleynâ ente tevvâbü'r-Raḥîm

Haḳ cemâlûñ isterüz cennet nedür
Görinür cennet bize ansuz caḥîm

Unzurînâ naḳtebis min nûriküm
Eyyühe's-sükkânü fi dâri'n-na'im

Yâ İlâhî neccinâ neḥâf
Kesmesün yol bize şeytânü'r-racîm

Ḳoma bizi nef elinde dâllîn
İhdinâ Rabbe's-şırâtı'l-müstaḳîm

Fe'sḳinî yâ eyyühe's-sâḳî müdâm
Ve'sfinî innî erâ cismî saḳîm

ĠAVRÎ bendeñüñ dilinde zikridür
Dâyimen estaḡfiru'llâhe'l-'azîm

Allâh Allâh Allâh Allâh yâ Kerîm
Yâ Ġafür u yâ Şekür u yâ Raḥîm

Ḳad-şader min el-ḥaṭâyâ ve'z-zünüb
Rabbünâ ne'staḡfiru'llâhe'l-'azîm

Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün

Gavrî Dîvânı (Arapça Dîvân), İstanbul Millet Kütüphanesi, Arabî nu: 4639,s. 8b-9a' da, Nûru Osmâniye Kütüphanesi nu: 4222, vrk. 249b, derkenar ve aynı kütüphanenin 4915, vrk. 254b, derkenar olan Edirneli Nazmî'nin Mecmaü'n-nezâir nüshalarında ve daha bir çok yerde rastlanan, Cemil Çiftçi tarafından da *Maktûl Şâirler*, s. 156'da yayınlanan gazel:

Müstedâm olgıl hemîşe ey güzel cānum benüm
Gözleri nergis yüzi gül zülfi reyhānum benüm

Ay yüzüñ gördükçe vallāh hasta göñlüm şād olur
Haq seni var eylesün devletlü sulţānum benüm

Sen ferāgat şād u hurrem ben kıluram nāleler
Hoş mı gelür saña yā Rab zār u giryānum benüm

Hasretüñden hasta oldum derdümi bilmez tabîb
Dilberā vaşluñdadur var-ısa dermānum benüm

Ey habîbüm uşda *ĠAVRĪ* medhüñi tekrār ider
Bülbül-i şürıdeyem sensin gülistānum benüm

Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'lâtün/ fâ'ilün

DİL ÖZELLİKLERİ

BİRİNCİ BÖLÜM

SES BİLGİSİ

I. ÜNLÜLER

Türkçenin kelimeleri başlangıcından günümüze doğru gelirken bazı değişikliklere uğramıştır. Biz Türkçe kelimelerde gördüğümüz bu değişikliklere üzerinde çalıştığımız Kansu Gavri'nin şiirlerinde de ratlıyoruz. Gavri'nin şiirlerinde tesbit ettiğimiz ses değişiklikleri aşağıdaki şekildedir:

A. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

Türkçe kelimelerin gerek köklerindeki ve gerekse eklerindeki ünlülerde çeşitli sebeplerin tesiri ile bazı değişimler gürülmektedir. Bu değişimler, lehçelerin ve şivelerin durumlarına; tarihî devirlerine göre incelenmelidir. Gavri'nin şiirlerinde tesbit ettiğimiz ünlü değişimleri şunlardır:

1. *e - i değişimleri*

Türkçenin târihî gelişmesi içerisinde e-i değişmelerinin mühim bir yeri vardır. Bu değişme kelime başında veya ilk hecede görülür. Eski Türkçe döneminde bazı kelimelerin söz konusu bu ünlülerinde, Batı Türkçesinde *i>e* ve *e>i* değişimleri gözlenmektedir. Bu da bizi Türkçenin dokuzuncu ünlüsü *kapalı e* ünlüsüne götürmektedir.

Üzerinde çalıştığımız, Mısır sultanı Kansu Gavri'nin şiirlerinde bu durum aşağıdaki şekilde görülmektedir:

a. Metinlerde ilk hecede veya kelime başında *i* ünlüsü taşıyan bazı kelimelerin bu sesleri bugün Türkiye Türkçesinde *e* olmuşlardır. Bu kelimeler şunlardır:

bil “miyan, bel” uyandı şandı *biñ* kucağındadır dağı 60a/1, kolumu
ço kemer olsun *biñü*ne 47b/3

bize- “süslemek, bezemek” zâhid *bizer* taş yüzünü içinde Hâk'dan yok
haber 25a/2

bizen- “süslenmek, bezenmek” gelincük gibi yir yüzi *bizenmiş* şanasın
havrâ 5b/9, ‘arş-ıla kürsî levh ü kalem cümle *bizenür* 11a/1.
Metnimizde kelimenin bir yerde de “e” li şekli görülmüştür: sâkı
cihân *bezendi* zümürürd bisât-ıla 87a/8

di- “söylemek, demek” Mūsâ'ya kelîmüm *dîr* 5b/2, bu fâsıkdur o
zâhiddür *dîmez* ol 7b/7, bundan yimeyesin *dîdi* 11a/8, nefsi nefsi
dîye cümle enbiyâ 12b/4, *dîdi* kimse fehm ide mi muğlakı 52a/2

gice “gece” *gice* gündüz işi olmuş ma'âşî 17a/9, karañu *gicede* nûruñ
hakıyçün 18b/3

gine “tekrar, yine, gene” bir muhîte *gine* şaldum zevrakı 52a/8, bir hûbî
sivmişem *gine* çağındadır dağı 59b/7, *gine* mahrûm eylemezsin
rahmetüñ olur naşîb 78b/6

il “memleket, ülke” Nefs *îñ* gâret itmeg-içün çek / Leşker-i lâ
İlâhe illâ'llâh 10b/6, ‘âkıbet hüsñ *îñe* ol şeh-i servercük olur
70a/7

ir-, iriş- “ulaşmak, yetişmek, erişmek” *irîşince* saña “ve'n-nâzi'âtî”
8b/4, anuñ ‘aql *iremez* kudretine 9a/9, *irîşdi* mürdeler câna 32b/8,
şem'-i ruhsâruña *irmek* dilerse murğ-ı gönül 36a/6, luğ-ı Hâk
irse sa'îd olur şakî 52a/4, terk-i cân eylemeyenler *irmeyiser*
vuşlata 79a/8 âhîret yolın varanlar *irîşürler* hıdmete 79b/1, yüzine
urna günâhın *irdü*ğünde hâzrete 72b/9

iş “arkadaş, benzer, eş” ne *işüñ* var ne ortağüñ vezîrûñ / emîrisin cihânda hem emîrûñ 16b/3-4

işik “eşik,büyüklerin huzuru” kim *işigüñe* süre yüzün ola ħor u zelîl 10a/5, ħapuñda Ğavrî'ye rahm it ki düşdi *işigüñe* 42a/6, *işigüñ* terk itmezem Tañrı ħaķı 52b/4

it- “yapmak, eylemek, etmek” vaşf *itmege* 3a/1, tefekkür kim *ide* zâtın 4b/8, ħalef- ferzend *ider* adın 5a/8, *idüben* seyr -i müntehâ 12a/1, *idüpdür* şaķ meh-i tâbân Muhammed 13b/3, ol uçdan ħaţ' *idemezem* 'alâyıķ 17b/4, ħulül *itmezden* öñdün 25b/6, bağrumı kıyma *itmegil* 71b/1, tâ cefâsı oķına *itmeyesin* cânüñ hedef 78a/2

iy “ey” Bu edat Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde (13-15 yüzyıl) bir çok ilim adamının tebit ettiği gibi “ey” veya “iy” şeklinde olmalıdır. Budevrin dil yâdigârlarının hemen hemen tamamında *esreli elif-ye* olarak görölmektedir. Metnimizden örnekler şunlardır: *iy* ħür şıfatlu cân-ı muţlak 54b/4, *iy* gözi kıyma gitmigil bağrumı kıyma itme-gil 71b/1, sen ħalife-zâdesin şerm eylegil *iy* nâ-ħalef 77b/9

siv- “sevmek” bir ħübı *sivmişem* gine çağındadır dağı 59b/7

vir- “sunmak, vermek” *virdüñ* cilâyı şemse 3b/3, *virdüñ* kemâl-i mertebede 4a/1, alan oldur *virin* oldur 5a/3, Ħalîl'e *vinilen* ħullet ħaķıyçün 18a/9, yol *vimmeyen* bir ħulına 21a/6, fâyide *vimmez* felek arduñcadur 24a/3, *viridi* luţf-ıla mürüvvet *viridi* iĥsân sizlere 57b/2, ser *vimmek* olur anı 'ayân eylemek olmaz 66b/5, nefse zillet *vimmeyenler* irmeyiser 'izzete 79a/4, şü kim bâzâr-ı 'işķuñda *virüp* cânını derd almaz 81a/7

yidi “yedi sayısı” *yidi* dâye toķuz atası mevcüd 7b/3, bir muĥîte gine şaldum zevraķı / kim *yidi* deryâ anuñ müstağraķı 52a/8-9, *yidi* deryâ-y-ıdı Muşĥaf *yidi* gök ü *yidi* yir 57a/8

yi-,yidür- “yemek, yedirmek” benden *yimeyesin* didi 11a/8, faĥr ider-idi faĥr-ıla loķma-i faĥrı *yir-idi*16a/1, *yi yidürgil* mâluñı Ħaķ

yolına harc eylegil 28b/3, *yi yidür*gil hoş geçür 'ömri *yimeden* seni *yir* 74a/2, himmetüñi *yımege* içmege şarf itme müdām 77b/6

yil- “koşmak, acele etmek” *yil*iben elde şu bād-ı hevāya 17b/8

yilten- “uymak, teşebbüs etmek” emr-i Hâk'dan bir zamān dūr olmağıl / emre *yilten* hâk söze kan tevbe kıl 23a/1-2

yir, *yir yüzi* “yer, toprak, yer yüzü, dünya” bir 'āriye *yirdür* 14a/8, kara *yirden* bitüren oldur nebāt u ney şeker 21b/7, *yirde* gökde kim ola kim 22a/4, ayağı başduğı *yirler* 47a/8, hoş geçür 'ömri *yimeden* seni *yir* 74a/2 olurdu zer *yirine* tamāmü'l-'ayār la'l 89b/6, gelincük gibi *yir yüzi* 5b/9, 'adliyle bunun *yir yüzi* ma'mūr olacağdur 63a/9

b. Metnimizde, mahdut bir kaç kelimedede gördüğümüz ilk hecedeki *e* ünlüsü, bugün Türkiye Türkçesinde *i* olmuştur.

gey- “giymek” kimi zer-beft atlasdur kiminün *geydü*ği dībā 6a/2, *geydi* hoş ihtiyār idüp egnine şāl Muştafā 16a/1, Hızr gibi gör cemenler *geydi* vālā vü harīr 74a/6

eyü “iyi, güzel” ki çalmışdum *eyü* ada nighedār-ı cihān-ıdum 69b/5

c. Metnimizde sâdece iki kelimenin hem *e* li hem de *i* li yazılışı tesbit edilmiştir. Buradaki *bini* kelimesinin ilk *i*'sinin aruz vezni zarûretinden olduğu anlaşılmaktadır. Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş, “Eski Türkiye Türkçesi” adlı eserinde (s. 24-25) *ben* ve *sen* zamirlerindeki *bin*, *sin*; *bini*, *sini* ve *binüm*, *sinüñ* gibi bu ikili yazılışı, bizim metnimizde de tesbit ettiğimiz gibi aruz veznine bağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında bu tesbit doğru gibi görünmektedir. Manzum eserlerde durum bu şekilde kabul edilirken, mensur Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde de görülen *bin*, *sin*; *bini* *sini*; *binüm*, *sinüñ* imlâsı hakkında neler düşündüklerini bilmiyoruz. Biz, birinci ve ikinci teklik şahıs zamirlerindeki bu daralmayı hem aruz veznine, hem de birinci ve ikinci çokluk zamirleri *biz* ve *siz*'in ünlülerinin dar olmasına, başka bir ifâdeyle bu çokluk zamirlerinin tesiri olabileceğine bağlamak istiyoruz.

ben, bin “teklik 1. şahıs zamiri ben” Eridi sızdı vücūdum kamu maḥv oldı *benüm* 38b/8, günde biñ kez ğamzeñ öldürse *beni* 49a/5, gel esirge *bini* ḥanum Tañrı-çün 49a/3

bezen-,bizen-“süslenmek, bezenmek”yir yüzi *bizenmiş* sanasın ḥavrâ 5b/9, cümle bizenür 11a/1, cihân *bezedi* zümürürd bisât-ıla 87a/8

2. *o-u ve ö-ü değişmesi*

o-u ve *ö-ü* değişikliği meselesi de Türkçenin târihî seyri içeresinde karışık bir durum arz etmektedir. Arap alfabesinde bu ünlüleri karşılamak için aynı işâret kullanıldığından, bir çok kelimenin bünyesinde bulunan bu seslerin *o* ile mi *u* ile mi; yoksa *ö* ile mi *ü* ile mi yazılıp telaffuz edileceği araştırmacıları tereddüde düşürmektedir. Bu hususta ilim adamları, Anadolu sahası metinlerinde umûmiyetle ağızlara mürâcaat ederek karar vermeğe çalışmışlardır. Metnimizde de bu gibi bizi tereddüde düşüren kelimeler vardır. Hâl böyle iken biz de bu kelimelerin umûmiyetle dar ünlülü olanlarını tercih ettik. Gavri’nin şiirlerinde tesbit ettiğimiz bu kelimeler şunlardır:

güzel / gözel : *güzel* 70a/ 6

kuçmak / koçmak : yâr *kuçmak* 54b/9, *kuca* diyü 35b/8

oyna-/ uyna- : ‘ibâdet yolu içre *oynad* atı 8a/9

öküş / üküş : şanum *üküş* 17/b 6, rahmetüñ *üküş* 78b/4

tol- / tül- : semâvâta *tolan* nûruñ ḥaқыçün 18b/8

tolu / tulu : *tolu* gencînesi 4a/7

today / tuday : didüm emsem *tudagüñ* 38b/2

toprak / tuprak: hevâ vü od u *toprakdan* 5a/4

ugra-/ ogra- : dün gice *ugradum* 38b/1

uğrı / oğrı : *uğrı* bigi 90a/5, gencine-i hayālüne gamzeñ ne *uğrı*dur
67a/8

uğurla- / oğurla- : cān *uğurladı* 67a/2, cānān *uğurladı* 67a/3, mercān
uğurladı 67a/7, 'ahdüñde reng *uğurladı* la'l-i nigārdan 90a/4

uyan- / oyan- : *uyandı* şandı bili kuağıındadur dağı 60a/1

yuğaru / yoğaru : *yuğaru* beyt-i ma'mūruñ haqıyçün 18b/2

yüri-, yürü- / yöri-, yörü- : 'aql ser-keşte *yürür* 9a/8, ayı *yüriden* 21b/9,
anuñ emrinsüz *yürür* 22a/4, her kanda *yüriseñ* olur rehğüzār la'l
89a/3

B. ÜNLÜ UYUMU

1. İncelik - kalınlık bakımından ünlü uyumu

Altay dil âilesi içinde yer alan Türk Dilinin, bu âileye mensup diğēr dillerde olduğı gibi tam bir incelik- kalınlık uyumu içinde olduğunu görürüz. Bu uyumda kelime kökünün ünlüsü kalın ise onu takip eden hecelerin de ünlüsü kalın, kökün ünlüsü ince ise takip eden hecelerin ünlüleri de ince olur. Bu uyuma "büyük ünlü uyumu" büyük âhenk kânunu denmektedir. Bu uyum, bazı istisnalar (*-ki, -yor, -ken, -leyin, -durur, -idük* ekleri ve bazı kelimeler) dışında Eski Türkçe döneminden günümüze bütün lehçelerde tamdır. Büyük ünlü uyumunun dışında kalan metnimizden seçilmiş bazı örnekler şunlardır:

- *cük* isimden isim yapma eki: Bir örnekte uyum dışında kalmıştır:
Ğavır yā didi ki bu zerreden aşğar-*cük* olur 70b/2

-*durur* bildirme eki : biñ darb-ıla ol şiri-*durur* 14b/4, cān murğı kim esir-*durur* 60a/2, nev-cevān yimiş-*durur* 75a/8, sīb-*durur* 76a/3

i- cevherî fiilin "-*dük*" sıfat-fiil şekli: rüh-ı pāk-*idük* hulül itmezden öñdin qalıba 25b/6

iken : kûyuñ var-*iken* kaşd-ı cinān eylemek olmaz 66b/3, tutmuş-*iken* yir yüzini her haçuñ bālā vü zîr 74b/3

2. Yuvarlaklık-düzlük bakımından ünlü uyumu

Türkçede yuvarlaklık-düzlük uyumu, daha son zamanlara kadar sağlamlaşmamıştır. Eski Türkiye Türkçesi devresinde de durum sağlam değildir. Bu dönemin sonlarında Anadolu Türkçesi ile şiirler yazan Gavri'nin şiirlerinde de söz konusu uyum sağlam değildir. Hattâ Eski Türkiye Türkçesinde, dolayısıyla çalıştığımız metinde, yeni yazı dilimizden farklı olarak bir yuvarlaklaşma kendini göstermektedir. Düz ünlü taşıması gereken bazı kelimelerin yuvarlak ünlülü olduğu tesbit edilmektedir. Bu yuvarlaklaşma hâdisesi, Gavri'nin manzumelerinde dikkati çeken mühim ses hususiyetlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gavri'nin şiirlerindeki bu yuvarlaklaşmanın çeşitli sebepleri vardır: Birinci olarak Eski Türkiye Türkçesi dil yâdigârlarında tesbit edildiği gibi, Eski Türkçe döneminde birden fazla heceli kelimelerin sonunda bulan *-ğ* ve *-g*'lerin Batı Türkçesinde düşmesinin; ikinci olarak da *b, m, p, v* dudak ünsüzlerinin bu yuvarlaklaşmalarda başlıca âmil oldukları görülmektedir.

a. Kelimelerde yuvarlaklaşma

1. *-ğ* ve *-g*'lerin düşmesi sebebiyle

Eski Türkçe devresinde birden fazla heceli kelimelerin sonunda bulunan *-ğ* ve *g*'ler Anadolu sahasında düşerken , bu seslerden önce gelen ünlüler umûmiyetle yuvarlaklaşmışlardır. *kapu, tapu*, gibi kelimelerdeki yuvarlaklaşmayı hem *-ğ* ve *g*'nin düşmesine, hem de kelime bünyesinde dudak ünsüzlerine bağlamak mümkündür. Eski Türkiye Türkçesi devresinde bazı kelimelerde de bu ünsüzler düşmüş olduğu halde (issi, elli<elig- vb.) yuvarlaklaşma görülmemektedir.

kapu < *kapıg* “büyüklerin huzûru, yanı; kapı” geldi *kapu*ña desti tehî 4a/6, *kapu*nda Gavri'ye rahm it ki düşdi işigüne 42a/6, sürme

*ka*puñdan cefā-y-ıla beni 52b/3, *ka*puña yüz urup iy şāh Ğavrī
54b/1

*ta*pu <ta^ıpıĝ “huzur, yan” dirġgā gideli *ta*puñ cihānuñ revnaķı gitdi 68b/7

*ta*tlu <ta^ıtıĝlıĝ “hoş, güzel, tatlı” dirler sözi ne *ta*tlu maķāle 44a/1

2. Dudak ünsüzleri sebebiyle yuvarlaklaşma

Dudak ünsüzleri *b*, *m*, *p*, *v* tesiriyle de bazı kelimeler yuvarlak ünlülü olurlar. Bu gibi kelimelerden *ka*pu, *ta*pu gibi kelimelerde dudak ünsüzleri yanında -ĝ ünsüzünün düşmesinin de bu yuvarlaklaşmada tesiri olduğunu yukarıda söylemiştik. Metnimizde dudak ünsüzleri tesiriyle ünlü yuvarlaklaşması tesbit edilen kelimeler de şunlardır:

*ka*mu < kamuĝ < ka^ımıĝ < ka^ımaĝ “bütün, hep, kamu” Bu kelimedede yuvarlaklaşmanın -ĝ düşmeden olduğu daha Orta Türkçe döneminde (Bkz.: Kutadgu Bilig, İndeks) görülmektedir: rasūli lu^ıflıla kıldı *ka*mu ma^ıhlūkdan eşref 6a/5, *ka*mu eşyā bulur andan hayātı 7a/9, düşdi *ka*mu gönüllere 15a/9, iden oldur itdüren ol çün *ka*mu tedbīr anuñ 26a/1

*kir*pük “kirpik” gözleri ‘ayn-ı belā *kir*püĝi niştercük olur 70a/9

*sa*vur- “ yele vermek, savurmak” *sa*vurdum hırmen-i ‘ömrüm hevāya 17b/7

*ya*ĝmur “yağmur” *ya*ĝmur yirine yaĝdura ebr-i bahār la’l 90b/8

3. Eski Türkçedeki yuvarlak ünlülü eklerin aynen bu devir Türkçesinde yer alması ile

Bazı teşkil eklerindeki ünlüler Eski Türkçe devresinde de yuvarlak ünlülüdür. Bu ekler yuvarlaklığını, üzerinde çalıştığımız metinde bir kaç kelimedede de korumaktadır. Metnimizde tesbit ettiğimiz bu kelimeler şunlardır:

-uq, -ük eki ile

delük “delik” cevr ü cefâsı baqrumı deldi *delük delük* 61a/5

eksük, “noksan, eksik” hâdden ziyâde şuçı vü *eksüklü* kul-durur 4b/3, olupdur mu'terif cürm ü günâhına ol *eksüklü* 6b/8, la'lün şarâbın 'âşıkuñ cânından *eksük* eyleme 50b/6

işük “kapı, eşik” sürme kapuñdan cefâ-y-ıla beni / *işügüñ* terk itmezem Tañrı haqı 52b/4

yazuq, “günah” *yazuqlu* ümmetüñi saña hep bağışladum 12a/6 *yazuqlu* ümmetüñ şem' u çerâğı 13a/3

-garu, -gerü eki ile

yuxaru <yok-garu “ yukarı” *yuxaru* beyt-i ma'mürüñ haqıyçün 18b/2

-ur, -ür geniş zaman eki ile

kara yirden bitür-ür-sin 9b/5, gözed-ür-em anı dağı 68a/2, aqıd-ur eşâbi'i 15b-1, çağur-ur şoşbetüñde ney “ene'l-Haq” 54a/9.

4. Bir sebebe bağılı olmadan yuvarlak ünlü taşıyanlar

Türkçenin bazı kelimeleri vardır ki, bunların ünlüleri Eski Türkçe devresinde de yuvarlak olarak tesbit edilmektedir. Bu kelimelerin ünlülerindeki yuvarlaklığın sebebini tesbit edemiyoruz. Söz konusu kelimelerin bünyelerinde yuvarlaklığa sebep olabilecek bir dudak ünsüzü bulunmadığı veya yuvarlaklığı sağlayacak herhangi bir sebep olmadığı halde yuvarlak ünlü taşımaktadırlar. Bu kelimeler, Eski Türkiye Türkçesi devresinde ve üzerinde çalıştığımız Gavrî'nin şiirlerinde de yuvarlak ünlü bulundurmaktadırlar. Söz konusu kelimelerin ünlü uyumuna tâbi olmaları ise Osmanlıca içerisinde görülmeğe başlamıştır. Bugün ise tam bir ünlü uyumu içerisinde görülmektedir. Metnimizde tesbit ettiğimiz kelimeler şunlardır:

aġu “zehir, aġı” *aġulu* kuzı aġlayuban aña söyledi 11a/7

berü “beri, bu yana, yakın” şüfi *berü* gel t çekelüm hoş mey-i şfi
75b/3

degül “deġil” *degülüz* zühd ü riy-y-ıla müryi Ğavri 26b/5, kim
degüldür ‘mr essı 28a/5, *degül* bu emri ġarb 42a/5, şol ġara
hlñ gibi hli *degül* 46b/6, ger dra çekseñ ġam *degül* dnyda
nm u neng-içün 50b/3

diyü “diyerek, diye” ki ġuca *diyü* miynuñı kem er döne döne 35b/8,
görem *diyü* cemlñi senüñ 36b/7 tabbe em *diyü* şordum didi ki
la’lini em 42a/2

eyü “iyi” ki ġalmıřdum *eyü* ada nigehdr-ı cihn-ıdum 69b/5

ġarañu “karanlık” *ġarañu* gicede nruñ ġaġıyçn 18b/3, *ġarañu* gicenñ
sem’i ġaġıyçn 18b/9

ġarřu “karşı” Ğavr’yi niçe yaġasın odına *ġarřu* baġasın 71b/5

ġayur-“ kayır-” düşdi zülfüñe dil-i Ğavri *ġayurmaz* fitnedden 35b/4

kendü “kendi” *kendüye* itmedi ġabl dürr ü le’li Muştaf 16a/4,
kendme gel sırr u i’ln tevbe ġıl 22b/3

b. Eklerde yuvarlaklaşma

Eski yazılı imlmızda eklerin yazılışları, yeni Türk harflerini kabul edinceye kadar kalıplaşmış bir şekilde devam etmiştir. Bu eklerin ünlüleri, kelime kökünün ünlüsü ne olursa olsun hiç deġiřmeden aynı şekilde kalıplaşmış olarak yazılarmıştır. Bir kısım eklerin ünlüleri eskiden beri yuvarlak iken, bazı eklerin ünlüleri de Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde uyum dışına ġıkararak yuvarlak olmuştur. Ğavr’nin şiirlerinde durum ařaġıdaki şekildedir:

1. Ünlüsü aslında yuvarlak olan ekler

-gur, -gür fiilden fiil yapma (ettirgenlik) eki: Metnimizde bir yerde örneği tesbit edilen ekin ünlüsü aslında yuvarlaktır.

aña idrāk ir-*gür*-mez bilür 'aczi ni her dānā 5b/5

-duq, -dük sıfat-fiil eki: Eski Türkçe devresindeki gibi ekin ünlüsü metnimizde de dâimâ yavarlaktır:

vücūda gel-*düg*-i 3b/1, kiminüñ gey-*düg*-i dībā 6a/2, it-*düg*-üñ işlerden utan tevbe kıl 23a/6, lenterānī di-*düg*-inde 27a/5, hışm-ıla qur-*duğ*-ı 38a/8, ayağı baş-*duğ*-ı yirler 47a/8

-dur-, -dür- fiilden fiil yapma (ettirgenlik) eki:

bilen ol bil-*dür*-en oldur 5a/3, 'aşāya yud-*dur*-ur sihrin 5a/9, benātı sev-*dür*-ür geh ümmehāta 7b/5, Gavri'nüñ gönünde yan-*dur*-an bu imān şem'ini 22a/6, iden oldur it-*dür*-en ol 26a/1, yi yi-*dür*-gil māluñı 28b/3, öl-*dür*-ür-ise Gavri'yi gam-ı 'ışk 34b/9, cevr-ile yan-*dur*-duñ uşda cānumı 48b/7, yağmur yirine yağ-*dur*-a ebr-i bahār la'l 90b/8

-dur, -dür; -durur bildirme eki:

kimde-*dür* mecāl 3a/1, Şiddik u 'Ömer-*dür* 4a/3, yok-*dur* 4b/6, alan ol-*dur* viren ol-*dur* 5a/3 bu fāsıq-*dur* o zāhid-*dür* dimez ol 7b/7, bir evvel-*dür* ki yok-*dur* aña āhir 16b/9, anlar ki tevhid ehli-*dür* Haq sırrını fāş eylemez 24b/6, didüm ki boyuñ didi elif-*dür* 43b/5, Gavri kapuñda bende-*dür* şormaduñ anı qanda-*dur* 72a/7, eksüklü qul-*durur* 4b/3, biri Hasan-*durur* 20a/9, nev-cevān yimiş-*durur* 75a/8,

-sun, -sün; -sunlar, -sünler emir 3. şahıs ekleri: Bu ekler de Gavri'nin şiirlerinde ve Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde dâima yuvarlak ünlülüdür. Ekin çokluk şekilleri metnimizde tesbit edilmemiştir: çalın-*sun* çeng-ile neyler bu gün 'ayş itmeyen n' eyler 33a/8, kolumı qo kemer ol-*sun* bilüñe 47b/3, büzül-*sün* dāyim ol yüz

kim çevürdi yüzini senden 68b/3, kırı-*sun* dāyım ol qol kim yire
dökdi senüñ kanuñ 68b/4

-up, -üp; -uban, -üben zarf-fiil eki:

ol-*up*-dur 2b/3, kıl-*up* a'mā 5a/6, gehī güm eyle-y-*üp* yolın 5b/1,
gözet hikmet gözin aç-*up* 5b/7, baş-ıla cān terkin ur-*up* 25a/5,
boyan-*up* gönceler kana 33a/3 derd ü gamuñla 'ışka düş-*üp*
68a/3, ağulu kıızı ağla-y-*uban* aña söyledi 11a/7, id-*üben* seyr-i
müntehā 12a/1, yil-*üben* elde şu bād-ı hevāya 17b/8, yüz aç-*uban*
kızardur rengini 35a/7, gel-*üben* pāyını ruḥ üzre başar döne döne
36b/4

-ur-, -ür- filden fiil yapma (ettirgenlik) eki:

kara yirden bit-*ür*-ürsin 9b/4, şav-*ur*-dum hürmen-i 'ömrüm
hevāya 17b/7, kara yirden bit-*ür*-en oldur nebāt u ney şeker
21b/7, geç-*ür*-me fırsatı elden 33a/4, boynuma dağdı düş-*ür*-di
ayağa 50b/2, yi yidürgil hoş geç-*ür* 'ömri yimeden seni yir
74a/2, bir cām iç-*ür*-di cevher-i tīguñ 'adūya kim 91b/3

2. Ünlüsü sonradan yuvarlaklaşmış ekler

-(u)m, -(ü)m; -(u)muz, -(ü)müz birinci şahıs iyelik ekleri:

Bu eklerin ünlüleri Eski Türkçe devresinde kök ünlüsüne tâbidir. Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde olduğu gibi bizim çalıştığımız Gavri'nin şiirlerinde de birinci şahıs iyelik eklerinin hem kendi, hem de yardımcı ünlüleri dâima yuvarlak olarak tesbit edilmiştir. Buradaki yuvarlaklaşmanın sebebi dudak ünsüzü *m*' dir.

kelim-*ü-m* dir 5b/2, habīb-*ü-m* didüñ 9b/6, dileg-*ü-m* Hâk'dan o
kim 10a/4, kuşur-*u-m* çoğ u taqşır-*ü-m* 'amelde 17b/5, şan-
u-m üküş tül-ı emelde 17b/6, reh-i dildāra ruḥ-*u-m*-la başar-*u-*
m döşedüg-*ü-m* 36b/3, idem bu cān-*u-m*-ı kırbān 41b/8, yüreg-*ü-*
m-de kalmadı yağ-*u-m* benüm 46a/8, yakmışuz şem'-*ü- müz*-i

nūr-ı Hüdā'dan gelürüz 26a/9 dil-i biryān-*u-muz*-ı yakma firāk odına kim 37a/2

-(*u*)ñ, -(*ü*)ñ; -(*u*)ñuz, -(*ü*)ñüz ikinci şahıs iyelik ekleri:

İkinci şahıs iyelik eklerinin de aynı birinci şahıs iyelik eklerinde olduğu gibi hem kendi ünlüleri hem de yardımcı ünlüleri dâima yuvarlaktır. Yuvarlaklaşmanın sebebi birinci şahıs ekine benzeme yoluyla ve *ñ* tesiriyledir.

vaşf itmege şifāt-*u-ñ*-ı 3a/1, emr-*ü-ñ*-ledür 3b/1, kudret-*ü-ñ*-ledür 3b/7, şalāt-*u-ñ*-uñ fevātı 8b/2, şifāt-*u-ñ* bism-i ilāh oldı 9a/6, ne iş-*ü-ñ* var ne ortağ-*u-ñ* vezīr-*ü-ñ* 16b/3, saç-*u-ñ*-uñ silsilesin 35b/9, gencīne-i hayāl-*ü-ñ*-e 67a/8, vaqt-*ü-ñ*-i hoş gör dem-*ü-ñ*-i dāyimā zevk-ile sür 75a/5, şun büseñ-ile sāyil-*ü-ñ*-e iy nigār la'l 87a/7

-*uñ*, -*üñ*; -*nuñ*, -*nüñ* ilgi hâli eki:

İlgi hâli ekinin Eski Türkçe devresinde ünlü uyumuna tâbi olduğunu görmekteyiz. Eski Türkiye Türkçesi devresinde ise ekin ünlüsü dâima yuvarlak olarak tesbit edilmiştir, yâni ünlü uyumunun dışında kalmıştır. Bu devrenin sonlarına âit olan metnimizde de durum aynıdır. Bu ek, ünlü ile sonlanan isimlere -*nuñ*, -*nüñ*, ünsüz ile sonlanan isimlere ise -*uñ*, -*üñ* şeklinde gelmektedir ve dâima nazaldır. Ayrıca *ben* ve *biz* birinci şahıs zamirlerinin aldığı ilgi hâli eki Eski Türkiye Türkçesi devresi eserlerinde “-*üm*” şeklinde yuvarlak ünlülüdür. Fakat metnimizde sadece bir yerde tesbit ettiğimiz bu eki “-*im*” şeklinde düz ünlülü olarak görmekteyiz:

her nāṭık-*uñ* dilinde 3a/2, emr-*üñ*-ledür sen-*üñ* 3b/1, şifātı-*nuñ* beyânında 4b/9, kimi- *nüñ* geydügi dībā 6a/2, ne ḥaddi ola Ğavri-*nüñ* 6b/6 , niçe bu-*nuñ* gibi ola 15a/8, ki dāim bende-*nüñ* işi ḥaṭādur 18a/4, birisi-*nüñ* ḳadrini 21a/7, Leylī-*nüñ* sevdāsını 21b/3, boyuñ-*uñ* bendesidür 36a/2, gözi-*nüñ* yaşı 58a/8, gözlerüm-*üñ* yaşını döküm 62a/7, Ğavri-*nüñ* şuçın bağışla 78b/9, bir ḥandeñ-

üñ bahâsı degül 87b/6; hey elâ gözlüm biz-*im*-le itmegil mekr-ile al 86a/5

-lu, -lü; -suz, -süz isimden isim (sıfat) yapma eki:

-lu, -lü eki ile bu ekin olumsuzu olan *-suz -süz*'ün de Eski Türkiye Türkçesinde ünlüleri hep yuvarlaktır. *-lu, -lü* Eski Türkçe döneminde ünlü uyumu içinde görülmekte olup, *-lîg, -lîg, -lîg, lîg* şeklinde ve sonunda bir de *-ġ* ve *-g* yer almaktadır. Eski Türkçe döneminde birden fazla heceli kelimelerin sonunda bulunan *-ġ* ve *-g* ler Batı Türkçesinde düşerler. Bu hâdise sonucunda düşen sestten önceki ünlü de umumiyetle yuvarlaklaşır. Bu sebepten ekin Eski Türkiye Türkçesi devresinde sâdece *-lu -lü* şeklinde yuvarlak ünlülü şekilleri kullanılmıştır. Metnimizde de hem bu ek, hem de olumsuzu olan *-suz, -süz* yuvarlak ünlülü olarak tesbit edilmiştir. Seçilmiş örnekleri şunlardır:

eksük-*lü* kıl-durur 4b/3, aġu-*lu* kızu 11a/7, yazuk-*lu* ümmetüñi 12a/6, kara saç-*lu*-laruñ 27a/4, her ne deñ-*lü* 28b/7, yine kıut-*lu* zamân oldı 32b/8, ne cân şüret-*lü* dilbersin 33b/1, 'Alî heybet-*lü* serversin 33b/2, sözi ne tat-*lu* maķāle 44a/1, güneh-*lü* ümmete 79b/5, kan-*lu* yaşuma 87b/3; emek-*süz* buldı Hızr āb-ı hayātı 7b/2, amān-*suz* nefis elinden ġaste düşmiş 17b/1, yirde gökde kim ola kim anuñ emrin-*süz* yürür 22a/4

-du(m), -dü(m) teklik 1. şahıs görülen geçmiş zaman eki:

Eski Türkiye Türkçesi döneminde ve dolayısıyla metinlerimizde, teklik 1. şahıs görülen geçmiş zaman eki de ünlü uyumu dışında olup dâima yuvarlak ünlülü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ekteki yuvarlaklaşmanın sebebi ünlünün yanındaki dudak ünsüzü "*m*" nin tesiridir.

hep saña baġışla-*du-m* 12a/6, cānı şarf it-*dü-m* yolına tā ġamın al-*du-m* şatun 35a/5, dün gice uğra-*du-m* 38b/1, şor-*du-m* aġzından nişān 52a/1, irer-*dü-m* āh u feryāda 69b/4 ayaġa düş-*dü-m* al elüm 72a/4

-*du(ñ)*, -*dü(ñ)* teklik 2. şahıs görülen geçmiş zaman eki:

Bu ek de dâima Eski Türkiye Türkçesi dil yâdigârlarında yuvarlak ünlülüdür. Ekteki yuvarlaklaşmanın sebebi, teklik 1. şahısa (-*dum*, *düm*) benzemek (anoloji) ve ekteki “-*ñ*” dir. Metnimizdeki bazı örnekleri şöyledir:

vir-*dü-ñ* cilâyı şemse 3b/3, kıl-*du-ñ* rasül halka 3b/9, habībüm di-*dü-ñ* 9b/6, ‘İsî’yi añ-*du-ñ* dün ü gün 9b/8, dünyeyi bil-*dü-ñ* 23b/2, sen-i-*dü-ñ* nakdı sultānuñ 68b/6 göñlümi al-*du-ñ* al-ıla 71b/3, kim şefî’ it-*dü-ñ* anı 79b/5, göñlüm al-*du-ñ* yüzüñi bir kerre göster-*dü-ñ* baña 86a/6, ur-*du-ñ* cefâ taş-ıla şı-*du-ñ* çün ki göñlümi 88a/6

-*du(k)*, -*dü(k)* çokluk 1. şahısta görülen geçmiş zaman eki:

Eski Türkçe devresinde düz ünlülü olan bu ek de Eski Türkiye Türkçesi eserlerinde ve metnimizde yuvarlak ünlülüdür. Ekteki yuvarlaklaşmanın sebebinin -*duķ*, -*dük* sıfat-fiil ekine benzeme yoluyla olduğu düşünülebilir.

rūh-ı pāk-i-*dü-k* 25b/6, hezārān şakr-ile minnet ki iriş-*dü-k* bu devrāna 32b/5, yile virdi serīrini işit-*dü-k* sen Süleymān’uñ 68a/9

-*uz*, -*üz* çokluk 1. şahıs eki:

Bu ek bilindiği gibi şahıs zamiri kaynaklıdır. Eski Türkçe dönemindeki *biz* zamirinden inkişaf etmiştir. Zamirin *b* ünsüzü *v*’ye dönüşmüş , bu dudak ünsüzün tesiriyle ekin ünlüsü yuvarlaklaşmıştır. *v* ünsüzü de ek ünlüsüyle kaynaşmıştır. Metnimizden seçilmiş bazı örnekler şöyledir:

böyle gavvāş olmuş-*uz* 25b/8, anlar-*uz* biz ki temāşā-yı likādan gelür-*üz* 26a/4, yakmış-*uz* şem’ümzü nūr-ı Hudā’dan gelür-*üz* 26a/9, bilmez-*üz* bu çarḫ-ı gaddāruñ temennāsı nedür 26b/8, içüp kadeḫ kayırmaz-*uz* dünyāda 50a/8, degül-*üz* zühd ü riyā-y- ıla mürāyī Gavri 26b/5

-ur, -ür geniş zaman eki:

Türkçenin geniş zaman ekleri Eski Türkçe döneminde -ur, -ür; -ar, -er ve -r 'dir. Ekin -ur, -ür yuvarlak ünlülü şekli Eski Türkiye Türkçesi devresi sonlarına âit olan metnimizde de vardır. Aşağıdaki örnekler, üzerinde çalıştığımız metinden alınmıştır:

hamdi saña kıl-ur 3b/6, kemâl andan bul-ur 4b/7, ne şüretler kıl-ur inşa 5a/4, bil-ür 'acziñi her dānā 5b/5, levḥ ü qalem cümle bizen-ür 11a/1, ister bul-ur söz ehlini 25a/6, yat-ur maḥmūr mestāne 33a/3, sen gel-ür-señ sīnūme baş kaldurup 46b/2, şor-ur-am ol la'l-i qandı 53a/1, şehd ü şekerden ḥaber vir-ür 60b/8, didi ki şeh gel-ür ne düşersin ayağına 88b/1

-u, -ü zarf-fiil eki:

Metnimizde, yuvarlak ünlülü bu ek için bir iki örnek tesbit edilmiştir:

ki ḩuca di-y-ü miyānuñi kem er dōne dōne 35b/8, ḩameri gör ki görem di-y-ü cemālūñi senüñ 36b/7

c. Düz ünlü taşıyan ekler

Metnimizde bazı ekler kelime kökünün ünlüsü ne olursa olsun dâima düz ünlü taşımaktadırlar. Bu ekler daha son zamanlara kadar hep böyle düz ünlülü olarak yazılagelmişlerdir. Eklerdeki bu düzlük bir imlâ meselesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ünlü uyumu dışında kalan söz konusu bu ekler, harf inkılâbından sonra ünlü uyumu içerisinde görülmektedir. Metnimizde tesbit ettiğimiz bazı örnekleri şöyledir:

1. Sâdece bir ünlüden meydana gelen ekler

-ı , -i yükleme hâli eki

Bu ek aslında, Eski Türkçe devresinde isimlere getirilen *-ğ* ve *-g* yükleme hâli ekinin yardımcı ünlüleridir. Bu devrede birden fazla heceli kelimelerin sonundaki bu *-ğ* ve *-g*'ler Batı Türkçesinde düşmüşlerdir. Ekin yardımcı ünlüleri *-ı* ve *-i*, yükleme hâli görevini üstlenmişlerdir. Eski Türkiye Türkçesi dönemi dil yâdigârlarında yükleme hâli eki dâima düz ünlülü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün ünlü uyumu içerisinde *-ı , -i , -u , -ü* şeklinde kullanılmaktadır.

vaşf itmege şifâtuñ-ı 3a/1, kâbe kavseyn-i bulıcağ 6b/1, bulur andan hayât-ı 7a/9, maqşüduñ-ı murâduñ-ı benden kıl ilticâ 12a/7, şırât-ı dileseñ 23b/6, Hağ ol kul-ı baş eylemez 24b/2, cân-ı şarf itdüm 35a/5, Ğavrı lebüñ-i aña mükerrer 43b/9, Ğavrıyâ Şeyhî işitse nazmuñ-ı tutar kulağ 57b/5, göñlüm-i alduñ al-ıla 71b/3, n'eyledi gör kendü-y-i 77b/8

-ı , -i teklik üçüncü şahıs iyelik eki

Eski Türkçe devresinde de *-ı , -i* olan bu ek, Eski Türkiye Türkçesi dil yâdigârlarında da kelimenin ünlüsü ne olursa olsun düzdür. Son zamanlara kadar da imlâsı hep bu şekilde görülmektedir. Bugün Türkiye Türkçesinde ünlü uyumuna tâbi olmuştur. Üzerinde çalıştığımız Gavri'nin manzumelerinde sâdece bir yerde yuvarlak ünlülü bir isme *-u* şeklinde yuvarlak olarak getirildiği görülmektedir.

bularuñ yüz-i şu-y-ı-na 10a/3, göñl-i-ni yağma kılan Allâh'dur 21a/9, Hağ yol-ı-na 24b/1, zâhid bizer taş yüz-i-ni 25a/2, yüz-i nür-ı nedür 27a/3, dil sünbül-i-nde dilberüñ 35a/9, yüz-i üst-i-ne düşüp yâre gider yana yana 39a/, iy göz-i nesgis yüz-i ağum benüm 47a/2, cân murğ-ı 60a/2, âhiret yol-ı-n varanlar 79b/1, ay yüzüñ üst-i-nde kaşuñ gizlemek olmaz 86b/3; Ğavrı'nüñ derd-i-ni gör haste vü zâr olduğ-u-nı 39a/5

2. Bir ünsüz bir ünlüden meydana gelen ekler

-dı, -di görülen geçmiş zaman üçüncü teklik şahıs eki

Eski Türkiye Türkçesi devresinde ve metnimizde, görülen geçmiş saman 3. şahıs ekinin de hep *-dı, -di* şeklinde ünlüsünün düz olduğu görülmektedir. İmlâsı da yeni Türk harflerinin kabulüne kadar hep düz (*dal-ye* ile) yazılmıştır. Bugün ünlü uyumuna tâbidir.

birine vir-*di* hüsni-ile 5a/5, o dergâha kim ur-*dı* yüz ki git-*di* 'âkıbet mahrûm 7a/1, gel-*di* işit-*di* da'vetin dînine gir-*di* ehl-i şirk 15b/6, liķā mihrinden ol-*dı* 25a/9, cihân bāğ-ı cinân ol-*dı* hayât-ı cāvidān bul-*dı* 32b/7, düş-*di* zülfüne dil-i Ğavrî 35b/4, götür-*di* burka'ı yüzden görün-*di* âyet-i Hâk 41b/9, zülfi kemendin boynuma dağ-*dı* düşür-*di* ayağa 50b/2, it gibi tur-*di* gel-*di* şofra nihānî çık-*dı* 73b/3, kan yut-*dı* kân içinde 91b/2

mi, -mi soru eki

Eski Türkçe devresinde *-mu, -mü* şeklinde yuvarlak ünlülü tesbit edilen soru eki, Eski Türkiye Türkçesi dil yâdigârlarında ve bu devrenin sonlarına âit olan metinlerimizde *-mı, -mi* şeklinde düz ünlülüdür. İmlâsı da son zamanlara kadar, hangi çeşit ünlü taşıyan köke gelirse gelsin (*mim-ye*) şeklindedir. Ek bugün ünlü uyumuna tâbi olmuştur.

saña yitmez *mi* bu bürhân tevbe kıl 23b/1, tañ *mi* düzağ görünürse cennetü'l-me'vâ bize 25b/1, mevc urursa tañ *midur* bu lücce-i deryâ bize 25b/9, didi kimse fehm ide *mi* muğlakı 52a/2, bir gice degül *mi* yâr kuçmak 54b/9, revâ *midur* ki ağıyara varup mensüb olasın sen 72b/2

-(n)ı, -(n)i yükleme hâli eki

Yükleme hâli eki *-(n)ı, -(n)i*, iyelik 3. şahıs eklerinden sonra gelmektedir. Ünlüsü dâima düz olan bu ekin imlâsı da son zamanlara

kadar hep bu şekilde yazılmıştır. Bugün ünlü uyumu içinde görülmektedir.

rahmet kabāsi-*ni* 4a/8, Ğavrī'nün eyleyesin yiri-*ni* cennāt-ı na'īm 10a/4, esrār-ı mu'cizātı-*ni* kim şerh ide anuñ 11a/3, mu'cizātı-*ni* vaşf ide-bile Aḥmed'ün 15a/9, göñli-*ni* yağma kılan Allāh'dur 21a/9, zāhid bizer taş yüzi-*ni* 25a/2, yüzi-*ni* gören firişte şanur 54b/6, yir yüzi-*ni* 74b/3, kul ki şāhı hıdmetinde 'ömri-*ni* şarf itmeye 79a/5

-*si*, -*si* teklik 3. şahıs iyelik eki

Türkçenin bütün devrelerinde ekin ünlüsü düzdür. İmlâsı da harf inkılâbına kadar düz olarak devam etmiştir. Bugün Türkiye Türkçesinde ek ünlü uyumu içerisinde dört şekilli olarak kullanılmaktadır. Metnimizden seçilmiş örnekler aşağıdadır:

rahmet kabā-*si*-nı 4a/8, Leyli'nün sevdā-*si*-nı 21b/3, ḥam-ı ebrū-*si*-dur 47a/6, nice-*si* nefret idüp kaçmaya 70a/8, biri-*si* buldı cānı 73b/1, karşı-*si*-na ḥabībūñ 73b/2, çār-yāruñ sevgü-*si*-n elden komağıl 78a/5

3. Bir ünlü bir ünsüzden meydana gelen ekler

-(*i*)*n*-, -(*i*)*n*- fiilden fiil yapma (dönüşlülük) eki

Eski Türkiye Türkçesi devresinde -*n*- dönüşlülük ekinin yardımcı ünlüsü umumiyetle düzdür. Yine bu devir eserlerinde ekin ünlüsünün bâzan uyuma tâbi olduğu da tesbit edilmektedir. Metnimizde de ekin yardımcı ünlüsünde bu yuvarlaklığa rastlanmaktadır.

ne 'azz ol-*i-n*-a ne iḥşā 6b/5, keşf ol-*i-n*-an 20b/7, tañ mı düzağ gör-*i-n*-ürse cennetü'l-me'vā bize 25b/1, taqdīr ol-*i-n*-madısa vişāl 39b/7, gör-*i-n*-elden göze ḥüsnüñ revnaķı 53a/6; bul-*u-n*-maya hergiz 'abā vü şāl 4a/9, 'ālem-i 'unşūrda gör-*ü-n*-mezdi şey aşlā bize 25b/7, gör-*ü-n*-di āyet-i Ḥaḳ 41b/9

-(i)l-, -(i)l- fiilden fiil yapma (edilgenlik) eki

Bu ekin de yardımcı ünlüsü, Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde ve üzerinde çalıştığımız Gavri'nin manzumelerinde aynı dönüşlülük eki gibi düzdür. Bâzan nâdir de olsa yuvarlak ünlülü kelimelerde uyum içinde olduğu görülür.

Halil'e vir-*i-l*-en hullet haqıyçün 18a/10, çün kalemnden dök-*i-l*-en bir lafz-ı ma'nâdur hemîn 27b/8, kim aç-*i-l*-dı her taraf gül nergis-i ra'nâ-y-ıla 73b/8; boz-*u-l*-ur bu raht u baht u kârübâr elden gider 28b/4, büz-*ü-l*-sün dâyim ol yüz kim çevürdi yüzini senden 68b/3, boz-*u-l*-dı kalmadı resmi bu âyin ü bu erkânüñ 68b/8

-(i)ş-, -(i)ş- fiilden fiil yapma (işteşlik) eki

İşteşlik ekinin yardımcı ünlüsü de Eski Türkiye Türkçesi devresinde dâima düzdür. Devrin sonlarına âit olan Gavri'nin şiirlerinde de aynı şekilde düz ünlülüdür. Metnimizden aldığımız örnekler aşağıdaki gibidir:

ir-*i-ş*-ince saña "ve'n-nâzi'âti" 8b/4, Haq'dan nidâ ir-*i-ş*-di ki gel iy habîb-i mâ 12a/5, beşâret cânuña Gavri ir-*i-ş*-di büy-ı Yūsuf'dan 72b/9, yoksa cân kuşu kim uçdı el ir-*i-ş*-mez furşata 79b/3

4. Ünsüz-ünlü-ünsüzden meydana gelen ekler

-miş, -miş öğrenilen geçmiş zaman eki

Eski Türkçe devresinde ünlü uyumunun dışında *-miş, -miş* şeklinde düz ünlülü olarak tesbit edilen öğrenilen geçmiş zaman eki, metinlerimizde de dâima düz ünlülü olup, Eski Türkçe devresinde olduğu gibi uyum dışında görülmektedir:

yüregine kim ur-*mıŝ*-dur 6a/3, işi ol-*mıŝ* ma'āsī 17a/9, şeytān al-*mıŝ*-dur yolumı 17b/9, ğavvāŝ ol-*mıŝ*-uz 25b/8, bezm-i ezelde ko-*mıŝ*-dur 39b/5, ümīdi luḫfuña dut-*mıŝ* 39b/8, ten ol-*mıŝ*-dı kamu leŝker 69a/8, neden öykünür-*mıŝ* ebr 90b/3, 'ayb itme kim bahāsını gör-*mıŝ* terāzūda 91b/7,

-sın, -sın fiil çekiminde teklik 2. şahıs eki

Bu ek Eski Türkçe devresindeki “*sen*” zamirinden inkişaf etmiştir. Ünlüsü Eski Türkiye Türkçesi döneminde ve metinizde dâima düzdür. Ekin uyuma tâbi olması Osmanlıca dönemi içerisinde.

ķādırsın ü ne kim kıla-*sın* kudretüñledür 3b/7, bilür-*sın* Ğavrī fāñidür bu dünyā 8a/6, benden yimeye-*sın* didi 11a/8, şana-*sın* şehāb olupdur 57b/9, cihānuñ hālin iy Ğavrī bilür-*sın* i'tibār itme 69a/4, neden maḫcüb ola-*sın* sen 72b/4, göre-*sın* cennet mişāl 74b/4, anca mücrim bendeñüñ 'aybın görür-*sın* rüz u şeb 78b/5

-sın, -sın teklik 2. şahıs bildirme eki

Bildirme eki *-sın, -sın* de bir önceki ek gibi “*sen*” zamirinden gelişmiştir. Ekin ünlüsü de metinlerimizde dâima düzdür.

ķādir-*sın* ü ne kim kılasın kudretüñledür 3b/7, cümleñ hāline vāķıf-*sın* 9b/3, sen ol şeh-*sın* ki senüñ mu'cizātuñ 13b/2, aḫad-*sın* hem ebed-*sın* hem ezel-*sın* 16b/2, sen ḫalīfe-zāde-*sın* 77b/9

-ğil, -gil teklik 2. şahıs emir eki

Eski Türkçe ve Eski Türkiye Türkçesi devresinde kullanılan bu ekin de ünlüsü hep düzdür, yuvarlak şekilleri kullanılmamıştır. Emir eki *-ğil, -gil* bugün kullanımdan düşmüştür.

bir zamān dūr olma-*ğil* 23a/1, yi yidür-*gil* māluñı Ḥaķ yolına ḫarc eyle-*gil* 28b/3, gül mevsiminde itme-*gil* 50a/9, oynat-*ğil* atuñı

baçma file 55a/1, yi yidür-*gil* hoş geçür 'ömri 74a/2, aña başuñ
koşma-*ğil* 75a/7, tevbe ol-*ğil* mucib 78b/1

-lık, -lik isimden isim yapma eki

Eski Türkçe devresinde ekin ünlü uyumu içerisinde olduğu görölmektedir. Eski Türkiye Türkçesi döneminde ise uyum dışında kalarak umumiyetle düz şekilleri kullanılır. Metnimizde de bir yerde ek, uyuma tâbi olmuş va yuvarlak ünlülü tesbit edilmiştir. Ekin *ķ* ve *k* ünsüzleri iki ünlü arasında kaldığı zaman sedâhlaşır.

ola geçmek-*lig*-üñ āsān tevbe kı1 23b/7, merdüm-*lik* idüp
gözlerümüñ yaşına rahm it 66b/8, şeb-rev-*lik* itdi zülf-i perişān
uğurladı 67a/5, benüm olmuşdı server-*lik* behādur-*lig*-ıla er-*lik*
69b/2 ; gerçek ulu-*luķ* dilerseñ faķr-ıla gözet şeref 78a/8

5. İki heceden oluşān ekler

-ınca, -ince zarf-fiil eki

Eski Türkçe devresinde *-ğınça, -ğınçe* şeklinde tesbit edilen bu ekin *-ğ* ve *-g* sesleri Batı Türkçesinde düşmüştür. Ekin ünlüleri, Eski Türkiye Türkçesi devresinde ve metnimizde dâima düz olarak tesbit edilmiştir.

iriş-*ince* saña “ve'n-nāzi'āti” 8b/4, koma peymāne'i elden tol-
ınca tā ki peymāne 33a/5, öl-*ince* dāmenüñ elden komağa gönlüm
yok 39b/3

-ıcaķ, -icek zarf-fiil eki

Bu zarf-fiil ekinin de ünlüleri dâima düzdür. Metnimizdeki tesbit edilen örnekleri aşığıdaki gibidir:

taķarrüb “kābe kavseyñ” i bul-*ıcaķ* 6b/1, bul-*ıcaķ* dünüvv-i hāş
12a/4, baķ-*ıcaķ* Hāķ görünür 25b/3, gör-*icek* yüzüñde ol nūr-i

Hak'ı 52b/8, bu kânûna muğannî ceng ur-ıcağ 54a/8, ditrer gör-
icek bir güzelüñ üstine dir dir 61b/7

-isar, -iser gelecek zaman eki

Eski Türkiye Türkçesinin gelecek zaman eki *-isar, -iser*'dir. Eski Türkçe devresinden sonra ortaya çıkmıştır. Kıpçak sahası da bu eki gelecek zaman eki olarak kullanmıştır. Ekin ünlüleri dâima düzdür. Eski Türkiye Türkçesi devresinden sonra yavaş yavaş kullanım alanı daralmış, Osmanlıca devresinde kaybolup gitmiştir.

dem tutup dâyimâ cünün ol-*isar* 10b/5, var-*isar*-sın anda 'uryân
tevbe kıl 22b/5, yüze irse yaşuñ âhir gid-*iser*-sın qor u kef 78a/4

C. ÜNLÜ DÜŞMESİ

Türkçede kelime başında, kelime ortasında ve eklerde olmak üzere ünlü düşmesi hâdisesine rastlanmaktadır. Eski Türkiye Türkçesinin sonlarına âit olan metnimizde kelime başında bu hâdiseye görülmemektedir. Çalışmamızda ünlü düşmelerini, kelime ortasında ve eklerde olmak üzere iki bölümde inceleyeceğiz.

Kelime ortasında ünlü düşmesi

Dilimizde orta hece ünlüleri vurgusuz olduğu için, kelime ortasında bol miktarda ünlü düşmesi görülmektedir. Kelime bünyesine âit ünlüler düştüğü gibi, ekler içindeki ünlüler ile *i-* yardımcı fiilinin çok defa düştüğü görülmektedir.

a. Kelime bünyesinde ünlü düşmesi

ile : kudretüñ/edür 3b/7, olar/la sâbıkâti 8a/5, 'ayn-ı hitkmet/le nazar
kıl 24b/3, furkat odı-/a 38b/6, güneş/le aya 54b/5, hikmet gözi-/le
kıl nazar 74a/3,

- ise* : her ne varsa 21b/5, taqdır olunmadısa 39b/7, dilerseñ olmaya 40b/1, sen gelirseñ sinüme 46b/2, esirgersen 53a/3, kīmiyā isterseñ 77b/2, nazar eylerse 89b/7
- içün* :Tür'ün haqıyçün 18b/1, Muhammed hürmetiyçün 19a/8, anuñ-çün 40a/4, baña raħm eyle nigārum Tañrı-çün 48b/1, baş çekdügi-çün 74b/8
- üzere* : yāsemen üzre şalan kim sünbül-i tersāya ban 27b/2, yañağun üzre şaçun dönse döner hayra her iş 36a/4
- iken* : gül benem dirken yüz açuban kızardur rengini 35a/7, eş'āra meyl iderken 73b/4
- göñül* : göñlne laıylı olur 37a/5, göñlüm yok 39b/3, qadri yüce göñh alçağum benüm 46b/9, ol göñh qatı 50b/4, göñlümi benüm gör ki 61b/8, göñlüm 81a/9
- ağız* : ağızuma alduqça şekker la'lüni 49a/7, zerre disem ağızuna vehm olmaya 49a/9
- boyun* : zülfi kemendin boynuma daqdı düşürdi ayağa 50b/2, boyunun egdügi benefşe 74b/6
- bağır* : hem bağırnı baş eylemez 24b/8, āteş urmuş bağırna 27a/9, bağırımı biryān ider 61a/2, cevr ü cefāsı bağırımı deldi delük delük 61a/5, bağırnda-durur 76a/1, gel ki 'ışkuñ bağırımı qan eyledi 76b/8
- idi* : añılur pehlevānı-dı 68b/2, ten olmışdı qamu leşker 69a/8, gelürlerdi baña dāda irerdüm āh u feryāda 69b/4, teşbīh olurdi zülfüne 88b/9, hüsñ iqlimine irsedı 90b/5
- beñze-* : zülfün dir-iseñ beñzeye dāle 43b/6, beñzer ki zülfün dārını bilmez 81b/1, hāk-i derün müferrihine beñzerem dimiş 91b/5
- alın* : şol şevqden ki yazılır alında aduñı 89a/4
- uğrı* : ber-dār olursa uğrı bigi vech var la'1 90a/5

uğra- : dün gece *uğradum* ol cān şalınur serv gibi 38b/1

agrı : tımçurağ-ı saltanat baş *agrısı*dur Ğavriyā 78a/7

b. Eklerde ünlü düşmesi

görin-eli-den: görin*e*lden göze hüsnüñ revnaķı 53a/6

gör-icigez : sünbül şaçuñı gör*cigez* ehl-i ħired dir 61b/5

*ķav-ı-ş-ur-ur*lardı: ķanı ķullar ki ķarşuña ķamu el ķavşururlardı 68b/5

ol-alı-dan : ħusrevā ķışmet ola*ldan* 'ilm ü 'irfān sizlere 57a/2

oy-u-n-atğil: oyna*tğil* atuñı baķma file 55a/1

D. KELİME BİRLEŞMELERİ

Türkçede ünlü ile sonlanan bir kelimedden sonra ünlü ile başlayan bir kelime veya ek getirildiği zaman, iki ünlü yan yana bulunamayacağından ünlülerden birinin düştüğü ve iki kelimenin birleştiği görülmektedir. İşte bu hâdiseye birleşme denmektedir. Bu düşmelerin bir kısmı aruz vezninin zarûretindedir. Düşmelerin bir kısmı dâimî olup bu düşmeler neticesinde kalıplaşmış kelimeler ortaya çıkmıştır. Metnimizde tesbit ettiğimiz kelime birleşmelerine örnekler aşağıya alınmıştır:

n'icün <ne + için

lāle *n'icündür* çemende āteş urmuş bağrına 27a/9, *n'icün* olmuşdur felek hengāmda nā-mihribān 27b/6

ne'çün <ne + için

çü bīmār itmesin bilür *ne'çün* tīmārını bilmez 81b/5

birle < bir + ile

muṭrib-i şīrīn- nefes *birle* müdām içgil müdām 28a/4

n'eyle- < ne + eyle-

çalınsun çeng-ile neyler bu gün 'ayş itmeyen *n'eyler* 33a/8,
dāne-i gendümle Ādem *n'eyledi* gör kendüyi 77b/8

şöyle < şu + eyle

şöyle mecnūn eyledi 'ışkuñ beni 48b/5, *şöyle* zībādur begüm
hüsnuñ senüñ 51b/6

ş'ol < şu + ol

ş'ol şevkden ki yazılır alında aduñı 89a/4, ḥasteyem hicrūñ-ile
ş'ol ḥadde 34b/7

k'ol < ki + ol

didi *k'ol* oldı 43a/4, *k'ol* la'1-i dūr-fişāna 90b/2, *k'ol* cān u dil
51b/5

kimse < kim + ise

didi *kimse* fehmi ide mi muğlaķı 52a/2

n'ola < ne + ola

şu gibi *n'ola* aķasın el benüm ü etek senüñ 71b/6

şimdi < şu + imdi

düşdi ḥaber *şimdi* tamām elsün-i ḥalka 63a/8

II. ÜNSÜZLER

Türkçe kelimeler, uzun târihleri boyunca günümüze doğru gelirken bâzan ünsüz değışmelerine mâruz kalmışlardır. Bu değışmeler, her ses için ayrı ayrı bölüm açılarak burada söz konusu edilecektir.

A. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

1. *ķ / ħ* değışikliği

Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde bu ses değışikliği kelime başında, kelime ortasında (hece başında), kelime ve hece sonunda olmak üzere görölmektedir. Üzerinde çalıştığımız Gavri'nin şiirlerinde, kelime başında bu değışikliğin olduğu örneklere rastlanmamıştır. Diğer değışiklikler aşağıda görüldüğü gibi tesbit edilmiştir:

a. Kelime ortasında (Hece başında)

Metnimizde bazı kelimelerde hece başındaki *ķ* ünsüzleri *ħ* olmuştur. Bu değışmeler Batı Türkçesinde mutlak değildir. Müstensih ve ağza göre değışmektedir. Metnimizde bir kaç kelimedede örnekleri görölmektedir:

dahı : rahmetüñ çoğ u *dahı* mağfiretüñ var delim 10a/6, beñzer *dahı* dir
âb-ı zülâle 43b/8, 'Işķ-ıla Ğavri *dahı* meşhürdur 76b/1

ķorħu : ol *ķorħudan* idindi kayadan hişâr la'l 90a/7, ol deñlü ħaşm
kanımı dökdüñ ki *ķorħudan* 91b/1

b. Kelime ve hece sonunda

Türkçe kelimelerde, kelime ve hece sonunda *ķ / ħ* değışmesinin olduğu görölmektedir. Bu değışiklik metnimizde bir yerde de yabancı asıllı bir kelimedede tesbit edilmiştir. Metnimizde *ķ / ħ* değışmeleri tesbit edilen kelimeler aşağıdaki gibidir:

yoh : *yohsa* elden vardı cānum Tañrı-çün 49a/4

yahşı : İ'timād it *yahşı* inan tevbe kıl 22b/7

lāyih : göñline *lāyih* olur gör ki neler döne döne 37a/5

2. *k/g* değişikliği

Eski Türkçede kelime başında *g* sesi bulunmamaktadır. Batı Türkçesinde kelime başında görülen *g* ünsüzlerinin aslı Eski Türkçe devresinde *k*'dir. Bu değişiklik Eski Türkçe devresi ile Eski Türkiye Türkçesi arasında oldukça fazla olarak görülmektedir. Metnimizde tesbit ettiğimiz kelimeler ve örnekleri aşağıdadır:

gel- : her şey vücūda *geldügi* 3b/1, *geldi* қаіпуña desti tehī 4a/6, *gel* kesme ümīdüñ 14b/7, kendüñe *gel* 22b/3, semādan *gelürüz* 26a/7, *gelüben* 36b/4, *gel* imdi Ğavrī'den öğren nezāket-i şī'ri 40a/9, *geldi* Kur'ān sizlere 57a/9, bir dağı göster yüziñ *gel* cānumı şükrāne al 86a/7

güneş : komadı *güneşle* aya revnaķ 54b/50

gün : şol *günde* 4a/9, maşşer *güninde* 12a/9, bize keşf oldı bu *gün* 26b/1, *gün* meger gördi 39a/3, bu *gün* 72b/5, 'adlūñ *güninde* 90a/2

gözet- : *gözet* hikmet gözün 5b/6, bu tıflı *gözet* 62b/7, *gözedirem* 68a/2, meclis-i gülde *gözet* 74a/9, ay başında *gözedür* 86b/4

gözle- : *gözle* bizi 26b/6, vaķtūñi hoş *gözle* 28a/2, faķr-ıla *gözle* şeref 78a/8,

gir- : seherden *gir* gülistāna 5b/6, şıdķ-ıla *gir* bu yola 10b/4, dīnine *girdi* ehl-i şirk 15b/6, beytü'l-iħzāna *girüp* 73a/1, gülşene *girseñ* utanur 86b/5

gelincük : *gelincük* gibi yir yüzi bizenmiş şanasın havrā 5b/9

gey- : kiminüñ *geydügi* dîbâ 6a/2, çemenler *geydi* vâlâ vü harîr 74a/6

görk : *görk* içinde olmaya hüsnüñ gibi 46b/8

gizle- : ay yüzüñ üstinde kaşuñ *gizlemek* olmaz 'aceb 86b/3

göz : kim itmiş *gözini* 6a/4, *gözlerini* nergisüñ 21a/5, didüm ki *gözündür* 43a/4, iy *gözi* nergis 47a/2, *gözünüñ* 'inâlarından 58a/4, *gözlerümüñ* yaşına rahm it 66b/8, aç *gözüñ* nergis gibi 74a/3, hey elâ *gözlüm* 86a/5

gör- : anuñ yâr-ı çehârın *gör* 6b/2, *gör* ki 15b/4, *gör* ne didi saña *Qur'ân* 22b/9, kameri *gör* ki *görem* diyü 36b/7, *göricek* 52b/8, *gördi* müneccim 62a/9, *görüp* 70b/1, *görürsin* 78b/ 5.

götür- : *götürdi* burka'ı yüzden 41b/9, *götür* burka' cemâlünden 72b/3

gît- : *gît* 'âkıbet mahrûm 7a/1, nev-bahâr elden *gîder* 28a/2, yâre *gîder* yana yana 39a/6, almış *gîder* hevâya 60a/3, *gîdeli* tapuñ 68b/7

geç- : *geçdüñ* çü Sidre'den 12a/1, cândan *geçüp* 24b/1, senüñ-ile her *geçen* çağum benüm 46b/5, dünyeye kef *geçdüğüñ* 78a/3,

gice : *gice* gündüz 17a/9, 22b/2, dün *gice* 38b/1, bir *gice* degül mi 54b/9, her *gice* 77a/1

gündüz : *gice* *gündüz* işi olmuş me'âşî 17a/9, *gice* *gündüz* ma'şiyetlerden sakın 22b/2

güzel : o *güzel* tıflı görüp dâye kucağında didüm 70a/6

gök : yirde *gökde* kim ola kim 22a/4, hem geçer *gök* mevsümi 28a/3, nâr-ı furkatle çıkar *göge* şerer yana yana 38b/7, *göge* irdi âh u zârüm Tañrı-cün 48b/8, âhum şehirde *göklere* boyar felekleri 67b/6

göñül : *göñlüni* yağma kılan 21a/9, Gavri'nün *göñlünde* 22a/6, murğ-ı *göñül* 36a/6, ister bu *göñlüm* andan gül ala 43a/3, *göñlümi* benüm gör ki 61b/8, *göñlünde* şî'rün 73b/5, *göñül* gülzârını gözler 81a/1

geçmeklik : ola *geçmekligün* âsân tevbe kııl 23b/7

gerek : *gereg*-ise saña hikmet 33a/1, *gerek* maħcüb olasin sen 72b/6, ol kaçan irse *gerek* 79a/6, gevher şıduñ 'ivaż *gerek* 88a/7

geçür- : *geçürme* fırsatı elden 33a/4

gül- : ki halkuñ yüzine *gülmek* olupdur işi çün anuñ 69a/5

getür- : *getür* sâķi mey-i bâķi 33a/6, didi ki *getür* sâķi piyâle 43b/4, bâğ-ı irem bigi *getüre* 91a/3

göre : günâha *göre* olisar 39b/6

göster- : ruħuñ *göster* 54a/3, yüzüni bir kerre *gösterdüñ* baña 86a/6, bir daħı *göster* yüzüñ 86a/7

Metnimizde bazı kelimeler daha vardır ki, bu kelimelerde *k->g-* değişikliğinin olduğunu düşünmüyoruz. Bu husuta bir çok ilim adamı da bizim gibi düşünmektedir. Batı Türkçesinde, gerek İstanbul Türkçesi ve gerekse Anadolu ağızlarına bakılırsa bu kanaatimizin doğruluğu anlaşılacaktır. Çünkü bugün bile bu kelimelerde bir ses değişikliği görülmemektedir. Metnimizde tesbit ettiğimiz ve *k->g-* değişikliğinin olmadığını düşündüğümüz kelimeler şunlardır:

kim : *kimi* zer-beft atlasdur *kiminün* geydüği dībâ 6a/2, yüregine *kim* urmuşdur 6a/3, o dergâha *kim* urdı yüz 7a/1, her *kime* irdi-y-ise 10a/8, yirde gökde *kim* ola kim anuñ emrinsüz yürür 22a/4, aña *kimdür* diyen 47b/2, bu Leyli'yi her *kim* göre 61b/6

kez : niçe *kez* 15b/8, günde biñ *kez* ğamzeñ öldürse beni 49a/5

kes- : cürmüñ ne kadar çoğ-ısa gel *kesme* ümīdüñ 14b/7, Ğavriyā gel sözi *kes* bunca nedür ğavġā bize 26a/2

kendü : *kendüye* itmedi ğabül 16a/4, *kendünüñ* 'ışkında 21b/1, *kendüñe* gel 22b/3, *kendü* tolu tolu penhāñi çeker 38a/3, n'eyledi gör *kendüyi* 77b/8

kişi : 'ışk odına düşen *kişi* 67b/4, *kişi* bu mevsimde bī-kār otura 74b/2, bir *kişi* 75b/2, ay başında gözedür her *kişi* 86b/4,

kimse : cihānda ğalmadı *kimse* 68b/9

kirpük : *kirpügi* niştercük olur 70a/9

3. ğ ve g seslerinin gelişmesi

Türkçenin târihî seyri içerisinde *ğ* ve *g* seslerinin durumu, çok önemli bir yer tutmaktadır. Türk lehçelerinin tasnifinde göz önünde tutulan belli başlı esaslardan biri de bu ünsüzlerin arz ettiği durumdur. *ğ* ve *g* seslerinin durumunu *a. birden fazla hece taşıyan kelimelerin sonunda, b. teşkil eklerinin ve kelimenin bünyesine dâhil hecelerin başında, c. tasrif eklerinin başında* olmak üzere üç bölümde incelemek gerekmektedir.

a. Birden fazla hece taşıyan kelimelerin sonunda

Birden fazla heceli kelimelerin sonunda bulunan *-ğ* ve *-g*'ler ile bazı eklerin sonunda bulunan *-ğ* ve *-g*'ler Batı Türkçesinde düşmekte, Doğu Türkçesinde ise sertleşip *-k* ve *-k* olmaktadır. Batı Türkçesinde bu ünsüzler düşerken kendinden önceki ünlüyü de umumiyetle yuvarlaklaştırmaktadır. Gavri'nin üzerinde çalıştığımız dîvânında sondaki *-ğ* ve *-g*'si düşen kelimeler şunlardır:

aşşı < aşığ : çün ecel irse ne *aşşı* ihtiyār elden gider 28a/7

çeri < çerig : Hindü ve Habeş *çerisi* geldi 55a/3

diñle- < dinigle- : saña taħsîn ider-idi *diñlese* ŧi'rũñ Kemâl 86b/8

iñile- < inigle- : gam-ı hicrũñ-ile Ğavrĩ *iñiler* nite ki dolāb 58a/7

ķamu <ķamuğ <ķamıg <ķamağ (Kelimenin aslı Sanskritçedir): *ķamu* maħlũkdan eşref 6a/5, *ķamu* eřyā 7a/9, *ķamu* yüzde velĩ oldur mezāhir 17a/1, vũcũdum *ķamu* maħv oldu 38b/8, *ķamu* el ķavřururlardı 68b/5

ķatı < ķatıg : ol gũñli *ķatı* başuma urar işigi taşını 50b/4

nite < neteg : Ğam-ı hicrũñ-ile Ğavrĩ *iñiler nite* ki dolāb 58a/7

ťolu < ŧoluğ : kendũ *ťolu ŧolu* penhāñĩ çerker ķana ķana 38a/3

ulu < uluğ : umar bir *ulu* naşıb 42a/7, ķanı *ulu* devādār 68b/1, gercek *ululuk* dilerseñ 78a/8,

b. Teşkil eklerinin başında ve kelimenin bũnyesine dāhil hecelerin başında

Tũrkçede teşkil eklerinin ve kelimenin bũnyesine dāhil hecelerin başında yer alan *ğ-* ve *g-*ler, Eski Tũrkiye Tũrkçesinden önce dũřmũřlerdir. Ğavrĩ'nin ŧiirlerinde tesbitettiğimiz *ğ* ve *g*'si dũřmũř bu kelimeleri aşağıya alıyoruz:

eyũ < edgũ : ki ķalmıřdum *eyũ* ada nigeħdār-ı cihān-ıdum 69b/5

gerek < kergek : Mañřũr-veş gelmek *gerek* 25a/4, ol ķaçan irse *gerek* iki cihānda devlete 79a/6 gevher řıduñ 'ivaz *gerek* 88a/7

ķarañũ < ķarangũ : *ķarañũ* gicede 18b/3, *ķarañũ* gicenũñ şem'i 18b/9

ķayır-, *ķayur-* < ķadğur-: *ķayumaz* fitneden 35b/4, iķũp ķadeħ *ķayımazuz* 50a/8

ķulaķ < ķulğak : taķdum *ķulađına* yine bir gũřvār la'1 92a/3

yalan < yalğan : 'âdet itme saña *yalan* tevbe kı1 23a/8, tezvîri gerçek oldı dime *yalam* çıkdı 73a/8

yañak < yanggak : cennet gülün *yañak*ları reyhân ider halil 60b/9

c. Tasrif eklerinin başında

Eski Türkçe devresinde tasrif eklerinin başında bulunan *ğ-* ve *g-* 'ler de Batı Türkçesinde düşmüşlerdir. Bu sesler Doğu Türkçesinde sedâlılaşarak korunmuşlardır. Eski Türkçede *ğ* ve *g* seslerini taşıyan bu ekler *-alı*, *-eli*, *-an*, *-en* ve *-ınca*, *-ince* zarf-fiil ve sıfat-fiil ekleridir. Metnimizden seçtiğimiz bazı örnekleri aşağıya alınmıştır:

-alı, *-eli* < -ğalı, -geli : id-*eli* ğamzeñe ta'lîm-ile nâz 34b/1, ħurrem ü ħandân ol-*alı* 37a/4, leblerüñden şor-*alı* şehd ü şeker 37b/9, kışmet ol-*al(ı)*-dan 57a/2, zencîr-i zülfüñi gör-*eli* 60a/8, 'ışka düşüp Ğavrî yan-*alı* 68a/3

-an, *-en* < -ğan, -gen : al-*an* oldur vir-*en* oldur bil-*en* ol bildür-*en* oldur 5a/3, mübeddel kı1-*an* 8b/6, aña tâbi' ol-*an* 18a/11, ol tıflı gör-*en* 62a/5, yüzini gör-*en* 76a/8

-ınca, *-ince* < -ğınça, -ginçe : iriş-*ince* saña "ve'n-nâzi'âti" 8b/4, töl-*ınca* tâ ki peymâne 33a/5, öl-*ince* dâmenüñ elden qomağa göñlüm yok 39b/3

4. *g/v, y* değişmesi

Eski Türkçe devresinde, bilhassa yuvarlak ünlü bulunduran bazı kelimelerin bünyesindeki *ğ* 'ler *v* şeklinde gelişmişlerdir. Bugün bu *ğ* 'lerin bazı kelimelerde *y* veya yumuşak *ğ* (*ince*) olarak telaffuz edildiği de mâlumdur. *Degül*, *dög-*, *dügün*, *gügercin*, *ög-*, *sög-* vb. kelimelerde gördüğümüz bu ses değişikliği için metnimizde tesbit ettiğimiz kelimeler şunlardır:

a. Yuvarlak ünlü bulunduran kelimelerde

degül : *degüñüz* zühd ü riyā-y-ıla mürāyī Ğavrī 26b/5, felegüñ saķfı ‘amüd üzre *degül* 27a/1, *degükdür* ‘ömr esāsı 28a/5, bir gice *degül* mi yār kuçmak 54b/9

ög- : gehī Ķur’ān’da *ögüp* didüñ aña “hulķun ‘azīm” 9b/7

ögren- : gel imdi Ğavrī’den *ögren* nezāket-i şı’ri 40a/9

b. Düz ünlü bulunduran kelimelerde

egin : rahmet kabāsını anuñ *egnine* ħil’at it 4a/8, geydi hoş ihtiyār idüp *egnine* şāl Muştafā 16a/2

beg : şöyle zībādur *begüm* ħüsnuñ senüñ 51b/6, leşker-i zülfünde hindü *beñlerüñ* 51b/8

eg- : boynın *egdügi* benefşe süsene karşı bu kim 74b/6

5. *b / v değişmesi*

a. Kelime başında

Türkçede kelime başında *v* sesi bulunmamaktadır. Bugün bazı Türkçe kelimelerin başında gördüğümüz *v* ünsüzü Eski Türkçe döneminde *b* idi. Kelime başındaki bu ses Batı Türkçesinde *v*’ye dönüşmüştür. Metnimizde tesbit ettiğimiz bir kaç kelime için örnekleri aşağıya çıkarılmıştır:

var : ne ki *varsa* 3b/6, ümīdi *var* 6b/9, Rasül’üñ *var* olarla sābıķatı 8a/5, ne işüñ *var* ne ortağüñ 16b/3, didi *var* devr-i teselsülde 36a/1, *var*-ısa sende başar 74a/7

var- : *varmışuz* seyr-ı ħalā-y-ıla 26b/2, yoħsa elden *vardı* cānum 49a/4, ferzāne *varğil* 54a/2, ser-i küyuña *varuban* 58a/5, āĥiret yolın *varanlar* 79b/1

vir- : *vir*düñ cilāyı şemse 3b/3, *vir* anuñ kalbine ğinā 12b/6, *vir*ilen 18a/9-10, yol *vim*eyen 21a/6, mürde dile *vir*e hayāt 38a/6, *vir*ür cān sizlere 57a/ 7, ser *vim*ek olur 66b/5, nefse zillet *vim*eyenler 79a/4, göñlümüz *vim*e melāl 86a/4, *vir*ilen 18a/9-10

b. Kelime arasında ve hece başında

Eski Türkçe devresinde *b*'li olan birinci şahıs zamirleri *ben* ve *biz*, Batı Türkçesinde (Eski Anadolu Türkçesi) ekleşmişler ve zamirlerin *b*'leri *-van*, *-ven*; *-vuz*, *-vüz* şeklinde *v* olmuşlardır. Yine Eski Türkçe devresinde (*av*, *ev*, *sev-*, *iv-*, *yavu*, *yavlak*, *yavuz* vb.) bazı kelimelerin bünyelerinde yer alan *v* sesleri de *b*'dir. Metnimizde tesbit ettiğimiz bazı kelimeler aşağıya alınmıştır:

çevür- : *çevür*di yüzini senden 68b/3,

ķavşur- : *ķavşur* el *ķavşur*urlardı 68b/5

şavur- : *şavur*dum hürmen-i 'ömrüm hevāya 17b/7

sev-, *siv-* : bir hūbı *siv*mişem 59b/7, *sev*düğüm bir dilber-i cānān-ı mış 76b/5,

sevdür- : benātı *sevdür*ür geh ümmehāta 7b/5

sevgü : çār-yāruñ *sevgü*sin 78a/5

6. *ñ/g* değişmesi

egin : Egin kelimesinin Eski Türkçede "*egin*" ve "*eñin*" olmak üzere hem *g*'li hem de *ñ*'li yazılışları vardır. Metnimizden örnekler:

rahmet ķabāsını anuñ *eg*mine hil'at it 4a/8, geydi hoş ihtiyār idüp *eg*mine şāl Muştafā 16a/2

7. t/d değişmesi

Eski Türkiye Türkçe devresinde kelime başında gördüğümüz *d*'lerin aslı, Eski Türkçe devresinde *t*'dir. Bu değişiklik Eski Türkiye Türkçesi döneminde karışıklık arz etmektedir. Üzerinde çalıştığımız metinde de durum aynıdır. Bazı kelimelerin başında görülen *t*'ler tamâmen *d* olmuştur; bazılarında hem *t*, hem de *d* şeklinde ikili bir kullanım tesbit edilmektedir. Metnimizde umûmiyetle ince sıradan ünlü bulunduran kelimelerin başındaki *t*'ler *d* olmuş, kalın sıradan ünlü bulunduran kelimelerin başındaki *t*'ler de birkaç kelime dışında aynı şekilde kalmıştır. Gavri'nin şiirlerinde durum aşağıda tesbit edildiği gibidir:

a. t- /d- değişmesi olan kelimeler

dağı : *dağı* 'Osman u 'Alı 10a/1, rahmetün çoğ u *dağı* mağfiretün var delim 10a/6, *dağı* Ya'küb'ün ol hüznü hağıyçün 19a/3, bili kucağındadır *dağı* 60a/1

dađ- : zülfi kemendin boynuma *dağdı* 50b/2. Kelimenin "t" li yazılışı da mevcuttur (bkz. t olarak kalanlar): *tağdum* kułađına 92a/3

damağ : tolu ola tã *damağın* 74b/5

dek : ferdã-yı haşre *dek* şaça dest-i çınâr la'ı 91a/7

degül : *degülüz* 26b/5, kim *degüldür* 'ömr esâsı 28a/5, *degül* bu emri garîb 42a/5, bir gece *degül* mi yâr kuçmak 54b/9, bir handeñün bahâsı *degül* 87b/6

del- : dil *deldi* vü hazîne-i sultân uğurladı 67a/9

delim : *dağı* mağfiretün var *delim* 10a/6

deñiz : cüdüñ *deñiz*lerinden 89b/3

deñlü : ol *deñlü* cefâ çekdi 62b/2, eşküm o *deñlü* açdı 73a/5, ol *deñlü* haşm kanını dökdün 91b/1

deriñ : *deriñ*dür 'aql aña irmez 4b/8

di- : *dimez* ol 7b/7, ögüp *didüñ* aña hulkun 'azim 9b/7, benden yimeyesin *didi* 11a/8, gör ne *didi* saña Qur'an 22b/9, kuca *düyü* 35b/8, *didüm* ki boyuñ *didi* elifdür 43b/5, ehl-i hıred *dir* 61b/5

dik- : Rüm'a *dikdi* sancağı 51b/9, yañağuş güşesine *dikdi* sancağ 54a/7, şahın-ı Harem içre *dikdi* sancağ 55a/4

dil : her nâıkuñ *dil*nde 3a/2, bir nefes *dil*den kıoma 24a/1, *dil*lerde adı mey 75b/4

dile- : *dilerseñ* menzil almağa 8a/8, *dilerseñ* olmaya 40b/1, *dilerem* yüzüñi görem 58a/5, *dileseñ* yoldaşuñ ola 78a/6

dilek : *dilegüm* Hağ'dan o kim 10a/3

diñle- : *diñlese* şı'rüñ Kemâl 86b/8

dir dir : ditrer göricek bir güzelüñ üstine *dir dir* 61b/7

dirit- : *diridürsin* beşeri ölmüş-iken 9b/5

ditre- : *ditre* göricek bir güzelüñ üstine dir dir 61b/7

doğın- : hañçer *doğınur* 75b/8

dök- : gamzeñ ki *döker* kanımı her dem 43a/6, gözlerümüñ yaşını *dökdüm* 62a/7, *dökseler* 89b/3

dökil- : kalemnden *dökilen* 27b/8

dön- : *dönüp* olur 5a/8, *döner* geh mu'cizâtıyla 5b/3, *döne döne* 36a/1, bî-karâr oldı *döner* 39a/4, cennete *döndi* çemenler 73b/9

dönder- : taşdan başum *döndemezem* 50b/5

dört : yaratdı *dört* anadan şeş cihâtı 7b/4, anuñ *dört* yarı *dört* rükn-i şerî'at 8a/4

döse- : ruhumla başarum *döşedüğüm* 36b/3

dut- : ümîdi luţfuña *dutmış* 39b/8. Kelimenin *t* li şekli “*tut-*” da tesbit edilmiştir (bkz. *t* olarak kalanlar), burada verdiğimiz *d*’li yazılış sadece bir defa tesbit edilmiştir. Çoğunluk *t*’li yazılıştadır.

dün : ‘İsī’yi añduñ *dün* ü gün 9b/8,

dürlü : gülsitānuñ *dürlü dürlü* naqşına 74a/4, *dürlü dürlü* hikmeti gör 74a/7

düriş- : *düriş* fevt olanın bir bir edā it 8b/3

düş : *düşde* görüp miyānuñı 59b/9

düş- : *düşdi* kamu gönüllere 15a/6, ayakdan *düşmişem* 18a/1, *düşdi* zülfüne dil-i Gavrī 35b/4, yüzi üstine *düşüp* 39a/6, ayaguña *düşe* toprağum benüm 46b/3, *düşür* girdāb-ı bahr-i ‘ışka 53b/7, ‘ışk odına *düşen* kişi 67b/4

düz- : *düzme* bir ince iplige iy gül’izār la’l 87b/4

b. *t* olarak kalanlar

tağ- : *tağdum* kulağına 92a/3

tañ : *tañ* mı düzah görünürse 25b/1, mevc.urursa *tañ* mıdur 25b/9

tañla- : gördi elünde hatemüñi *tañladı* hıred 90b/1

Tañrı : *Tañrı*-çün 48b/1, 2, 4; 49a/1, *Tañrı* haqı 52b/4

tapu : dırığā gideli *tapuñ* cihānuñ revnaqı gitdi 68b/7

taş : “taş”, urar işigi *taşını* 50b/4, *taşdan* başum döndermezem 50b/5

- taş* : “dış”, zāhid bizer *taş* yüzini 25a/2, içi gibi *taş* eylemez 25a/3, hiç guşsa’ı *taş* eylemez 25a/5
- taş-* : bir gün *taşup* ol Dicle vü Ceyhün olacaqdur 61b/2
- tatlu* : *tatlu* maqāl-ı Muştafā 15a/6, dirler sözi ne *tatlu* maqāle 44a/1
- țayan-* : yā İlahī luțfuña *țayannışam* 52b/5
- toķuz* : yidi dāye *toķuz* atası mevcūd 7b/3
- tol-* : semāvāta *tolan* 18b/8, *tolınca* tā ki peymāne 33a/5
- tolan-* : *tolanur* kūyuñı her şām u seher 36b/8
- toldur-* : bāğ içre *toldurur* etegin 89b/2
- tolu* : *tolu* gencīnesi 4a/7, kendü *tolu tolu* penhānī çeker 38a/3, *tolu* ola 74b/5
- toprak* : hevā vü od u *toprakdan* 5a/4, *toprağum* benüm 46b/3, *toprağı* cevherinden 88b/4
- toz* : *tozuñ* cevāhiri 90b/5
- țudaķ* : didüm emsem *țudağ*uñ 38b/2, āb-ı hayāt-ı Hızır *țudağ*ındarur dağı 60a/7
- țur-* : *țurmuş* çemenler bende-vār 74a/9
- țurak* : iy dil-āram oldı *țurağum* benüm 46b/1
- țut-* : dem *țutup* 10b/5, senüñle *țutdı* revnaķ 13a/9, *țutmuşdur* 14a/3, *țut* ki 28a/6, *țutdı* 35b/7, yüz *țutupdur* 57a/5, *țuta-gör* 72a/2, *țutsa* 88b/9

8. *d/y değişmesi*

Türkçenin târihî seyri içerisinde, bazı kelimelerde yer alan *d*lerin *y* oldukları görülmektedir. Türk lehçelerinin tasnifinde de mühim bir yeri olan bu ses değişmesine Eski Türkiye Türkçesinin son dönemi metinlerinden olan Gavri'nin şiirlerinde de rastlamaktayız. Metnimizde *d* ünsüzü *y* olan kelimeler şöyle tesbit edilmiştir:

ayağ < adak : *ayağ*ındadır 60a/3, *ayağ*a düşdüm 72a/4, alma *ayağ*ıñ altına 86b/1

boy < bod : *boy*ıñ bendesidür 36a/2, didüm ki *boy*ıñ didi elifdür 43b/5, *boy*ıñ leşafetinden 58a/3

boya- < boda- : *boyan*up gınceler şana 33a/3, āhum şeherde göklere *boyar* felekleri 67b/6

boyn < bodın : *boym*n egdüği 74b/6

eyü < eygü < edgü : ki şalmışdum *eyü* ada 69b/5

gey- < ked- : çemenler *geydi* vālā vü şarır 74a/6

uyan- < udı-'tan : *uyandı* şandı 60a/1

uyar- < udğar- : ħ^wāb-ı gāfletden *uyar*up 21a/8

B. ÜNSÜZ BENZEşMESİ

1. *İmlâsı kalıplaşmış ekler*

Türkçede sedâsız ünsüzle sonlanan kelime kök ve gövdelerine getirilen eklerin başındaki ünsüzler; kâideye uygun olarak sedâsız halde bulunması lâzım gelirken, üzerinde çalıştığımız metinde sedâlı olarak karşımıza çıkmaktadır. Durum böyle olunca, sedâsız ünsüzden sonra sedâlı bir ünsüzün geldiği görülüyor. Metnimizdeki bu durum; Eski

Türkiye Türkçesinin diğer eserlerinde de tesbit edildiği gibi, söz konusu eklerin kalıplaşmış bir halde yazılmalarından ileri gelmektedir. Kalıplaşmış bu imlâ şekli; ek başındaki ünsüzlerin, telâffuzda kökteki ünsüzlerle benzeşmelerine rağmen, harf inkılâbına kadar devam edegelmiştir. Metnimizde tesbit ettiğimiz bazı eklerin başındaki ünsüzler söz konusu benzeşme hâdisesinin dışında kalmışlardır.

-da, -de bulunma hâli eki

kıldı felek-*de* mâhı şak 15a/7, yirde gök-*de* 22a/4, her iş-*de* 23a/7, hikmet-*de* 50b/1, çalınduk-*da* (-duğda: zarf-fiil eki işlevinde) 54a/6, düş-*de* 59b/9, gördük-*de* (-dükde: zarf-fiil eki işlevinde) 63b/2, felek-*de*-ki 67b/7, yürek-*de* 67b/8

-dan, -den ayrılma hâli eki

Hak-*dan* 4a/4, 10a/3, toprak-*dan* 5a/4, sündüs-*den* 6a/1, mahlûk-*dan* 6a/5, ayak-*dan* düşmişem 18a/1, gaflet-*den* 21a/8, taş-*dan* 50b/5

-dı, -di, -du, -dü görülen geçmiş zaman eki

yâd it-*di* 6a/6, git-*di* 7a/1, 7b/1, yarat-*dı* 7b/4, ağıt-*dı* 11a/4, nidâ iriş-*di* 12a/5, tut-*dı* 13a/9, düş-*di* 15a/6, şarf it-*dü*-m 35a/5, tut-*dı* 35b/7, aç-*dı* 40a/3, dağ-*dı* 50b/2, dik-*di* 51b/9, çek-*di* 59b/9, ilet-*di* 67a/4, dök-*di* 68b/4, kalmış-*du*-m 69b/5

-duğ, -dük sıfat fiil eki

it-*düg*-ün işlerden 23a/6, eşkini sîm it-*düg*-i 61b/9, peyveste kaçın kaç-*duğ*-ını 62a/9 serv baş çek-*düg*-i-çün 74b/8

-dur, -dür; -durur bildirme ve ihtimal kuvvetlendirme ekleri

yok-*dur* 4b/6, atlas-*dur* 6a/2, urmuş-*dur* 6a/3, olup-*dur* 6b/8, fâsık-*dur* 7b/7, idüp-*dür* 13b/3, yok-*dur* 16b/9, günâhum çok-*durur* 18a/2, hod-râyılık-*durur* 21a/2, Allâh-*dur* 21a/4-5, yüz tutup-*dur* 57a/5, meftûn olacak-*dur* 61a/8, Ğavrî'nüñ çok-*dur* günâhı 79b/6

-dur-, -dür- fiilden fiil yapma eki

iden oldur it-*dür*-en ol 26a/1. Ekin ünsüzü *d*, bir örnekte kökün ünsüzünü kendine benzetmiştir: 'aşâya yud-*dur*-ur sıhrin 5a/9

2. Kelime içinde sedâllâşma

Türkçede *p, t, ç, k, k, f, s, ş* sedâsız ünsüzleri, iki ünlü arasında kaldıkları zaman yumşayarak *b, d, c, g, ğ, v, z, j* olurlar. Üzerinde çalıştığımız metinde tesbit ettiğimiz bu sedâllâşma hâdisesinin örnekleri aşağıya çıkarılmıştır:

-t- > -d-

tefekkür kim *ide* zâtın 4b/8, oynad atı 8a/9, yaradur 9b/1, diridürsin 9b/5, akıdur 15b/1 yüriden 21b/9, nev-bahâr elden gider 28a/2-3, işidenler 57a/7, gözedürem 68a/2, ivedüp 'adl-ile Mısr'ı 69a/9, eyü ada 69b/5, akıda 92a/9

-k- > -g-

vaşf itmege 3a/1, geydügi 6a/2, yüregine 6a/3, dilegüm 10a/3, işigüne 10a/5, geçmekligüñ 23b/7, gereg-ise 33a/1, içmege 38a/2, öpmeye 38a/4, göge 38b/7, yüregümde 46a/8, 46b/7, kirpügi niştercük olur 70a/9, 'ışk etegini tuta-gör 72a/2, sevdüğüm 76b/5, ipliğe 87b/4

-k- > -ğ-

yarag u yatı 8a/7, almağa 8a/8. rahmetüñ çoğ u dahı 10a/6, çoğ-
isa 14b/7, ortağüñ 16b/3. dāra çıkmag-ıla 27b/5, yañağüñ üzre
36a/4, ayağın öpmege 38a/4, tudağüñ 38b/2, umduğı 38b/3,
komağa 39b/3, yazuğı 43a/7, turağum 46b/1, göñli alçağum
46b/9, kucağındadır 60a/1, budagındadır 60a/5, irag olmadı
63a/2, bahādurlıg-ıla 69b/2 damağüñ 74b/5, olmag istermiş
81a/3, gevher- fişānlıg ideli 89b/1

-ç- > -c-

qarañu giçede 18b/3, giçenüñ 18b/9, kuca diyü miyānuñı 35b/8,
nicesi 36a/8, kucağındadır 60a/1

C. GÖÇÜŞME

Göçüşme, Türk dilinde, bilhassa halk ağızlarında bol bol örnekleri
görülen bir hâdisedir. Yazı dilimize yansımayan bu hâdisenin
metnimizde örnekleri çok azdır, sâdece bir kelimedede görülmektedir.
Göçüşme hâdisenin olmadığı örnekler, metnimizde daha çoktur.

bigi : uğrı *bigi* 90a/5, düşmen hişārı *bigi* 90a/9, bāğ-ı irem *bigi*
91a/3, seng-i siyeh *bigi* 91a/5

D. ÜNSÜZ TÜREMESİ

1. -y- ve -n- yardımcı ünsüzleri

Üzerinde çalıştığımız Gavri'nin şiirlerinde yardımcı ünsüzler
dediğimiz -n- ve -y-'den başka ünsüz türemesi tesbit edilmemiştir. Ünlü
ile sonlanan bir köke ünlü ile başlayan bir ek ya da edat getirildiği
zaman, kelimenin bu iki unsuru arasında bir y yardımcı ünsüzü meydana
gelmektedir. İyelik 3. şahıs eklerinden sonra isim çekim ekleri
getirildiğinde de, bu ekler arasında bir n ünsüzünün türediği görülür.

- y- bulunma-y-a 4a/9, 'aşā-y-a 5a/9, eyle-y-üp 5b/1, mu'cizāti-y-la 5b/3, ebnā-y-a 7b/6, Mūsā-y-a 9b/9, eyle-y-esin 10a/4, irdi-y-ise 10a/8, şıdķı-y-ıla 11a/5, Ğavrī-y-e 11b/1, pervāz-ı qudsī-y-ile 11b/9, bağışla-y-a 14b/6, girme-y-iser 15b/3, yol virme-y-en 21a/6, ĥaste-y-em 34b/7, di-y-ü 42a/2, cefā-y-ıla 52b/3, deryā-y-ıdı 57a/8, 'ışk āteşi-y-le 61a/2, sitemde-y-em 71a/8, şahbā-y-ıla 73b/7, virme-y-enler 79a/4;
- n- tefekkürī-n-de 2b/3, rahmet kabāsi-n-ı anuñ egni-n-e hil'at it 4a/8, gözi-n-den 5a/6, günāhı-n-a 6b/8, ĥikmetüñ bahrı-n-a 9a/7, ĥalāveti-n-den 58a/1, bağı-n-dadur 60a/9, Ğavrī kulı-n-a 61a/4, başı-n-da 62b/1, karşı-sı-n-a 73b/2, sözi-n-den 81a/5, eli-n-den 90a/6

2. s ikizleşmesi

Bazı Türkçe kelimelerde ses ikizleşmeleri görülmektedir. Bu kelimelerin târihî seyirlerine baktığımızda, kelime sonlarında Eski Türkçe döneminde bir *-ğ* ve *-g* ünsüzü bulunmaktadır. (*ısığ*, *asığ*, ve *elig* kelimelerinde görüldüğü gibi). Bu kelimelerin sonunda bulunan *-ğ* ve *-g* ünsüzleri Batı Türkçesinde düşerler. İlk iki kelimedede *s*, diğerinde de *l* ikizleşmesi görülmektedir. Metnimizde *s* ikizleşmesi görüldüğümüz tek örnek şöyledir:

aşşı "fayda" : çün ecel irse ne *aşşı* ihtiyār elden gider 28a/7

E. ÜNSÜZ DÜŞMESİ

Daha önce *-ğ* ve *-g* seslerinin gelişmesi bahsinde bu seslerin, birden fazla hece taşıyan kelimelerin sonunda, kelime ortasındaki ikinci hece başında Batı Türkçesinde düştüklerini incelemiş ve çalıştığımız metnimizdeki örneklerini göstermiştik. Metnimizde tesbit ettiğimiz diğer ünsüz düşmeleri aşağıda görüldüğü gibidir:

1. *l* düşmesi

dirit- < *tirilt-* : *diridürsin* “*diriltirsin*” 9b/5

getür- < *keltür-* : *getür säķī* mey-i bākī 33a/6, didi ki *getür säķī* piyāle 43b/4, *getüre* 91a/3

Metnimizde “*ol*” zamiri ve işâret sıfatının, *ol* yazılışı yanında *l* sinin düşmüş olduğu örnekler de görülmektedir:

odur 5a/2, 42a/3, *o* meclis-i şāha mülāzımız 40a/7, *o* dem 42a/4, *o* cān-ı şīrīn 58a/2, *o* deñlü 73a/5,

2. *r* düşmesi

Cevherî fiil “*er-*” in *r*’si Batı Türkçesinde düşmüştür. Bu fiil daha Eski Türkçe devresinin sonlarında *ir-* şeklini almış, Anadolu Türkçesine *i-* olarak geçmiştir. Bugün bu fiil ekleşmiş durumdadır. Metnimizde de ekleşmiş örnekleri vardır:

i- < *ir-* < *er-* : *ölmiş-i-ken* 9b/5, *er-i-señ* 10b/3, *ol-i-dı* 12a/8, *çoğ-t-sa* 14b/7, *ister-i-señ* 24a/8, *rūh-ı pāk-i-dük* 25b/6, *olmuş-dı* 69a/8, *kalmış-dum* 69b/5, *diler-señ* 78a/8

F. HECE DÜŞMESİ

Hece düşmesi hâdisesinin üzerinde çalıştığımız metindeki en önemli örneği, bildirme eki olarak kullanılan ve *tur-* fiilinden gelen *-durur*’daki düşmedir. Metnimizde ekin, hem *-durur*, hem de ünlü uyumuna göre *-dur*, *-dür* şekilleri kullanılmış olup *-dur*, *-dür* şekli sayı itibarıyla daha çok görülmektedir. *-durur* şeklinin kullanımını aruz vezninin gereğine bağlamak mümkündür. Her iki kullanım için metnimizden seçtiğimiz örnekler aşağıda görüldüğü gibidir:

kul-durur 4b/3, *Hasan-durur* 20a/9, *ol-durur* 24a/2, *dāyim bu-durur* 5a/5, *sīb-durur* biri 76a/3, *çihār erkān-durur* 79b/8, *şīrin-*

durur 83b/3; *ol-dur* 5a/3, *aþlas-dur* 6a/2, *'adü-dur* 10a/2, *andan*
yaña-dur, 14a/9, *Allāh-dur* 21a/4,5,7..., *serv-i revān-dur* 47b/2,
kucağında-dur 60a/1, *ķanda-dur* 72a/7, *baş ağrısı-dur* 78a/7;
emrũñle-dür 3b/1, *zāhid-dür* 7b/7, bir *'āriye yir-dür* 14a/8,
ħükmũñde-dür 28a/6, *gözũñ-dür* 43a/4, *devr-i ķamer-dür* 66b/6,
Ĝavrī ķapuñda bende-dür 72a/7, ne mü'min-dür ne kāfir-dür ne
zāhid-dür ne *'ābid-dür* 81b/2

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEKİL BİLGİSİ

I. İSİM

A. ÇOKLUK

Türkçede çokluk yapımı meselesinde, eski devirlerden beri farklı bir durum yoktur. Çokluk şekli *-lar*, *-ler* ekleri ile yapılmaktadır. Metnimizden tesbit ettiğimiz birkaç örnek aşağıya alınmıştır:

kan-*lar* 38a/9, kul-*lar* 68b/5, olan-*lar* 79a/3, 79b/7, varan-*lar* 79b/1, yol-*lar*-da 89a/2, şu-*lar* 89b/8; çemen-*ler* 6a/1, şahābī-*ler* 13b/4, göñül-*ler*-e 15a/6, ma'şiyet-*ler*-den 22b/2, perī yüzlü-*ler*-üñ 27a/3, mürde-*ler* 32b/8, mükerrer söz-*ler*-i 47b/6, beg-*ler*-üñ 51b/8, gök-*ler*-e boyar felek-*ler*-i 67b/6, hüccet-*ler*-le 86a/8

B. İYELİK EKLERİ

a. Teklik 1. şahıs : *-m*, *-(u)m*, *-(ü)m*

Eski Türkiye Türkçesinde teklik 1. şahıs iyelik eki *-m*'dir. Ünlü ile sonlanan isimlere doğrudan, ünsüz ile sonlanan isimlere de bir yardımcı ünlü ile bağlanır. Ekin yardımcı ünlüsü bu devirde dâima *-u* ve *-ü* şeklinde yuvarlaktır ve uyum dışında kalmıştır. Metnimizde de durum aynı şekildedir.

şanu-*m* 17b/6, yağa-*m*-ı 72a/6, sîne-*m*-i 76b/9; kuşūr-*u*-*m* çoğ u takşīr-*ü*-*m* 'amelde 17b/5, yol-*u*-*m*-ı 17b/9, günāh-*u*-*m* 18a/2, ruḥ-*u*-*m*-la başar-*u*-*m* döşedüg-*ü*-*m* 36b/3, nigār-*u*-*m* 48b/1, bağr-*u*-*m* 61a/2, 'aql-*u*-*m* 81a/5, nazm-*u*-*m*-a 92a/2; ḥabīb-*ü*-*m* 9b/6, dileg-*ü*-*m* 10a/3, iş-*ü*-*m* 17b/3, döşedüg-*ü*-*m* 36b/3, dil-*ü*-*m*-üñ haberin 37b/4, sin-*ü*-*m*-e 46b/2, beg-*ü*-*m* 51b/6, yüreg-*ü*-*m*-i 60b/5, sevdüg-*ü*-*m* 76b/5, söz-*ü*-*m*-le 92a/1

b. Teklik 2. şahıs : -ñ, -(u)ñ, -(ü)ñ

Teklik 2. şahıs iyelik eki -ñ'dir. Ekin yardımcı ünlüsü aynı teklik 1. şahıs iyelik ekinde olduğu gibi -u-, -ü- olup dâima yuvarlaktır ve ünlü uyumu dışında bulunmaktadır. Ünlü ile sonlanan isimlere doğrudan, ünsüz ile sonlanan isimlere de bir yardımcı ünlü ile bağlanır.

kapu-ñ-a 4a/6, kapu-ñ-da 42a/6, ğamze-ñ 43a/6-8, bende-ñ-üñ 78b/5, büse-ñ-ile 87a/7, sikke-ñ-e 89a/6; luḥf-*u*-ñ-ıla 4b/1, şalāt-*u*-ñ-üñ fevâtı 8b/2, maḫşūd-*u*-ñ-ı murād-*u*-ñ-ı 12a/7, ḫul-*u*-ñ-dan 12b/5, mecnūn eyledi 'ışḫ-*u*-ñ beni 48b/5; emr-*ü*-ñ-ledür 3b/1, kesme ümīd-*ü*-ñ 14b/7, ölüm-*ü*-ñ-den 23b/4, işüg-*ü*-ñ terk itmezem 52b/4, cemāl-*ü*-ñ-den 72b/3, leb-*ü*-ñ-e 88a/

c. Teklik 3. şahıs : -ı, -i; -sı, -si

Teklik 3. şahıs iyelik ekleri ünsüzle sonlanan isimlere -ı, -i; ünlü ile sonlanan isimlere de -sı, -si şeklinde gelmektedir. Ekin ünlüsü Eski Türkiye Türkçesi devresi dil yadigârlarında dâima düz olarak karşımıza çıkmaktadır. Metnimizde de durum aynıdır; yalnız bir örnekte ünlü uyumuna girerek yuvarlaklaşmıştır. Bu da devrin sonlarına âit olan metnimizin bazı örneklerinin artık uyuma tâbi olmağa başladığını göstermektedir. Bu ekler için çalıştığımız metinden seçtiğimiz örnekler aşağıda gösterilmiştir:

'afv kıl suç-*ı*-n 4b/1, şıfāt-*ı*-nuñ beyān-*ı*-nda 4b/9, ad-*ı*-n 5a/8, fevt olan-*ı*-n 8b/3, mārūñ ağz-*ı*-na 11a/5, ādemüñ ḥaḫḫ-*ı*-nda 21b/6, firāḫ od-*ı*-na 37a/2, boyn-*ı*-n 74b/6, ağz-*ı*-nda 88a/5; tefekkür-*ı*-nde 2b/3, vücūda geldüg-*ı* 3b/1, kim-*ı*-n 5a/7, yüz-*ı*

şuy-ı-na 10a/3, göñl-i-ne 37a/5, dem-i-dür 53a/4, leb-i-nüñ
halâvet-i-nden 58a/1, hicr-i-ne 73a/2; rahmet kabâ-sı-nı 4a/8, ata-
sı 7b/3, du'â-sı-nı 21a/1, sevdâ-sı-nı 21b/3, temennâ-sı 26b/8,
ham-ı ebrû-sı-dur 47a/6, cefâ-sı-na 73a/2; ğamze-sı-nı 70a/5,
perde-si-nden 77b/5, kaçre-si 90b/9; haste vü zâr olduĝ-u-nı
39a/5

Metinde iki yerde teklik 3. şahıs iyelik eklerinde yığılma tesbit edilmiştir:

bir-i-si 13b/6, bir-i-si-nüñ kıadrını 21a/7

d. Çokluk 1. şahıs : -muz, -müz; -(u)muz, -(ü)müz

Eski Türkiye Türkçesinde çokluk 1. şahıs iyelik ekleri -muz, -müz; -(u)muz, -(ü)müz olarak tesbit edilmekte olup, ekin hem yardımcı ünlüsü, hem de kendi ünlüsü dâima yuvarlaktır. Ek ünlü ile sonlanan isimlere doğrudan, ünsüzle sonlanan isimlere de bir yardımcı ünlü ile bağlanır. Metnimizden tesbit ettiğimiz örnekler şöyledir:

yaqmışuz şem' -ü-müz-i 26a/9, dil-i biryân-u-muz-ı yakma
37a/2, göñl-ü-müz-e 86a/4

C. İSİM TAMLAMALARI

İsim tamlamalarını *belirtili isim tamlamaları* ve *belirtisiz isim tamlamaları* olmak üzere iki gruba ayırabiliriz. İsim tamlamalarının örneklerine metnimizde bol miktarda rastlanmaktadır.

1. *Belirtili isim tamlaması*

Belirtili isim tamlamalarında birinci isim (tamlayan) ilgi hâli ekini, İkinci isim ise (tamlanan) iyelik ekini alır. Bu çeşit tamlama mülkiyet, nisbet ve âitlik ifâde eder. Metnimizden seçtiğimiz bazı örnekleri aşağıdadır:

her *nāṭık-uñ dil-i*-nde 3a/2, *emr-ü-ñ*-ledür *sen-üñ* 3b/1, *kimi-nüñ* *geydüg-i* 6a/2, *rasül-üñ* var olarla *sābıkāt-ı* 8a/5, *mār-uñ ağız-ı*-na 11a/5, *sen-üñ mu'cizāt-u-ñ* 13b/2, *Yūsuf-uñ hüsn-i* 19a/2, *vaḥdet-üñ baḥr-ı*-nda 25b/8, *şaçuñ-uñ silsile-si*-n 35b/9, *boyu-ñ-uñ leṭāfet-i*-nden *kaşu-ñ-uñ cefālar-ı*-ndan 58a/3, *zülfüñ-üñ zencir-i*-dür *bağ-u-m ben-üm* 46a/6, *baş-ı*-nda bu *ay-uñ* 62b/1, *gözlerüm-üñ yaş-ı*-na 66b/8, *Nūḥ-uñ tūfān-ı* 73a/6, *gülsitān-uñ dürlü dürlü naqş-ı*-na 74a/4, *bende-ñ-üñ 'ayb-ı*-n görürsin 78b/5, *'ışık-uñ* nedür *bāzār-ı*-nı bilmez 81a/8, *kıymet-i* artar mı *'aşıq-uñ* 87a/2, bir *ḥandeñ-üñ bahā-sı* degül 87b/6

2. Belirtisiz isim tamlaması

Bu çeşit isim tamlamasının belli bir âidiyet manası yoktur. Birinci isim (tamlayan) belirtili isim tamlamasında olduğu gibi ilgi hâli eki almaz. Bu ilk isim, ikinci ismin (tamalanan) cinsini, çeşidini bildirir. Çalıştığımız metinde tesbit ettiğimiz belirtisiz isim tamlamalarına örnekler aşağıya alınmıştır:

gözet *ḥikmet göz-i*-n 5b/6, gelincük gibi *yir yüz-i* 5b/9, *'ibādet yol-ı* 8a/9, *maḥşer gün-i*-nde 12a/9, *göñül bilād-ı*-nı 15a/2, *nefs el-i*-nden 17b/1, *ğazab od-ı*-na yakma 18a/3, *īmān şem'-i*-ni 22a/6, *Ḥaḳ yol-ı*-na 24b/1, *söz ehl-i*-ni 25a/6, *firāk od-ı*-na 37a/2, *gül mevsim-i*-nde 50a/9, *muḥabbet tabl-ı* 54a/6, *Ḥabeş çeri-si* 55a/3, *ḥasret el-i*-nden 68a/6, *'ışık eteg-i*-ni 72a/2, *cān kaşd-ı*-na 75b/7, *āḥiret yol-ı*-n 79b/1, *ay baş-ı*-nda gözedür 86b/4, baş kodı *taḥt ayağ-ı*-na 88b/6, *ḥüzñ iklīm-i*-ne irsedi 90b/5

D. İSİM ÇEKİMİ

1. İlgi hâli ekleri

Üzerinde çalıştığımız metinde tesbit ettiğimiz ilgi hâli ekleri *-uñ*, *-üñ* ve *-nuñ*, *-nüñ*'dür. Bunlardan *-uñ*, *-üñ*, ünsüzle sonlanan isimlere ; *-nuñ*, *-nüñ* de ünlü ile sonlanan isimlere getirilir. *Ben* ve *biz* birinci şahıs zamirlerinin almış olduğu ilgi hâli eki ise *üm*'dür. Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde tesbit edildiği gibi Gavrî'nin şiirlerinde de eklerin

ünlüleri dâima yuvarlaktır. Yalnız bir örnekte *biz* zamirinin almış olduğu ek, sesli uyumu içinde *-im* olarak tesbit edilmiştir. Metnimizde tesbit ettiğimiz ilgi hâli ekleri için bazı örnekler aşağıda verilmiştir:

rasûl-*üñ*...sâbıkâtı 8a/5, bular-*uñ* yüzi şuyına 10a/3, mâr-*uñ* ağzına 11a/5, yüzi-*nüñ* üstine 15b/8, bende-*nüñ* işi 18a/4, gözlerini nergis-*üñ* 21a/5, Muşafâ-*nuñ* kavlin işit 22b/6, ne ola hikmeti bu-*nuñ* 27a/2, Ğavrî-*nüñ* derdini 39a/5, 'ışkuñ-*uñ* odına 53a/4, lebi-*nüñ* halâvetinden 58a/1, gülsitân-*uñ* nakşına 74a/4, zülfüñ-*üñ* sevdâsına 82a/6, luţfindan oldu sözleri-*nüñ* 88b/8; ben-*üm* 35a/7, baĝum ben-*üm* 46a/6, topraĝum ben-*üm* 46b/3, eşkümi ben-*üm* 61b/1; el ben-*üm* ü etek sen-*üñ* 71a/6-7, biz-*im*-le 86a/5

2. Yönelme hâli eki

Yönelme hâli eki, Eski Türkiye Türkçesi dil yadigârlarında olduğu gibi üzerinde çalıştığımız metinde de *-a*, *-e*'dir. Ünlü ile sonlanan bir isme getirildiği zaman araya bir *-y-* yardımcı sesi girmektedir. Bu ek, bâzan sedâsız ünsüzle sonlanan bir isme getirildiği zaman kelime sonundaki bu ünsüzü sedâlılaştırır. Yönelme hâli ekinin Eski Türkçe devresindeki şekli *-ĝa* ve *-ge* olup, Batı Türkçesine geçerken ekin başındaki *ĝ* ve *g* ünsüzleri düşmüştür. Üzerinde çalıştığımız metinden seçtiğimiz örnekler şöyledir:

vücüd-*a* 3b/1, kapuñ-*a* 4a/6, 'aşâ-y-*a* 5a/9, Mūsâ-y-*a* 5b/2, gülistân-*a* 5b/6, cürm ü günâhı-n-*a* 6b/8, lutfuñ-*a* 19b/4, 'āşık-*a* 26b/9, ayaĝuñ-*a* 46b/3, 'ışk-*a* 68a/3, eyü ad-*a* 69b/5, aĝyâr-*a* 72b/2, başı-n-*a* 74a/4, yaşum-*a* 87b/3; 'âlem-*e* 3b/3, şems-*e* 3b/3, âl ü ehli- n-*e* 4a/4, Ğavrî-y-*e* 4a/6, haĝ söz-*e* 22b/6, ĝamzeñ-*e* 34b/1, göĝ-*e* 38b/7, sînüm-*e* 46b/2, muñî-*e* 52a/8, şem'-*e* 67b/5, gözüñ-*e* 86a/9

3. Yükleme hâli ekleri

Eski Türkçe devresinde üç çeşit yükleme hâli eki kullanılmıştır. Bunlardan birincisi isimlerin yalın hâline getirilen *-ĝ* ve *-g*'dir. Batı Türkçesine geçerken bu *-ĝ* ve *-g*'ler düşmüş ekin yardımcı ünlüleri *-ı* ve

-i yükleme hâli eki işlevini üzerlerine almışlardır. Eski Türkiye Türkçesi dil yadigârlarında, isimlerin yalın hâli ile iyelik eki almış kelimelere getirilen -ı, -i yükleme hâli eki, üzerinde çalıştığımız Gavrî'nin şiirlerinde de aynı şekilde kullanılmıştır. Ek, ünsüzle sonlanan isimlere doğrudan gelmekte, ünlü ile sonlanan isimlere de -y- yardımcı ünsüzüyle bağlanmaktadır. Ayrıca 3. şahıs iyelik eklerinden sonra -n- yardımcı sesi araya girmektedir. Mahdut örneklerde ünlü ile sonlanan isimlere de direkt olarak geldiği tesbit edilmiştir.

Eski Türkçe devresi metinlerinde gördüğümüz ve iyelik eklerinden sonra getirilen -n yükleme hâli eki, Batı Türkçesine de aynı şekilde geçmiştir. Üzerinde çalıştığımız metinde bu ek sadece 3. şahıs iyelik eklerinden sonra kullanılmıştır.

Eski Türkçe devresinde karşılaştığımız yükleme hâli eklerinden biri de zamirlere getirilen -ni, -ni ekidir. Batı Türkçesinde bu ek kullanımdan düşmüştür. Metnimizde tesbit ettiğimiz yükleme hâli eklerine örnekler aşağıya alınmıştır:

a. -ı, -i; -(y)ı, -(y)i eki

şifâtuñ-ı 3a/1, dâğ-ı 6a/3, her müşkil-ı 7a/7, 'âlem-i rüşen eyledi 15a/1, almışdur yolum-ı 17b/9, dünye-y-i 23b/2, kul-ı baş eylemez 24b/2, mâluñ-i 28b/3, i'tibâr-ı ko elüñden 28b/8, Ğavrî-y-i 34b/9, cân-ı şarf itdüm 35a/5, şahbâ-y-ı 38a/2, cānum-ı 41b/8, kolum-ı 47b/3, nebât-ı la'lüñ-i 47b/5, hoş geçür 'ömr-i 74a/2, sīnem-i 76b/9, kendü-y-i 77b/8, maķālüm-i 92a/8; guşsa'ı taş eylemez 25a/5, koma peymāne'-i elden 33a/5, dil-i pervāne'-i gör 39a/1, tevbe'-i 50a/9,

b. -(n)ı, -(n)i eki

rahmet kabāsi-n-ı 4a/8, , şerīf ismi-n-i 6a/6, yiri-n-i 10a/4, esrār-ı mu'cizāti-n-ı 11a/3, um rahmeti-n-i 14b/8, ehl-i beyti-n-i 15b/2, gözleri-n-i 21a/5, 'ömr esāsi-n-ı 24a/5, rengi-n-i 35a/7, ışığı taşı-n-ı 50b/4, çaķduđı-n-ı 62a/9, derdi-n-i 68a/4, 'ışķ etegi-n-i 72a/2, varı-n-ı 81a/6, göñli-n-i 81b/4, bahāsi-n-ı 91b/7

c. *-n eki*

şuçı-*n* 4b/1, kimi-*n* 5a/7, sihri-*n* 5a/9, 'aşası-*n* 5b/3, hikmet gözi-*n* 5b/6, fevt olanı-*n* 8b/3, nefis ili-*n* 10b/6, Muştafâ'nuñ kavli-*n* işit 22b/6, ğamı-*n* aldum 35a/5, şaçınuñ silsilesi-*n* 35b/9, zülfi kemendi-*n* 50b/2, cennet güli-*n* 60b/9, cihānuñ hāli-*n* 69a/4, itmesi-*n* bilür 81b/5, taldurur etegi-*n* 89b/2, eli-*n* şunarsa 91a/6

d. *Eksiz yükleme hāli*

gel kesme ümīdüñ 14b/7, dāmenüñ elden komağa 39b/3, ayağı başduğı yirler 47a/8, işigüñ terk itmezem 52b/4, aç gözün nesgis gibi 74a/3, başuñ koşmağıl 75a/7, göñlüñ tehī kıl 77b/4, gözün bī-mār ider 81b/4, göñlüm alduñ 86a/6, bir dağı göster yüzün gel 86a/7, vaşluñ harām itdüñ 86a/8, göñlüm şıyup 86b/1, kaşuñ gizlemek olmaz 86b/3

4. *Bulunma hāli eki*

Bulunma hāli eki *-da*, *-de*'dir. Bu ek Türkçenin başlangıcından beri bütün saha ve devirlerde hep bu şekilde kullanılmıştır. Yalnız son zamanlarda ünsüz uyumuna tâbi olmuştur. Metnimizden bazı örnekleri aşağıya alınmıştır:

zebān-*da* 3b/2, beyānın-*da* 4b/9, zātın-*da* 8a/1, yevm-i cezā-*da* 11b/3, iki cihān-*da* 16a/5 gülsitān-*da* 27a/7, çağın-*da*-dur 59b/7, kucağın-*da* 62a/5, katın-*da* 68a/7, bāzār-ı 'ışkuñ-*da* 81a/7, budağın-*da* 89b/4, ay yüzün-*de* 3b/4, kemāl-i mertebe-*de* 4a/1, kamu yüz-*de* 17a/1, göñlin-*de* 22a/6, meydān-ı mahabbet-*de* 36b/9, rüz-ı ezel-*de* 39b/4, yüregüm-*de* 46a/8, sen-*de* 74a/7, yüzün üstün-*de* 86b/3

5. *Ayrılma hāli eki*

Üzerinde çalıştığımız metinde de görüldüğü gibi Türkçenin ayrılma hāli eki *-dan*, *-den*'dir. Eski Türkçe devresinde *-da*, *-de* de

ayrılma hâli eki olarak tesbit edilmektedir. Yine Eski Türkçe ve Eski Türkiye Türkçesi devrelerinde ekin *-dın*, *-dın* şekilleri de kullanılmıştır. Metnimizde iki yerde “*öñ-dın*” 23b/4, “*öñ-dün*” 25b/6 kelimelerinde de bu ek kalıplaşmış olarak görülmektedir:

Hak-*dan* 4a/4, toprak-*dan* 5a/4 fikr olınan-*dan* 5b/4, mahlûk-*dan* 6a/5, ana-*dan* 7b/4, cân-*dan* 11b/7, semâ-*dan* 26a/7, cânın-*dan* 50b/6, ağzın-*dan* 52a/1, gamuñ-*dan* 62b/2, cur’asın-*dan* 91b/4, ‘amel-*den* 4a/7, had-*den* 4b/3, şehir-*den* 5b/6, şeh-*den* 18a/5, kalem-*den* 27b/8, sen-*den* 34a/8, şehd-i lebüñ-*den* 38b/4, kâmetin-*den* 47b/1, derd-i dilüm-*den* 68a/1, perdesin-*den* 77b/5, cevâhirin-*den* 87a/5

6. Eşitlik hâli eki

Metnimizde tesbit ettiğimiz eşitlik hâli eki *-ca*, *-ce*’dir. Ekin eski şekli ç’lidir, metnimizde ç’li şekilleri de kullanılmıştır. Mana ve fonksiyonu oldukça fazla olan bir ektir. Metinlerimizde umumiyetle “*kadar*” manasında kullanılmıştır. Gavrî’nin şiirlerinde tesbit ettiğimiz bazı örnekleri aşağıya alınmıştır:

bun-*ca* 3b/2, arduñ-*ca*-dur 24a/3, ni-*çe* 48b/9, hoş-*ca* 70a/3, ni-*ce*-si 70a/8, an-*ca* 78b/5, ardın-*ca* 79a/9, ni-*ce* 86a/9, ni-*çe* ni-*çe* 90a/1

7. Vâsıta hâli ekleri

a. *-la*, *-le*; *-ıla*, *-ile* ekleri

İsim çekim eklerinden olan bu hâl, metnimizde *ile* edatı kullanılarak ifâde edilmektedir. Bâzan *ile*’nin ilk ünlüsünün düştüğü görülür. Vâsıta hâli eklerine metnimizde *-la*, *-le*; *-ıla*, *-ile* ve *-n* şekillerinde rastlanmaktadır. Ünlü ile sonlanan isimlere bir *y* koruyucu ünsüzü ile bağlanmaktadır. Bâzan *y* koruyucu ünsüzünü almadan da isme gelebilmektedir. Seçtiğimiz örnekler aşağıda verilmiştir:

emrũn-*le*-dür 3b/1, kudret-*ile* 3b/4, kudretũn-*le*-dür 3b/7, luḡfuñ-*ıla* 4b/1, penhān-*ıla* 5a/2, mu'cizāti-*y-ıla* 5b/3, faẓlı-*y-ıla* 7a/2, ta'addũd-*le* 7a/5, zũmre-i nebīler-*ile* 12b/8, 'ıṣķı-*y-ıla* 21a/8, cezbe-*y-ile* 21a/9, ğamuñ-*la* 37a/3, hicrũn-*le* 48b/9, zevķ u şafā-*y-ıla* 60a/6, al-*ıla* 71b/3, ḥikmet gözi-*le* 74a/3, dehenũn-*le* 76a/2, şan'at-*ıla* 76a/4, dāne-i gendũm-*le* 77b/8, faķr-*ıla* 78a/8, cefā taşı- *la* 88a/6, sözü-*le* 92a/1

b. *-n* eki

Türkçenin asıl vâsıta hâli eki *-n*'dir. Bugün bazı kelimelerde kalıplaşmış halde tesâdüf edilen bu ek de, metnimizde bir örnekte tesbit edilmiştir:

lü'lü' esîr olup gelür dizi-*n* dizi-*n* 90a/8

c. *-cılâyın* eki

Vâsıta hâli eki olan *-n*'yi bünyesinde taşıyan ve teşbih bildiren bir edattır. Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde *-lâyın* ve *-cılâyın* şeklinde tesbit edilen ve *gibi* manası veren ekin, bizim metnimizde sâdece *-cılâyın* şekline rastlanmıştır.

an-*cılâyın* 25a/1

8. Yön (*cihet*) ekleri

Yön ekleri ile yapılan kelimelerin metinlerimizde gördüğümüz örnekleri mahduttur.

a. *-ra, -re* eki

iç-*re* 6a/9, Kur'ân iç-*re* 8b/5, rüz-ı haşr iç-*re* 23b/6, üz-*re* <üze-*re* 36b/4, dil ü cān iç-*re* 66b/4, devrān-ı ḥüsn iç-*re* 72b/1, şoñ-*ra* 73b/3, bāğ iç-*re* 89b/2

b. *-aru, -erü* eki

yukaru < yok-ğaru: yuk-*aru* beyt-i ma'muruñ haqıyçün 18b/2

E. SAYI İSİMLERİ

1. *Asıl sayı isimleri*

Sayıların adlarını karşıladıkları için sayı isimleri denmektedir. Sayı sıfatı olarak vazife yaparlar. Metnimizde tesbit ettiğimiz sayı isimleri şunlardır:

bir : *bir* evveldür 5a/1, *birine* 5a/5, *birinüñ* 5a/6, *bir* nefes 6a/9, bağışlar her *birine bir* cihātı 7b/8, *birisi* 13b/6, *bir* yüzi kara bende 17a/8, *bir* Hasan-durur 20a/9, *bir* kulna 21a/6, *birisinüñ* 21a/7, *bir* kulını 21b/1, *bir* kez 23b/5, *bir* muhite 52a/8, *bir* goncedür 60a/5, ol *bir* 73b/1, *bir* pır-i lu'bet issidür 75a/6, *bir* kerre 86a/6, *bir* dağı 86a/7

iki : *iki* 'alemdede 10b/1, *iki* cihānda 16a/5, *iki* gözi gür olacağdur 63b/4, *iki* çeşme 66b/9, *iki* ābdār 88b/2

dört : yaratdı *dört* anadan 7b/4, anuñ *dört* yarı *dört* rükn-i şerī'at 8a/4

yidi : *yidi* dāye 7b/3, *yidi* deryā 52a/9, *yidi* deryā-y-ıdı 57a/8, *yidi* gök ü *yidi* yir 57a/8

toğuz : *toğuz* atası mevcüd 7b/3

yüz : *yüz* fitne 66b/7

biñ : *biñ* darb-ıla 14b/4, dilberā *biñ* hacc u 'umre şayaram 46b/4, günde *biñ* kez 49a/5, *biñ* cān-ıla 54b/2, *biñ* ol kadar yanar 68a/4, niçe *biñ* nev-cevān 75a/8

toğsan biñ : naşibi oldı *toğsan biñ* 6a/9

yüz biñ : *yüz biñ* taḥiyyāt 13b/8

2. Yabancı menşe'li sayı isimleri

çehār, çihār, çār : *çehār yār* 4a/2, anuñ *yār-ı çehānn* gör 6b/2, *çehār* erkān-ı 'ālemdür 6b/2, *çār yāruñ sevgüsin* 78a/5, *çār yāruñ* ḥaḳḳı kim onlar *çihār* erkān-durur 79b/8

hezār : *hezār bār* 4a/4

aḥad : vezīri yoḳ nazīri yoḳ *aḥaddür* 7a/8, *aḥadsin* hem ebedsin hem ezelsin 16b/2

şeş : yaratdı dört anadan *şeş* cihātı 7b/4

şad hezār : bir ḥandefñüñ bahāsı degül *şad hezār* la'1 87b/6

F. İSİMDEN İSİM YAPMA EKLERİ

Bu ekler isim kök ve gövdelerine gelerek yeni isimler yapan eklerdir. Üzerinde çalıştığımız Gavri'nin şiirlerinde tesbit ettiğimiz isimden isim yapma ekleri şunlardır:

1. -cuk -cük

İsimlerden küçültme ve sevgi ifâde eden yeni isimler yapar. Ekin ünlüsü dâima yuvarlaktır. Aşağıda görüleceği gibi bir örnekte kalınlık-incecik uyumunun dışında kalmıştır. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

gelin-cük gibi yir yüzi 5b/9, *hoşca kebüter-cük* olur 70a/3, *hançer-cük* olur 70a/5, *server-cük* olur 70a/7, *kirpügi nişter-cük* olur 70a/9, bu *zerreden aşgar-cük* olur 70b/2

2. -daş, -deş

Metnimizde sâdece bir örneği tesbit edilmiş olan ek ortaklık ve berâberlik bildirmektedir:

dileseñ yol-*daş*-uñ ola himmet-i şāh-ı Necef 78a/6

3. -*lık*, -*lik*

Bu ek mücerred manada isimler yapar ve sıfatları mücerretleştirir. Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde ekin ünlüsü dâima düzdür ve ünlü uyumunun dışında görülmektedir. Bu devrenin sonlarında yuvarlaklık düzlük bakımından kök ünlüsüne uymağa başlamıştır. Metnimizde de sâdece bir örnekte bu uyum görülmektedir. -*lık*, -*lik* ekinin sonundaki -*k* ve -*k* ünsüzleri iki ünlü arasında kaldığı zaman umumiyetle sedâlılaşmaktadır.

hod-rāy-*lık*-durur қalanı 21a/2, ola geçmek-*lig*-uñ āsān 23b/7, merdüm-*lik* idüp 66b/8, şeb-rev-*lik* itdi 67a/5, gerçek ulu-*lık* dilerseñ 78a/8, gevher-fişān-*lig* ideli 89b/1

4. -*lu*, -*lü*

İsimlerden sıfat yapmak için kullanılan bir ektir. Getirildiği kelimenin ünlüsü ne olursa olsun ekin ünlüsü Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde yuvarlaktır. Metnimizde de bu yuvarlaklık devâm etmektedir. Ekteki bu ünlü uyumuna aykırılık, Eski Türkçe devresindeki şekli -*lig*, -*lig*, -*lug*, -*lüg*'teki -*ğ* ve -*g*'lerin düşmesinden ileri gelmektedir. Bilindiği gibi Eski Türkçe devresinde birden fazla heceli kelimelerin sonundaki -*ğ* ve -*g*'ler Batı Türkçesinde düşerler. Bu düşme neticesinde, düşen ünsüzlerden önceki ünlüler umumiyetle yuvarlaklaşır. Ekteki yuvarlaklığın sebebi de bu düşme hâdisesi sebebiyledir. Metnimizde tesbit ettiğimiz örnekleri şunlardır:

eksük-*lü* 4b/3, 6b/8, ağu-*lu* қuzu 11a/7, yazuқ-*lu* 12a/6, 13a/3, çat-*lu* 15a/6, perī yüz-*lü*-leruñ 27a/3, қара шақ-*lu*-laruñ 27a/4, deñ-*lü* 28b/7, 73a/5, қut-*lu* 32b/8, şüret-*lü* 33b/1, heybet-*lü* 33b/2, hür şıfat-*lu* 54b/4, fitne-*lü*-dür 75b/7, derd-*lü* 77a/6, güneh-*lü* 79b/5, қan-*lu* yaşuma 87b/3

5. -*suz*, -*süz*

Bu ek de sıfat yapmak için kullanılan isimden isim yapma eklerindedir. -*lu*, -*lü* ekinin olumsuzudur. Getirildiği kelimenin ünlüsü

ne olursa olsun ekin ünlüsü dâima yuvarlaktır ve ünlü uyumunun dışındadır. Tesbit ettiğimiz örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

emek-*süz* buldı 7b/2, amân-*suz* nefis elinden 17b/1, anuñ emrin-*süz* yürür 22a/4

6. -z

Metnimizde sâdece bir kelimedede kullanılışı tesbit edilmiştir:

zülüm dir-iseñ beñ-(i)-z-eye dâle 43b/6, beñ-(i)-z-er dañı dir āb-ı zülâle43b/8

G. FİLDEN İSİM YAPMA EKLERİ

Filden isim yapma ekleri, fiil kök ve gövdelerine gelerek onlarla ilgili isimler yaparlar. Metnimizde tesbit ettiğimiz başlıca fiilden isim yapan ekler şöyledir:

1. -ak, -ek

Getirildiği fiillerden onlarla ilgili yer ve âlet isimleri yapar. Ekin sonundaki -k ve -k ve ünsüzü metnimizde iki ünlü arasında kaldığı zaman sedâlılaşmaktadır. Sâdece bir örnekte sedâlılaşması gerekirken bu hâdisenin olmadığı görülmektedir:

oldı ır-*ag*-um benüm 46b/1, Rüm'a dikdi sanc-*ak*-ı 51b/9, yañağñ güşesinde dikdi sanc-*ak* 54a/7, bili ıruc-*ag*-ındadır 60a/1, ıruc-*ag*-ında didi 62a/5, dâye ıruc-*ag*-ında didüm 70a/6

2. -ğ

şidk-ıla gir bu yola ba-*g*-lan 10b/4, zülfüññ zenciridür ba-*g*-um benüm 46a/6

3. *-k, -k; -(u)k, -(ü)k*

Ekin yardımcı ünlüsü dâima yuvarlaktır. İki ünlü arasında kaldığı zaman sedâhlaşır. Umumiyetle sıfat yapan bir fiilden isim yapma ekidir:

eksü-*k*-lü kul-durur 4b/3, ol eksü-*k*-lü 6b/8, varacak yire kıl yara-*ğ* u yatı 8a/7, dile-*g*-üm Hâk'dan o kim 10a/3, gönli alça-*ğ*-um benüm 46b/9, buda-*ğ*-ındadır 60a/5, bağrumı deldi del-*ü*-*k* del-*ü*-*k* 61a/5, kapuñdan ira-*ğ* olmadı 63a/2

4. *-ma, -me*

Hareket ve oluş ismi meydâna getiren ve *-mak, -mek* master ekinin muhaffefi olarak kabul edilen bir fiilden isim yapma ekidir. Metnimizdeki örnekleri aşağıda görülmektedir:

yağ-*ma* kılan Allâh'dur 21a/9, hâlâş ol-*ma*-sı 53b/8, bağrumı kıy-*ma* itmegil 71b/1, bîmâr it-*me*-sin bilür 81b/5

5. *-mak, -mek*

Hareket ve oluşun mücerret isimlerini yapan bir fiilden isim yapma ekidir. Her fiil kök ve gövdesine getirilerek onların master şeklini oluşturur. Bu eke ünlü ile başlayan bir ek getirildiğinde *-k* ve *-k* ünsüzleri *-ğ, -g* şeklinde sedâhlaşırlar:

vaş it-*meg*-e 3a/1, al-*mağ*-a 8a/8, it-*meg*-içün 10b/6, geç-*mek*-ligüñ 23b/7, çık-*mağ*-ıla 27b/5, rahm it-*meg*-e 35b/2, ir-*mek* dilese 36a/6, iç-*meg*-e 38a/2, öp-*meg*-e 38a/4, em-*mek* umar 38a/5, ço-*mağ*-a 39b/3, yâr kuç-*mak* 54b/9, eyle-*mek* olmaz 66b/2, ser vir-*mek* 66b/5, gül-*mek* 69a/5, baş oyna-*mak* 76a/9, yi-*meg*-e iç-*meg*-e 77b/6, ol-*mağ* istermiş 81a/3, gizle-*mek* 86b/3, ol-*mağ*-içün 89b/9, bul-*mağ*-içün 91b/6

6. *-mur*

Sâdece *yağmur* kelimesinde görülmektedir. Ünlüsü yuvarlak olan ve ünlü uyumu dışında kalan bir fiilden isim yapma ekidir:

yağ-*mur* yirine yağdura 90b/8

7. -*n*

Metnimizde mahdut sayıda kelimedede görölmektedir. Tesbit ettiğimiz örnekleri şöyledir:

gel-i-*n*-cük 5b/9, oy-(u)-*n*-ad atı 8a/9, şat-u-*n* 35a/5, oy-(u)-*n*-atgıl 55a/1

8. -*ş*

Metnimizde bir örneği görölmektedir.

hısāb ü şağ-ı-*ş*-ı anuñ 6b/5

9. -*u*, -*ü*

Bu ek aslında Eski Türkçe devresinde yardımcı ünlüdür. Asıl ek bu devirde -*ğ* ve -*g* olup, bu seslerin Eski Türkiye Türkçesi devresinde düşmesiyle, yardımcı ünlüler *ı* ve *i* hem yuvarlaklaşmışlar hem de ekin görevini üstlenmişlerdir. Gavri'nin şiirlerinde tesbit ettiğimiz örnekleri şöyledir:

(tol-u-ğ>) tol-*u* 4a/7, şan-*u*-m 17b/6, tol-*u* tol-*u* 38a/3, kōrk-*u*-m budur 67b/7, kōrh-*u*-dan 91b/1

II. ZAMİR

A. ŞAHİS ZAMİRLERİ

Bilindiği gibi teklik zamirlerin çekim sırasında kök ünlüsü değişikliğe uğramaktadır. Bunun yanında Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde *ben* ve *sen* zamirlerinin ünlüsünün bazı örneklerde daralarak *bin*, *sin* ; *bini*, *sini* ; *binüm*, *sinüf* olduğu da tesbit edilmiştir. Gavri Dîvânı'nda da bir yerde *ben* zamirinde bu daralma durumu görülmüştür. 3. teklik şahıs zamiri *ol*'un da metnimizde *o* olarak kullanılışı vardır.

1. 1. şahıs zamirleri: *ben*, *biz*

Metnimizde teklik 1. şahıs zamiri dâima *ben*'dir. Bu zamirlerin almış olduğu ilgi hâli eki *-üm* şeklindedir ve ünlüsü de dâima yuvarlaktır. Sâdece bir yerde *-im* olarak tesbit edilmiştir. 1. teklik şahıs zamiri *ben*'e yönelme hâli eki getirildiği zaman kök ünlüsünün değiştiği görülür:

ben, *bin*

benden kıl ilticâ 12a/7, *ben* gedâyam 17a/6, *benem* bir yüzi kara 17a/8, *beni* hışm u gâzab odına yakma 18a/3, *baña* rahm olmadı sende 34a/8, *beni* içmege şahbâyı kıomaz 38a/2, *ben* tahassür iderem 38a/4, eridi sızdı vücüdüm kamu mahv oldu *benüm* 38b/8, *ben* kuluña 40b/6, Tür-ı Sînâ'dur *baña* 46a/9, *baña* çok 'azâb olupdur 58a/4, gönlümi *benüm* 61b/8, *benden* 67a/4, el *benüm* 71a/6-7; gel esirge *bini* hanum Tañrı-çün 49a/3

biz

çün liķā mihrinden oldı zerrece ilķā *bize* 25a/9, her şüret-i zībā *bize* 25b/3, bunca nedür ğavġa *bize* 26a/2, anlaruz *biz* 26a/4, *bize* keşf oldı 26b/1, *bizi* 26b/6, sākıyā şun *bize* cām-ı zevraķı 51b/4, ; *bizimle* 86a/5

2. 2. şahıs zamirleri: *sen, siz*

Teklik ikinci şahıs zamiri *sen*, çokluk ikinci şahıs zamiri de *siz*'dir. Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde teklik ikinci şahıs zamirinin *sin* olarak tesbit idildiği de görülmektedir. Sen teklik 2. şahıs zamirinin de ünlüsü, yönelme hâli eki aldığı zaman, teklik 1. şahıs zamirinde olduğu gibi değişmektedir. Metnimizden seçtiğimiz bazı örnekleri aşağıda verilmiştir:

sen

senüñ 3b/1, *saña* 3b/6, *sen* yâ ilâhî 4b/1, emrüñe *senüñ* 8b/9, itme şefâ'at dırığ *sen* 12b/5, *sen* ol şehsin ki *senüñ* mu'cizâtuñ 13b/2, *sen saña* gel *sen saña* gel *sen saña* 23a/5, her ne deñlü Ğavrîyâ ter söyleseñ şî'rüñi *sen* 28b/7, baña rahm olmadı *senden* 34a/8, *sen* 'acablama 61a/1, *sen-idüñ* 68b/6, Ya'ķüb olasin *sen* 73a/1, var-ısa *sende* başar 74a/7, derdine *sensin* tabîb 79a/1, *saña* taħsîn ider-idi 86b/8

siz

ħusrevâ kışmet olaldan 'ilm ü 'irfân *sizlere* 57a/2, Ğaķ dimişdür kâmil insân *sizlere* 57a/3, virür cân *sizlere* 57a/7, geldi Ğur'an *sizlere* 57a/9, virdi iħsân *sizlere* 57b/2, kıldı 'inâyet şâh sulţân *sizlere* 57b/6

3. 3. şahıs zamirleri *o, ol; olar, anlar, onlar*

Teklik 3. şahıs zamiri Eski Türkiye Türkçesi dil yâdigârlarında *ol* olarak tasbit edilmektedir. Metnimizde de *o* ve *ol* yazılışları vardır.

Zamir, çekim ekleri aldığı zaman kök ünlüsü değişmektedir. Çokluk 3. şahıs zamiri ise aynı devirde *anlar*'dır. Eski Türkiye Türkçesi devresinin sonlarına âit olan metnimizde ise *olar*, *anlar* ve *onlar* kullanılışları tesbit edilmiştir:

o

odur penhân-ıla peydâ 5a/2, *odur* hâl eyleyen 7a/7, *odur* devâ-yı 'acîb 42a/3, *o* 'âşîk olmadı 'ışkuñ nedür bâzârını bilmez 81a/8

ol

alan *o*dur viren *o*dur bilen *ol* bildüren *o*dur 5a/3, öge *ol* pāk zâtı *ol* 6b/6, söyleden *o*dur 6b/7, *o* zâhiddür dimez *ol* 7b/7, mübeddel kılan *o*dur 8b/6, iki 'âlemde *ol* olur ancak 10b/1, *o*dur mezâhir 17a/1, *ol*-durur bes sedd-i nîrân 24a/2, *ol* amân virmez 24a/4, cârî eyleyen *o*dur 27b/4, *ol* dür olacaqdur 63a/3, *ol* şeh-i servercük olur 70a/7, *ol* kaçan irse gerek 79a/6

anuñ

anuñ egnine 4a/8, *anuñ* naşîbi oldu 6a/9, *anuñ* yâr-ı çehârın 6b/2, hisâb ü şağışı *anuñ* 6b/5, *anuñ* 'aql irmez kudretine 9a/9, *anuñ* kalbine 12b/6, *anuñ*la 15b/5, *anuñ* 'ilmine 16b/7, ayağın öpmege *anuñ* 38a/4, *anuñ*-çün 40a/4, *anuñ* müstağrakı 51b/5, güşına *anuñ* 62a/6, *anuñ* düşmeni 63a/7, *anuñ* gözleri 70a/8-9, *anuñ* gülzârını bilmez 81a/2,

anı

bilürsin *anı* Qur'ân içre 8b/5, *anı* âşinâ kıl 12b/8, *anı* işle 14b/9, cenâb-ı hazretüñden *anı* sürme 19b/6, resen-i zülfüñ *anı* dâra çeker döne döne 36a/9, gördükde gönüller *anı* 63b/2, *anı* 'ayân eylemek olmaz 66b/5, gözedürem *anı* 68a/2, şormaduñ *anı* kandadur 72a/7, şefî' itdüñ *anı* 79b/5, itmek *anı* pâyımâl 86b/2

aña

aña vü āl ü ehline 4a/4, 'aql *aña* irmez 4b/8, didüñ *aña* "hulkun 'azim" 9b/7, *aña* söyledi 11a/7, yokdur *aña* āhir 16b/9, *aña* bakma 18a/2, *aña* vicdān olan 18a/7, idem bu cānumı kurbān *aña* 41b/8, menzilgeh *aña* Tūr olacaqdur 63a/1, *aña* irişmedi 68b/9, çemen *aña* harir 74b/1,

andan

kemāl *andan* bulur 4b/7, bulur *andan* hayātı 7a/9, *andan* yañadur 14a/9, *andan* umar 16a/7, ister bu göñlüm *andan* gül ala 43a/3, ay-ıla gün *andan* alur revnaķı 51b/7, *andan* iki çeşme revān eylemek olmaz 66b/9

anca

anca mücrim bendeññ 'aybın görürsin rüz u şeb 78b/5,

ancılayın

bir kimse hıç *ancılayın* fitne göz ü kaş eylemez 25a/1

olar

olur *olar* a'dā 5a/8, rasülün var *olarla* sâbıķatı 8a/5

onlar

onlar çihār erkān-durur 79b/8

anlar

anlar ki tevḥid ehlidür Haķ sırrını fāş eylemez 24b/6, *anlaruz* biz ki temāşā-yı liķādan gelürüz 26a/4

B. İŞÂRET ZAMİRLERİ

Metnimizde tesbit ettiğimiz işâret zamirleri *bu, şol, o, ol*dur. Teklik ve çokluk 3. şahıs zamirleri ile 3. şahıs işâret zamirleri arasında hiç bir fark bulunmamaktadır.

1. *bu*

bunca 3b/2, *bu* fâsıkdur o zâhiddür 7b/7, *bunuñ* gibi 15a/8, naşş-ı kâfi' *budur* 23b/9, ne ola hikmeti *bunuñ* 27a/2, Ğavri'nüñ umduğı *bu* kim 38b/3, dâyim *bu*-durur murâd-ı Ğavri 55a/5, *bu* Mecnûn olacağdur 62a/6, korkum *budur* 67b/7, cihânüñ hâli çün *budur* 69a/2, hikmet *budur* ki 92a/6

bular

bularuñ yüzi şuyına 10a/3, ki 'adüdur *bulara* 10a/2, *bular* yoluña virür cân 13b/7, yüzi şuyına *bularuñ* 14b/5

2. *ol*

İşâret zamiri *ol* ile şahıs zamiri *ol* arasında çekim bakımından hiç bir fark yoktur. Bu zamirin çokluk şekli *olar*'dır. Metnimizde işâret zamiri olarak *o* da kullanılmıştır. Zamirin bulunma hâli eki almış şekli "*orada*" manasını taşımaktadır:

ol

o zâhiddür dimez *ol* 7b/7, nükte-i nağzı *ol*-ıdı 12a/8, didi k'*ol* oldu câna havâle 43a/5, *ol* Dicle vü Ceyhûn olacağdur 61b/2

olar

dönüp olur *olar* a'dâ 5a/8, Rasûlüñ var *olarla* sâbıkâti 8a/5

anda

varısarsın *anda* 'uryân tevbe kıl 22b/5, *anda* kim halk eyledi insânı 57b/1

3. o

odur hall eyleyen her müşkilâtı 7a/7, bu fâsıkdur o zâhiddür dimez ol 7b/7

4. *şol* < *uş* + *ol*

şol kim 81b/3

C. DÖNÜŞLÜLÜK ZAMİRLERİ

Türkçenin dönüşlülük zamirleri *öz*, *kendü* ve *kendüz*'dür. *Kendüz* < *kentü* + *öz*'den oluşmuştur. Anadolu sahasında bugün *öz* kullanılmamaktadır. *Kendüz* zamirinin yerine bunun iyelik ekli şekli olan *kendisi* kullanılmaktadır. Metnimizde tesbit ettiğimiz dönüşlülük zamirleri şunlardır:

1. *kendü*

kendüye itmedi kabul 16a/4, *kendünün* 'işki-y-ıla' 21a/8, *kendünün* 'ışkinda sergerdân idüp 21b/1, *kendü* tolu tolu penhâni çeker kana kana 38a/3

2. *öz*

münezzehdür *özi* şirk ü riyâdan 17a/2

D. BELİRSİZLİK ZAMİRLERİ

Üzerinde çalıştığımız Gavrî'nin şiirlerinde bir çok belirsizlik zamiri tesbit edilmiştir. Metnimizde gördüğümüz bazı örnekleri şöyledir:

1. *kim*, *kimi*

Bu zamir aynı zamanda soru zamiridir. Metnimizdeki örnekleri aşağıda görüldüğü gibidir:

*kim*dedür mecāl 3a/1, *kim*ın ašlāb-ı ābādan getürür 'āleme anuñ 5a/7, *kimi* al u *kimi* ezrāk *kimi* sebz ü *kimi* ašfer 5b/8, *kimi* zer-
beft atlasdur, *kim*müñ geydügi dībā 6a/2, esrār-ı mu'cizātını *kim*
şerh ide anuñ 11a/3, derdini *kim* görür-ise 68a/4, *kim*isi tāvüs-ı
ra'nā 70a/2, dünya ardınca düşen *kim* 'āşī olur *kim* şakī 79a/9

2. *kimse* < *kim* + *ise*

yok bekāası *kimseye* bu rüzigār elden gider 28b/6, cihānda
qalmadı *kimse* k' aña irişmedi hergiz 68b/9

3. *kimesne* < *kim* + *ise* + *ne*

kimesne görmedi görmez vefāsın çarh-ı gerdānuñ 69a/3

4. *her kim*

her kime irdi-y-ise Hāq'dan bil 10a/8, *her kim* itā'at eylemedi
cāndan emrüñe 11b/7, Hāq yolına *her kim* fidā baş eylemez
24b/1, bu Leyliyi *her kim* göre Mecnün olacaqdur 61b/6, *her kim*
ki anuñ devletin ister feraḥ olur 63b/3, cemālūñ bāğınuñ *her kim*
gönül gülzārını bilmez 81a/1

5. *her biri*, *biri*, *birisi*

birne viridi ḥüsn-ile 5a/5, *birnün* aldı ... gözinden 5a/6, bağışlar
her birne 7b/8, 'Alī'dür *birisi* 13b/6, *biri* Ḥasan- durur 20a/9, *biri*
Ḥüseyn 20b/1, *birismün* qadrini a'lā kılan Allāh'dur 21a/7, *birni*
Mecnün *birn* Leylā kılan Allāh'dur 21b/2, kim sīb-durur *biri* vü
birisi 'anebdür 76a/3

6. *ne kim*, *ne ki*, *her ne*

ne ki varsa 3b/6, *ne kim* kılasın 3b/7, *ne kim* fikr ide her 'āqıl
5b/4, *ne kim* oldu 8b/2, *ne ki* var 9b/2, *ne kim* luṭfuña yarar anı
işle 19b/4, *her ne* varsa 21b/5, *her ne* bula 67b/8

7. *ķamu* < *ķamuĝ*

rasūli luţfıla kıldı *ķamu* maħlūkdan eşref 6a/5, *ķamu* eşyā bulur andan ĥayātı 7a/9, *ķamu* yüzde velı oldur mezāhir 17a/1, mūberrādur *ķamu* ĉün u ĉerādan 17a/3, *ķamu* ihyā kılan Allāh'dur 22a/5, ĉün *ķamu* tedbır anuñ 26a/1, ķanı kıllar ki ķarşuña *ķamu* el kavşururlardı 68b/5

8. *cümle*

cümle her eşyā 4b/7, *cümlenüñ* ĥāline vāķıfsın 9b/3, *cümle* bizenür 11a/1, ger Süleymān'a musaĥĥar oldısa *cümle* cihān 57a/4, ĉünki *cümle* derdi olan derdine sensin şabıb 79a/1

E. SORU ZAMİRLERİ

Türkçenin soru zamirleri *ķim* ve *ne*'dir. Metnimizden seçtiĝimiz örnekleri aŗaĝıda verilmiŗtir:

ķim

tefekķür *ķim* ide zātın deriñdür 'aķl aña irmez 4b/8; yüregine *ķim* urmuşdur cefādan lālenüñ dāĝı 6a/3, ĥumār-ālūd *ķim* itmiş gözini 6a/4, o dergāha *ķim* urdı yüz ki 7a/1, *ķim* iŗiĝüñe süre yüzün 10a/5, esrār-ı mu'cizātını *ķim* řerĥ ide anuñ 11a/3, *ķim* urdı mārūñ aĝzına 11a/5, *ķim* ola mu'cuzātını vaŗf ide-bile Aĥmed'üñ 15a/9, yirde gökde *ķim* ola *ķim* anuñ emrinsüz yürür 22a/4, Gülsitānda ĝonce-i sīrābı ĥandān *ķim* kıllur 27a/7, yāsemem üzre şalan *ķim* sünbül-i tersāya ban 27b/2, aña *ķim*dür diyem serv-i revāndur 47b/2, Ĥızır'uñ ĥayātı oldı lebüñ *ķim* diye-bilür 67a/6

ne

ne ĥaddi ola Ğavrı'nüñ 6b/6, gör *ne* didi saña Ķur'an tevbe kıll 22b/9, *ne* ola ĥikmeti bunun 27a/2, Mañşür'uñ mūdārāsı *nedür* 27b/5, *ne* kıllam raķıb-i kāfir arada ĥicāb olupdur 58a/6,

F. BAĞLAMA ZAMİRİ

“*ki o*” manasını veren bağlama zamirleri Türkçede *ki* ve *kim*’dir. Çalıştığımız metnimizden seçtiğimiz bazı örnekler aşağıdadır:

ki

zihī šāni’ *k*’ aña yoǵdur şerīk 4b/6, bir evveldür *ki* bi’l-kāyim odur penhān-ıla peydā 5a/2, o dergāha kim urdı yüz *ki* gitdi ‘ākıbet mahrūm 7a/1, Tā‘ālā’llāh *ki* birdür künh-i zātı 7a/4, zihī kādır *ki* anuñ ‘aql iremez kudretine 9a/9, sen ol şehsin *ki* senüñ mu‘cizātuñ 13b/2, şādıq-ı Haq’dur *ki* gelüpdür 14b/1, ‘Ālī cenābuña *ki* ‘Ālī’yi qarīb idüp 20a/7, kapuñda Ğavrī’ye rahm it *ki* düşdi işigüñe 42a/6, ğamzeñ *ki* döker qanımı her dem 43a/6, şırın lebi *ki* şehd ü şekerden haber virür 60b/8, her kim *ki* anuñ devletin ister 63b/3, ol sır *ki* sarāy-ı dil ü cān içre nihāndur 66b/4, qanı qullar *ki* qarşuña qamu el qavşururlardı 68b/5, qul *ki* şāhı hıdmetinde ‘ömrini şarf itmeye 79a/5

kim

şol günde *kim* bulunmaya hergiz abā vü şāl 4a/9, habībi *kim* Muhammed Muştafa’dur 7b/9, yirde gökde kim ola *kim* anuñ emrinsüz yürür 22a/4, Ğavrī’yem *kim* gül yañağüñ şevķine 49b/2, bir muhīte gine şaldum zevraqı, *kim* yidi deryā anuñ müstağraqı 52a/8-9, cān murǵı *kim* esir - durur 60a/2, ol yüz *kim* çevürdi yüzini senden 68b/3, ol qol *kim* yire dökdi senüñ qanuñ 68b/4, nev-cevān şanma cihānı aña başuñ qoşmağıl, *kim* niçe biñ nev-cevān yimiş- durur bu çarḥ-ı pīr 75a/7-8, yoḥsa cān kuşı *kim* uçdı el irişmez fursata 79b/3

III. SIFAT

A. NİTELEME SIFATLARI

Niteleme sıfatları, varlıkların vasıflarını bildiren kelimelerdir. Metnimizde bu sıfatların pek çok örneği bulunmaktadır. Bunlar için bazı örnekler aşağıda gösterilmiştir:

eksüklü kul-durur 4b/3, *kara* yirden 9b/4, *ağulu* kızı 11a/7, *yazuqlu* ümmetüni 12a/6, *'āriye* yirdür 14a/8, *amānsuz* nefis 17b/1, *karānu* gicede 18b/3, *hak* söze 22b/6, *perī* yüzlülerün 27a/3, *kara* saçlularun 27a/4, *kutlu* zaman 32b/8, *'Alī heybetli* serversin 33b/2, *kem* er 35b/8, *mürde* dile 38a/6, *tatlu* makāle 44a/1, *gül* yañağun 49b/2, *'anberin* zülf 57b/8, *sünbül* saçunı 61b/5, *ulu* devādār 68b/1, *güzide* pehlevān-ıdum 69b/3, *eyü* ada 69b/5, *cādū* gözün 75b/7, *'aşı* kıllarun 78b/3, *günehli* ümmete 79b/5, *harāmī* gözüne 86a/9, *ay* yüzün 86b/3, *kanlu* yaşuma 87b/3, *ince* iplige 87b/4, *rengin* latife'i 88a/5

B. SIFATLARDA BERKİTME VE KÜÇÜLTME

1. Berkitme sıfatları

Sıfatlarda berkitme *m*, *p*, *r*, *s* gibi pekiştirme ünsüzleriyle yapılır. Metnimizde bu şekilde bir pekiştirme tesbit edilmemiştir. Yalnız sıfatın tekrarlanmasıyla yapılan berkitmeler vardır. Gavri'nin şiirlerinde tesbit ettiğimiz örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

gülsitanun *dürlü dürlü* naqşına gönlünü vir 74a/4, *dürlü dürlü* hikmeti gör 74a/7

2. Küçültme sıfatları

Metnimizde küçültme sıfatlarının sâdece *-cük* eki ile yapıldığı tesbit edilmiştir. Seçtiğimiz örnekleri aşağıda verilmiştir:

mu'anber-*cük* 70a/1, kebüter-*cük* 70a/3, hañçer-*cük* 70a/5, şeh-i server-*cük* 70a/7, nişter-*cük* 70a/9

C. BELİRTME SIFATLARI

Belirtme sıfatları işaret, belirsizlik, sayı ve soru sıfatlarıdır. Gavri'nin şiirlerinde tesbit ettiğimiz belirtme sıfatları şöyledir:

1. İşaret sıfatları

Metnimizde tesbit ettiğimiz işaret sıfatları *bu, şu, o, ol, şol* ve *uşbu*'dur. Bu sıfatlardan *bu* ve *ol* en çok kullanılanlarıdır. Burada *şu* yerine *şol*, *ol* yerine de *o*'nun kullanıldığı da görülmektedir:

bu

bu dünyā 8a/6, menzil almağa *bu* yolda 8a/8, ide şefā'at *bu* ümmete 12a/9, cürmini 'afv it *bu* ümmetüñ 12b/3, *bu* Gavri'ye sen kıl şefā'at 14a/1, *bu* za'ifüñ 20b/1, *bu* imān şem'ini 22a/6, *bu* ihtilāf-ı naqşı gör 24b/4, *bu* çarḥ-ı ğaddāruñ temennāsı nedir 26b/8, *bu* dehrüñ yok şebātı 28a/9, bozulur *bu* raḥt u baḥt u kārübār elden gider 28b/4, kebāb oldı ğamuñla *bu* ciger döne döne 37a/3, idem *bu* cānumı ḳurbān 41b/8, *bu* teşne cānum 53a/2, düşdi *bu* haber 63a/8, *bu* eyyāmuñ *bu* devrānuñ 68b/2, saña *bu* rāzı açar 77b/5,

şu

şanemā *şu* 'anberin zülf yine pīç ü tāb olupdur 57b/8

o

o dergāha kim urdı yüz 7a/1, o dem ki kıla şefā'at 41b/4, o cān-ı şīrīn 58a/2, 'ışk odına o demde ki cān u ciger yanar 67b/9, o güzel tıflı görüp 70a/6

ol

ol kādir 5a/9, öge ol pāk zātı 6b/6, ol eksüklü 6b/8, mesken eyledi ol gārı Muştafā 11a/6, ol mu'cizātuñ-ıla 11a/9, ol dem 12b/4, sen ol şehsin 13b/2, ol aşhāb-ı kemālūñ 14b/2, ol uçdan 17b/4, Haq ol kulu baş eylemez 24b/2, ol raqīb-i rü-siyeh 35b/2, ol gül-reng-içün 50b/1, ol göñli qatı başuma urar 50b/4, kaçan kim şoruram ol la'l-i qandı 53a/1, ol sebebden 57a/3, ol serv-i gül-'izār 60a/4, büzülsün dāyim ol yüz 68b/3, ol Semī' u ol Başar 74a/8, ol bī-hayā 81a/4, ol qorhudan 90a/7

uşbu

kim şefī' itdüñ anı uşbu günehlü ümmete 79b/5

şol

şol günde 4a/9, şol naqş kim taşvīr idüp 24b/9, hasteyem hicrūñ-ile şol hadde 34b/7, şol qara hālūñ gibi 46b/6

2. Belirsizlik sıfatları

Metnimizde çeşitli belirsizlik sıfatları kullanılmıştır. Tesbit ettiğimiz bazı örnekleri aşağıya çıkarılmıştır:

bir

ne olmuşdur bir işüm Haq'ā'a lāyık 17b/3, bir kulını 21b/1, bir kimse 25a/1, fenā olmazdan öñ bir dem 33a/4, 'ināyet ü keremūñden umar bir ulu naşīb 42a/7, bir şeftelü 61b/3, bir güzelūñ üstine 61b/7, bir lebleri meygün 62b/8, cihān bir pīr-i lu'bet issidür 75a/6, bir yār ola 75b/6, bir cām içürdi 91b/3

ķamu

ķamu maħlūķdan 6a/5, *ķamu* eṣyā bulur andan ĥayātı 7a/9, dūṣdı *ķamu* ğöñüllere 15a/6, *ķamu* yüzde 17a/1, *ķamu* ĥün u ĥerādan 17a/3, ten olmışdı *ķamu* leṣker 69a/8

her

her nāṭıķuñ dilinde 3a/2, *her* ‘ākıl 5b/4, *her* dānā 5b/5, odur ĥall eyleyen *her* müṣkilātı 7a/7, ṣādıķu’l-ķavl ol *her* işde 23a/7, *her* ṣūret-i zībā 25b/3, *her* perī yüzlülerüñ 27a/3, döner ĥayra *her* iş 36a/4, *her* ṣām u seĥer 36b/8, senüñ-ile *her* geĥen ĥaĥum benüm 46b/5, bu Leylī’yi *her* kim göre 61b/6, *her* ğüşede 66b/7, *her* ĥaraf 73b/8, *her* diyār 88a/3

her bir

her bir zebānda cārī olur 3b/2, *her bir* nebāt u ma’din 3b/5, *her bir* sözinde 12a/8

nice, niĥe

niĥe bunuñ gibi 15a/8, na’lini ĳodi *niĥe* kez 15b/8, *niĥe* furķat *niĥe* miñnet ğelür ṣādī ğider ğuşṣa 33b/3, *nice* faĥfūr u ĥaķanuñ 68a/8, *niĥe* biñ nev-cevān 75a/8, *nice* fitnelüdür cādū ğözüñ 75b/7

cümle

cümle her eṣyā 4b/7, nefsi nefsi diye *cümle* enbiyā 12b/4, *cümle* cihān 57a/4, *cümle* ‘āṣī ĳullaruñ 78b/3, *cümle* derdi olan 79a/1

hep

bunca terkībātı *hep* inṣā kılan Allāh dūr 22a/3, ĥemenler oldı *hep* cennet 32b/9

delim

mağfiretün var *delim* 10a/6

3. Soru sıfatları

Metnimizde soru sıfatı olarak sâdece bir kelime tesbit edilmiştir:

ne

ne reng-â-rengdür zîbâ 5b/7, *ne* haddi ola Ğavrî'nün 6b/6, *ne* çäre Ğavrî'ye 39b/7, *ne* tatlu maqâle 44a/1

IV. Z A R F

A. ZAMAN ZARFLARI

Metnimizde Türkçe ve yabancı asıllı bir çok zaman zarfının kullanıldığı görülmektedir. Bu zarfların bir kısmı basit kelimelerden, bir kısmı da birleşik kelimelerden oluşmuşlardır. Metinde, kullanıldığı duruma göre birçok isim zarf olarak görülmektedir. Gavri'nin şiirlerinde tesbit ettiğimiz bazı zaman zarfı örnekleri aşağıda verilmiştir:

1. İsim ve sıfatlardan meydana gelen zaman zarfları

anda : “ o zaman” varırsın *anda* ‘uryān tevbe kı1 22b/5, *anda* kim halk eyledi 57b/1

āhir : *āhir* ki kanı çıkdı 73a/5

ay başı : *ay başı*nda gözedür her kişi tā göre hilāl 86b/4

bir gice : *bir gice* degül mi yār kuçmak 54b/9

bir gün : *bir gün* taşup ol Dicle vü Ceyhün olacaqdur 61b/2, *bir gün* elin şunarsa 91a/6

bir lahzā : kapuñdan irāğ olmadı *bir lahzā* rakı̄büñ 63a/2

bir nefes : gör *bir nefes* içre 6a/9, *bir nefes* dilden kı̄oma 24a/1

bir zamān : *bir zaman* dūr olmağıl 23a/1

- bu gün* : bize keşf oldu *bu gün* 26b/1, *bu gün* 'ayş itmeyen n'eyler 33a/8
- dāyim* : *dāyim* bu-durur murād-ı Ğavrī 55a/5
- dāyimā* : dem tutup *dāyimā* cünün olısar 10b/5, demüñi *dāyimā* zevk-ile sür 75a/5
- dem* : *demler* gelür ki 87a/4
- dün gice* : *dün gice* uğradum 38b/1
- dün ü gün* : 'İsī'yi añduñ *dün ü gün* 9b/8
- evvel bahār* : yine *evvel bahār* oldu 32b/6
- gāh, geh* : bēnātı sevdürür *geh* ümmehāta 7b/5, Aḥmed'e *gāh* ḥabībüm didüñ 9b/6
- gehī* : *gehī* Tūr'ında didüñ Mūsā'ya luṭf-ıla kelīm 9b/9
- gice gündüz* : *gice gündüz* işi olmış ma'āşī 17a/9, *gice gündüz* ma'şiyetlerden şaḫın 22b/2
- her dem* : Ğavrī bul *her dem* 10b/7, döker ḫanımı *her dem* 43a/6
- her gice* : işümi *her gice* efgān eyledi 77a/1
- her nefes* : *her nefesde* bir kez iy cān tevbe kıl 23b/5
- her seḫergeh* : *her seḫergeh* gülşene gir 74b/4
- her şām u seḫer* : ṭolanur küyuñı *her şām u seḫer* 36b/8
- o dem, ol dem* : *o dem* ki cān u ciğer yanar 67b/9, *ol dem* ki nefsī nefsī diye 12b/4
- öñ* : fenā olmazdan *öñ* bir dem 33a/4

öñdin, öñdün : ölümünden *öñdin* 23b/4, hülül itmezden *öñdün* 25b/6

pes : *pes* 5b/1, 74b/1

seher : āhum *seherde* göklere boyar felekleri 67b/6

sehergeh : *sehergeh* gir gülistāna 33a/1

soñra : it gibi tırdı geldi *soñra* nihānī çıkdı 73b/3

şām u seher : *şām u seher* kana kana 38b/2, *şām u seher* yanar 67b/4

şol gün : *şol günde* kim bulunmaya 4a/9

vakt-ı seher : *vakt-ı seherde* 20b/5

yevm-i cezā : *yevm-i cezāda* 11b/3, 16a/8

2. Doğrudan doğruya edat ve zarf olanlar

aşlā : görünmezdi şey *aşlā* bize 25b/7

çün : *çün* olduñ rahmet-i rahmān 14a/4, *izn ezānın* okıdı *çün* 15b/7, *çün* likā mihrinde oldu 25a/9

hemīn : lafz u ma'nādur *hemīn* 27b/8

hemīşe : *hemīşe* bülbül-i kumrī nidāsı bu ki gelüñ 40a/5

imdi : gel *imdi* Gavrī'den öğren nezāket-i şî'ri 40a/9

kaçan : *kaçan* ki mesken eyledi ol gārı Muştafā 11a/6, hıdāyet *kaçan* bula 11b/8, *kaçan* ki ola müyesser 41b/7, *kaçan* kim şoruram 53a/1

niçe bir : *niçe bir* beytū'l-i hzāna girüp Ya'kūb olasın sen 73a/1

şimdi : düşdi bu haber *şimdi* elsün-i halkā 63a/8

B. YER ZARFLARI

Yer zarfları için tesbit ettiğimiz bazı örnekler şöyledir:

arada : *arada* mahv ola miñnet 39b/2, raķīb-i kāfir *arada* hicāb olupdur 58a/6

berü : şūfi *berü* gel 75b/3

içre : sahn-ı Harem *içre* dikdi sancaķ 55a/4, bāğ *içre* toludur 89b/2

ķanda : şormaduñ anı *ķandadur* 72a/7

üzre : felegüñ saķfi ‘amüd *üzre* degül 27a/1

yuķaru : *yuķaru* beyt-i ma‘muruñ haķıyçün 18b/2

C. MİK DAR ZARFLARI

Üzerinde çalıştığımız Gavrî'nin şiirlerinde tesbit ettiğimiz miktar zarfları aşağıda verilmiştir:

1. Doğrudan doğruya zarf olanlar

cemī' : *cemī'* işlere 17a/4, *cemī'*-i ‘ālemüñ cem‘i haķıyçün 19a/1

çoķ : raķmetüñ *çoğ* u daħı mağfiretüñ var delim 10a/6

delim : raķmetüñ *çoğ* u mağfiretüñ var *delim* 10a/6

2. Sıfatlardan yapılanlar

biñ kez : günde *biñ kez* gamzeñ öldürse beni 49a/5

biñ ol ķadar : *biñ ol ķadar* yanar 68a/4

- bir kez* : her nefesde *bir kez* iy cān tevbe kı1 23b/5
- bunca* : kodı zātında *bunca* mu'cizātı 8a/1, *bunca* terkībātı hep inşā kılan 22a/3
- cümle* : levh ü kalem *cümle* bizenür 11a/1, ger Süleymān'a musahhar oldısa *cümle* cihān 57a/4
- cüz' ü kü1* : her ne varsa *cüz' ü kü1* emrindedür 21b/5
- çok* : Ğavrī'nüñ *çok*dur günāhı 79b/6
- eksük* : cānından *eksük* eyleme 50b/6
- hep* : yazuklu ümmetüñi saña *hep* bağışladum 12a/6, çemenler oldı *hep* cennet 32b/9
- hezārān* : *hezārān* şükr-ile minnet 32b/5
- ķamu* : *ķamu* yüzde17a/1, müberrādur *ķamu* çün u çerādan 17a/3
- niçe* : *niçe* bunuñ gibi ola 15a/8
- niçe bir* : *niçe bir* beytü'l-iħzāna girüp Ya'ķüb olasın sen 73a/1
- niçe kez* : na'lini kodı *niçe kez* yüzünüñ üstine felek 15b/8
- ol ķadar* : *ol ķadar* oķ urdı gamzeñ bağruma 46a/7
- üküş* : veli şanum *üküş* 17b/6, rahmetüñ *üküş* 78b/4
- yüz biñ* : bularuñ rühına *yüz biñ* taħıyyāt 13b/8
- zerre* : *zerre* disem ağızuña vehm olmaya 49a/9
- zerrece* : çün liķā mihrinden oldı *zerrece* ilķā bize 25a/9

3. Kelime tekrarı ile yapılanlar

- bir bir* : düriş fevt olanın *bir bir* edā it 8b/3
- deste deste* : gül *deste deste* 'arız-ı bāğındadur dağı 59b/8
- kana kana* : kendü tolu tolu penhānī çeker *kana kana* 38a/3
- niçe niçe* : *niçe niçe* cürm ü 'ișyān tevbe kıl 22a/9, ma'dende *niçe niçe* çeker intizār la'l 90a/1
- tolu tolu* : kendü *tolu tolu* penhānī çeker *kana kana* 38a/3
- yana yana* : bī-ķarār oldı döner ū kamer *yana yana* 39a/4

D. SURET ZARFLARI

Sûret zarflarına benzetme ve tasvir zarfları da demek mümkündür. Bu zarflar arz, hâl, durum, netice, berâberlik, ayrılık, tehdit, tekrarlama gibi manalar ifâde ederler. Bu kelimeler sâdece zarf olan kelimeler olabildiği gibi, isim, sıfat ve edatlardan oluşun birleşik zarflar da olabilir. Kelime tekrarlarından da sûret zarfları yapılmaktadır. Sûret zarfları için metnimizden tesbit ettiğimiz bazı örnekler şunlardır:

- a'lā* : birisinin kadrini *a'lā* kılan Allāh'dur 21a/7
- āsān* : ola geçmekligün *āsān* tevbe kıl 23b/5
- berü* : şüfî *berü* gel 75b/3
- bī-ķarār* : kim bu dehrün yok ū sebātı *bī-ķarār* elden gider 28a/9,
- böyle* : *böyle* ğavvāş olmışuz 25b/8
- cevr-ile* : *cevr-ile* yandurduñ uşda cānumı 48b/7
- delük delük* : bağrumı deldi *delük delük* 61a/5

- dir dir* : ditrer göricek bir güzelüñ üstine *dir dir* 61b/7
- dizin dizin* : lü'lü' esîr olup gelür âhîr *dizin dizin* 90a/8
- gerçek* : tezvîri *gerçek* oldu 73a/8
- gine, yine* : bir muhîte *gine* şaldum zevraķı 52a/8, *yine* kutlu zamân oldu 32b/8
- göre* : günâha *göre* olısar zühür-ı rahm-ı rahîm 39b/6
- hergiz* : *hergiz* i'tibârı yok kıatında 68a/7
- hiç* : kıomadı aya güne *hiç* revnaķ 54a/1
- hoş* : vaqtüñi *hoş* gözle iy cân nev-bahâr elden gider 28a/2, *hoş* esdi bād-ı nesrîn 40a/1
- karîn* : bize çün oldu *karîn* 26a/8
- leb-ber-leb* : *leb-ber-leb* olup 54a/8
- mağrûr* : māl u mülk ü zînet-i dünyâyâ *mağrûr* olmağıl 28a/8
- müdâm* : 'ilme hîlme bezle meşğül ol *müdâm* 23b/8, *müdâm* içgil *müdâm* 28a/4
- o deñlü, ol deñlü* : eşküm *o deñlü* aķdı 73a/5, *ol deñlü* cefâ çekdi ğamuñdan 62b/2
- perākende* : uşda *perākende* hâl idüp 60b/6
- ser-be-ser* : tüt ki 'âlem *ser-be-ser* hükümüñdedür bu dem senüñ 28a/6
- ş'ol hadde* : Hasteyem hicrûñ-ile *ş'ol hadde* 34b/7
- şöyle* : *şöyle* mecnûn eyledi 'ışķuñ beni 48b/5, *şöyle* zîbâdur begüm hüsñüñ senüñ 51b/6

V. E D A T

Çalışmamızın edatlar bölümünde; bağlama , çekim soru, işâret, berkitme, bağlama, ünleme ve cevap edatları incelenmiştir. Bu edatlardan bir kısmı , *gibi (bigi), göre, için, üzere* vb. sâdece edat olarak kullanılan kelimelerdir. Bir kısmı da aslında isim, sıfat ve zarflardır. Biz burada cümledeki mana ve işlevlerine göre edatları tasnif ederek ele aldık.

A. BAĞLAMA EDATLARI

Türkçede, kelime gruplarını ve cümleleri birbirine bağlayan Türkçe ve yabancı asıllı bir çok edat kullanılmıştır. Bunları da ifâde ettikleri manalara göre aşağıdaki gibi sınıflandırmak mümkündür:

1. Şart bildirenler

bārī : um rahmetini *bārī* Hudā-yı müte'ālūñ 14b/8, bunca naqş u lu'b- ıla *bārī* temennâsı nedür 27b/7

ger : baña *ger* itmeyesin şâha nazar 34b/3, didiler hayr ola *ger* uzana şer döne döne 36a/5, *ger* dâra çekseñ gam degül dünyâda nâm u neng-içün 50b/3, *ger* Süleymân'a musahhar oldısa cümle cihân 57a/4

eger : Leylî-yi Necd-iseñ 'Arabda *eger* 34b/5

gerçi : dehânı varını 'aqlum sözinden *gerçi* fehmi eyler 81a/5

2. Sınırlama bildirenler

ve lîkin : *ve lîkin* söyleden oldur 6b/7

velî : kamu yüzde *velî* oldur mezâhir 17a/1, *velî* şanum üküş tül-ı emelde 17b/1

velîk : her ne varsa cüz' ü kül emrindedür anuñ *velîk* 21b/5

ancağ : iki 'âlemde ol olur *ancağ* 10b/1

bes : andan yañadur merci' ü *bes* aña me'âlîñ 14a/9, Ğavrî'nüñ *bes* bunca terkîb-ile inşası nedür 27b/9

pes : ya'nî gül şâh-ı çemendür *pes* çemen aña ħarîr 74b/1

3. Sebep bildirenler

çün : akıtdı *çün* eşâbi'i enhârî Muşafâ 11a/4, *çün* olduñ rahmet-i rahmân 14a/4, göñlinde *çün* Hâğ derdi yok 25a/3, *çün* likâ mihirinden oldı zerrece ilkâ bize 25a/9, pertev-i nür-ı tecellî bize *çün* oldı qarîn 26a/8, *çün* imâmum oldı 52b/1, Yûsuf gibi *çün* hüsn-ile meşhûr olacağdur 63a/5, cihânüñ ħâli *çün* budur 69a/2

çü : geçdüñ *çü* Sidre'den idüben seyr-i müntehâ 12a/1, bir tâli'-i ferħunde hem *çü* Sikender 63a/6, *çü* bîmâr itmesin bilür neçün tîmârını bilmez 81b/5

çün ki : izn ezânın okıdı *çün ki* Bilâl-i Muşafâ 15b/7, Bübekr *çün ki* yâr u refiğ-i Rasûl-idi 20a/5, şüret-i Hâğ'dur görinen *çün ki* her şeyde yağîn 25b/2, *çün ki* saña ilticâ ider ba'îd ü hem qarîb 78b/2, şıduñ *çün ki* göñlümi 88a/6

çün kim : nicesi nefret idüp kaçmaya cân *çün kim* anuñ 70a/8

ya'nî : *ya'nî* gül şâh-ı çemendür pes çemen aña ħarîr 74b/1, ħançer doğınur *ya'nî* ki bu sâz u selebdür 75b/8

4. *İstisnâ bildirenler*

meger : gün *meger* gördi mecellâ-yı cemâlünü senün 39a/3, kim
1 *meger* kıldı 'inâyet şâh sultân sizlere 57b/6. ki *meger* o cân-
şîrîn şekerîn mezâb olupdur 58a/2

meger ki : *meger ki* irişdi hayâta 40a/2

illâ ki : taşdan başum döndermezem *illâ ki* hayf ol seng-içün 50b/5

5. *Cümle bağlayıcılar*

ki : Hâk'dan nidâ irişdi *ki* gel iy habîb-i mâ 12a/5, sen ol şehsin *ki*
senün mu'cizātuñ / idüpdür şak meh-i tâbân Muhammed 13b/2-3,
şehâ bu Ğavrî'ye sen kıl şefâ'at / *ki* sensin derdine dermân
Muhammed 14a/1-2, anlaruz biz *ki* temâşâ-yı liķâdan gelürüz
26a/4, sâkiyâ şun bize câm-ı zevraķı / *k*'ola cân u dil anuñ
müstagraķı 51b/4-5

kim : şol günde *kim* bulunmaya hergiz 'abâ vü şâl 4a/9, bularuñ yüzi
şuyına dilegüm Hâk'dan o *kim* / Ğavrî'nüñ eylesin yirini
cennât-ı na'im 10a/3-4, her bir sözinde nükte-i nağzı ol-ıdı *kim* /
maşher gününde ide şefâ'at bu ümmete 12a/8-9, Ğavrî'yem *kim*
gül yañağüñ şevķine 49b/2

6. *Bağlama (atıf) edatları*

yâ : devlet ü dünyâ nedür *yâ* menzil-i 'uķbâ nedür 25b/4, ne ola
hikmeti bunuñ *yâ* temâşâsı nedür 27a/2, gülsitânda gonce-i sîrâbı
handân kim kıılır / *yâ* mükeħħal nergisün çeşminde şehlâsı nedür
27a/8, *yâ* mu'anber sünbülün başında sevdâsı nedür 27b/3

yâħud : taķarrüb kâbe kavseyni bulıcaķ *yâħud* "ev-ednâ" 6b/1, *yâħud*
ol kâkül-i mişğîn ne mu'anbercük olur 70a/1

ile : ta'zîm-*ile* celâl 4a/5, furķat odı-*la* kebâb oldı ciger yana yana
38b/6, Ğavrî nizâm-ı nazmuñı gördi kemâl-*ile* 67b/1

7. Bağlama (atıf) vavı

Farsça olan bağlama vavı metnimizde pek çok yerde görülmektedir. Yabancı kelimeler arasında kullanıldığı gibi, Türkçe kelimeler arasında da kullanılmaktadır. Kelimelerin zincirleme olarak atıf vavı ile bağlanması Gavri'nin şiirlerinde de tesbit edilmiştir. Metnimizden seçtiğimiz örnekleri aşağıda görüldüğü gibidir:

u, ü, vü : iy Hâlık-ı hâlâyık *u* ma'būd-ı bî-zevâl 2b/1, her bir nebât *u* ma'din *ü* hayvân *u* ins *ü* cin 3b/6, aña *vü* âl *ü* ehline 4a/4, aña yokdur şerik *ü* mişl *ü* hem hemtâ 4b/6, kimi al *u* kimi ezrâk kimi sebz *ü* kimi aşfer 5b/8, mün'im *ü* muksıt *u* câmi'sin *ü* cabbâr *u* vedüd 9a/3, delil *ü* hüccet *ü* bürhân Muhammed 13a/4, şitâ *vü* şayf *u* mahrûruñ haqıyçün 18b/6 mâl *u* mülk *ü* zînet-i dünyâya mağrûr olmağıl 28a/8, cānbāz oldı *vü* cān atdı 36b/2, Hindü *vü* Hābeş çerisi geldi 55a/3, her gūşede yüz fitne *vü* kan eylemek olmaz 66b/7, derd *ü* belâ *vü* ğamdayam 71a/8

ve : nūr-ı Muhammed *ve* âl-i ü 12b/1

8. Karşılaştırma edatları

nene : *ne* 'azz olına *ne* iḥşâ 6b/5, *ne* işüñ var *ne* ortağüñ vezirüñ 16b/3, *ne* anuñ 'ilmin pâyân *u* ḥad var / *ne* iḥsânına luḫfına 'aded var 16b/7-8, *ne* mü'mindür *ne* kâfirdür, *ne* zâhiddür *ne* 'âbiddür 81b/2

geh : döner *geh* mu'cizâtıyla 'aşâsın eyler ejderhâ 5b/3

gerek : didüm ki 'ayn-ı bedrûñle *gerek* maḫcüb olasın sen 72b/6

gehîgehî : 'aşâya yuddurur sihrin *gehî* Fir'avn'uñ ol Kâdir / *gehî* güm eyleyüp yolın ider pes ğarğa-i deryâ 5a/9-5b/1, *gehî* Tūr'ında Mūsâ'ya kelimüm dir *gehî* çüpân 5b/2, *gehî* rûḫu'llâh-ıla 'İsî'yi añduñ dün ü gün / *gehî* Tūr'ında didüñ Mūsâ'ya luḫf-ıla kelim 9b/8-9

geh *geh* : benâti sevdürür *geh* ümmehâta / 'adû eyler *geh* ebnâya
benâti 7b/5-6

gâh.....*gâh*.....*gehî* : Aḥmed'e *gâh* ḥabībüm didüñ ü *gâh* ḥalîl / *gehî*
Kur'an'da ögüp didüñ aña ḥulḳun 'azîm 9b/6-7

hem*hem* : aḥadsin *hem* ebedsin *hem* ezelsin 16b/2, *hem* geçer gök
mevsümi *hem* lâle-zâr elden gider 28a/3, raḥmetüñ üküş raḥîm ü
hem qarîb ü *hem* raḳîb 78b/4

ger *ger* : *ger* sa'idem ḥıdmetüñde *ger* şakî 52b/6

ya *ya* : *ya* ola perî *ya* ḥür-i uçmaḳ 54b/7

9. Benzetme edatları

sanasin : gelincük gibi yir yüzi bizenmiş *sanasin* ḥavrâ 5b/9

böyle : vaḥdetüñ baḥrında biz kim *böyle* gavvâş olmuşuz 25b/8

şan ki : Hızr'dur *şan ki* ḥayât âbın içer ḳana ḳana 38a/1

nite ki : gam-ı hicrûñ-ile Gavri iniler *nite ki* dolâb 58a/7

B. SON ÇEKİM EDATLARI

Son çekim edatları sâdece edat olarak vazife gören kelimelerdir. Türkçe, Arapça ve Farsça örnekleri vardır. Bu edatlar, bir ismin diğeri bir isimle olan münâsebetini belirtir. Gavri'nin şiirlerinde tesbit ettiğimiz bazı örnekleri aşağıya alınmıştır:

gibi : gelincük *gibi* yir yüzi bizenmiş *şanasin* ḥavrâ 5b/9, ḳara zülfi
gibi olur tārümâr elden gider 28b/2, şalınur serv *gibi* 38b/1, görk
içinde olmaya ḥüsnüñ *gibi* 46b/8, ney *gibi* nâle ḳılduğımı sen
'acablama 61a/1, şu *gibi* n'ola aḳasın 71b/6

bigi : düşmen ḥişârî *bigi* olur tārümâr la'1 90a/9, seng-i siyeh *bigi* ola
91a/5

evvel : yine *evvel*/bahār oldu 32b/6

birle : muṭrib-i şīrīn- nefes *birle* mūdām içgil mūdām 28a/4

içün : nefis ilin gāret itmeg-*içün* çek 10b/6, Muḥammed hürmetiy*çün* 19a/8, sırr-ı tevḥīd-*içün* 21a/4, baña raḥm eyle nigārum Tañrı-*çün* 48b/1, cānuñ-*içün* yüzi gülem 72a/3

teg : niçe zār itse bülbül *teg* anuñ gülzārını bilmez 81a/2

içre : anuñ gör bir nefes *içre* 6a/9, Qur'ān *içre* ḥayra mübeddel kılan 8b/6, qaldı dālālet *içre* 11b/8, rüz-ı ḥaşr *içre* Şırāṭ'ı dileseñ 23b/6

üzre : ser-nigündür felegüñ saqfı 'amüd *üzre* degül 27a/1, yāsemen *üzre* şalan 27b/2

-*vār* : sezā-*vār* 11b/3, ṭurmuş çemenler bende-*vār* 74a/9, baş qodı taht ayağına bende-*vār* la'1 88b/6

-*mişāl* : her seḥgergeh güleşene gir göresin cennet-*mişāl* 74b/4

-*veş* : Manşūr-*veş* gelmek gerek 25a/4, Hızr-*veş* mürde dile vire ḥayāt emdükçe 38a/6, Manşūr-*veş* 81a/9

C. SORU EDATLARI

Soru edatları *ne* ve *ne* ile ilgili kelimelerle, *kanı* ve '*aceb* gibi kelimelerdir. Metnimizden tesbit ettiğimiz örnekleri şunlardır:

ne : *ne* reng-ā-rengdür zībā 5b/7, gör *ne* didi saña Qur'ān tevbe kıl 22b/9, *ne* cān şüretlü dilbersin 33b/1, dirler sözi *ne* taṭlu maqāle 44a/1, sīnemi gör kim *ne* biryān eyledi 76b/9

niçe, *nice* : *niçe* bunuñ gibi ola 15a/8, na'lini qodı *niçe* kez 15b/8, Ğavri'yi hicrūñle *niçe* yaqasın 48b/9, *niçe* zeyn itdi cihānı 74a/8, *niçe* zār itse bülbül *teg* 81a/2, ben ḥarāmī gözüne qanum *nice* idem ḥelāl 86a/9

niçe bir : *niçe bir* fişk u fesād u kibr ü kîn 23a/3, *niçe bir* beytül-
ihzāna girüp Ya'küb olasıñ sen 73a/1

neden : Müsī ğaş(y) oldı *neden* 27a/5

kanı : *kanı* ulu devādār ol 'azīz-i Mısr ol Yaş Bek 68b/1

neçün, n'içün : lāle *n'içündür* çemende āteş urmuş bağrına 27a/9, *n'içün*
olmuşdur felek 27b/6, 'aceb ol bī-ḥayā bilsem *neçün* miqdārını
bilmez 81a/4, *neçün* tīmārını bilmez 81b/5

nite : sūz-ı derūnına *nite* sebebdür 76a/1

'aceb : mu'cizāt-ı 'İsevī midür 'aceb sözüñ senüñ 57a/6, dilberā
zülfüñ 'aceb reyḥān-ıñ 76b/3, 'aceb ol bī-ḥayā bilsem *neçün*
miqdārını bilmez 81a/4

ne deñlü : her *ne deñlü* Ğavrīyā ter söyleseñ şī'rüñi sen 28b/7

D. İŞÂRET EDATLARI

Metnimizde tesbit ettiğimiz işâret edatları, *uş*, *uşda* ve *tā* dır.
Örnekleri aşağıda verilmiştir:

uş : boyuñuñ bendesidür 'ar'ar u serv-i çemen *uş* 36a/2, didüm ki
gözündür gönül alan *uş* 43a/4, murāduñ cān-ısa *uş* dermiyāndur
47b/4, zühre iner ol bezme *uş* āvāz-ı nāy u çeng-içün 50b/9

uşda : cevr-ile yandurduñ *uşda* cānumı 48b/7, zülfi ḥayāli *uşda*
perākende ḥāl idüp 60b/6

tā : cānı şarf itdüm yolına *tā* ğamın aldum şatun 35a/5, tolu ola *tā*
damağıñ 74b/5, *tā* cefāsı oğına itmeyesin cānuñ hedef 78a/2, ay
başında gözedür her kişi *tā* göre hilāl 86b/4

E. BERKİTME (KUVVETLENDİRME) EDATLARI

Metnimizde Türkçe ve yabancı asıllı birçok kelime, berkitme edatı olarak kullanılmıştır. Seçtiğimiz örnekleri şunlardır:

- aşlā* : 'ālem-i 'unşurda görünmezdi şey *aşlā* bize 25b/7
- dağı hem* : *dağı hem* sayha vü şūruñ haqıyçün 18b/4
- hem* : Şiddiğ u *hem* 'Ömer'dür 4a/3, teslīm ü *hem* taḥıyyāt 4a/5, aña yokdur şerik ü mişl ü *hem* hemtā 4b/6, *hem* Ebübekr ü 'Ömer'dür *dağı* 'Osmān u 'Alī 10a/1, emīrisin cihānda *hem* emīrūñ 16b/4, yüreginde dāğı *hem* ḥaddinde ḥamrāsı nedür 27b/1, çün ki saña ilticā ider ba'īd ü *hem* qarīb 78b/2
- dağı* : hem Ebübekr ü 'Ömer'dür *dağı* 'Osmān u 'Alī 10a/1, raḥmetūñ çoğ u *dağı* mağfıretūñ var delim 10a/6, beñzer *dağı* dir āb-ı zülāle 43b/8, bir ḥūbı sevmişem gine çağındadır *dağı* 59b/7, 'ışk-ıla Ğavrı *dağı* meşhürdür 76b/1
- hod* : vaşf itmege şıfātuñı *hod* kimdedür mecāl 3a/1
- gine* : bir ḥūbı sevmişem *gine* çağındadır *dağı* 59b/7
- yine* : ve līkin söyleden oldur *yine* tevḥīdi-çün esmā 6b/7, *yine* evvel bahār oldu 32b/6, *yine* kıtlu zamān oldu irişdi mürdeler cāna 32b/8
- hiç* : bir kimse *hiç* ancılayım fitne göz ü kaş eylemez 25a/1, baş-ıla cān terkin urup *hiç* guşsa'ı taş eylemez 25a/5
- niçe ...niçe* : *niçe* furkāt *niçe* miḥnet gelür şādī gider guşsa 33b/3
- de* : müstecāb ide Ḥudā biz *de* du'ādan gelürüz 26b/4
- hem çü* : bir tāli'-i ferḥunde *hem çü* Sikender 63a/6
- hele* : *hele* bu şive-y-ile ḥoşça kebütercük olur 70a/3

lā-cerem : rengin sözümle *lā-cerem* itdüm nişar la'1 92a/1

F. ÇAĞIRMA EDATLARI

Gavrî'nin şiirlerinde tesbit ettiğimiz çağırma edatları, *iy*, *İlāhî*, *-ā*, *-yā* ve *yā*'dır. Örnekleri aşağıda görüldüğü gibidir:

-ā : *şehā* bu Ğavrî'ye sen kıl şefā'at 14a/1, Ğudāvendā kadīm ü lem-yezelsin 16b/1, dilberā biñ hacc u 'umre şayaram 46b/4, şanemā şu 'anberin zülf yine pîç ü táb olupdur 57b/8

ilāhî : *İlāhî* şafvet-i Ādem haqıyçün 18a/6, *İlāhî* Yūnus'ın habsi haqıyçün 19a/6, *İlāhî* 'aybını yüzine urma 19b/5

iy : *iy* Ğālîk-ı Ğalāyîk u ma'būd-ı bî-zevāl 2b/1, *iy* Ezel Ğayy u Ebed 8b/8, *iy* menba'-ı şefā'at ü *iy* şāhibü'l-livā 11b/5, bilgil sen *iy* Ğavrî sözüñ ehlini kulmāş eylemez 25a/7, nuşşuña uymaz senüñ *iy* müttekî 52a/6, şun buseñ-ile sâyilüne *iy* nigār la'1 87a/7

-yā : Ğudāyā sen Ğanîsin ben gedāyam 17a/7, Ğavrîyā Ğaqq'ın rızāsın kıl taleb 24a/7

yā : sen *yā* İlāhî luţfuñ-ıla 'afv kıl suçın 4b/1, *yā* Rab günāh u cürmini 'afv it bu ümmetüñ 12b/3, *yā* İlāhî luţfuña tayanmışam 52b/5

G. ÜNLEME EDATLARI

Çalıştığımız metinde tesbit ettiğimiz ünleme edatları aşağıda gösterildiği gibidir:

hā : *hā* andan iki çeşme revān eylemek olmaz 66b/9

hāşā : *hāşā* ki ehl-i beytini nāra sezā göre yaqqın 15b/2

hāşā vü kellā : ümîdi var urmaya yüzine *hāşā vü kellā* 6b/9

hayf : *hayf*ola kim kişi bu mevsimde bī-kār otura 74b/2

hey : bu devr-i kamerdür gözünüñ zulmina *hey* di 66b/6, *hey* elā gözüm bizimle itmegil mekr-ile al 86a/5

hey hāy : *hey hāy* nice fitnelüdür cādū gözün kim 75b/7

zihī : kılduñ rasūl halka *zihī* eşrefü'l-beşer 3b/9, *zihī* Şāni' k'aña yokdur şerik ü mişl ü hem hemtā 4b/6, *zihī* Qādir ki anuñ 'aql iremez kudretine / *zihī* Şāni' yaradur kürsi-y-ile 'arş-ı 'aẓīm 9a/9-9b/1, ta'āla'llāh *zihī* Hānnān u Mennān 16b/5

zīnhār : çār-yāruñ sevgüsin elden қомаğıl *zīnhār* 78a/5

H. CEVAP EDATLARI

belī : cemī' işlere ol kārbandur / *belī* hem Hālīk-ı ins-ile cāndur 17a/4-5, belāya şabr ider-iseñ *belī* Eyyüb olasıñ sen 73a/3

VI. F İ İ L

A. OLUMSUZLUK EKİ

Türçede her çeşit fiil zaman ve şekillerinde olumsuzluk; *-ma-*, *-me-* fiilden fiil yapma ekinin fiil kök ve gövdelerine getirilmesiyle yapılır. Zaman ve şahıs ekleri ise bu ekten sonra getirilir. Geniş zamanın olumsuzu *-maz*, *-mez* ile yapılmaktadır. Bu ek de *-ma-*, *-me-* fiilden fiil yapma eki ile, *-z* fiilden isim yapma ekinin birleşmesinden meydana gelmiştir.

B. BİLDİRME EKLERİ VE CEVHERİ FİİL

Haberin geniş zamanını ifâde etmek için kullanılmaktadır. 1. ve 2. şahıs ekleri şahıs zamirlerinden inkişaf etmiştir. 3. şahıs ise *tur-* fiilinden meydana gelmiştir. Haberin görülen ve öğrenilen geçmiş zamanları ile şart kipi, *i-* cevherî fiili ile yapılmaktadır.

1. Bildirme geniş zaman ekleri

Teklik I. şahıs : *-am*, *-em*

Bu ekler, Eski Türkçe devresi metinlerinde şahıs zamiri (*ben*, *men*) hâlinde idi. Daha sonra ekin ilk ünsüzü *b > v* değişikliğine uğrayarak ve zamir de ek hâline gelerek *-van*, *-ven* olmuştur. Eski Türkiye Türkçesi devresinde de kullanılan bu şekil, yine aynı devirde *v* ünsüzlerini yitirerek *-am*, *-em* şeklinde de kullanılmıştır. Osmanlıca içerisinde ekin ünlüsü daralıp *-ım*, *-im* olmuştur. Daha sonra ünlü uyumuna giren eki, bugün *-ım*, *-im*, *-um*, *-üm* olarak kullanılmaktadır. Ekin *-am*, *-em* şekilleri, Doğu Anadolu ağızlarında ve Âzerî Türkçesinde

bugün de kullanım alanı bulmaktadır. Gavrî'nin şiirlerinde *-am*, *-em* olarak tesbit edilen ek, ünlü ile sonlanan bir isme getirildiği zaman araya bir *y* girmekte, ünsüzle sonlanan bir isme ise doğrudan getirilmektedir. Metnimizden seçtiğimiz bazı örnekler aşağıdadır:

ben gedā-*y-am* 17a/1, bī-nevā-*y-am* 17a/7, ben-*em* 17a/8, haste-*y-em* hicrūñ-ile 34b/7, ümmīd-vār-*am* 48b/2, Ğavrī'-*y-em* 49b/2, ben-*em* ol Yaş Bek-i server 69a/7, hicrūñ-ile sitmede-*y-em* 71a/8, cevruñ-ile şafāda-*y-am* 71b/8, derduñ-ile devāda-*y-am* 71b/9, cānuñ-içün yūzi gül-*em* söylese ola bülbül-*em* 72a/3, ben günehkār-*am* 78b/1

Teklik 2. şahıs: *-sın*, *-sın*

Bugün Türkiye Türkçesinde ekin ünlüsü uyum içerisinde görülmektedir. Eski Türkiye Türkçesi devresinde ve metnimizde *-sın*, *-sın*'dir. Osmanlıca döneminde, yeni Türk harflerinin kabulüne kadar ekin (*-sın*, *-sın*) nazal olarak kullanıldığı görülmektedir. Gavrî'nin şiirlerindeki bazı örnekleri aşağıda görüldüğü gibidir:

cümlenüñ hāline vākıf-*sın* 9b/3, kādīr-*sın* 3b/7, cāmi'-*sın* 9a/5, sen ol şeh-*sın* 13b/2, ki sen-*sın* derdine dermān 14a/2, Hūdāvendā Qādīm ü Lem-yezel-*sın* / Aḥad-*sın* hem Ebed-*sın* hem Ezel-*sın* 16b/1-2, emīri-*sın* 16b/4, sen Ğanī-*sın* 17a/6, ne cān şüretlü dilber-*sın* diyār içinde dāver-*sın* 33b/1, 'Alī heybetlü server-*sın* 33b/2, sen ḥalīfe-zāde-*sın* 77b/9

Teklik 3. şahıs : *-durur*; *-dur*, *-dür*

Teklik 3. şahıs bildirme eki, Eski Türkiye Türkçesi devresinde *-dur*, *-dür*'dür. *-durur* şekli de bu devirde oldukça geniş bir kullanım alanı bulmuştur. Ekin ünlüleri bu dönemde ve dolayısıyla metnimizde yuvarlaktır:

-durur

eksüklü kul-*durur* 4b/3, şīri-*durur* ḥarb ü kıtālūñ 14b/4, biri Ḥasan-*durur* 20a/9, dāyim bu-*durur* murād-ı Ğavrī 55a/5, esīr-*durur* 60a/2, çihār erkān-*durur* 79b/8

-dur, -dür

yoğ-*dur* 4b/6, alan ol-*dur* viren ol-*dur* 5a/3, zer-beft atlas-*dur* 6a/2, kulu-*dur* 7a/2, senün haqqında-*dur* 13a/7, lafz u ma'nā-*dur* 27b/8, şöyle zibā-*dur* begüm 51b/6, bili kucağında-*dur* 60a/1, vaqt-i tarab-*dur* 75b/1; 'Ömer-*dür* 4a/3, kul işi- *dür* 4b/2, deriñ-*dür* 4b/8, bir evvel-*dür* 5a/1, berī-*dür* fikr olnandan 5b/4, didi elif-*dür* 43b/5,

Çokluk 1. şahıs : *-uz, -üz*

Ekin Eski Türkçe dönemindeki şekli biz'dir. Ekleşirken *b>v* değişikliği olmuş, bu dudak ünsüzü tesiriyle ekin ünlüsü de yuvarlaklaşmıştır. Eski Türkiye Türkçesi döneminde *-uz, -üz* şeklinde yuvarlak ünlülü olarak tesbit edilmektedir. Metnimizden örnekleri aşağıda görüldüğü gibidir:

meclis-i şāha mülāzım-*uz* 40a/7, melek ü hūr u perī-*y-üz* 26a/7, degül-*üz* 26b/5

2. Görülen geçmiş zaman

Teklik 1. şahıs : *-ıdum, -idüm*

mehdī-yi zamān-*ıdum* 69a/7, cümle cān-*ıdum* 69a/8, hemān-*ıdum* 69b/1, güzīde pehlevān-*ıdum* 69b/3, nigehdār-ı cihān-*ıdum* 69b/5, şāhib-ķırān-*ıdum* 69b/7, emīr-i kāmran-*ıdum* 69b/9, ben-*idüm* 69b/1

Teklik 2. şahıs: *-ıduñ, -idüñ*

diyār-ı Mısr'uñ içinde sen-*idüñ* nakdı sultānuñ 68b/6

Teklik 3. şahıs : *-ıdı, -idi*

nükte-i nağzı ol-*ıdı* 12a/8, yidi deryā-*y-ıdı* Muşhaf 57a/8, añılır pehlevānı-*dı* bu eyyāmuñ bu devrānuñ 68b/2, yār u refiķ-i Rasül-*ıdı* 20a/5

Çokluk 1. şahıs : *-iduk, -idük*

rūh-ı pāk-*idük* 25b/6

3. Öğrenilen geçmiş zaman

Teklik 3. şahıs : *-ımış*

ğamzeñ kaçā-yı mübrem-āşüb-ı cān-*ımış* 60b/4, reyhān-*ımış* 76b/3, sevdüğüm bir dilber-i cānān-*ımış* 76b/5, Yūsuf-ı Ken‘ān-*ımış* 76b/6

4. Şart

Teklik 2. şahıs : *-iseñ*

er-*iseñ* 10b/3, ādem-*iseñ* 26a/6, Leylī-yi Necd-*iseñ* ‘Arab’da eger 34b/5

Teklik 3. şahıs : *-ısa, -ise*

hamdi saña kıılır ne ki var-*sa* 3b/6, çoğ-*ısa* 14b/7, her ne var-*sa* 21b/5, murāduñ cān-*ısa* 47b/4, yoñ-*sa* elden vardı cānum 49a/4, cefā-y-*ısa* 61a/3, var-*ısa* sende başar 74a/9, gerek-*ise* saña hikmet 33a/1

5. *-iken* zarf-fiili

kūyuñ var-*iken* kaçd-ı cinān eylemek olmaz 66b/3, cānuñ tende-y-*iken* 79b/2, ‘aķıķ-*iken* 89a/9, ‘azīz-i cihān-*iken* 91a/4

C. İSİMDEN FİİL YAPMA EKLERİ

İsimden fiil yapma ekleri, isim kök ve gövdelerine gelerek onlardan fiiller oluşturan eklerdir. Metnimizde tesbit ettiğimiz örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

-a-, -e-

göz-*e-t* 5b/6, biz-*e-nmiş* 5b/9, yarlıg-*a-r-ısa* 7a/2, dil-*e-rseñ* 8a/8, oy(u)n-*a-d* atı 8a/9, ut-*a-nup* 22b/1, uđ(u)r-*a-dum* 38b/1, beñ(i)z-*e-ye* 43b/6

-la-, -le-

söy-*le-den* 6b/7, bağış-*la-r* 7b/8, bağ-*la-n* 10b/4, iş-*le* 19b/4, göz-*le* 27a/3, iñi-*le-r* 58a/7, uğur-*la-dı* 67a/2-3, giz-*le-mek* olmaz 86b/3, tañ-*la-dı* 90b/1

-ı-, -i-

sak-*ı-n* 22b/2-86b/8

-ur-, -ür-

yaş-*ur-alı* 36b/6

-ar-, -er-

kız-*ar-dur* rengini 35a/7

D. İSİMDEN YARDIMCI FİİLLERLE FİİL YAPMA

Türkçede kullanılan yabancı kaynaklı kelimeler, yardımcı fiiller dediğimiz *it-*, *kıl-*, *eyle-* ve *ol-* fiilleri getirilerek fiil hâline getirilmektedir. Bu yardımcı fiillerden *it-*, *kıl-*, *eyle-* ile yapılanlar geçişli, *ol-* fiiliyle yapılanlar geçişsiz manaya sâhiptirler. Bu dört fiil, isimden sonra gelen, manadan çok vazife yüklenen, manasını geldiği isme göre alan fiillerdir. Aslında yardımcı fiil olmamakla birlikte *bul-*,

ur- ve *dut-* fiilleri de yardımcı fiiller gibi görev almaktadır. Bu fiillerin dışında daha bir çok fiil, yardımcı fiil olmadığı hâlde, yabancı kelimeleri (çok nâdir olarak Türkçe kelimeler de vardır) fiilleştirmekte kullanılmaktadır. Metnimizde de hemen hemen her yabancı kelimeye getirilerek fiilleştirmede kullanılan daha pek çok fiil vardır. Üzerinde bu fiiller üzerinde de durulup örnekleri verilecektir. Yukarıda sıraladığımız fiillerin yardımcı fiil olarak kullanışları ile ilgili metnimizden seçtiğimiz örnekleri aşağıda verilmiştir:

a. Yardımcı fiillerle fiil yapma

1. *it-* ile yapılanlar

'âdet itme 23a/8, 'afv it 12b/3, 'ayş itmeyen 33a/8, biryân ider 61a/2, çāk idem 72a/6, itme şefâ'at dırîğ 12b/5, edā it 8b/3, fahr iderdi 16a/1, fehm ide mi 52a/2, fikr ide 5b/4, gâret itmeg-içün 10b/6, itme ...ğarq 87b/3, ider pes ğarqa-i deryā 5b/1, halef ferzend ider adın 5a/8, itmeyesin cânũñ hedef 78a/2, hil'at it 4a/8, hulul itmezden 25b/6, icābet it 21a/1, ider iftiħār 88b/4, ihtiyār idüp 16a/2, ihsān ider 61a/4, ihyā ider 62b/9, ilticā ider 78b/2, 'işret idelüm 40a/6, i'tibār itme 69a/4, i'timād it 22b/7, ittikā idüp 16a/7, itmedi qabul 16a/4, qan ider 60b/5, qaṭ' idemezem 17b/4, bağrumı kıyma itmegil 71b/1, idemqurbān 41b/8, leylī iden 21b/4, merdümlük idüp 66b/8, mest itdi-y-ise 26b/3, meyl iderken 73b/4, nālān ider 61a/6, idelita'līm ile nāz 34b/1, itmeyesin ...naẓar 34b/3, göñli pāk idem 72a/5, pend idesin 52a/5, perişān ider 60b/7, raħm itmege 35b/2, resm itdi 24b/9, reşk idüp 36b/5, şarf itdüm 35a/5, şabr ider-iseñ 73a/3, sergerdān idüp 21b/1, idüben seyr-i müntehā 12a/1, sīm itdüğü 61b/9, şahmāt ide 54a/3, idüpdür şaq 13b/3, ide şefā'at 12a/9, şehādet ider 73a/7, kim itmiş gözini nergisũñ şehlā 6a/4, şerħ ide 11a/3, şikāyet kimden idelüm 69a/2, taħassür iderem 38a/4, tarħ idüp 12a/2, taşvīr idüp 24b/9, tefekkür kim ide 4b/8, terk idüp 26a/5, tevbe'i itmegil 50a/9, it teveccüh 10b/8, vaşf itmege 3a/1, yād itdi 6a/6, çeşmin yaş idüp 24b/8, zār itse 81a/2, zeyn itdi 74a/8

2. *ol-* ile yapılanlar

olur olar a'dā 5a/8, ne 'azz olına ne iḥṣā 6b/5, bī-ḳarār oldum 48b/3, cārī olur 3b/2, cünün olısar 10b/5, olupdur 'uḳül deng 2b/3, olur devā 52a/3, fenā olmazdan 33a/4, fevt olanın 8b/3, fikr olinandan 5b/64, ğarrā olan 14a/6, ğaṣ(y) oldı 27a/5, ğavvāṣ oluban 9a/7, germ olup 50b/8, ne ḥaddi ola 6b/6, ḥalāṣ olması 53b/8, ḥandān olalı 37a/4, oldı cāna ḥavāle 43a/5, ola ḥor u zelil 10a/5, ḥoṣ vaḳt olalum 75b/5, ırag olmadı 63a/2, ḳabül ola 77b/4, oldı ḳarīn 26a/8, kebāb oldı 37a/3, kemer olsun 47b/3, keṣf oldı 6a/8, ḳıṣmet olaldan 57a/2, ḳul oldı 54b/2, olmuṣdur ... lāyık 17b/3, leb-ber-leb olup 54b/8, işi olmuṣ ma'āṣī 17a/9, maġrūr olmaġil 28a/8, maḥcüb olasın 72b/4, maḥv oldı 38b/8, ma'mūr olacaḳdur 63b/62, maṭlüb olacaḳdur 62a/4, meftūn olacaḳdur 61b/4, mensüb olasın 72b/2, mest olalum 50b/7, meṣġül ol 23b/8, meṣhūr olacaḳdur 63a/5, olġil mucīb 78b/1, olupdur mu'terif 6b/8, ola müyesser 41b/7, naṣıbi oldı 6a/9, raḥm olmadı 34a/8, rām oluban 57a/5, ref' ola 39b/1, ṣarf oldı 57b/4, olur biñ cān u dil Őeydā 4b/9, taḥıyyāt u selām olsun 6b/4, taḳdīr olinmadısa 39b/7, olur tārümār 90a/9, oldı teslīm 8b/9, teṣbīh olurdu 88b/8, yüz yüze olmaġ istermiṣ 81a/3, zeyn ola 88a/9

3. *eyle-* ile yapılanlar

'adū eyler 7b/6, 'ayān eylemek 66b/5, 'ayṣ eyleme 75b/2, baṣ eylemez 24b/2-8, beyān eyler 57b/3, biryān eyledi 76b/9, cārī eyleyen 27b/4, eyledi ceng ü cidāli 15b/5, eyleyesin yirini cennāt-na'im 10a/4, efgān eyledi 77a/1, 'aṣāsın eyler ejderhā 5b/3, eksük eyleme 50b/6, fāṣ eylemez 24b/6, fehm eyler 81a/5, fidā eylemez 24b/1, fiġān eyleye 75b/9, fikr eylemez 79a/7, fitne göz ü ḳaṣ eylemez 25a/1, fitne vü ḳan eylemek 66b/7, ğarḳ eyle 72b/3, ğuṣ eylese 92a/8, ğüm eyleyüp 5b/1, ḥalḳ eyledi 57b/1, ḥall eyleyen 7a/7, ḥarc eylegil 28b/3, ḥasret-i cān eylemek 66b/2, inkār eyleyen 53a/8, iṭā'at eylemedi 11b/7, ḳan eyledi 76b/8, ḳanā'at eyle 73a/2, ḳaṣd-ı cinān eylemek 66b/3, kifāyet eylemez 78a/3, cān eyle ḳurbān 23b/3, luṭf eyle 47a/1, maḥrüm eylemezsin 78b/6, mecnūn eyledi 48b/5, mesken eyledi 11a/6, mu'aṭtar eyle 33a/7, naḳar eyleirse 89b/7, nāzil eyledüġüñ 20a/8,

nazm eylesem 92a/8, rahm eyle Gavri'ye 4a/6, revān eylemek 66b/9, rüşen eyledi 15a/1, taş eylemez 25a/5, tūfān eyledi 77a/2

4. *qıl-* ile yapılanlar

'afv qıl suçın 4b/1, a'lā kılan 21a/7, a'mā kılan 21a/5, qıl āşinā 12b/8, kıldı bahāne 21b/3, deryā kılan 22a/1, erzānī qıl 19b/7, esmā kılan 21a/4, kıldı.... eşref 6a/5, eşyā kılan 22a/7, ḥamdi saña kıılır 3b/6, ḥandān kıılır 27a/7, ḥoş kıldı 10b/2, iḥyā kılan 22a/5, qıl ilticā 12a/7, kıldı 'ināyet 57b/6, kıılır inşā 5a/4, leylā kılan 21b/2, mevlā kılan 21b/4, mübeddel kılan 8b/6, mürde kıılır 76a/3, nāle kılduğımı 61a/1, nazar qıl 5b/7, kılduñ Rasūl ḥalkā 3b/9, kıldı felekde māhī şaḫ 15a/7, qıl şefā'ati 11b/1, qıl taleb 24a/7, tehī qıl 77b/4, kıldılar 'ömri telef 77a/9, tevbe qıl 22b/1, yağma kılan 21a/9, qıl yarağ u yatı 8a/7

5. *bul-* ile yapılanlar

buldı Hızr āb-ı ḥayātī 7b/2, buldı cānı 73b/1, bulur andan ḥayātī 7a/9, ḥidāyet kaçan bula 11b/8, kemāl andan bulur 4b/7, bulduñ maḫām-ı ḥıffeti 12a/2, bulamaz nişān 78a/1, yol bulmadı 9a/5

6. *tut-* (*dut-*) ile yapılanlar

tutsa cihānı 88b/9, dem tutup 10b/5, tutğıl elümi 18a/1, tutdı göñül bilādını 15a/2, tut ḫanā'at gūşesin 77b/2, tutar ḫulak 57b/5, tutdı revnaḫ 13a/9, ümīdi dutmuş 39b/8, tutmuşdur ümīdi 14a/3, tutdı yaḫamı 33b/8

7. *ur-* ile yapılanlar

āteş urmuş 27a/9, ceng uraldan 54a/8, kim urmuşdur cefādan lālenüñ dāğı 6a/3, terkin urup 25a/5, oḫ urdı 46a/7, urdı yüz 7a/1, yüzine urmaya 6b/9, urma yüzine günāhını 11b/2, urma yüzine zenbini 4b/4

b. *İsim grubu şeklinde birleşik fiiller*

İsimden sonra gelen, başlı başına bir mana ve vazife yüklendiği gibi , bâzan da sâdece fiilleştirme için kullanılan ve dilin deyim açısından zenginleşmesini sağlayan fiillerdir. Bunlar içerisinde yukarıya aldığımız *bul-*, *ur-* ve *dut-* fiillerinin daha çok vazife tarafında kaldıklarını söylemek mümkündür. Bu fiillerden başka Gavri'nin şiirlerinde, isim grubu şeklinde birleşik fiiller yapan bir çok fiil, daha ziyâde deyim teşekkülünde kullanılmıştır. Bu fiillerin, isimlerin yalın halinden başlayarak çeşitli hallerinde kullanılmış olduklarını görmekteyiz. Metnimizdeki durum aşağıda görüldüğü gibidir:

1. *Yalın hâlinde isimlerle*

- aç-* : açup bāl ü per 11b/9, yüz açuban 35a/7
- ağla-* : kıan ağlar-ıdı 92a/7
- al-* : gönül alan 43a/4, menzil almağa 8a/8, aldum şatun 35a/5,
- aş-* : perde aşdı 91a/8
- at-* : cān atdı 36b/2
- bağlan-* : ... bağlan kemer-i lā ilāhe illā'llāh 10b/4
- baş-* : başdı kıadem 74b/9
- çal-* : çal ... hançer-i lā ilāhe illā'llāh 10b/3
- çek-* : baş çekdügi-çün 74b/8, cefā çekdi 62b/2, çeker intizār 90a/1, ... çek leşker-i lā ilāhe illā'llāh 10b/6, dāra çeker 36a/9, ğam çekmeyince 87a/2
- dik-* : dikdi sancağ 54a/7
- dile-* : irmek dilese 36a/6

- düş-* : haste düşmiş 17b/1, dem-beste düşmiş 17b/1, düşdi bu haber 63a/8
- ez-* : şekker ezer 43b/7
- gît-* : gitdi 'âkıbet mahrûm 7a/1, teşne gitdi 7b/1
- gör-* : sezâ göre 15b/2, hoş gör 75a/5
- görin-* : Hâk görünür 25b/3
- götür-* : götür burka' cemâlünden 72b/3
- iç-* : kanlar içer 38a/9
- içür-* : cām içürdi 91b/3
- ir-* : 'aql iremez 9a/9, ecel irse 28a/7, nidâ irişdi 12a/5
- irgür-* : idrâk irgürmez 5b/5
- kal-* : kaldı dâlâlet içre 11b/8
- kıaldur-* : baş kıaldurup 46b/2
- kavşur-* : el kavşururlardı 68b/5
- ko-* : baş kodı taht ayağına 88b/6
- oyna-* : baş oynamak 76a/9
- şal-* : şalan ... ban 27b/2, şaldı nazâr 75a/4, ziyâ şaldı 3b/3
- şor-* : şordum ağzından nişân 52a/1, şoralı şehd ü şeker 37b/9
- sür-* : yüz sürdi 88b/5, yüz sürmeseydi 89a/6.
- uğurla-* : cân uğurladı 62a/2

- um-* : emmek umar 38a/5
- vir-* : amān virmez 24a/4, bahā viren 87b/5, cān virür 13b/7, virdi ...dest-i haṭ 15a/5, vir anuñ ḳalbine ğinā 12b/3, ḥaber virür 60b/8, ḥaber virem 68a/1, ḥayāt vire 38a/6, ser virmek olur 66b/5, yol virmeyen 21a/6
- yi-* : ğam yimezem 49a/6
- yum-* : göz yumup 88a/3
- yut-* : ḳan yudmayınca 87a/3, ḳan yutdı 91b/2

2. İyelik eki alan isimlerle

- çıḳ-* : cānı çıḳdı 73b/3
- dök-* : yire dökdi senüñ ḳanuñ 68b/4
- dönder-* : başum döndermezem 50b/5
- döşe-* : başarum döşedüğüm 36b/3
- ir-* : irse sözüñ 62b/4
- kes-* : kesme ümīdüñ 14b/7
- şı-* : göñlüm şıyup 86b/1
- sür-* : atuñ sür 54a/2

3. Belirtme hâlinde isimlerle

- aḳıt-* : aḳıdup yaşın 69b/8
- al-* : almışdur yolumu 17b/9

- bağışla-* : suçm bağışla 19b/3
- bil-* : bilemez ... hâlin 34a/5
- çağ-* : kaçın çağduğunu 62a/9
- çevür-* : çevürdi yüzini 68b/3
- dök-* : döker kanımı 43a/6, gözlerümüñ yaşını dökdüm 62a/7
- eg-* : boynın egdügi 74b/6
- gözet-* : gözet hikmet gözin 5b/6
- gör-* : görmez vefâsın 69a/3
- iç-* : hayât âbın içer kana kana 38a/1
- kes-* : sözi kes 26a/2
- oynat-* : oynad atı 8a/9, oynatgıl atunu 55a/1
- öp-* : ayağın öpmege 38a/4
- şal-* : şaldum zevrakı 52a/8
- sür-* : süre yüzün 10a/5
- um-* : um rahmetini 14b/8, umar şefâ'ati 16a/7
- vir-* : göñlüñi vir 74a/4
- yi-* : loğma-i fakrı yir-idi 16a/1

4. *Yönelme hâlinde isimlerle*

- al-* : alma ayağunuñ altına 86b/1
- boyan-* : boyanup gunceler kana 33a/3

- çal-* : yire çaldı külâhını 68a/8
- çek-* : dâra çekseñ 50b/3
- çık-* : dâra çıķmağ-ıla 27b/5
- daķ-* : boynuma daķdı 50b/2
- düş-* : ayağā düşdüm 72a/4, ne düşersin ayağāna 88b/1, düşdi kamu
göñüllere 15a/6 'ışķa düşüp 68a/3, düşdi işiğüñe 42a/6,
sevdāya düşdi 60a/9
- düşür-* : ayağā düşürdi 50b/2
- gel-* : geldi ķapuña 4a/6
- gir-* : girmeyiser cehenneme 15b/3, dīnine girdi 15b/6, şıdķ-ıla gir
bu yola 10b/4
- gül-* : yüzine gülmek 69a/5
- ir-* : irdüñ Cenāb-ı Hāzret'e 12a/3, göge irdi 48b/8
- şaç-* : şaçam ayağūña 91b/9
- şavur-* : şavurdum ... hevāya 17b/8
- şığ-* : şığmaz beyāna 7a/6
- taķ-* : taķdum ķulağāna 92a/3
- vir-* : virmedin 'ömrüñi bāda 28b/5, yile virdi 68a/9
- yaķ-* : yaķma firāķ odına 37a/2, şehvet odına yaķmadı 16a/3, odına
yaķma 18a/3
- yan-* : odına yandı 53a/4

5. *Bulunma hâlinde isimlerle*

- gel-* : vücūda geldiği 3b/1
kal- : hayretde kalmışdur 81a/6

6. *Ayrılma hâlinde isimlerle*

- aş-* : hâdden aşdı 49a/1
bil- : Hâk'dan bil 10a/8
dökil- : kalemde dökilen 27b/8
düş- : ayakdan düşmişem 18a/1
geç- : geçdüñ çü Sidre'den 12a/1
geçür- : geçürme fırsatı elden 33a/4
git- : elden gider 28a/2-3
gider- : dilden giderür 75b/4
götür- : götürdi burka'ı yüzden 41b/9
ko- : koma peymâne'i elden 33a/5, elden komağa 39b/3, koma elden 74a/1
sür- : dergehinden sürüben 21a/6, sürme kapuñdan 52b/3
var- : elden vardı 49a/4

E. FİILDEN FİİL YAPMA EKLERİ

Fiilden fiil yapma ekleri, fiil kök ve gövdelerine gelerek onlardan yeni fiiller yapan eklerdir. Gavri'nin şiirlerinde tesbit ettiğimiz başlıca fiilden fiil yapma ekleri şunlardır:

1. *-ma-*, *-me-*

bulun-*ma*-ya 4a/9, ur-*ma* yüzine 4b/4, benden yi-*me*-yesin 11a/8, cürmine bak-*ma* ur-*ma* yüzine günahını 11b/2, itâ'at eyle-*me*-di 11b/7, it-*me* şefâ'at dirîğ 12b/5, işit-*me*-di 15b/4, gâzab odına yak-*ma* 18a/3, yol vir-*me*-yen 21a/8, gâfil ol-*ma* 22b/1, sen iste-*me* 25a/6, geçür-*me* 33a/4, kal-*ma*-dı 46a/8, sür-*me* kapuñdan 52b/3, nefret idüp kaç-*ma*-ya 70a/8, 'âşıkâ kıy-*ma* it-*me*-gil 71b/2, kan yud-*ma*-yınca 87a/3, düz-*me* bir ince iplige 87b/4

2. *-ar-*, *-er-*

uy-*ar*-up 21a/8, dilden gid-*er*-ür 75b/4

3. *-ur-*, *-ür-*

kara yirden bit-*ür*-ürsin 9b/4, kara yirden bit-*ür*-en oldur 21b/7, geç-*ür*-me fırsatı elden 33a/4, düş-*ür*-di ayağa 50b/2, hoş geç-*ür* 'ömri 74a/2, bir cām iç-*ür*-di 91b/3

4. *-gur-*, *-gür-*

aña idrāk ir-*gür*-mez 5b/5

5. *-t-*

göze-*t* hikmet gözin 5b/6, oyna-*d* atı 8a/9, oyna-*t*-gıl atıñı 55a/1, dir-*t*-ürsin 9b/5, aq-*t*-d-ı 11a/4, aq-*t*-d-ur 15b/1, ayı yürü-*d*-en 21b/9, kızar-*d*-ur 35a/7

6. *-dur-, -dür-; -tur-, -tür-*

bil-*dür*-en oldur 5a/3, 'aşāya yud-*dur*-ur sihrin 5a/9, benāti sev-*dür*-ür 7b/5, Ğavrī'nüñ gönlinde yan-*dur*-an bu İmān şem'ini 22a/6, iden oldur it-*dür*-en ol 26a/1, yi yi-*dür*-gil 28b/3, öl-*dür*-ür-ise Ğavrī'yi gam-ı 'ışk 34b/9, baş kal-*dur*-up 46b/2, tol-*dur*-ur 89b/2, yağ-*dur*-a 90b/8, ge-*tür* (<*kel-tür*-) sākī 33a/6

7. *-der-*

leylī iden dön-*der*-üp Mevlā kılan Allāh'dur 21b/4, dön-*der*-mezem 50b/5

8. *-I-*

vir-*i-I*-en 18a/9, kalem-den dök-*i-I*-en 27b/8, aç-*i-I*-a bāb-ı sa'ādet 41b/5, büz-*ü-I*-sün dāyim ol yüz kim 68b/3, boz-*u-I*-dı 68b/8, yaz-*i-I*-ur 89a/4

9. *-n-*

bul-*u-n*-maya 4a/9, ol-*i-n*-andan 5b/4, bize-*n*-miş şanasın havrā 5b/9, bu yola bağla-*n* 10b/4, oқи-*n*-an 18b/5, Hāḡ'dan uta-*n* 22a/9, ma'şiyetlerden şaḡı-*n* 22b/2, emre yilte-*n* 23a/2, gör-*i-n*-ürse 25b/1, boya-*n*-up 33a/3, çal-*i-n*-sun 33a/8, tola-*n*-ur küyuñi 36b/8, şal-*i-n*-ur serv gibi 38b/1, ögre-*n* 40a/9, taya-*n*-mışam 52b/5, uya-*n*-dı sa-*n*-dı 60a/1, hañcer doḡı-*n*-ur 75b/8, yaḡşı olmaz sırça şı-*n*-sa 86b/2, id-*i-n*-di 90a/7

10. *-ş-*

ir-*i-ş*-ince saña "ve'n-nāzi'āti" 8b/4, Hāḡ'dan nidā ir-*i-ş*-di 12a/5, ir-*i-ş*-dük 32b/5 ir-*i-ş*-medi 68b/9

F. FİİL ÇEKİMİ

Fiil çekimleri *bildirme* (haber) ve *dilek* kipleri olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Bu mevzuda metnimizden tesbit ettiklerimizi aşağıda birer birer inceleyeceğiz.

a. *Bildirme (haber) kipleri*

1. Görülen geçmiş zaman

Asıl görülen geçmiş zaman eki *-dı, -di* dir. Ekin ünsüzü, yeni Türk harflerinin kabulüne kadar hep *dal* ile yazıl gelmiştir. Yâni ekin ünsüzünde umûmiyetle ünsüz benzeşmesi görülmemektedir. Eski Türkiye Türkçesi devresinde ekteki ünlüler, teklik ve çokluk 1. ve 2. şahıslarda dâimâ yuvarlak, üçüncü şahıslarda ise dâimâ düz olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görülen geçmiş zaman çekiminde iyelik eki kaynaklı şahıs ekleri kullanılmaktadır. Eski Türkiye Türkçesi devresinde şart çekiminde de kullanılan bu ekler şu şekilde görülmektedir:

Teklik 1. şahıs	-m
2. şahıs	-ñ
3. şahıs	eksiz
Çokluk 1. şahıs	-k, -k
2. şahıs	-ñuz, -ñüz
3. şahıs	-lar, -ler

Teklik 1. şahıs : *-du-m, -dü-m*

bağışla-du-m 12a/6, *şavur-du-m* 17b/7, *al-du-m* şatun 35a/5, *uğra-du-m* 38b/1, *şor-du-m* 52a/1, *şal-du-m* 52a/8, *şarf it-dü-m* 35a/5, *di-dü-m* 38b/2, *ayağa düş-dü-m* 72a/4

Teklik 2. şahıs : -*du-ñ*, -*dü-ñ*

ço-*du-ñ* 3b/4, kıl-*du-ñ* 3b/9, añ-*du-ñ* 9b/8, yandur-*du-ñ* 48b/7, al-*du-ñ* 71b/3, vir-*dü-ñ* 3b/3, di-*dü-ñ* 9b/6, bil-*dü-ñ* 23b/2, göster-*dü-ñ* 86a/6, dök-*dü-ñ* 91b/1

Teklik 3. şahıs : -*dı*, -*dı*

şal-*dı* 3b/3; ur-*dı* 7a/1, bulma-*dı* 9a/5, olma-*dı* 63a/2, yut-*dı* 91b/2, gel-*dı* 4a/6, vir-*dı* 5a/5, git-*dı* 7a/1, gel-*dı* işit-*dı* da'vetin 15b/6, di-*dı* 22b/9, iriş-*dı* 32b/8, götür-*dı* burka'ı yüzden görün-*dı* âyet-i Hâk 41b/9

Çokluk 1. şahıs : -*du-k*, -*dü-k*

iriş-*dü-k* bu devrâna 32b/5, işit-*dü-k* 68a/9

Çokluk 3. şahıs : -*dı-lar*, -*dı-ler*

kıl-*dı-lar* 'ömri telef 77a/9, di-*dı-ler* hayr ola 36a/5, irme-*dı-ler* hâzrete 79a/3

2. Öğrenilen geçmiş zaman

Eski Türkçe döneminde öğrenilen geçmiş zaman eki *-miş*, *-miş'* tir. Ek, Eski Türkiye Türkçesi devresinde de aynı Eski Türkçedeki gibi düz ünlülüdür ve *-miş*, *-miş* olarak tesbit edilmektedir. Ayrıca Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde ve dolayısıyla Gavri'nin şiirlerinde öğrenilen geçmiş zamanı ifade için *-up*, *-üp* zarf-fiil ekinden de istifade edilmiştir.

Öğrenilen geçmiş zaman çekiminde kullanılan şahıs ekleri, Eski Türkçedeki şahıs zamirlerinden inkişâf eden zamir kaynaklı eklerdir. Görülen geçmiş zaman, şart ve emir dışındaki çekimlerde kullanılan bu ekler, Eski Türkiye Türkçesi devresinde aşağıdaki şekillerde görülmektedir:

Teklik 1. şahıs : -*am*, -*em*; -*vam*, *vem*; -*van*, -*ven*, -*vanı*, -*veni*;
-*vanın*, -*venin*; -*ın*, -*in*

2. şahıs : *-sin, -sin*
3. şahıs : eksiz (*-durur; -dur, -dür*)

- Çokluk 1. şahıs : *-uz, -üz* (istek ve şart çekimlerinde *-vuz, -vüz*)
2. şahıs : *-siz, -siz*
 3. şahıs : *-lar, -ler*

a. *-miş, -miş* eki ile

Teklik 1. şahıs : *-miş-am, -miş-em*

yâ İlâhî luţfuña tayan-*miş-am* 52b/5, ayakdan düş-*miş-em* tutğıl elümi 18a/1

Teklik 3. şahıs : *-miş-durur, -miş-durur; -miş-dur, -miş-dür*
(yahut eksiz)

hulle-püş ol-*miş* 6a/1, âteş ur-*miş* bağına 27a/9, tur-*miş* çemenler bende-vâr 79a/9; bizen-*miş* şanasın havrâ 5b/9, humâr-âlüd kim it-*miş* 6a/4; yüregine kim ur-*miş-dur* 6a/3, senüñ fazluña tut-*miş-dur* ümîdi 14a/3, ne ol-*miş-dur* bir işüm Hakk'a lâyıķ 17b/3, bezm-i ezelde ķo-*miş-dur* 39b/5; ol sebebden Hakk di-*miş-dür* 57a/3; nev-cevân yi-*miş-durur* 75a/8

Çokluk 1. şahıs : *-miş-uz, -miş-üz*

vaĥdetüñ bahrında biz kim böyle ġavvâş ol-*miş-uz* 25b/8, yak-*miş-uz* şem'ümüzi 26a/9, var-*miş-uz* seyr-i ĥalâ-y-ıla melâdan gelürüz 26b/2

b. *-up, -üp* eki ile

ol-*up-dur* 'uķül deng 2b/3, yüz tut-*up-dur* ins-ile cân sizlere 57a/5, id-*üp-dür* şaķ meh-i tábân Muĥammed 13b/3, gel-*üp-dür* 14b/1,

3. Geniş zaman

Eski Türkiye Türkçesi dil yâdigârlarında tesbit edilen geniş zaman ekleri Eski Türkçe devresinde olduğu gibi *-r*; *-ar*, *-er* ve *-ur*, *-ür*'dür. Gavri'nin şiirlerinde de geniş zamânı ifâde için bu ekler kullanılmıştır. Geniş zaman çekiminde kullanılan şahıs ekleri 1. ve 2. şahıslarda şahıs zamiri kaynaklıdır. Teklik 3. şahısta ek yoktur, çokluk 3. şahısta ise *-lar*, *-ler* kullanılmaktadır.

a. *-r* eki ile

Eski Türkiye Türkçesi devresinde olduğu gibi, aynı devir eseri olan metnimizde de *-r* geniş zaman eki ünlü ile sonlanan fiillere getirilmektedir. Gavri'nin şiirlerinde tesbit ettiğimiz örnekleri aşağıya çıkarılmıştır:

Teklik 1. şahıs : *-r-am*, *-r-em*

dile-*r-em* yüzüñi görem 58a/5, cān iste-*r-em* 77a/4, cānān iste-*r-em* 77a/5, kırbān iste-*r-em* 77a/7, beñze-*r-em* dimiş 91b/5

Teklik 3. şahıs : *-r* (şahıs eksiz)

kelīmüm di-*r* 5b/2, 'aşasın eyle-*r* ejderhā 5b/3, bağışla-*r* 7b/8, ne kim luţfuña yara-*r* anı işle 19b/4, anuñ emrinsüz yürü-*r* 22a/64, zāhid bize-*r* taş yüzini 25a/2, iste-*r* bu göñlüm andan gül ala 43a/3, Gavri oqu-*r* 52b/7, āhum seherde göklere boya-*r* felekleri 67b/6, göñül gülzārını gözle-*r* 81a/1

Çokluk 3. şahıs : *-r-lar*, *-r-ler*

di-*r-ler* sözi ne tatlu maķāle 44a/1, di-*r-ler* ki rûḥ-ı şānīdür 50b/1

b. *-ar*, *-er* eki ile

Tek heceli fiillerin bazısına getirilir. Metnimizde tesbit ettiğimiz örnekleri aşağıda görüldüğü gibidir:

Teklik 1. şahıs : *-ar-am*, *-er-em*

dilberā biñ hacc u 'umre şay-*ar-am* 46b/4, ben taħassür id-*er-em*
ayağın öpmege anuñ 38a/4

Teklik 2. şahıs : -*ar-sın*, -*er-sin*

yollarda la'li şöyle saç-*ar-sın* fakıre kim 89a/2, didi ki şeh gelür
ne düş-*er-sin* ayağına 88b/1

Teklik 3. şahıs : -*ar*, -*er* (şahıs eksiz)

andan um-*ar* şefā'ati 16a/7, nār-ı furkatle çık-*ar* göge şerer 38b/7,
başuma ur-*ar* işigi taşını 50b/4, himmetle um-*ar* Gavri 63b/1,
halef ferzend id-*er* adın 5a/8, dön-*er* geh mu'cizâtıyla 5b/3, hem
geç-*er* gök mevsümi hem lāle-zār elden gid-*er* 28a/3, resen-i
zülfüñ anı dāra çek-*er* 36a/9, düş-*er* girdāb-ı bahr-ı 'ışka zevrak
53b/7

Çokluk 3. şahıs : -*ar-lar*, -*er-ler*

cümle 'aşi kullaruñ senden um-*ar-lar* rahmeti 78b/3

c. -*ur*, -*ür* eki ile

Teklik 1. şahıs : -*ur-am*, -*ür-em*

kaçan ki şor-*ur-am* ol la'l-i kandı 53a/1, gözed-*ür-em* anı dañı
benden beter yanar 68a/2

Teklik 2. şahıs : -*ur-sın*, -*ür-sin*

bil-*ür-sin* 8a/6, kara yirden bitür-*ür-sin* 9b/4, dirid-*ür-sin* 9b/5,
'aybın gör-*ür-sin* 78b/5

Teklik 3. şahıs : -*ur*, -*ür* (şahıs eksiz)

cārī ol-*ur* 3b/2, şüretler kıl-*ur* inşā 5a/4, 'aşāya yuddur-*ur* sihrin
5a/9, akıd-*ur* eşābi'i 15b/1, tolan-*ur* küyuñı her şām u şehir
36b/8, çağır-*ur* şohbetüñde ney "ene'l-Ḥak" 54a/9, gülşene

girseñ utan-ur 86b/5, getir-ür 'āleme 5a/7, benātı sevdür-ür 7b/5, bakıcağ Hıağ görün-ür 25b/3, dilden gider-ür 75b/4

Çokluk 1. şahıs : -ur-uz, -ür-üz

temāşā-yı likādan gel-ür-üz 26a/4, dār-ı beķādan gel-ür-üz 26a/5, semādan gel-ür-üz 26a/7

Çokluk 3. şahıs : -ur-lar, -ür-ler

āhıret yolın vāranlar iriş-ür-ler hıdmete 79b/1

Geniş zamanın olumsuzu : -maz, -mez

Teklik 1. şahıs : -maz-am, -mez-em

kať ide-mez-em 17b/4, bil-mez-em 48b/6, ğam yi-mez-em 49a/6, dönder-mez-em 50b/5,

Teklik 2. şahıs : -maz-sın, -mez-sin

maħrūm eyle-mez-sin 78b/6

Teklik 3. şahıs: -maz, -mez (şahıs eksiz)

şığ-maz 7a/6, yol bul-maz 9a/7, ķo-maz 35b/2, ķayur-maz 35b/4, ol-maz 66b/5, irğür-mez 5b/5, ire-mez 9a/9, baş eyle-mez 24b/2, anuñ ğülzārını bil-mez 81a/2

Çokluk 1. şahıs : -maz-uz, -mez-üz

ķayır-maz-uz 50a/8, bil-mez-üz 26b/8,

4. Gelecek zaman

Eski Türkçede gelecek zaman -ğay, -gey ve -taçı, -teçi ekleri ile karşılanıyordu. Eski Türkiye Türkçesinde ise bu zamanı ifāde için -ısar,

-iser eki kullanılmıştır. Eski Türkçenin *-gay*, *-gey* gelecek zaman ekinin kalıntısı olarak, Eski Türkiye Türkçesinde *-a*, *-e* de bâzan gelecek zaman ifâdesi taşımaktadır. Bu devreden sonra bugün Türkiye Türkçesinde gördüğümüz gibi, gelecek zaman ifâdesini karşılamak için daha önce sıfat fiil eki olarak tesbit edilen *-açak*, *-ecek* kullanılmıştır. Gavri'nin şiirlerinde bu zamanı karşılamak için her iki gelecek zaman eki de (*-isar*, *-iser*; *-açak*, *-ecek*) tesbit edilmektedir. Gelecek zamanda şahıs ekleri olarak şahıs zamiri kaynaklı ekler kullanılır.

a. *-isar- -iser* eki ile

Teklik 2. şahıs : *-isar-sın*, *-iser-sin*

var-*isar-sın* anda 'uryân tevbe kııl 22b/5, gid-*iser-sin* kor u kef 78a/4

Teklik 3. şahıs : *-isar*, *-iser* (şahıs eksiz)

cünün ol-*isar* 10b/5, günâha göre ol-*isar* 39b/6, girme-y-*iser* cehenneme 15b/3, irme-y-*iser* 'izzete 79a/4,

b. *-açak*, *-ecek* eki ile

Teklik 3. şahıs : *-açak-dur*

mef-tün ol-*açak-dur* 61a/8, hün ol-*açak-dur* 61a/9, Dicle vü Ceyhün ol-*açak-dur* 61b/2, meygün ol-*açak-dur* 61b/4, Mecnün ol-*açak-dur* 61b/6, iki gözi gür ol-*açak-dur* 63b/4

b. *Dilek kipleri*

1. İstek çekimi

Eski Türkiye Türkçesinde ve bugün kullanılan istek eki *-a*, *-e*'dir. Bu ek, Eski Türkçedeki *-gay*, *-gey* > *-ğa*, *-ge* ekinden inkişaf etmiştir. Eski Türkiye Türkçesindeki bazı kullanışlarda bâzan geniş zaman ve gelecek zaman manası taşımaktadır. Bu çekimde kullanılan şahıs ekleri tekilik 1. şahısta iyelik eki kaynaklı, diğer şahıslarda şahıs

zamiri kaynaklıdır. İstek eki, ünlü ile sonlanan bir fiile getirildiği zaman araya bir *-y-* bağlayıcı ünsüzü girmektedir.

Teklik 1. şahıs : *-a-m, -e-m*

kıl-a-m 58a/6, *gör-e-m* 36b/7, *id-e-m* 41b/8, *vir-e-m* 68a/1

Teklik 2. şahıs : *-a-sın, -e-sin*

kıl-a-sın 3b/7, *yağ-a-sın* 48b/9, *şan-a-sın* 57b/9, *bağ-a-sın* 71b/5, *eyle-y-e-sin* 10a/4, *yime-y-e-sin* 11a/8, *itme-y-e-sin* 34b/3, *id-e-sin* 52a/5

Teklik 3. şahıs : *-a, -e* (şahıs eksiz)

bulunma-y-a 4a/9, *olın-a* 6b/5, *urma-y-a* 6b/9, *ol-a* 23b/7, *kaçma-y-a* 70a/8, *sür-e* 10a/5, *di-y-e* 12b/4, *öp-e* 38b/3, *düş-e* 46b/3

2. Emir çekimi

Emir çekiminde her şahıs için ayrı ayrı ekler kullanılmıştır. Kullanılan bu ekler hem emir, hem de şahıs ifâde ederler. Bu sebepten emir ekleri 3. tip şahıs ekleri olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Eski Türkiye Türkçesi dil yâdigârlarında teklik 1. şahıs için *-ayım, -eyim; -ayın, -eyin* (çok az olmakla birlikte ekin ikinci ünlüsü yuvarlaklaşmış ve ek *-ayum, -eyüm* şeklinde de tesbit edilmiştir) ekleri kullanılmaktadır. Teklik 2. şahıs bâzan eksiz, bâzan da *-gıl, -gil* eki ile. Teklik 3. şahıs *-sun, -sün'dür. Çokluk 1. şahıs eki -ayum, -eyüm; çokluk 2. şahıs eki -ñ; -(u)ñ, -(ü)ñ; -(u)ñuz, -(ü)ñüz, çokluk 3. şahıs eki ise -sunlar, -sünler'dir. Eski Türkiye Türkçesi döneminde çokluk ikinci şahıs emir eki, ünlü ile sonlanan fiillere doğrudan doğruya getirilmektedir. Emir çekiminin metnimizdeki örnekleri aşağıda görüldüğü gibidir:*

Teklik 2. şahıs : *-ğil, -gil* veyâ eksiz

tut-*ğil* elümi 18a/1, bir zamân dür olma-*ğil* 23a61, mağrūr olma-*ğil* 28a/8, ferzâne var-*ğil* 54a/2, oynat-*ğil* atufı 55a61, müdām iç-*gil* müdām 28a/4, yi yidür-*gil* mâluñı Haq yolına harc eyle-*gil* 28b/3, iy gözi kıyma gitme-*gil* bağrumı kıyma itme-*gil* / 'aşıkā kıyma itme-*gil* el benüm ü etek senüñ 71b/1-2; raħm eyle Gavri'ye 4a/6, geçürme fırsatı elden 33a/4, didi ki sākī getir piyāle 43b/4, kolumı qo 47b/3

Teklik 3. şahıs : *-sun, -sün*

tahiyyāt u selām ol-*sun* 6b/4, çalın-*sun* çeng-ile neyler 33a/8, kolumı qo kemer ol-*sun* bilüñe 47b/3

Çokluk 1. şahıs : *-alum, -elüm*

'arşa ura-*alum* saqı 33a/6, vir-*elüm* cānı şükrāna 32b/6, çemende 'ışret id-*elüm* 4a/6, çek-*elüm* hoş mey-i şāfi 75b/3

3. Şart çekimi

Eski Türkiye Türkçesinde şart eki *-sa, -se*'dir. Şart eki Eski Türkçede *-sar, -ser* olarak tesbit edilmektedir. Bu devrenin sonlarında ekin sonundaki *-r* düşmüş ve Batı Türkçesine *-sa, -se* olarak geçmiştir. Şart çekimde kullanılan şahıs ekleri; teklik 1. ve 2. şahıslar ile çokluk 2. şahısta, iyelik eklerinden inkişâf etmiştir. Eski Türkçe devresinde bu çekim de şahıs zamirleri ile yapılmaktaydı. Çokluk 1. şahısta kullanılan *-vuz, -vüz* şekli; Eski Türkçedeki biz zamirinin ekleşmesinden ortaya çıkmıştır. Bu çekim için Gavri'nin şiirlerinde tesbit ettiğimiz örnekler aşağıda gösterilmiştir:

Teklik 1. şahıs : *-sa-m, -se-m*

didüm em-*se-m* tudağufı şām u seher kana kana 38b/2, 'aceb ol bī-hayā bil-*se-m* neçün miqdārını bilmez 81a/4

Teklik 2. şahıs : *-sa-ñ, -se-ñ*

dile-*se-ñ* 8a/8, dāra çek-*se-ñ* ğam degül 50b/3, gülşene gir-*se-ñ*
utanur 86b/5

Teklik 3. şahıs : *-sa, -se* (şahıs eksiz)

yağşı olmaz sırça şın-*sa* 86b/2, ağac çık-*sa* dökseler 89b/3, çün
ecel ir-*se* ne aşşı 28a/7, yağağñ üzre şaçuñ dön-*se* 36a/4, dile-
se murğ-ı gönül 36a/6, öykün-*se* gözün çeşm-i ğazāle 43a/9,
Ġavrı lebüñi añ-*sa* mükerrer 43b/9, yād it-*se* Ġavrı 47b/5,
Ġavrıyā Şeyhī işit-*se* nazmuñı tutar kulağ 57b/5,

Çokluk 3. şahıs : *-sa-lar, -se-ler*

cüduñ deñizlerinden ağac çık-*sa* dök-*se-ler* 89b/3

4. Gereklik çekimi

Gereklik çekimi için *-malı, -meli* ekine gelinceye kadar ayrı bir ek kullanılmamıştır. Dolayısıyla metnimizde de gereklik eki olarak bir ek görülmemektedir. Eski Türkçe devresinde ve metnimizin de âit olduğu Eski Türkiye Türkçesi döneminde, gereklik ifâdesini karşılamak için şart (*-sa gerek, -se gerek*) ve istek (*-a gerek, -e gerek*) çekimlerine “*gerek*” kelimesi getirilmiştir. Ayrıca “*-mağ gerek, -mek gerek*”, “*-mağ lâzım, -mek lâzım*” gibi yapılar ile de gereklik ifâdesi karşılanmıştır. Bunun dışında iyelik eklerinden sonra da “*gerek*” ve “*lâzım*” kelimeleri getirilerek de gereklik şekillerinin yapıldığı görülmektedir. Bugün Türkiye Türkçesinde de aynı şekillerle gereklik çekimi yapılmaktadır. Metnimizde gereklik ifâdesi “*-mağ gerek, -mek gerek*” ve “*-sa gerek, -se gerek*” şekilleri ile karşılanmıştır. Tesbit ettiğimiz örnekler aşağıya çıkarılmıştır:

a. *-mek gerek* ile

Manşür-veş gel-*mek gerek* Hâk yolına Manşür’ı gör 25a/4

b. *-se gerek* ile

ol kaçan *ir-se gerek* iki cihānda devlete 79a/6

G. SIFAT - FİİLLER

Sıfat-fiil ekleri, fiilleri sıfatlaştıran eklerdir. Bu sıfatlar da aynen isimler gibi çekimlenirler. Metnimizde tesbit ettiğimiz sıfat-fiil eklerini ifāde ettikleri zamanlara göre, geniş zaman, geçmiş zaman ve gelecek zaman sıfat-fiil ekleri olmak üzere incelemek mümkündür.

1. *Geniş zaman sıfat-fiil ekleri*

a. *-an, -en*

Metnimizde en çok kullanılan sıfat-fiil eklerindedir. Tesbit ettiğimiz bazı örnekler aşağıda verilmiştir:

al-an oldur *vir-en* oldur *bil-en* ol *bildür-en* oldur 5a/3, *bağla-y-an* 35a/9, *çal-an-ı* 21a/2, mübeddel *kıl-an* oldur 8b/6, *oğın-an* 18b/5, *fevt ol-an-ın* 8b/3, *fıkr olın-an-dan* 5b/4, *şal-an* kim 27b/2, *semāvāta tol-an* 18b/8, *āhıret yolın var-an-lar* 79b/1, *yandur-an* 22a/6, *bitür-en* 21b/7, *düş-en* 67b/4, *hall eyle-y-en* 7a/7, *her geç-en* çağum 46b/5, *gör-en* 54b/6, *görin-en* 25b/2, *iste-y-en* 79a/7, *isteme-y-en-ün* 63b/4, *'ayş itme-y-en* 33e/8, *id-en* oldur *itdür-en* ol 26a/1, *vir-en* 87b/5, *virme-y-en* 21b/6, *ayı yürüd-en* 21b/9

b. *-ur, -ür*

añıl-ur *pehlevānı-dı* bu *eyyāmuñ* bu *devrānuñ* 68b/2

2. *Geçmiş zaman sıfat-fiil ekleri*

a. *-duğ, -dük*

Görülen geçmiş zaman sıfat-fiil ekidir. Bu ek de metnimizde oldukça çok olarak kullanılmıştır. Ekin *ğ* ve *k* ünsüzleri iki ünlü arasında kaldığı zaman sedâlılaşarak *ğ* ve *g* olurlar.

baş-*duğ*-ı yirler 47a/8, kaşın *çağ-*duğ**-ını 62a/9, nâle kıl-*duğ*-umı 61a/1, kur-*duğ*-ı 38a/8, ol-*duğ*-umı 39a/5, um-*duğ*-ı 38b/3, çek-*duğ*-i-çün 74b/8, di-*duğ*-inde 27a/5, eg-*duğ*-i 74b/6, eyle-*duğ*-üñ 20a/8, geç-*duğ*-üñ 78a/3, gel-*duğ*-i 3b/1, gey-*duğ*-i 6a/2, it-*duğ*-üñ 23a/6

b. *-miş, -miş*

Öğrenilen geçmiş zaman sıfat-fiil ekidir. Bu ek aslında öğrenilen geçmiş zaman eki olup, Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde dâimâ *-miş, -miş* şeklinde düz-dar ünlülüdür.

diridürsin beşeri öl-*miş*-iken 9b/5, tut-*miş*-iken yir yüzini 74b/3

3. *Gelecek zaman sıfat-fiil eki*

-acağ, -ecek

Metnimizde devrin umûmî geniş zaman eki *-isar, iser*'in yanında gelecek zaman eki olarak da görülen *-acağ, -ecek* eki, yalnız bir örnekte gelecek zaman sıfat-fiil eki olarak tesbit edilmiştir. Eski Türkiye Türkçesinde ilk çıktığı zaman da bu ek sıfat-fiil eki olarak karşımıza çıkmaktadır. Ek daha sonra, Osmanlı Türkçesi döneminin ve bugün Anadolu sahasının gelecek zaman eki olarak kullanım bulmuştur.

Bilürsin Ğavrî fânîdür bu dünyâ
Var-*acağ* yire kıl yarağ u yatı 8a/6-7

H. ZARF - FİLLER

Zarf-fiiller, fiillerin zarf şekilleridir. Metnimizde tesbit ettiğimiz eklerin bir kısmı ek birleşmelerinden meydana gelmişlerdir. Zarf-fiilleri hâl bildirenler, zaman bildirenler ve bağlama görevinde olanlar olmak üzere üç kısımda incelemek gerekir.

1. Hâl bildirenler

a. -a, -e eki

kan-a kan-a 37b/9, 38a/1-3-5-7-9, yan-a gelir yan-a geçer 39a/1, yan-a yan-a 38b/6-7-9, 39a/2-4-6, dön-e dön-e 36a/1-3-5-7 ...

b. -ı, -i, -u, -ü

gine çağındadır dağı (<tağ-ı)59b/7-8, gözedürem anı dağı 68a/2, görem di-y-ü 36b/7, tabıbe em di-y-ü şordum 42a/2

c. -ken, -iken

Asıl zarf-fiil eki *-ken*'dir. Daha çok *i* fiili ile tesbit edilmektedir. Ünlü uyumu dışında kalan ve dâimâ ince şekli kullanılan bir zarf-fiil ekidir. Metnimizden seçtiğimiz örnekleri aşağıda verilmiştir:

meyl ider-ken 73b/4, 'ağık-iken 89a/9, cihân-iken 91a/4, cānuñ tende-y-iken 79b/2, tutmuş-iken yir yüzünü 74b/3, küyuñ var-iken 66b/3

2. Zaman bildirenler

a. -ınca, -ince

bir göz yumup aç-ınca 88a/3, tol-ınca tā ki peymāne 33a/5, kan yudma-y-ınca 87a/3, gam çekme-y-ince 87a/2, iriş-ince saña "ve'n-nāzi'āti" 8b/4, öl-ince 39b/3

b. -madın, -medin, -meden

Ekin ilk şekli *-madın, -medin*'dir. Metnimizde daha sonra yerini bırakacağı *madan, -meden* şeklinin ortaya çıkmağa başladığı da görülmektedir:

ol-*madın* bünyād vīrān tevbe kıl 24a/6, vir-*medin* ‘ömrüni bāda 28b/5 ‘ömr esāsını yıkup yımur-*madın* 24a/5, yi yidürgil hoş geçür ‘ömri yi-*meden* seni yir 74a/2

c. -*mazdan* -*mezdin*

fenā ol-*mazdan* öñ 33a/4, hūlül it-*mezdin* öñdün qālība 25b/6

d. -*alı*, -*eli*; -*alıdan*, -*eliden*

-alı, -eli ekinin ayrılma hâli eki -*dan*, -*den* ile birleşmiş şekli -*alıdan*, -*eliden* kullanılışı da metnimizde tesbit edilmiştir. Ekin bu şeklinin kullanılışında vezin gereği *ı* ve *i* ünlülerinin düşmüş olduğu görülmektedir. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

hurrem ü handān ol-*alı* 37a/4, hālūñ ol-*alı* dilde muķīm 39a/8, lebleriñden şor-*alı* şehd ü şeker 37b/9, yan-*alı* 68a/3, gid-*eli* tapuñ 68b/7, id-*eli* ğamzeñe ta‘līm-*ile* nāz 34b/1, zencīr-i zūlfūñi gör-*eli* 60a/8, gevher-fişānlıĝ id-*eli* 89b/1, öp-*eli* 89a/8; husrevā kışmet ol-*aldan* ‘ilm ü ‘irfān sizlere 57a/2, görün-*elden* göze hūsñüñ revnaķı 53a/6

e. -*ıcaķ*, -*ıcek*, -*ıcigez*

Eski Türkiye Türkçesinde gördüğümüz ve -*ınca*, -*ınce*; -*dıĝı* zaman, -*dıĝı* zaman anlamına gelen bu ekler bugün kullanımdan düşen bir zarf-fiil ekidir. Metnimizde şu örnekleri vardır:

baķ-*ıcaķ* Hāķ görünür 25b/3, bul-*ıcaķ* 6b/1, bul-*ıcaķ* dünüvv-i hāş 12a/4, ur-*ıcaķ* 54a/8, gör-*ıcek* yüzüñde 52b/8, ditrer gör-*ıcek* 61b/7, sünbül şaçuñı gör-(*i*)*cigez* ehl-i hıred dir 61b/5

f. -*duķça*, -*dükçe*

Bu ek “-*ınca*, -*ınce*, -*dıĝı kadar*, -*dıĝı müddetçe*” manaları vermektedir. Metnimizdeki örnekleri aşağıda görüldüğü gibidir:

aĝzuma al-*duķça* şeker la‘lüñi 49a/7, var-*duķça* dil ü cāna 62a/6, Hızr-veş mürde dile vire hayāt em-*dükçe* 38a/6

g. *-duḡda, -dükde*

“-dığđı zaman” manası vermektedir. Metnimizde Şu örnekleri vardır:

kerem bābı açıl-*duḡda* 69a/1, maḡabbet ṡablı çalın-*duḡda* 54a/6, gör-*dükde* göñüller anı mesrūr olacaḡdur 63b/2, gülşene girseñi utanur yüzüñi gör-*dükde* gül 86b/5

h. *-duḡında, -düginde*

Bir önceki ek gibi “-dığđı zaman” manasını vermektedir. Metnimizde Şu örneği tesbit edilmiştir:

yüzine urma günāhın ir-*düginde* ḡazrete 79b/9

3. *Bağlama görevinde olan zarf-fiiller*

a. *-up, -üp*

Bağlama görevini yüklenen zarf-fiil eki *-up, -üp*'tür. Eski Türkçe devresinde *-p* şeklinde tesbit edilmektedir. Batı Türkçesinde aradaki yardımcı ünlü eke dāhil edilmiştir. Ünlü ile sonlanan bir fiile getirildiği zaman araya bir *y* koruyucu ünsüzü girmektedir:

gözin aç-*up* 5b/6, aç-*up* bāl ü per 11b/9, aḡıd-*up* 69b/8, boyan-*up* 33a/3, baş ḡaldur-*up* 46b/2, ḡıl-*up* a'mā 5a/6, leb-ber-leb ol-*up* 54b/8, şı-*y-up* 86b/1, ṡař-*up* 61b/6, dem ṡut-*up* 10b/5, yüzün ur-*up* 54b/1, uyar-*up* 21a/8, var-*up* 72b/2, yıḡ-*up* 24a/5, yum-*up* 88a/3, dön-*üp* 5a/8, düş-*üp* 39a/6, 67b/5, güm eyle-*y-üp* 5b/1, gel-*üp* 17b/9, gör-*üp* 59b/9, iç-*üp* 50a/8, id-*üp* 12a/2, 16a/2, öđ-*üp* 9b/7, vir-*üp* 81a/7

b. *-uban, -üben*

-up, -üp ekinin genişlemiş şeklidir. Metnimizden örnekleri aşağıda görüldüğü gibidir:

yüz aç-uban 35a/7, ağla-y-uban 11a/7, gavvâş ol-uban 9a/7, ol-uban garra 33a/9 râm ol-uban 57a/5, var-uban 58a/5, düş-üben 57b/9, id-üben 12a/1, sür-üben 21a/6, yıl-üben 17b/8

4. *Zarf-fiillerin bir görevi de birleşik fiil oluşturmaktır. İki fiili birbirine bağlar.* Kullanılan zarf-fiil ekleri; *-a, -e* yahut *-u, -ü* ya da *-ı, -i* dir. Metnimizde sâdece bir örnek devamlılık fiili teşkilinde kullanılmıştır:

'ışk etegini tut-a gör 72a/2

Gavrî'nin şiirlerinde bir kaç zarf-fiil örneği de iktidârî fiil yapısında görülmektedir. Bilindiği gibi iktidârî fiilin olumlusu *bil-* yardımcı fiili ile yapılır. Eski Türkçe devresinde iktidârî fiilin hem olumlusu hem de olumsuzu için *u-* fiili kullanılırdı. Daha sonra Batı Türkçesi (Anadolu sahası), iktidârî fiilin olumlusu için *bil-* yardımcı fiilini, olumsuzu için de umûmiyetle *u-* yardımcı fiilini tercih etmiştir. Bugün Türkiye Türkçesinde de durum aynıdır. Yalnız hem Eski Türkiye Türkçesinde, hem de onun devâmı olarak bugünkü Türkiye Türkçesinde *u-* fiili kullanımdan düşmüştür. Bazı Eski Türkiye Türkçesi dil yâdigârlarında az da olsa *bil-* fiilinin, iktidârî fiilin olumsuzunda kullanıldığı da görülmektedir. Metnimizde iktidârî fiil yapımında kullanılan zarf fiil ekleri *-a* ve *-e*'dir.

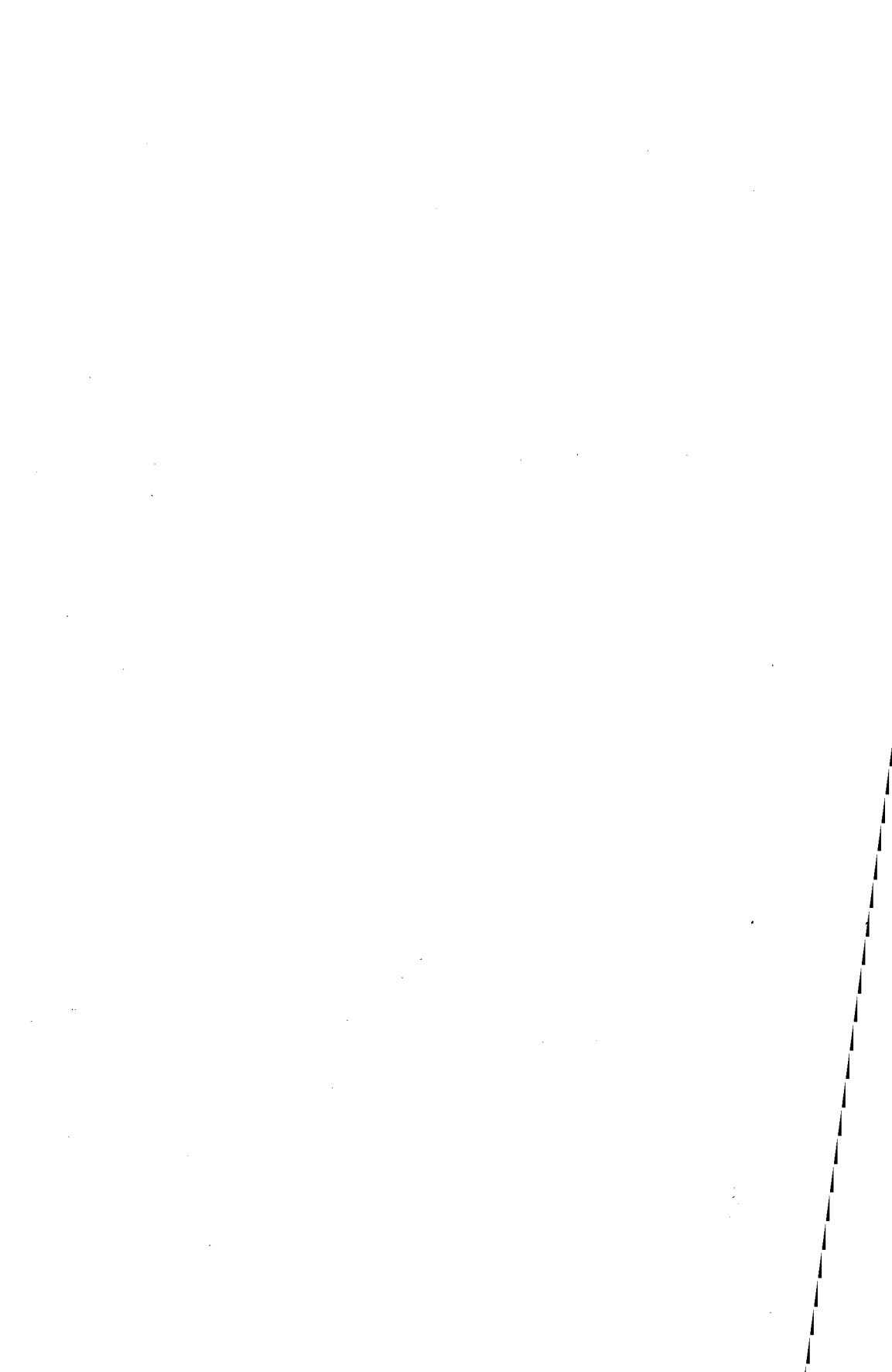
a. *İktidârî fiilin olumlusu*

kim di-y-e bilür 67a/6, vaşf id-e bile 15a/9

b. *İktidârî fiilin olumsuzu*

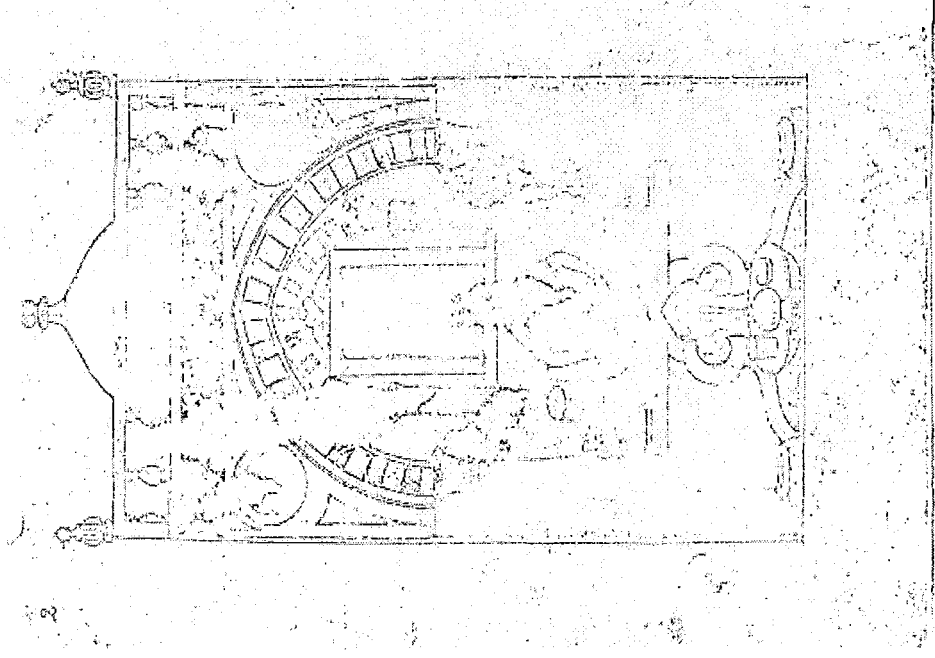
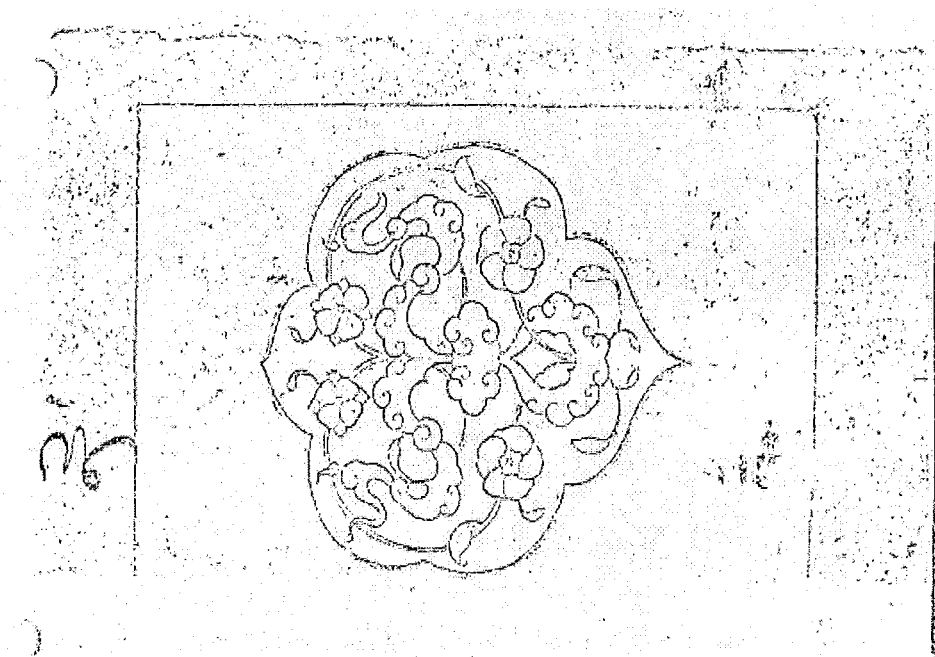
bul-a-maz sen vaşl-ı dilberden nişân 78a/1, yol bul-a-maz 24b/7, ol uçdan kaç id-e-mezem 17b/4

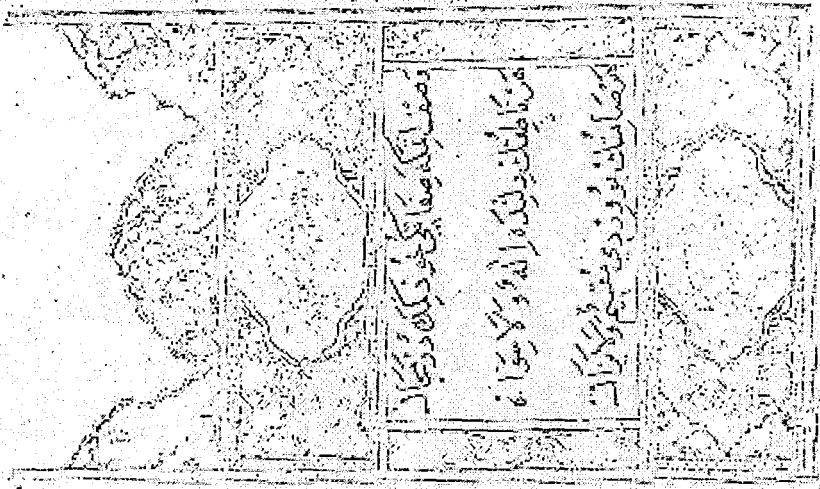
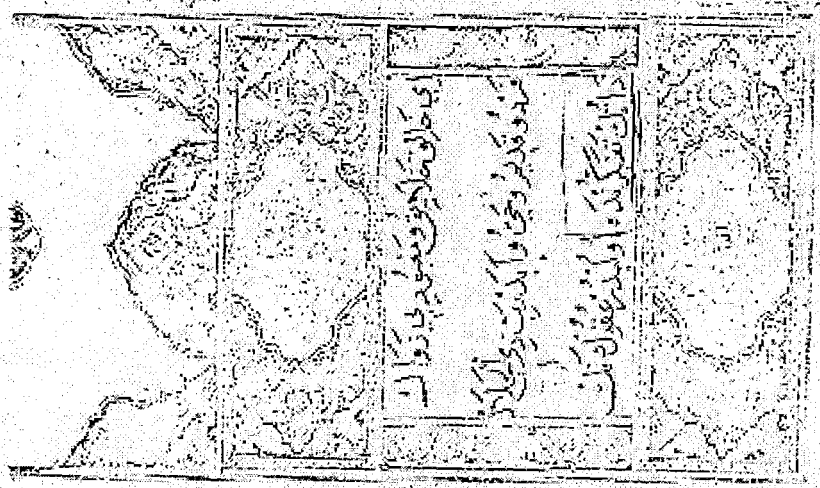
TIPKIBASIM (METİN)



Ms. Or. Oct. 3744







وزد لك كمال مرتبة كه حسنه چنانك
 آفتاب صدف صفت كاز چمن زياره
 صدف بوقه هر جزو و عثمان و دود القبال
 كا كال و اهنه خفدن هزار باره
 شایم و هم نیت و نظیفه جلالت
 كندوي بنو كه كهنی بنی رحم الله عزوبه
 عاری علدن و طلو كینت بهی جلالت
 رحمت قاسمی امانا كینه حلفت ایت
 شول كوكه كینت كه هر كی عبادتلك

هر بنی و جو كه كلك كی مرتبه در سلك
 هر بنی كه كانه جاري اول بنیه قبل و قالك
 وزد لك جلالت صفا صداري عالمه
 فوك ككهمال فده تله آبی بوزنك حال
 هر بنی قات و سفرد و حیوان و انیس حرب
 حمدي كك اولن كه فاند سلك حال
 فادوس و كز فلین قد در فضله در
 اوج علا و تحت ترا فله رجباتك
 فلك و رسول خفته زهی شرف البشیر

سنة إلى المظلمة كنه عفو قل صومنت	شهدن عطا و نول زشد بزيمه و باله	شدن زياده صوي و كنه او نولدود	اونه بزيمه كنه يسيه نوز لا انفصال	صياح كنه كاي نوز شريك و نوله تم همتا	كال نوز و نوز بود و و جوزي جمله كنه شيا	كنه زياده و نوز نوز و عفا كاله ارمز	و نوز نوز نوز نوز اول نوز جان و نوز نوز
----------------------------------	---------------------------------	-------------------------------	-----------------------------------	--------------------------------------	---	-------------------------------------	---

نوز اول و نوز كنه نوز كنه نوز نوز نوز	نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز	نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز	نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز	نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز	نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز	نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز	نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز
---------------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	---------------------------------

کجی کو ترا یلیوب یوز ادا تین غرقه دریا
 کجی طو زنگه موسا به کلیم خد ز کجی چو پان
 در زک به یختر اینک عصار سن آید از ادو کا
 کوز فکر ایله خرقا قلی پری در زکی اولی کندن
 اکتا از ازان از کوز منز ایزر یختر یخنی هر ترا کا
 کوزن حکمت کوزن اچوب یختر کن کوز کلنسا نه
 نظر قلی صغنه الله که در ککا در نک در زنیسا
 کجی آل و کجی از ز کجی سزید کجی اضمنا
 کجی ایل کجی یوز یوز یوز یوز یوز یوز یوز یوز یوز

چکان حکله یوز ایلین کوز ایتسره فله سندن
 کجی در زوقت اکلن ز کجی کجی کجی کجی
 یوز کجی کوز اوز شرح ز جفا دان کلاه تا کجی
 کجی از اوز کجی از کجی کجی کجی کجی کجی کجی
 کجی کجی کجی کجی کجی کجی کجی کجی کجی
 کجی کجی کجی کجی کجی کجی کجی کجی کجی
 کجی کجی کجی کجی کجی کجی کجی کجی کجی
 کجی کجی کجی کجی کجی کجی کجی کجی کجی

تشریب کتاب کوزب زینت لیلی یا خودا نو آذین
 آنک یا پیکهارن کوز پیکهارا آنکان عالودوز
 عقیق و کباز دل و عثمان علی صاحب لیل سنا
 اذکار اول و اقلینک و حیات و سلام اولسون
 صاحب صاعشینی آنک که خدا اولینک ده احصا
 که ساری اوله غوری لیل اوله اول کال اولونک
 و اینک سیدکن اولد زینت زینت چون آهنگها
 اولدند سحر و جزم و کاهینه اولد اکتشلو
 ایندی قارا زما به یزیدیه کاشه و کنگلا

اولد که کاهه کفر اولدردی بوز که کرای عاریت سحر
 خولیدن زینت یزیدیه نو کلا قضایب که سولا
 کیم جیمه لیلی کیم اولد اکتشلو کیم کیم کیم
 تقالی الله که بوزد کنگو کابیت
 قدرد که مسکن دوز و صغایب
 آنک کیمینتی صنعتن بیاتنه
 اولد زحل آنلکن هر مشک لایق
 قزیری یوق نظیری یوق آخندوز
 قوا آتیشا بلوز آنک کیم کیم کیم

قوردي دايته ه بيشه مينيزايف
 بخت مند آنده و طاهما و بيرف
 بيشير و هم كذايم و مرمسلايف
 انك دوت دوت كز شمشير بخت
 رسو لك و او او كه سارايف
 بل سمن شهري فاي دوت و دنيا
 و را جف بيره قل يا ساغ و يايف
 درك ساف مينزل انك عه موبو لده
 عبادت يوري ايج ايندايف

كنگه نه بخت نيله كشته كندي
 آنك خنزور لدي خضر آب كجايف
 يدري دايكه طغز آتاهي موبو دوت
 ير ندري دوت دكادان شمشير جهايف
 بنكايي سوز دوت كه آتاهي كته
 عده و آنك كه آتاهي كجايف
 مونا سق دوت او راهنده و موز اولك
 بختلن كهنير بيشه مرمسلايف
 جباي كنه بخت موهطو ر

بارهي و دينا و نورتي ايايوت مفا و مرس و فكري مرس
 قايض و كاي و سيطا و غضبي اذ و ر و كيق و مرس و قايض
 سفيم و ميسيد و كاي و سيطا و مرس و كاي و ر و مرس
 حافظ و رانقا و نكاك و عكم حقا و حقا و حقا
 و انكا و كوكي كه يول بولكي ايا با ي عقوقك
 و صفات ختم الة اولدي و ختم و ختم و ختم
 حكايات ختم الة حقا و اولدي بول بلانك
 عقل مرس كايته يور و مرس كايته ذنك و مرس
 زهي قاي و كاي اياك عقل اياك مرس قاي و مرس

و حجاب و مستحب و ختم ختمك و سكت
 يكر و اولدي مولا تو كك و قايض
 در و مرس و مرس و مرس اياك اياك
 اياك ختمك و سكا و اياك ختمك
 مرس مرس اياك مرس اياك ختمك
 مرس مرس اياك مرس اياك ختمك
 اياك مرس اياك مرس اياك ختمك
 اياك مرس اياك مرس اياك ختمك

زبهي صابغ يرد و زكوسيه كعش عظيمه
 نكهه و انتك نماذ نضه ك زكاي زرين
 جمله نك حالته واقف سين و پنا و عليمه
 قمر يرد ن شر زوسن كجر مند و نماست
 در دوسن كبري و لينه كعش عطفه ز ميمه
 انكه كاهه جيلم و نك و كاهه خيلان
 كهي قرآنكه او ك و برك انك اخاف عظيمه
 كهي مباح اللومه عيوي كخلك و ون و كوي
 كهي طومر نك و نك موي ك لطفيكه كليمه

هم اويك و كند ز دنجي عتقان و عليل
 كه عدوه ز بكه مشرك ككمار كينمه
 بلك نك بوجي صوفيه و كوه ز خندان او كينه
 عو نك ايليه سن بيه خجارت كسيمه
 كيم ايشك كه سن بوزن او كخود ز دلينار
 ز خنك بوج و كجي مغور نك و از كر ليمه
 و اما ايشك كعش عظيمه
 هم كه از و پيسد خندان بيل
 نظره لا اله الا الله

عنه كبري لوج و قلم بجملة بين سنز	انوار مختار في كشرح ايداه املك	كبر او زوي ما را ك افز نه صيد قيه كه دوران	اعلم او زوي اعلم بوزن ك استيد ي
حمد و قصور و توصيه ك ل ا و صطفى	اوتوي جون اصابع انها و صطفى	فان خصه مسكن ايلدي اول فاري و صطفى	بندون يما كه سزوي زنها و صطفى
			اول مختار نيكيه ك ل مان حجبون

كي ما لكه اول اولو كنج	سز و ولا اله الا الله
اوتوي ك له صخر قلدي	قبر لا اله الا الله
ايدك حال كره و صفة	خجبر لا اله الا الله
صديقله كز بويومه بكن	كسبر لا اله الا الله
دو طوب و ايام خوزالدي	بغبر لا اله الا الله
مترالدي نمازنا كركو كركي	ككبر لا اله الا الله
سز و خجك غوي و بوي و كرك	دغبر لا اله الا الله
كلر حقه ايت بوم و اول	سز و لا اله الا الله
ولر اورد سز ان و صخر	

كيدك چوسيدن دن ادرين سين نشتها
 بولداك مغاوره نختي جسمك اي طرح ادب
 از دنك جناح خضره با روح اضعفيا
 سينك نكاهيننه بلجني د نو خا صن
 جفندن نكاه رشتدي كه كال اي جليل تا
 ياز قلو انكوي كك هيب بغشكده و مز
 مفسود كي مراد كي بندن قل را لجا
 هنر ين سوزنه نكته نغزي اوليد كمن
 محشر كنيند و ايك شفاعت بواتك

غويبره قل شقا عيني هنر با زمصطفى
 جرمينسه بشكه اورمه بزميه كلا هيب
 بوزر جراد كه اولدي سزا و اوصطفى
 طاردينه اوفت اولدي جلاي انسلما
 اي مسمع شقا عت واري صاحب اللو ا
 راي ز بلك نبوت و ستر ارج انبيا
 هنر كمر اطاعتك نيكدي جان دن انركه
 قلدي صدا كرت اچره هك ايت قجر بول
 هنر و از قدوسيه كه اچون بال اولير شقا

حقاً يفتضح بك بينك كان محمداً

د كما يفتضح به عيما ن محمداً

يز فوا أمتك شمع وچرا عجب

د ابل و حجت و برهان محمداً

كنا كاه امان بينت سيعديج

كنا حنث تخينه سلهان محمداً

سنان حنكده د ذلك لوك لولاك

سزا اولدك سا يك سنجان محمداً

سنگ كه طند عيزد و نوزدين و دنيا

يارت بخت فخر و مجده و آل انبيا

يارت بخت نبي مخصوص اوليانا

يارت كناه و جز عيني صفوايت و امانك

اولد و صكه يقيني شجرتيكه جمله انبيا

غوري قلديك انا كه كفا عنت و مع سنن

عيز حيا حنكده و زانن قاييكه عينا

بارت و فخر و عزة اكبره قصد عيزي

قل نزهت بين كركه آبي آيشك

قلدا يضا في نعت النبي عليه السلام

شها بوق عوف ربه سنن قل شها عشت
 كه سنن سنن فوف و كه د ز ما ن محمدا
 سنن قضا و كه طمتمتند اميد عيت
 چون او لدك ز عتبت و نجا محمدا
 طار ايضا طار في حياهم ستر كبريا
 الی ذوقته عت او لن و بكلكه ما لك
 كل بو ز مه كوكل الیه بو و سنه ما لك
 بز عار كبر و دوسكا بو مثلها كما كیف
 اندك بلكه د ز مر جمع و سنن كه ما لك

سنن اولك شها ايمان محمدا
 سن اولك سنن كه سنن بو ما لك
 اذ يدن شوق منه تا بان محمدا
 صحابي ز صكر اما تا سن اولك
 ابو بكر و عمر و عفا ن محمدا
 طلكه در پير و اول ابن عفا ن
 بولك بولوكه و پير و عفا ن محمدا
 بو كارك رو حبه بو ز بيان عفا ن
 چكندن رتخت و عفا ن محمدا

صِدِّيقٍ وَكَفَرٍ صَادِقٍ حَقِّكَ رَكِبَ كَلْبِكَ رُحْمًا

وَرُوحِيَّةً تَشَارِبُ دُونَ أَوْلَادِ أَصْحَابِ كَالْكَافِ

أَصْحَابِ حَيَاةٍ حَيْدَرٍ عَنَّا نُوَسِّعُكَ دُونَ

بِكَ صَرْفِكَ أَوْلَادِ شَيْخِي وَرُحْمِي حَرْبِي وَنَا لَكَ

عَوْدِي أَوْلَادِ حَيْدَرٍ زَائِي صُورِيَّةً بِلَا لَكَ

بِإِغْثِكَ حَقِّ صُورِيَّةٍ عَنَّا نُوَسِّعُكَ دُونَ

حَرْمِكَ نَعْدُ وَتَجْعَلُكَ كَالْكَافِ أَمِيرًا لَكَ

أَوْلَادِ حَيْدَرٍ بَارِي حَيْدَرِي مَسْتَأْذِنًا لَكَ

وَالْحَيْدَرِيَّةَ بَارِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي

عَالِي حَقِّ وَشَيْخَانِ بَارِي نُوَسِّعُكَ دُونَ

طَنْدَرِي كَوْنِ حَيْدَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي

أَخْبَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي

مَعْبُودِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي

وَوُدِّي حَيْدَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي

دُخْدُورِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي

قَلْبِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي

بِحَيْدَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي

حَيْدَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي حَيْدَرِي

خوار و زیدی و قزلباشی
 کیدی خوار و زیدی و قزلباشی
 شهزاده اوردی ایلیه یی موت اوچینه یی تکیب
 کند و به اقدیری قبول درو لای فی صطفی
 ایکی چکانده خوار و زیدی و قزلباشی
 عزت و عش و جاهید زمان و زمان صطفی
 اندن اوردی شکایتی لطیفه ایکی اوردی
 یوز جکاده که ما اوله وصل وصال صطفی

اولدی کیم اوردی و قزلباشی
 اولدی کیم اوردی و قزلباشی

کیم اوردی و قزلباشی
 حاشیه که اهل بیقی ناره سگور که بهین
 کیمین کیمینه امت و آل صطفی
 کور که اهل الدین و عشق ایتمدی
 اکی که بیخ ایلدی ییتمک و جدا صطفی
 کلدی بیستدی و عشق دینه کور بی اهل بیتمک
 اذن که اوردی و قزلباشی
 مغربی قوروی بیجه کور و ناله ایتمک فلک
 اولدی کیم اوردی و قزلباشی

خداوندگار بگذرید و بگذرید بگذرید

آتش درین سوزان بگذرید هم آتش درین

که ایشان و از نه از نماند و بگذرید

که برین سوزان بگذرید هم برین سوزان

تساوی الله برین سوزان و سوزان

که درین سوزان بگذرید هم درین سوزان

نه آنکه بگذرید بگذرید و بگذرید

نه اینها بگذرید بگذرید بگذرید

بگذرید بگذرید بگذرید بگذرید

خود بگذرید و بگذرید اولی و بگذرید

بگذرید و بگذرید بگذرید و بگذرید

بگذرید و بگذرید بگذرید و بگذرید

بگذرید و بگذرید بگذرید و بگذرید

بگذرید و بگذرید بگذرید و بگذرید

بگذرید و بگذرید بگذرید و بگذرید

بگذرید و بگذرید بگذرید و بگذرید

بگذرید و بگذرید بگذرید و بگذرید

بگذرید و بگذرید بگذرید و بگذرید

اَيْقَدَانِ دَشِيْشَطْرَطَنْتِلِ الْوَجِيْ
 كَلَامُهُمْ جَوْدُو رُوْسِيْ اَكْهَ بَقِيْمَه
 بِيْ خِيْشْمَرُو عَضْبِ اَوْزِيْمَه بَقِيْمَه
 كِيْهَ دَايِرَبَنْدَه نَكْ اِيْجِيْ خَطَا دَر
 اَكَا سَهْفَدَانِ اِرَانِ لَطْفِ وَ عَطَا دَر
 اَلْجِيْ صَفْوَه آدَمَر جَعْبُوْنِ
 يَجِيْ اَللّٰهُ اَوْ كَلَانِ نُوْحَانِ جَعْبُوْنِ
 سَهِيْكَا وِيْرِيْ نُوْحَانِ جَعْبُوْنِ
 حَلِيْمَه وِيْرِيْ نِ حَلْكَنِ جَعْبُوْنِ
 اَلْمَا نَا حِ اَلْوَلِيْ وَ مَكْتَبِ جَعْبُوْنِ

سَارِ جَلَانِ اَوَّلِيْ
 اَوَّلِيْ وَ مَكْتَبِ

اَمَا فِيْ سُنْدِ نَفْسِ الْاَنْدَا نِ كَخْتَه دَشِيْش
 ظَلُوْمُ وَ جَعْبُوْلَه دَر بِيْسْتَه دَشِيْش
 كَه اَوَّلِيْ دَرِيْزِيْ اِيْشْمَرِ حَقَقَه لَاقِ
 اَوَّلِيْ اَوْ جَدَانِ قَطْعِ اِدَا مَا زَرِ عَاقِبِيْ
 قُصُوْرُوْمُ جَمِيْعُ وَ تَفْصِيْرُ عَمَلَادَه
 وِيْ بِيْ صَا نُوْمَرِ اَوْ كُنْ طَوِيْلِ اَمَلَادَه
 صُوْرُوْمُ زَمِيْنِ عَشْمَرُ نِ كَهِيْ اِيْكَه
 وِيْلُوْبِيْنِ اَلْدَه صُوْرُ بَا دَر كَوَا يِكَه
 كَلُوْبِ سَهْفَدَانِ اَلْمَرْوِيْ وِيْلُوْبِيْ

اصول

جميع عالمك جرمي جيتيون
 ككتر من يوسفك حبي جيتيون
 دجني ينفقوك اول خزني جيتيون
 بلايكه صبر اوتوك جيتيون
 اولان راغنه مرغونك جيتيون
 الهي بولوك حبي جيتيون
 انك دز يا اولك ليني جيتيون
 حيك اول محض جيتيون
 انك دركاه سنده عز جيتيون

٤٠

كليم اللهاه طورك جيتيون
 يتارو بيت معنوك جيتيون
 فاكه كجه ده فورك جيتيون
 دجني هنر ججه وصورك جيتيون
 اچين روق منشورك جيتيون
 يشتا و صيف و شخ و روك جيتيون
 دجني فتره و سله حوروك جيتيون
 سما و انك طورك نورك جيتيون
 قراكو كجه نك سبي جيتيون

٤١

کادرب رسول و خیم نماز انبیا حق
 بیستی چیدب و صا دیق مضمنا کما حق
 همنگاه و ندایب و سخا نه و صفا
 ز نمر ز جین و نمر و جینی و صفا حق
 بو کجی چون که کار و رفیق رسولی کس
 غار ک از چشده کتیه و دانه و با حق
 عالی خایب که که علی خیرینا رب
 مستنده کار نه آید که کمال حق
 درین آفرین که بری حسن دوز

آنک اولاد و آصحابی جیمون
 همن اهل بیت و آصحابی جیمون
 بو غوری بنده که صو خیر نشانه
 نکر لطف که کاید آبی نشانه
 اقی عینی بو زینده اوزمه
 جبارب خضر تضر که آنی سرمه
 که آفرینی قیل خوری قصوری
 که اولاد ز جان نور بی سروری
 و لایکایا فی المناها

بیری حسین شاه گرمزنگر لایحی
 ارض و سما و آنجمر و افلاک پنجین
 شمس و کسمر بر وجهه شما لایحی
 عایشف لک دروینا دینده نیاره له
 وقت سخته ه در دله بوزد و دعایحی
 جنت ایچده خور و بر آق و بیهم و ناز
 کفتا لولیان جابل و جمال و لیا حی
 و خرا بکه غوری توی که غمناکتاب ویز
 کایرت رسول و سید ختم انبیا حی

در دود عاصری بو صیفک اجابت ایت
 خود را ایلف دوز فکلی سنی شما حی
 بیرون جید چون آسما فلان الله دوز
 کور کوی تو کسک آغی فلان الله دوز
 دوز کیندن سورین بول و زمین بر قولده
 بیر سینک قدر زنی آغلا فلان الله دوز
 خواب غمناک ز او یارب کند نک عشقیه
 خدی که پیکه کو ضیایی بیما فلان الله دوز

چنگه نیل و قطره دین دریا فلان الله در
 بجه تصویر و صورت انسان و حیوان و شیخ
 بجه ترکیب کاین مهنا انسان و فلان الله در
 بزرده که کفاهه که آن که آن از زمین بوز
 هر جماعتی که این قوا را خدا فلان الله در
 غورینک که کلنگه کند و درن بویایان شیخ
 خطه ساهی که قوا را مشبا فلان الله در
 ۱۱
 فله ایضا فی البیضا
 بجه بجه جزر و عصیان توبه فلان

بر قلبی که نیک عشق و نیکه سرگردان
 برین بجنون برین کین فلان الله در
 قادی بجنونه بجه که نیک سواد اریغ
 نیلی اذن دند و سب و فلا فلان الله در
 همة و از سب جز و کله که نیکه در آن و نیک
 آدمین حقیقه که نیکه فلان الله در
 نماز و بزدن بیزن اولد و تیات و فی شکر
 بیوه نواز غوره سلا و فلان الله در
 زهره و خوردن و بزی و بیله آبی بوز و زلف

عاغل اولكه حفتكى اوتكان توبه قیل
 كچكه كوتكده معینكودن سغین
 كندك كه گل سز و اعغان توبه قیل
 حشر و نشر و ساعنك اذ هو لول
 وار سز سز انده عریان توبه قیل
 مضطقی نك قولن ایتن حق سبره
 را غمتا ذایت بختی اینان توبه قیل
 كلدی حفتن این توبه اعیان
 كوز نه ویدی سكا غران توبه قیل

این حفتن بز زمان دورا اولغینل
 اکر یاتن حق سکره تان توبه قیل
 بیجه بز فین و قساد و کین
 بعض و خشم و قهر و طغیان توبه قیل
 سن سكا گل سن سكا گل سن سكا
 ائدك انشكودن اوصان توبه قیل
 صادق القول اول هر شده ای خواجده
 عادت ائمه سكا یا لآن توبه قیل
 گلذری و نیل آبی كاز بلكه

سجای بنی برمی بود ز همان تو که قزل
 دیکه بی یلدا قنار دزدی الفت
 کماویه جان ایله کُشکان تو که قزل
 اولمکن آن آیدن اول ویدی رسول
 هر بخت که ه این گز ای جان تو که قزل
 روز خشر این صراطی و یلکاف
 اوله کجک یک کون آکان تو که قزل
 عیله خیمه بد که مشغول اول ملام
 صیغ قاطع بود ز آنان کون که قزل

دیگر خجی ز نفس خندان تو که منه
 اولدور کین سیکه بیزان تو که قزل
 قاید که و ز من داک آن دیکجه دوز
 اول آنکان و ز من بلای جان تو که قزل
 عسکر کاسی خجی بیتمه دوز
 اولمکن نینکا دوزیران تو که قزل
 غویها خفک رضاسین قزل کاکب
 ایشیزیک عفو و عفران تو که قزل
 زهرا بیست اعتراف کسری

زینک هیچ اینچنین زنده گزوفتاشان آید کمن
 زاهد برزگاش اوزون ایسند و کفایت یوقن
 کولنده چون خردنیم بیوفتی ایچی کجی کاشن آیدن
 منصف و حق کلک گزاشن بولنه منصور ی کوز
 بایش که جان توکی اوزوب هیچ غصه کاشن آیدن
 سنی ستمه سوز اهل ایستمن بلز سوز آهرا ایست
 یانک سنی غور مجتوز ان اهل یوقن کاشن آیدن
 کاشن
 چون کاشن صغیر کاشن اولدی ددجه ایسکارار

246
 جانندن کویب خورشید کمن و کاشن آیدن
 کاشن کاشن اولدی کاشن اولدی کاشن آیدن
 کل عین کاشن نظر قل کاشن کاشن
 بول خلدن ایستنی کوز دیکه کاشن آیدن
 بول کاشن آسار ی کاشن کاشن آیدن
 آتوز کاشن خلدن ایستنی کاشن آیدن
 قشپ کاشن کاشن بولدی کاشن آیدن
 دوزدی کاشن کاشن آیدن
 شول کاشن کاشن آیدن

ایدن اولدر اولدور اولنجون قون اولدور اولد

غنی یاسک اولدور یکن یکن اولدور اولدور اولدور

اولدور اولدور اولدور اولدور اولدور

اولدور اولدور اولدور اولدور اولدور

اولدور اولدور اولدور اولدور اولدور

اولدور اولدور اولدور اولدور اولدور

اولدور اولدور اولدور اولدور اولدور

اولدور اولدور اولدور اولدور اولدور

اولدور اولدور اولدور اولدور اولدور

اولدور اولدور اولدور اولدور اولدور

اولدور اولدور اولدور اولدور اولدور

اولدور اولدور اولدور اولدور اولدور

اولدور اولدور اولدور اولدور اولدور

اولدور اولدور اولدور اولدور اولدور

اولدور اولدور اولدور اولدور اولدور

اولدور اولدور اولدور اولدور اولدور

اولدور اولدور اولدور اولدور اولدور

سز نکون در ملک سغنی نمود آرد و کل
 نه او کاکیتی بونک بد نکاشا هی ندر
 هن پری بز لاک که پری نوری ندر
 هن قرا چن لاک بش که سواد ای ندر
 کن تران دیکه کند ه موی غتر اولدی ندر
 طور سیتا سنده ازین قجلا هی ندر
 محک نده و خجده بر لاک خندان کور قلو ندر
 یا بککل نرک ان خشنده شغلا هی ندر
 لاکه چون در خنده آتش انوش بغیر ندر

بره کشف اولدی بون سز سومات و ندر
 و زینت سز خا کله نکلان کلان
 سبی منت اولدی کجا آرا لای سا ق
 می کجا اب اید ه خکا بزده و کاد کلان
 در کجا ز خندا و ریا پیکه مرایی عوری
 کجه و سز که نوری ز خندا و یاد کلان
 ندر ز بویج کلا و ک ننگا هی ندر
 خاشقه بجه کجا پیکه ننگا هی ندر

قلمی

و شکر خوش کرد ای حیای مریخا ز آلف کید
 مدیگر کز آلف مریخی تم لاله زار آلف کید
 مطرب شیرین مقرر ز له شکلا فرایند کید نام
 کید و کلد و غمناک سپی پانک ز آلف کید
 طوت که حال سز سز شکلا کید و زورده سز
 جوی جل ز سبه نه اخی ختیا ز آلف کید
 سال و سیک و ریت دیکه مغرور و لغول
 کینو و غم ز کوفتیا بی سکر و آلف کید

یوز کید که داعی تم خید که کهر ای کلد
 یاسن آرد و کلان کوز شیل تر سابه کان
 یامعش ز سنکانت کاشنده ه سواد ای کلد
 و لکه جاری آیین اولد و آکا الحن سز
 کاره چنکایه که منصور ک منکار ای کلد
 پجوری اولد و ز کانت هکلا منده کاسه سز
 بیخه منور و لجه کاری تمای کلد
 چون کلد و دو کیدن بز لفظ و معنی ز کین
 عوز سیک بن بیخه ترکیب که اناک ای کلد

قلمی

جان ورنه بجا آورده این بخورند که جان آلوده کرد
 کسی بختش نال بود و خست تا که جان آلوده کرد
 بیدار نما گوئی که در شدند از نوب فلکسوز
 صکره قان از ناله اولت خان زمان آلوده کرد
 چون جمانه که در این زمان بخورند و کت پانان
 بود که بوسه و صورت پی کان آلوده کرد
 که هزاران جیه که فلک از نوبه و طالع بخورند
 چاره بود قدر حاصل اولت از خیا بال آلوده کرد
 بختی و کله که بختش آمد پی جان آلوده کرد

کج غرق شده غمگانه غصه کوزد که فلان
 قاره و زلفی کجی اولت از نماز آلوده کرد
 بی رود کنی ما کجی بی نوبه فتح آلوده کرد
 بود که نوبه و خست و کار و باز آلوده کرد
 روز مدین عمر نوی که باد و راج بر بار له
 بود و کجی کجی بود روز که آلوده کرد
 شفته بود کله غمگانه از نوبه کجی کجی
 اختیار بی نوبه کجی که اختیار آلوده کرد
 کجی کجی کجی کجی کجی کجی

30a

تا ملا و لکه سن کت کونک کتا که نه آدن کرد

تھیں ضعیف ہیں

بجائے اللہ کہ ایندندک وصال و وصل با تا کتا

کو کل ہنضمود کہ از سہ کرد کتا کتا کتا کتا

بندہ فصل ہکا زا اولدی جھانک و توجہ کتدی

و در و حجتند ہ این صحت کتا اول کتعمہ جھانک

سکون و در آخر دزد چپک دوری نیما ہی

معطر آدن آقا پی کر از سہ زلفیہ کتا

کہ زیبا تشرف آری کتا کہ اول تقا ہی بوشند

29b

کایچی ختوری کتا کتا ایفاد و صاف آدن کرد

تھیں ضعیف ہیں

بجائے یزد دتیا قور کتا کتا کتا کتا کتا کتا

کتا سماج و سخت و صال و میلان و کتا و کتا کتا کتا

ملاک و ارا طرا کتا کتا کتا کتا کتا کتا کتا

آچی کتا از سہ اکل فب کتا کتا کتا کتا کتا

طوت کتا کتا کتا کتا کتا کتا کتا کتا کتا

ملا کتا کہ اول کتا کتا کتا کتا کتا کتا کتا

ای طریقی بوش کتا کتا کتا کتا کتا کتا کتا

کسوزانان رشتا سه دشمن و بجز نجات
 حکمانیکه عاریف کویب نایدیکه جانانک
 بن آدن غمشو خریسه طارنه بوله دودانه
 چمان قایوق آلفه نیایی بوقده و همنکر
 دکل غافل و کسه کویب کویب آلداسه
 خدایه سزغی کین قیل نصیبی قویسه که منم
 نصیبی و که مقصودی از بیته جمله رشتا
 سزغی او بیست و آید
 وصال باکی برین شکل اولد سوزوغی کسرا که

44

کویب سزغی و نه از بی کویب سزغی و سزغی
 زهی د نولت سزغی د که ساری کلایه آری
 نه غمشو سزغی ای که دوران دوران و سزغی و دوران
 که دیزین نه سزغی سزغی و سزغی و سزغی
 خضرت سزغی و سزغی و سزغی و سزغی
 چندان سزغی سزغی که جان و سزغی سزغی
 سزغی آید که سزغی سزغی سزغی سزغی
 سزغی سزغی که سزغی سزغی سزغی سزغی
 سزغی سزغی که سزغی سزغی سزغی سزغی

در بیان کیفیت و احوال

پس آنکه آنجا رسیدند و در آنجا رسیدند که زود زود بر می آید
 و با جینی حکم و پوز او را بدی و همان در نزدی کلان است
 که صنعتگر او را نگاه نظر قبل صبح صاف و کف
 که همان نماند و بر یکان و در آنجا بنام او آید که
 بنشیند بر طاق و بچای چوب کشور و بولاک
 که با این زنجی بنشیند زنجی کند که زلف کانه
 که در آنجا بنشیند و کانه بر کانه جانان و کانه
 او که در آنجا بنشیند و کانه در آنجا بنشیند و کانه

که کون حکم و عشرت در بیت پیمان و کانه
 که با کون و طاق و آنکه طلاق او را بنشیند
 که در کانه ای چینی از کانه بنشیند که کانه
 که از کانه کانه، آنکه کانه شده آینه که آنکه
 که بنشیند کون بویا که کانه و کانه کانه
 که بنشیند کون کانه کانه کانه کانه کانه
 که کانه کانه کانه کانه کانه کانه کانه
 که کانه کانه کانه کانه کانه کانه کانه
 که کانه کانه کانه کانه کانه کانه کانه

خلكه شكور دست كرا او زدي بجا عرضا ناه
 نزلون الكا و عجمي رضا كجي سكا قين اولدي
 اوز سان خلك نكل طبعي بكون بخينه سخا
 هكزان نكل كه دست كه ايريشكند بود و راه
 رينه اول نكل ز اولدي و زالور جا في شمشك راه
 حقا نكل باع و جان اولدي سخا بجا و دان بولدي
 رينه قشور و سان اولدي ايريشدي ميره اوكجا
 چخرا اولدي عيف نكست روج و درواست

كل

خلكه سكا حكمت سخن كنه كوكلتا كه
 خلكه برك تيريز او ارجلست ذرا يا خنبر
 بيا نوب عجمه بركا كه بيم سخور مستا
 كجونه فرجه جالان فنا اولكردن اولدي و مز
 فاما بكا بو الدن طوليخه تا كه بيا نك
 كتر سا في عيا في كه عننه اولور و سا في
 موعظ ايله آقا في معش زنده اوز سا
 چيلسون چيخكه نكل بكون عشق ايقون نيك
 هكسان نصيب عكرا او اولورن عركه كوق و ا

دُشِبِي حَسَنَةً كَوْكَبًا دَرْدَا كَلِمَةً
عَجَزُوا فِي عِلَّةٍ جَدِّ الْمَلِكِ مَا
عَرَبِي حُسْنِيَةً سَنَ لَيْلِي عِي سِي سِي
بِكَا حَتُونٌ دِي كَرَبِي عَجَبَا
يَكُنْ يَكُنْ مَا فَاصِلَاتُ حَالِي
بَارِكْ اللَّهُ أَيْهَا الْفُكَمَا
عَوْدِي فِي بِلَادِي عَزِيمَا
بِكَا رَحْمَةً أَوْ لَمَدِي سَنَدَن صَمَمَا
صَمَّتِ الْقَلْبُ فِي أَيْهَا تَدَكَمَا

تَدَكَمَا صُورَةً وَ لَيْسَ زِيَادًا رَاحِيَةً هَذَا الْفُكُونُ
عَلِي وَ بِنَاتُهُ وَ زِيَادَتُهُ فِي صُورَتِكَ إِذْ تَدَا هَذَا
بِحَا وَ فُتُوتُهُ فِي حَسَنَتِكَ كَمَا تَدَا فِي كَرَمَتِهِ
بِحَا اللَّهُ لَكُنْ عَزِيمَةً رَاحِيَةً فِي كَيْفِيَّتِكَ كَمَا كَانَتْ
بَارِكْ اللَّهُ فِي سِرِّهَا
بُرُكِي يَا بَشْرًا فِي سَنِي صَمَمَا
بَكَّتِ الْعَيْنُ فِي كَوَاكِبِ دَرْمَا
تَدَا وَ حَتِي فِي عَوَا فِي أَيْهَا

موتو

اَدْبِي غَرْكَه تَبْلِيْمَكِه نَا دَ .
 يَسْرَا لَلَّه اَوْ رَشْتِز يَا عَلَمَا
 كَسَا كُو اِنْفَا سِيْن شَا هَه نَظَرَا
 ضِيَق صَدْرِ رِيْلَه اَصِيْمِرُ قَدَا مَا
 كَسِيْلِي بِي مَجْدِ سَاكِن غَرْكَه . اَكْرَا
 صَوْتِ مَجْنُونِ عِيْنَتِكِ عَجْمَا
 حَسَه بُغْزِ غَرْصِيْلَه شَوْل سَدَه
 قَا صِرْ عَن دَوَا اِيْدِ اَلْحَكْمَا
 اَلدُرُوْرِيْه غَوْرِيْ غَمُوْرِيْ عَشَقْ

غزل
 غزل

بِخَيْرِي اَللَّه حَسَه اَكْتَسَا .
 اَن مَه كَا سِيْمَا كَان اَز مَرَجَا پِيْمَا بَشَد
 اِيْن دُوْلِ حَسْمُوْرَجِ مَن اَنْعَشَقْ يَتَا اَنْ اَشَد
 كَا فِي صَوْرَتِ اَنْدَه مَرِيُوْرِيْه نَا عَمَلِ اَلدُرُصْتُوْنِ
 شَكْر اِيْزِدْ رَا اِيْه نِيْكَار اِيْضِيْنِيْن بَا اَنْ اَشَد
 كَل بِيْمُوْرِيْ كِيُوْر اَجُوْرِيْن فَرْدِ دُوْر اَشَد
 قَا اَنْ حِيَا لَتِ اِيْنِيْن كِه عِيْنَه دُوْر دُوْر اِيْضِيْنِيْن اَشَد
 يَزْدُ كَلْدُ بِيْ كِيُوْر اَشَد اِيْضِيْنِيْن دُوْر اَشَد

دردی و از دورت کسلاک ه نظره دونه دونه
 بویکن بنده بی زنگنه و سوز و چین آوش
 بویکن آشفته بی زخم و خمره دونه دونه
 بیکن ازده سچک دونه دونه و زخمیه خراش
 درد و خیر اوله گز او زده شتر دونه دونه
 شمع و خشاکه از سگه و گدازه کول
 دل پر فغانه بتر باله پیر دونه دونه
 بخی و لیکه آشفته بو منصوره کول
 ز مسکن زلفک آبی داده چکره دونه دونه

کلیله کوردی و ایله کرمی چید زنگنه
 یادی غومز اول کعبه رومیه زخم افکته
 تران سکیب این بویکن ازک مفسیه آزار شد
 دشتی زلفکه دل غوری قیصره دونه دونه
 صفت کوی کیه این بینه عجا ز شد
 صفت کوی کیه این بینه عجا ز شد
 عجله قلاب کوز طوندی ککمه دونه دونه
 کجه بجا و بیومیا غوری کزاره دونه دونه
 چو کنگ سلیله سوز کوردی غم یوزده و سگه

دونی

چال کده نکلان اوله کن آکه بوسه دونه دن	دول بریا نوری شکر خرق اوون کده کس	کی کجا اولدی نکل کده بوسه دونه دونه	عقربان خرم و نکلان اولی جان وریف	کوک نکل لایح اولر کوه کله دونه دونه	نورانی کس را آیک	سکا بوز طندی شمش و ظفره دونه دونه	کی و در کوه کله و نکل بوزله شکر دونه دونه	دولیک بوزک آینه سینه ایضه ما
--	-----------------------------------	-------------------------------------	----------------------------------	-------------------------------------	------------------	-----------------------------------	---	------------------------------

دیشان بچو کل خلقه لر نکل بوه کوه کل	جان بان اولدی و جان اندی آزدونه دونه	زوه دلکده و نکل بوسه دونه دونه	ککوبن بابی رخ آزدونه دونه دونه	نکل نکل بوت آزدونه و نکل بوسه ما	کجه دونه دونه نکل اولدی بجه دونه دونه	نوری کوز کوه کوه بوسه کوه کس	طول کوه کوه کس نکل بوسه دونه دونه	نکل بوسه کاله نکلان بجه کوه کس
-------------------------------------	--------------------------------------	--------------------------------	--------------------------------	----------------------------------	---------------------------------------	------------------------------	-----------------------------------	--------------------------------

حضور رسالت که حکایت این را نیز فایده گفت
 تا عظمی که در که بخواند که صفتها این قول من
 کند و طور و طوایف و تنگانی سحر فایده گفت
 بن بست ز او را اینها تا که آلف
 لب لغلی این تویب آفتک او مر فایده گفت
 حضور و تن زنده در که پیره حکایت آمد یک
 شکست را اینها شکست سحر فایده گفت
 خنجر که فریاد بی تو کز این پیوسته خنجر
 تا که غنچه لری تا ناز آبرو فایده گفت

میر که آنچه چون کنایه کرد و دو که دو که
 غوی غوی که که اوله میا فوسکه ششها
 کسین و فوسا من این که کسین که کسین و دو که
 باره خنجر و سدا که در و دو که خنجر
 شکست اشک که در فرای که سحر دو که دو که
 اولدی در و کسین غنچه شکست لری
 کسین که کسین لری که دو که دو که
 کسین که کسین لری که دو که دو که
 کسین که کسین لری که دو که دو که
 کسین که کسین لری که دو که دو که

دول پرغایه کوزیا که کلمه یانه گجند

شیخ زینت از کله بوبالله بره یانه بینه

کون سگر کوزی بجلادی جهما لوی سنک

پیتکار اولادی دو ترنمنس منبر یانه بینه

خونک دوزی کوزخسته وانا اولدی نجی

لوی نینتسه دوشوب یانه کله یانه بینه

خونری منبر یانه بینه

خیا لمره خالک اولای لده معتبر

کوزکله آرشه شنان اید و عکاسا بینه

دون کجه اغوز اول جان صلا و سوز کچ

دو ترنمنس لوی و خان تشار و سگر یانه کله

خونک انما بی بوکر اوله کله اوی کجه سنک

کیز آله شنه کجه دن بوسکا یانه کله

خونری منبر یانه بینه

لوتش اولدی کله کاب اولدی بوکر یانه بینه

تار و فرغش که چتر کوزکله شتر یانه بینه

لوی سوزی وجود و خون اولدی بوز

خونک ان اولدی کله تار و سگر یانه بینه

و سترخ روز اولدی خوش آسندی باد سبیر
 مکنر که از روی سکا که عظام روی بر زمین
 و سار تا پیروی بر ننگ صبار شدی نکالت
 آنکسی از روی حسد آن بنفشه خار طری بر
 هیته بلبل و مرغی بدایمی بود که کالت
 چنند و غشش او الزم اولدی بقلب سکن
 بگون او خیر شاهه مکرین کی ولد
 ترا نه مظرب و ساقی اولد حیف نکر بر
 کالندی پیغمبری دن او کن تر آک شغری

بچی که رفع اولد برقع قمر بر کس که سلف
 آواد و بخواد و بخت آقی بقلب سیاه
 اولیجه دامن آدن قاعد که کلمه لوزق
 که روز آدلک اولید سکنه عمارت
 کتایمی زمر آدلک و فشدن آدر بخون
 کتاهه کوره اولین ظهور رخ کسیم
 نه جاده عمیرید صغیر اولید یکد و صالک
 لمیدی اطف کک و دشمن سنک ای عیا کرم
 غمیری ما یله نرسه

۵۰

در کشتان اولیکه هرگز سرنگه حسنه و سقیم	طریق است و باید	فرد و در رنگه ای که بزرگتر است خنیا اولیست	فرا بیزلو و قینکه ارشد ز دل بزرگتر است	کجی بزرگتر است که تا هوم بچن منند و بیا و کین	کجی که بوزم اولی و بوی عالی الله و کین	و در ای یا بجان بوزم که بچن اولی است	در کشتان بوم بوی سگاه خرا کین مستین
--	-----------------	--	--	---	--	--------------------------------------	-------------------------------------

در ک

و دان ایست که کز ای که تا بقیه اولی است	کجا که سگاه خنیا بچن قینت اولی است	دک که بوزم و کین که بچن اولی است	آه خرافه است	چو هفتاد و پنج که بچن اولی است	ای که بوزم و قینکه که بچن اولی است	بچن بیدم غم عشقه اولی و غده ای که بچن	بچن بوی که بچن اولی است	کز لایک بچن اولی است که بچن اولی است
---	------------------------------------	----------------------------------	--------------	--------------------------------	------------------------------------	---------------------------------------	-------------------------	--------------------------------------

بُرُنْدَه خُصْرَسَ اللهُ كَيْفَ هَدَى فَرَجَ قَرِيْبِ
طَيْبِه اَمْرٍ يُوْصُوْرُ دُرِّيُوِي كَيْفَ اَجْرِي اَمْرٍ
كَيْه اَوْ كَه دُرِّيُوِي اَمْسْتَرَاو دُرِّيُوِي اَمْرٍ
اَوْ دُرِّيُوِي كَيْه شَفَا عَثَ فَرِيْبِه شَا اِهْجَانِ
اَيْجِه اَبَابِ سَمَاعَتِ دُرِّيُوِي اَمْرٍ اَبَابِ
دُرِّيُوِي عَوْرَتِه كَيْفَ اَبَابِ كَيْه دُرِّيُوِي اَبَابِ كَيْه
عَبَابِ دُرِّيُوِي دُرِّيُوِي اَمْرٍ اَبَابِ اَبَابِ
دُرِّيُوِي سَمَاعَتِ دُرِّيُوِي كَيْه سَمَاعَتِ اَبَابِ

سَمَاعَتِ دُرِّيُوِي كَيْه سَمَاعَتِ اَبَابِ
سَمَاعَتِ دُرِّيُوِي كَيْه سَمَاعَتِ اَبَابِ
سَمَاعَتِ دُرِّيُوِي كَيْه سَمَاعَتِ اَبَابِ
سَمَاعَتِ دُرِّيُوِي كَيْه سَمَاعَتِ اَبَابِ
سَمَاعَتِ دُرِّيُوِي كَيْه سَمَاعَتِ اَبَابِ
سَمَاعَتِ دُرِّيُوِي كَيْه سَمَاعَتِ اَبَابِ
سَمَاعَتِ دُرِّيُوِي كَيْه سَمَاعَتِ اَبَابِ
سَمَاعَتِ دُرِّيُوِي كَيْه سَمَاعَتِ اَبَابِ
سَمَاعَتِ دُرِّيُوِي كَيْه سَمَاعَتِ اَبَابِ
سَمَاعَتِ دُرِّيُوِي كَيْه سَمَاعَتِ اَبَابِ

لونه

ولی او شریطه که او که از آنکه نزدیک

طیایع بود و گویان دیگر که کالی است

آنکه گویا که آنست بر این بر روی طیب

مگر که او که عیانت کمال لطیفند

گویی که آنست حضرت چنگ که فریب

و گوی که سینه بن اول و صا که این مرکز

که سینه سینه از آنکه مرا که اول که

و صا که از آنکه شکان چاکه قانع اول

تفاوتند آنکه گویان و صا که در کف

گویا

عصری صراحتی

ایضا صراحتی سبک بوزی کلا له

است بوزی کو کلا از آنکه کل آ له

بوزی که کلا در کلا آن اوش

بوزی که اول اولی صا که سخا که

بوزی که در کلا قافی صراحتی

بوزی بوزی قافی است که کلا

صلا که کلا در بوزی صراحتی

بوزی که کلا چنان صراحتی

ديدنيزكيه كلك ديري صونيد
 ديدنيزكيه كلك ديري كه سكر
 ديدنيزكيه كون و قف كل اولدي
 ديري كيه كترنا بي پيا كه
 ديدنيزكيه بويك ديري الفدر
 زلفه و دريسك بكم كه كاله
 ديدنيزكيه كلك سكر اكر اولد
 بكم زونجي درايي زلاله
 غوري كيك كيه سكر ر

34

دراز سور كه طنلو سغا له
 اينان سغريد
 ديري كوي نكرن كني كاله
 سخريله سكرلك جان و دل له
 كند و فر قشكي اولدي سوس
 بكم زنده مزين بي سكي حلاله
 ديدنيزكيه بركه ديري قهره
 صنع خداداد ز جل جلاله
 سنوي كيه دردم ديري سكران دن

دیند که او مر و صلاوی بی پیشانی

از کوره در وی تکبری و صلاه

حکایتی از علی بن ابی طالب

پنج سینه کالی بی بی آغوز بنویسند

سنی آن تکه او ذکره یا غور بنویسند

اندا کجا رنستند آن آفتن بنویسند

سوی که خوش بگر چاغوز بنویسند

حسن اینند که سا کا نند او نلیکه

اصیلی بود که کو کالی بی آغوز بنویسند

دشمنان به کورن این سلا له

دیند که بک کورن بی که کورن

بکوزن طود و غنک ریفتی ز کلا له

دیند زوی کوز سنرا و لرخی

قلام بی بی نظر ظل حسن و جک له

کوز زمر بی و کبی کتدی قسار مز

دزدن بی و شن صلدی زوا له

وصا و کله و دمر از ملک او لرخی

کوز کوی د بی بی و ز منک حاکم له

بیع

قيله زاري جمله پيشرا غومر بومر
 بوخسن اخل سنك بندك دود
 آبي ز ذاقه بيزي آغومر بومر
 عري نيا يلغومر
 اي بيزي كل كلشن و باغومر بومر
 ز لذكك ز بخيره ز باغومر بومر
 اول قدر اوقا وردني عمك بغرمه
 يور كنده فلكدي باغومر بومر
 و صل پينك طور پينا دوزككا

ال الوي ايريز مقصود مسه
 قومه يور كنده يسه داغومر بومر
 سن ز قيه ستر كي ماش ايلك
 اذكاه اولدي شلتا غومر بومر
 شكدر قا چكده ائله و كيكه
 اولدي كورين لشكه ييلك غومر بومر
 من ام لجان بولنه كورمك بجز
 كانه طنون ياره نوراغومر بومر
 برغانه بيته خنرته 1 نج

ای در لایزال او ازلدی طورا غور بنومز
 سن کلر سن سبیمه باشن قلدریست
 آا غوزکه دوشنه شینرا غور بنومز
 دینرا اینج و عسمة صایر مر
 سوزکینله هرکین چا غور بنومز
 شون قلر خالک پی خای دکل
 یور ککمه ده دایما دا غور بنومز
 کوزلر اچنده اولیه سنلک کچ
 مذری یوجه کوزلی ایما غور بنومز

خسروا لطفنا آله رحمت غوزیه
 ای کزی ترکیز میزی آغور بنومز
 عور و عور ایله نصرت
 دکهای حقه یا قوت جان در
 یکا ایچی پرتو مفر جهان در
 خراب رویی در آتورب جانلش
 دو چینی فتنه آخن زمان در
 آا ای بندگی بزرگما جین
 بهشت در و صله خلد جان در

تکامنت اولدي ظاهر تا ميشند	آکا يکدو چين سز و روان در	قلوبی قوکر اولسون يولکه	مراکد کجا نيسه او شت در بيان در	کتاب لغتکي کاذبسه بخوريب	مکگره سز لري شکر خشان در	بشارتي فرمايد	عذار ننگ خيلي مکتوب جانش در	مخيتن کاهمه آخسته زمان در
----------------------------	---------------------------	-------------------------	---------------------------------	--------------------------	--------------------------	---------------	-----------------------------	---------------------------

کلامشکد بلوردي کاميشند	قيا مت هي قوکر بونه خشان در	بوپک کولکه هي دشتد و کي يزلر	قو او جندن او جده سز و روان در	سنان کز لنگ شت روز لکين کور	چرا چي کاهمن آلتکه ه نهار در	شکر شيرازيان يغمسه اولدند	نه فان کسره سز لري کوه خشان در	عزير کسره ايلدند
------------------------	-----------------------------	------------------------------	--------------------------------	-----------------------------	------------------------------	---------------------------	--------------------------------	------------------

حدوق اشدي ارتقا نومز تکر چون

عقربري نايه نر نر

ککلی استبرکه بنی خام تکر چون

پنجسه آدن وازدي جاف تکر چون

کونکه کنگ تکر حرکت اولدورسه بچ

عوز نجا نومز شادوما کز تکر چون

اغزومه آلدنجه تکر لغنگلي

خستورک و اشپرين کما نومز تکر چون

دوره ديسه اغزومه کوهسه اوليک

کاکه و خرابکه نيک نومز تکر چون

و خصا صکه اشيد و اومز تکر چون

بي قرازا اولدور قرا اولدور کسي

کلدي ني صبت نومز اومز تکر چون

شیکه خجون اولدوري غشمان بچ

يلدور کليل نومز کما نومز تکر چون

جوزيه بندر دک اولمشکه جابج

کوکله ازدي آه اومز تکر چون

عوزري حرکتکه بچه کما برف

اولا جھکا یہ سنا خما فر دیکر چون	دیکھ کر مرد زد و کجا اول خدہ کبر
کو کے کرہ ایرتہ دکھان کر چون	کارت اوغالی جانکہ سووی سب
سز کو مندہ بوق بلا فر دیکر چون	عمر پوی فر بار از دسر
اشفتہ و دجان و گل زینا و شوخ و شکر چون	ایچون کایخ تا بر مرد و نیادہ نام و چون
کلن تر آہ کو کک کل سویندہ ایچون	

پرسکر مو بوق کک نام بکر چون	خون کر کک کل کک غاف شو قنہ
بیلن اولدی تر کک ما فر کک چون	کک ایچون کل فر دیر
عشق کک کک بیدی جان کر کک چون	پرز کک کل با کک کک کک کک چون
خوشه و شکر فر زد و کک کک کک کک	کک کک کک کک کک کک کک کک چون
چوز له کک کک کک کک کک کک کک	

۱۹. اسیر طرب را بد

سوزی اید و غمش فرود کل ز بسبب لب سرنگین

سختیون اولیده بخان و دیل ترکین نظر و سنجین

کسکه ایی را تا آچوین کل سوز ز خزا داغیا و له

ایخیز و خایون غیبه و شش بر سخته کله و استیکون

جانا نه پی برف در کزالت کو خنده جانان قصه و به

بیتنه گانی انیش له سخن نموند که ه جینه عجزین

نایبه فرشته پجاری تا عهد با و انفس

کیم برنا و که چو باقی نشن اول که کاش کون

و ند که روح کاپیده ز سکنند و اول کل کون

زین کسکه ان بیخو که و قدری و شعر عربی ایست

کو کرامه سکنان خود و کسکه نوبه و نام و سکن

اول کو کلی کاین کاشو که او در زین کسکه کاشیف

طشکری کیشو و ند که کز مور که کسکه سکن اول کسکن

کمالک شل بن عایشان کاین کسکه کسکه

صون کاین کسکه اول کله و اول کسکه کسکه کسکه

کسکه کسکه کسکه کسکه کسکه کسکه کسکه کسکه

نوبه کسکه کسکه کسکه کسکه کسکه کسکه کسکه

دخست ایدم صومدم آفرندان ز شانس	دریندی یکسک فھم ادر می شغالی	جوز یاد صبرند اولد کور انان	لطف سخن از سینه سینه اولد شغلی	کونریک کاخ بیخه کند ایلد سرف	صیوکه او یئر سنلک اوی شغلی	اوم غوروش ایلد شغلی	وز بیخه کیک صلد و نرد و نرد سرف	صکریدی دزیا انک سنلک شغلی
--------------------------------	------------------------------	-----------------------------	--------------------------------	------------------------------	----------------------------	---------------------	---------------------------------	---------------------------

مدر بلبلک کور ایدم ایلد ناله سرف	کورد و شغلی ناله ایلد کور ایلد شغلی	ساقا صون بیره خاردر کور سرف	کجه اولد جان و دل انک سنلک شغلی	سینه زینا اولد کور سنلک سنلک	ایلده کون آلدی اولد و نرد سرف	انکر و لک و لک و لک و لک و لک	کور کور کور کور کور کور کور
----------------------------------	-------------------------------------	-----------------------------	---------------------------------	------------------------------	-------------------------------	-------------------------------	-----------------------------

بچوں انما سزا اولدی نسا بی عین کریم
 صلهای صبا حیف زما نوز کا بخت
 سز کا کا پیکر دن جفا پہ لہ بخت
 راست کو کون نزل انوز تکو نوزی بخت
 آیا اہلی اذنی ک کا پختہ
 طکر سید مر خد مشہ کد کوشی
 عویری او قر آست الله نورا
 کور بعلن بوز کد کد اول نوز بخت
 سزا ای نوزی نوزی نوزی

بچوں کسے ضرور اول نسا اول نسا
 بوز کد کد کا نوز اول کد کد
 کوز کس کوز کوز کوز کوز کوز
 دیم کد ز عشت کد کد او کد کد
 بایلی
 کوز کد کد کد کد کد کد کد
 جان بود لوز کد کد کد کد کد
 کد کد کد کد کد کد کد کد
 کد کد کد کد کد کد کد کد

<p>ما عر س سنا بی کما تبتله نبلی</p>	<p>پنج کبک نر صالحه که شول سونو کدکب</p>
<p>آکر کر کمال آری لطلب که کد کبیب</p>	<p>تبارت کن لکند و بیض قند عیب</p>
<p>بوسکا بیت او علی او شول اول قند و قند کبیب</p>	<p>عجز تره: فون لکند تره سونو</p>
<p>د لکند کبک نر کبب بجز حشقه کد و کد کبیب</p>	<p>تکلا ض اول کما بیی با بیلی و کدی بنگل کبیب</p>
<p>کما کبیب کد کبیب کبیب کبیب</p>	

۱۰

<p>فما دی آیک کد کد هریخ و کد کبیب</p>	<p>آنکد سونو بیلی قو فرما کد و کد کبیب</p>
<p>و کبیب کد کد کبیب کبیب کبیب کبیب</p>	<p>کما کد کبیب کما کبیب کبیب کبیب</p>
<p>اول کلین کبیب کبیب کبیب</p>	<p>کبیب کبیب کما کبیب کد و کد کبیب</p>
<p>کما کبیب کبیب کبیب کبیب کبیب</p>	<p>کما کبیب کبیب کبیب کبیب کبیب</p>
<p>کما کبیب کبیب کبیب کبیب کبیب</p>	<p>کما کبیب کبیب کبیب کبیب کبیب</p>

کبر که یوز اورب ای تگاه خورب
تککاپک تاجله قول اولدی امان

خوری زوریا خورب

ای خوز صفناو جان مطلق

خوما دی گنگنه آید زورون

خوز بی گنگن فرشته صا سندر

ته اوله پیری که خورا اچون

کب بزکب اولب حیات باقی

خوز کجه دکوبی نما زخون

اینگیل آخوری چشمه فیناله
تککات اده تا زخیا که بیخ

هند و وحش چوربی ککده حیب

خون خن فر اچن دکوبی سنج

دایره بو دوز مرا د خور حیب

سکن شاهه قول اوله کاندنا بون

ناملر خور ایل

یز تا ه صفتلو خورا اچون

کوکلوی بیوز ایزدی مطلق

مُؤَدُّكُمْ هَ بِنِي تَكْدَن تَحْمَسِين
 عَيْبِ اَوَّلَه كَكْرَل اَوَّلَه تَحْمَسِين
 تَدْر لَك بِي سِي كُو بِي يَا لَلَّه
 زِي رِي سِي طَوِي سِي تَحْمَسِين
 حَسَنِي اَبْرِي دِي كَلْدِي
 اَكُو كَلْم بُو بِي تَكْدَن هَ كَلْدِي تَحْمَسِين
 فَرَزْدِي سُو رَت اَو بِنْد زَا اَبْت
 سَه جُون يَرُو ي الدِّي بِنْدَس
 تَا حَسْر دِي اَوْشَن بَر فَرِي تَو شَر

دِي كَرِي اَكَا تَو ل اَوَّلَه اَيَلَت
 نَسِي يَرِي اَبْت
 اَو بِنْدَس دِي كَر اَوَّلَه وَ زَمِي تَمَان سَبْر كَر ه
 بِن وَ دَر زَمَان دِي كَر اَمْنَت وَ تَمَان سَبْر كَر ه
 سَر تَقْدَن لَك لَك بِن حَسَنَه اَوْ تَحْمَسِين
 تَو لَه دَر تَمَان اَكَا بُون دِي كَر تَمَان سَبْر كَر ه
 حَسَن اَبْنَه بُو سَبْت كَمَان اَكُو بِنْد اَكَلْم
 اَمْرَك دَر تَمَان كَلْدِي كَلْدِي دَر تَمَان سَبْر كَر ه
 جُون سِي كَمَان لَك بِي فَرِي وَ كَلْدِي حَسَنَه دَر تَمَان

قلدي شهري شاهز ملام مسكلمان سترکه
 آريخوان چمن چنوا صوزمه خضره صور
 قنده و بر زو بکواي ککه خنوان سترکه
 بلده و بزک خان ک شکان ادا ک ر عبد خج
 گزير تيم اوله بند اخي خزان سترکه
 زونغيه کده زو کيز کوه زينه گاه
 اول شهادت دن کتره کيزده ايمان سترکه
 ابي شهري خوي کوزک باغي اوله ک و ريب
 صد قلده بيل بخله شول عهدي تيمان سترکه

عيني و سربا زان سترکه
 خستروا همتنا اولادن علم و عرفان سترکه
 اوله سبکدن حق و ميشدر کابلان سترکه
 گزينا کاهه مختل اولدسه بخله چکات
 دامر اولون بوز طنتد راييله کيان سترکه
 مختل عيسوي ميدن کج سوز ک سنانف
 سوز کونک لطيفه زانک ووز جان سترکه
 بيدري دوزايندي مختف ميدري کونک و پيدري
 سوزنه سبيع الکابن کلدي قرآن سترکه

آئندہ کہو غلامانہ اندی ایضاً این غلامان کہ کہو
 و ذوی الطبیعہ مروت و ذوی اخسالی سزہ
 سزای و حکمت کلامکذہ بیان آیز بدیع
 تاکہ صرف اولدی تمکای کلدی قیاس سزہ
 غور ایکنی ایتمک نظم کجی طور قانق
 طے ایتمک تقدی عکایت تاکہ سائلکان سزله
 ۵۰ غوری صراط ایکنی سز
 غلامان سزین ایکنی و کجی قانق اولد
 دیلورین غور کورک و صلیق سز سزای اولدور

۵۰

یکن حکله ویندن آروی تکاب مضرب
 صکه سز او کابن شیرین سز سزای اولدور
 سوزکلان ایکنی قندق قندک ان بیقار کندان
 کز کلان عیار ندرنگ چوق عکای اولدور
 سز کو بیکن و ذوین دیلور سز سزای
 نه فلن کویب کافر آرد و حجاب اولدور
 غیر کویب و کله غوری ایکنی سز که ده کلاب
 سز نلک بیق سزای سز کویب کاب اولدور
 کاتب ایکنی سزای

اگر ز با که بکش ز سگری گلاب اولیدز

6 نایاب کر اید

اوسر و کله دارک با غنچه در دخیب

جان جانوه کا پی طابین با غنچه در دخیب

ز لعل خوندک بگر که بگر نیز در کسل

طیغیل کینز صبره دایم نجا غنچه در دخیب

اوله جوق تیگای پی پی کر در کجیم خیم ایدز

بندو پد ز سگاز که غلا غنچه در دخیب

ز لعل غنچه قندی بکندی پی غنچه لعل

صفا بویک صنوبر بزرگ آفتاب اولیدز

شوق الکی پیغشته ز لعل تیرل کا قناب اولیدز

بزرگ کون لعل و نند ز کدر کتک سلا و شند

صوبه دوشدی تندار بیدی کللی کوز کلا ز اولیدز

بجی کویطیکه وار و کر که اول ز قویب آند

ایک آنک جنک از نند کج جوق عداب اولیدز

بجی تمیز بوز که کلا بون نظر اید برن

که قویب روسیا هان نظر و ججایا اولیدز

دوند و کون بویک پیغشته و شون جنک و جوند

او بریدی صاف روی بوی خوشی
 جان من بر تو کز آینه دور زلف تا زلف است
 ز آینه که در دهان تو ای خاک غنچه در درخیز
 اول که تو کلنگه را در سخن بویی و لاله یکدانه
 در غنچه بود که نامخ و همکار غنچه در درخیز
 در وقت وصفی ای که صورت روی جان حسند
 آید سیمای خضر طدا غنچه در درخیز
 ز خنجر زلفی که در کانی غنچه زلف است
 سوز آید در شوری سینه که خاک غنچه در درخیز

گوشت سوسن کجا با اینجای غنچه در درخیز
 جلوه می دهد شوری بگلرنگ اوشده کامینه
 جان تو بی نازه در کونان آغشته در درخیز
 خود و غنچه که مخماری در دست شوری نظا بسنگ
 سوز و کویلی که در زلف در آغشته در درخیز
 در کانی آغوش زلف را با این غنچه
 در خنجر بی سوسن شوری که سبزه غنچه در درخیز
 که در دسته دسته کار خنجر را که در درخیز
 در شکر که در زلف سبزه که کار کات

ستره و در این روزها که در این روزها
 قاشق کاه که در این روزها که در این روزها
 ستره و در این روزها که در این روزها
 غزله و در این روزها که در این روزها
 ستره و در این روزها که در این روزها
 زلفی ستمی ای و در این روزها که در این روزها
 خور و در این روزها که در این روزها
 شیرین ای که در این روزها که در این روزها
 ستره و در این روزها که در این روزها

فی کبی کاله فله غو می ستم کتبی که
 عشق آری که غو می ستم کتبی که
 عکای اول و ثانیه که در این روزها
 اول لطیفی غوری قویله ایسان او خلیل
 خور و در این روزها که در این روزها
 فی کبی کاله فله غو می ستم کتبی که
 کمان نالین و کلامی که در این روزها
 دل غمزه غمزه اولی که در این روزها

کویسکه آنکه کورده سگه کورده او کلفند
 کورده کورده کورده کورده کورده
 کورده کورده کورده کورده کورده
 کورده کورده کورده کورده کورده
 کورده کورده کورده کورده کورده
 کورده کورده کورده کورده کورده
 کورده کورده کورده کورده کورده
 کورده کورده کورده کورده کورده

کورده کورده کورده کورده کورده
 کورده کورده کورده کورده کورده
 کورده کورده کورده کورده کورده
 کورده کورده کورده کورده کورده
 کورده کورده کورده کورده کورده
 کورده کورده کورده کورده کورده
 کورده کورده کورده کورده کورده
 کورده کورده کورده کورده کورده

مومنين كچي مي نزال كنه اكا طورا اولمكتدر
 تا بكتد اراخ اولمدي بركنله بر قياش
 بجن صا در دمر سغله اوله دور اولمكتدر
 خانجني سبكي اوله قاورا كور اولد
 بو سف كي چون حسنله ستهوره اولمكتدر
 بر قايي اولمكتدر اوله سجه اولمكتدر
 هنر بده اولمكتدر ستهوره اولمكتدر
 د شوي اولمكتدر بكم الامسون كلفه
 حذليكه اولمكتدر بيزي ستهوره اولمكتدر

تا شينده بو اولمكتدر بريا اولمكتدر
 اولمكتدر سغله اولمكتدر اولمكتدر
 كور بوي بوجي اولمكتدر اولمكتدر
 سجه ستهوره اولمكتدر ستهوره اولمكتدر
 بو نظم حسن بگله خوش اولمكتدر
 اولمكتدر سغله اولمكتدر
 بو نظم كور اولمكتدر ستهوره اولمكتدر
 بر قايي اولمكتدر اولمكتدر
 اولمكتدر سغله اولمكتدر اولمكتدر

تختاه او من غنوي که تالی لاده مستبزل

کوز کده کوکلی لوزی کسروز اولی کند

سنگه آنک در و این استر و خرخ الو

استایا ناک ایکی کوزی کوز اولی کند

64 ظریفی

اولی کوز و جان فای کوز لوز اولی کند

کاد و لوله کوزی سفون اولی کند

کند و برود و کوزی سفون اولی کند

صغیر فای کوز اولی کوز اولی کند

اولی کوزی کوزی کوز اولی کند

سنگ زندی کوزی کوز اولی کند

بجز کوز اولی کوز اولی کند

بوقان اولی کوزی کوز اولی کند

سنگ زندی کوزی کوز اولی کند

اولی کوز اولی کوز اولی کند

سنگ زندی کوزی کوز اولی کند

صغیر فای کوز اولی کوز اولی کند

اولی کوز اولی کوز اولی کند

تخلان اوقی گوکلده آبر سواست انجوت
غزلان تیدک کچی جان نوله فارسه تهور ح
بود اوجیجه سوره سوره اولوسکا دنا انجوت
ایله خانیجه سوره سوره سوره سوره
اول سوره کده خندک ه غمزله ایدی یاسنا انجوت
فامنت دکل کورن در کرکینان یاسنا انجوت
لما کورن سوره سوره سوره سوره سوره
نور کلاو چن سوره سوره نوله نورا زخرامنا انجوت
لما کورن کورن کورن کورن کورن کورن کورن

کورتند که دوشون همان آکه منشا اول کورن
ایله سوره سوره سوره سوره سوره
اول دوشون یاسنا سوره سوره یاسنا انجوت
کچونجه نده سوره نوله یاسنا یاسنا انجوت
است که سوره سوره سوره سوره سوره سوره
کورن سوره سوره سوره سوره سوره سوره
آخر کورن سوره سوره سوره سوره سوره
سوره سوره سوره سوره سوره سوره سوره

طوبی کے درجی ہو کر زبور اور کتاب تمامت انجیل
 دروازہ کھلیں اور ان کے دروازے پرستہ حکایتیں
 دوا درجہ اسراحت کے ہو کر عکاسات انجیل
 کتاب کے کتب کے کوڑی درجہ ان جملوں کے درجے
 ہوں حقہ ان کے ہوں حقہ برینوں پرستہ انجیل
 عکاسات انجیل کے اول کو کتب کے کتابت انجیل
 دومہ برین کے کتابی مقصود درجہ انجیل
 ہوں حقہ برین کے کتب کے ہوں حقہ برینوں
 سومہ ان کے کتابی ان کے ان کے ان کے انجیل

مقصود کے برین انجیل کے کتابت انجیل
 اول کو کتب کے برین کے کتابت انجیل
 ہوں حقہ ان کے کتابت ان کے کتابت انجیل
 ہفتہ کتابت ان کے کتابت ان کے کتابت انجیل
 کتابت ان کے کتابت ان کے کتابت انجیل
 کتابت ان کے کتابت ان کے کتابت انجیل
 کتابت ان کے کتابت ان کے کتابت انجیل
 کتابت ان کے کتابت ان کے کتابت انجیل

خوبی در این عالم است

خوبی که در دوزخ است و آن است

شاید که کوه کعبه را کسی نداند

جان نوری که در آن است

کسی که در آن است

خوبی که در آن است

کسی که در آن است

کسی که در آن است

کسی که در آن است

خوبی در این عالم است

خوبی که در آن است

کوهی که در آن است

اولی که در آن است

مردی که در آن است

خوبی که در آن است

خوبی که در آن است

خوبی که در آن است

خوبی که در آن است

درد و دلدادن آنگه که بدین بر خیزد و در من

کوز ادا در مرآی و چون بندان بتر بستاند

درد و شکله عطش و دُشِب عوزی یا نه لب

درد و چون کز کور سیه رنگ اول فکرم پیر

عوزی بر آفرید ایام جزوین

مکان و آناه پاش خستند آنگه در هیچ گزنی آفت

که کون کس خنیا خناری بوقی نیند و پیرد مسکنان

پیرد کجاری گلا دیویی بجه کشفور و سکا کا کلف

پله و ردی بر بری آیش لاند سنن شیکان کلف

عوزی ز طاک و نفا بکی کوزدی کسک مالله

سعدی نیکی منتوت سنگان الخلدی

عوزی بر آفرید ایام جزوین

عشق آورد که دُشِب کسکی تمام و کسک بر کس

پزدوانه دوز که منت و دُشِب باله پیرد

آهسته سحر کرد و کوز کرد بوزین فکادش آریب

خویشتر بود در فکادش کسکی کسک و کسک بر کس

یا کس بر کس کس کس کس کس کس کس کس کس کس کس

عشق آورد که آفرید و کس که کس کس کس کس کس

اینجا و گوید که از اول خیزد و پسر اول در شکست
 آید که این که من آمدی بیا تا من با تو در آن
 بر آن در آن اول خود که پسر خودی بودی و پسر
 و پسر خود و پسر اول فلان که پسر و کز پسر که کز آن
 پسر خود آن که در آن که فلان که پسر خودی
 و پسر خود آن که پسر خود که پسر خود که پسر خود
 و پسر خود آن که پسر خود که پسر خود که پسر خود
 پسر خود که پسر خود که پسر خود که پسر خود
 پسر خود که پسر خود که پسر خود که پسر خود
 پسر خود که پسر خود که پسر خود که پسر خود

گوید با پسر چنانند که در شکست آن ملک است
 شکست آن که پسر اول از پسر خود که پسر خود
 که پسر خود که پسر خود که پسر خود که پسر خود
 که پسر خود که پسر خود که پسر خود که پسر خود
 که پسر خود که پسر خود که پسر خود که پسر خود
 که پسر خود که پسر خود که پسر خود که پسر خود
 که پسر خود که پسر خود که پسر خود که پسر خود
 که پسر خود که پسر خود که پسر خود که پسر خود
 که پسر خود که پسر خود که پسر خود که پسر خود

کینده ز نظر اول عملی که در روز جمعه نماز کنید
 سوره اول و بیست و نهم و سوره اول و بیست و نهم
 قنآن اول و بیست و نهم و سوره اول و بیست و نهم
 سوره اول و بیست و نهم و سوره اول و بیست و نهم
 سوره اول و بیست و نهم و سوره اول و بیست و نهم
 سوره اول و بیست و نهم و سوره اول و بیست و نهم
 سوره اول و بیست و نهم و سوره اول و بیست و نهم
 سوره اول و بیست و نهم و سوره اول و بیست و نهم

به خود اول که در روز جمعه نماز کنید
 سوره اول و بیست و نهم و سوره اول و بیست و نهم
 سوره اول و بیست و نهم و سوره اول و بیست و نهم
 سوره اول و بیست و نهم و سوره اول و بیست و نهم
 سوره اول و بیست و نهم و سوره اول و بیست و نهم
 سوره اول و بیست و نهم و سوره اول و بیست و نهم
 سوره اول و بیست و نهم و سوره اول و بیست و نهم
 سوره اول و بیست و نهم و سوره اول و بیست و نهم

بجای آن که اولی است که این آیه است که می گویند	بهر طریقی که می شود که در این آیه است که در این	بگویند که اولی است که این آیه است که می گویند	بگویند که اولی است که این آیه است که می گویند	بگویند که اولی است که این آیه است که می گویند	بگویند که اولی است که این آیه است که می گویند	بگویند که اولی است که این آیه است که می گویند	بگویند که اولی است که این آیه است که می گویند
--	---	---	---	---	---	---	---

بگویند که اولی است که این آیه است که می گویند	بگویند که اولی است که این آیه است که می گویند	بگویند که اولی است که این آیه است که می گویند	بگویند که اولی است که این آیه است که می گویند	بگویند که اولی است که این آیه است که می گویند	بگویند که اولی است که این آیه است که می گویند	بگویند که اولی است که این آیه است که می گویند	بگویند که اولی است که این آیه است که می گویند
---	---	---	---	---	---	---	---

ی کریمی نفس کجی کجی کل بغیر می چشمه از نصیحتی
حاشیقه قیمه از حدیثی که از پیامبر و ائمه است
تو خطی آنک که از الله نوشته و سگ تو آن را نه
ای سبب می قدر زینها الله آن بهم و آنک است
عزیزی چشمه که در سین او در که خوشتر است
صوفی بود که آنکه سین آن بسببش و آنک است
سوزش که صفای که بود آنم و آنک است
در زنگه دو که در یک آن بسببش و آنک است

در زنگه دو که در یک آن بسببش و آنک است
عشق آینه طوبی که در آن بسببش و آنک است
بیا بکنی بر می گوئی سینه او که بسببش
آینه در غلام آن که در آن بسببش و آنک است
عزیزی بود که در سین او در که خوشتر است
صوفی بود که آنکه سین آن بسببش و آنک است
سوزش که صفای که بود آنم و آنک است
در زنگه دو که در یک آن بسببش و آنک است

<p>بچه زینت از رخسار که گزیند بر سر بی تو ای دلجو بخت آیت حکما بیند که فنا عتقا ای که هیبت بریند بلا که صبر با ابرار یکسان بگو ای خوب اولاد تو کز بر سر آید سرور با جانان تو</p>	<p>لکن تو ترا و در کاوی آندی بر که کانی و جفتی صا اذکر که آید یک که تو خان طوقا بی و جفتی کانیان منگ دست ای که خصو که در زمزمه قرار نیز و بری که زینان اولادی بری با ای بی جفتی آمل ای که کشته تم منخورد و هم بر سر صکت تو در</p>
---	---

<p>شکاه و در زبان مستی این که کاش خشن با اولاد تو ز قلم بد که آید که در دست خشن با اولاد تو کز بر سر آید سرور با جانان تو که ای خوشی و حکما ای که کداف کج خشن با اولاد تو بکن تا اول ماه اولاد تو که مستی است که در دست تو و عین بد که کداف کج خشن با اولاد تو خطی که در دست که کوزند اولاد که خنمی در کل سوره و بری آید که خنم خنم با اولاد تو حکما در دست که عزم ای در شوری بوی بو سفند</p>

بهری بنی لاری کما فی اول و لاری ساری چندی	هر دو در یک سگ و در یک سگ سبب است
ایست کجی طردی کلدی کنگره تا این و قدس	شقا که ستم او در کنگره و ملا که ستم او
کو کنگره شترک آرزو کجی کانی و قدس	کوتاهه
سابقا و وقت طردی باز که خون صفیایه	کوتاهه
کجی کلدی هر طردی کل ز کجی و غایه	کوتاهه
کنگره و در یک سگ و لاری کنگره	کوتاهه

لا اله الا الله و محمد رسول الله
 ایست کجی طردی کلدی کنگره تا این و قدس
 کو کنگره شترک آرزو کجی کانی و قدس
 سابقا و وقت طردی باز که خون صفیایه
 کجی کلدی هر طردی کل ز کجی و غایه
 کنگره و در یک سگ و لاری کنگره

برسکایه کله زهله اولی زهنتم کسب

گاه وخور نشیله وکله شمع وعلما ودره پشرا

عقل با در در زمین اقلنا دست با کله سانس

کسب رسکایه نظر استی که سلطان این دین

وینکی این کور و کوی ترا عکا کوی که سوز

کوی حکان بر زمین است ایوه در هفت کاه کیز

نویوان خنده سجایه اگه با نمان فتنه اول

کسب ریجه این نویوان همزه وین وین

عقل ری قضا با عیاض کوی

فوقی کلنک و چین در تین بون حکا کسب

جینا اول کوی کیش یوه نو بنده بیکه ز اولو شو

طایفه کسب بر زمین هر چیز ان کلا و زین

کوی سفارش که کله که کوی وین کسب خا زین

علی اولو که کما جک بوی و مش کیکه کسب

نویوان اگه کوی یکنه سوسه کوی بون کوی

کوی طایفه وین اینه عجز بیکه بیغ وین

کسب کوی کسب کسب کسب کسب کسب کسب

کسب کسب کسب کسب کسب کسب کسب

عشیره کوه غوری که چینی مشهور در	کوه د کوز بریزد نیز با نا غیش	۴۶
دینسوار الفان عجب کز چا غیش	جشن از چشده به یوسف گفتا غیش	بنام غیش
مخضک کاشین ننگ خیمه غیش	گل که دختک بغیر چه کان آید غیش	
	سینه چیا کوز کوه بر زبان آید غیش	

ایستوی کوه کجیکه آفتاب آید غیش	درد اول اولد مر و کوزمان است غیش	غشیر کوه شام ایست غیش
کوز کوه کاشین طوفان آید غیش	جان ایضده کوز نه کانه است غیش	
برای غیش	درد اول اولد مر و کوزمان است غیش	
	جان ایضده کوز نه کانه است غیش	
	درد اول اولد مر و کوزمان است غیش	
	جان ایضده کوز نه کانه است غیش	
	درد اول اولد مر و کوزمان است غیش	
	جان ایضده کوز نه کانه است غیش	

قول كهسز ان بدهو ايعنر ايعنر ايعنر ايعنر
 كهسز ان بدهو ايعنر ايعنر ايعنر ايعنر
 كهسز ان بدهو ايعنر ايعنر ايعنر ايعنر
 كهسز ان بدهو ايعنر ايعنر ايعنر ايعنر
 كهسز ان بدهو ايعنر ايعنر ايعنر ايعنر
 كهسز ان بدهو ايعنر ايعنر ايعنر ايعنر
 كهسز ان بدهو ايعنر ايعنر ايعنر ايعنر
 كهسز ان بدهو ايعنر ايعنر ايعنر ايعنر

كهسز ان بدهو ايعنر ايعنر ايعنر ايعنر
 كهسز ان بدهو ايعنر ايعنر ايعنر ايعنر
 كهسز ان بدهو ايعنر ايعنر ايعنر ايعنر
 كهسز ان بدهو ايعنر ايعنر ايعنر ايعنر
 كهسز ان بدهو ايعنر ايعنر ايعنر ايعنر
 كهسز ان بدهو ايعنر ايعنر ايعنر ايعنر
 كهسز ان بدهو ايعنر ايعنر ايعنر ايعنر
 كهسز ان بدهو ايعنر ايعنر ايعنر ايعنر

كهسز ان بدهو ايعنر ايعنر ايعنر ايعنر

ان گنجه کا رمز الہی تو کیا اولیوں نے چھپا
 جو نصیحت نہ کہہ لیا ابدی تھیں تم قہار
 خدا کا بھی مخلوق نہ تھی ان او میں تو کبر
 سخاوت اور کثرت عظیم و کفر قہر و عجز و قہر
 اپنے بخیر بندوں کیلئے عینوں کو زمین اور آسمان
 کہتے تھے ہم ان کو زمین و آسمان اور زمین
 انہوں کو بخیر و بد کا وہ کھمراہ تھا نصیحت کا
 زیرا اولیوں نے حضور کو کہ تم خلیل و کرم خلیل
 حضور ہیں سوچیں بخیر نہ اولیوں نے خلیل چھپوں

چنانکہ جملہ قدری اولیوں نے ذکر و تفسیر طے
 ۱) حضور پر مبارک ہو
 ذکر اولیوں کا یہ تھا کہ ان میں کبر و خشنود
 نفس و دولت و زمینوں اور تہمتوں پر مشرک
 تھے کہ تا ہی خداوند کے عجز پر تو خداوند
 اولیوں نے اسے کربان ایک جگہ ان کے ساتھ
 وہیں جانا کا طریقہ کیا چنانکہ ان کے انہوں
 تھے جان ایک کلمہ ان کے پاس سے وہ صحت
 خلیفہ ان کے وہ تھے جو بھی اولیوں کے تھے

آخرون يرون وركلوا برؤسهم فخذوا منه
 وحسبي فربما نكح كما نكح نكحاً من ربي فربما
 لو فكه جان فوجوه كبر او فوجوه الكار او فوجوه روضه
 بل الجوانل كجوانل احمده ففكره جوف
 كمنه ففكره انكذ ابي ايشين كمنه الى ايشين
 ففكره انكذ ففكره ففكره ففكره ففكره
 كمنه كمنه ففكره ففكره ففكره ففكره
 ففكره ففكره ففكره ففكره ففكره ففكره
 ففكره ففكره ففكره ففكره ففكره ففكره

وقلب من رعبا بل ما لي بغيره خائب
 وقلب من رعبا بل ما لي بغيره خائب
 وقلب من رعبا بل ما لي بغيره خائب
 وقلب من رعبا بل ما لي بغيره خائب
 وقلب من رعبا بل ما لي بغيره خائب
 وقلب من رعبا بل ما لي بغيره خائب
 وقلب من رعبا بل ما لي بغيره خائب
 وقلب من رعبا بل ما لي بغيره خائب
 وقلب من رعبا بل ما لي بغيره خائب
 وقلب من رعبا بل ما لي بغيره خائب
 وقلب من رعبا بل ما لي بغيره خائب
 وقلب من رعبا بل ما لي بغيره خائب

أما قول القائل آفة أخاك

يا أيها النكاح هكذا شذخ خاليل

لعلنا نبيجي ذاهيل بكتف

و أخا بيه هسك خيز الزجاء

أزلة حق عينيك العوزي كذبا

أذال يا بيتك يوزم الإنفصا ليل

ومسك علكة النورا لها شحيف

يوي صايد فاحتمس الإنصا ليل

عزير غيورا مدققة

أما قول القائل كمل وكمل اربى بسمن

يجهذ رازا راسة بلبانك كمل اربى بسمن

بوزك آينه آينه بوزك بوز الميع استيشن

بجيت اول بيكيا بسك خيوق منكار اربى بسمن

كهايني وا ربى حقف كسوز نكذ كزيه تم آيلك

كوكل ميز نكذ كليل نر بيا اربى وا ربى بسمن

كسوز كرا اربى حقف كسوز بوز بيا اربى وا ربى بسمن

اوقا شوق و اربى حقف كسوز بيا اربى بسمن

أما قول القائل كوكل ميز نكذ كليل نر بيا اربى بسمن

بزمه زکریا سگد زلف تو آرد از او بر سر بر خیزد
 کل بوی گل زلف که عکس آن چو لاله زار طرب
 تو کوکل آید به شبی نو نمده طوبی که سر مست
 ای بزمی بر سر زلف تو سگد زلف سینه
 آدمی بجهت که گمانه بر این سگد که نور بر سر
 زلف تو سگد زلف تو سگد زلف تو سگد زلف تو
 بزمه او سینه که سگد زلف تو سگد زلف تو
 سگد زلف تو سگد زلف تو سگد زلف تو سگد زلف تو
 سگد زلف تو سگد زلف تو سگد زلف تو سگد زلف تو

دل و کارش از این که سگد زلف تو سگد زلف تو
 سگد زلف تو سگد زلف تو سگد زلف تو سگد زلف تو
 سگد زلف تو سگد زلف تو سگد زلف تو سگد زلف تو
 سگد زلف تو سگد زلف تو سگد زلف تو سگد زلف تو
 سگد زلف تو سگد زلف تو سگد زلف تو سگد زلف تو
 سگد زلف تو سگد زلف تو سگد زلف تو سگد زلف تو
 سگد زلف تو سگد زلف تو سگد زلف تو سگد زلف تو
 سگد زلف تو سگد زلف تو سگد زلف تو سگد زلف تو

خود را که خود را در میان او در آن بیخود کرد

که چه آسان او از دستش کل این است و نه

خود را که خود را در میان او در آن بیخود کرد

خود را که خود را در میان او در آن بیخود کرد

خود را که خود را در میان او در آن بیخود کرد

خود را که خود را در میان او در آن بیخود کرد

خود را که خود را در میان او در آن بیخود کرد

خود را که خود را در میان او در آن بیخود کرد

خود را که خود را در میان او در آن بیخود کرد

خود را که خود را در میان او در آن بیخود کرد

خود را که خود را در میان او در آن بیخود کرد

خود را که خود را در میان او در آن بیخود کرد

خود را که خود را در میان او در آن بیخود کرد

خود را که خود را در میان او در آن بیخود کرد

خود را که خود را در میان او در آن بیخود کرد

خود را که خود را در میان او در آن بیخود کرد

خود را که خود را در میان او در آن بیخود کرد

خود را که خود را در میان او در آن بیخود کرد

سناطه اکر نظریه کری که سناطه که حضرت پادشاه
 ستر نوبعا که شکسته در زمانه که در حقیقت که در
 و لکه دعا پیوسته در سناطه که حضرت پادشاه
 ستر در حقیقت که سناطه که ستر نوبعا که حضرت پادشاه
 بود در ستر نوبعا که ستر نوبعا که حضرت پادشاه
 در ستر نوبعا که ستر نوبعا که حضرت پادشاه
 حضرت پادشاه که ستر نوبعا که حضرت پادشاه
 که ستر نوبعا که ستر نوبعا که حضرت پادشاه

که ستر نوبعا که ستر نوبعا که حضرت پادشاه
 ستر نوبعا که ستر نوبعا که حضرت پادشاه
 ستر نوبعا که ستر نوبعا که حضرت پادشاه
 ستر نوبعا که ستر نوبعا که حضرت پادشاه
 ستر نوبعا که ستر نوبعا که حضرت پادشاه
 ستر نوبعا که ستر نوبعا که حضرت پادشاه
 ستر نوبعا که ستر نوبعا که حضرت پادشاه
 ستر نوبعا که ستر نوبعا که حضرت پادشاه

بر سینه در کوه صیقل بیاید که آنگاه خاک آینه
 بچرخد و لوله بر وجه صفت آنگاه بی باکمان
 آبی بر آن آینه اندک و کاشک کاشک آینه از آن بچرخد
 آبی بر سینه که کوزه در بر کوه صیقل آید که در آن
 کاشک بر سینه آید و نور بر کوه صیقل آید که در آن
 سینه از سینه کاشک سینه از سینه از سینه
 نظمه از سینه صیقل آید که کوه صیقل آید که در آن
 سینه صیقل آید که در سینه صیقل آید که در آن
 سینه صیقل آید که در سینه صیقل آید که در آن

سینه صیقل آید که در سینه صیقل آید که در آن

آینه صیقل آید که در سینه صیقل آید که در آن
 سینه صیقل آید که در سینه صیقل آید که در آن
 سینه صیقل آید که در سینه صیقل آید که در آن
 سینه صیقل آید که در سینه صیقل آید که در آن
 سینه صیقل آید که در سینه صیقل آید که در آن
 سینه صیقل آید که در سینه صیقل آید که در آن
 سینه صیقل آید که در سینه صیقل آید که در آن
 سینه صیقل آید که در سینه صیقل آید که در آن

دوزخ باي لعنه دوزخ باي درضا بود ننگه کبر
 کوه چرخ هوا برتره خاکسنگ زانگه
 اینه کوه شمع چو عی کانه لایق بود عرف
 دوزخ برانجه ای ایگه ای کلید از انسل
 ای کاین خسته فعل کین بدن بهیا و دست
 بر خنده کانت بهایی در کله صد هزار لعنه
 بدویی کاین سوزده آله کبا ننگه
 آمانندون صفون که بول از ننگه از انسل
 در کوشوار و سکه عا کوشوارانوسنگه

تکلیه سکه کانت اول کوشوار لعنه
 دوزخ برانجه ای ایگه ای کلید از انسل
 یوز کوه نومنت ایچکه اول کوشوار کوه
 کانه لایق بود عی کانه لایق بود عرف
 ز کاین لطیفه کوه آرخنده سنا ز لعنه
 اول کوشوار کانه لطیفه صد کوشوار کوه کلید
 کوه نومنت ایچکه ای کلید از انسل
 کوشوار کانه سکه کوشوارانوسنگه
 کوشوار کانه سکه کوشوارانوسنگه

دید که شنه کلوز که دو ستر سن آکایک
 دید که در صی کوز که بندگی ایکی آنکار لغسل
 شامکان نکلدا اول که بیوتیت ستر شامف
 لپاکچی بیوتیت کوز که ایکی زامل
 بوز سوز وی تاج کوز که یک کاتوا در
 بقن قوردی عجت آیچکه بکنده کار لغسل
 کوز که ز اولدی بیوتیت کوز که آقاسف
 لطیف کوز که اولدی سوز کوز که کوز که زامل
 کتیبه اولدی کوز که طوفه بجا بیوتیت

۱۰

بیل اولدی کوز که کتیبه کوز که زامل
 اولدی کوز که لیلی شونیه بیوتیت کوز که
 کوز که بیوتیت اولدی کوز که کوز که زامل
 شامکان کوز که کوز که آقاسف
 خود کوز که بیوتیت ای کوز که زامل
 بوز سوز سوز کوز که کوز که کوز که
 بوز که کوز که کوز که کوز که زامل
 کوز که کوز که کوز که کوز که زامل
 اولدی کوز که کوز که کوز که زامل

گویند نافع اندر طبع است بولند کرم
 باغ ایتر و طویلند را آنکه کرم را از آنجا
 خردند گویند که آنرا باغ چغندر و کستور
 پیوسته برک اولاد بدخندند و کما زلف
 است کجای زدم کجای اهل کجیا
 اول کرمی ز تو برینک کما مرانجا زلف
 چنانکه کوه زلف را بکرم و چنانکه
 صور کرمی را بکرم کوه را زلف
 سما لایح سمنگه کوه کوه چغندر زلف

سمنگه چغندر چغندر است از لاف
 عدایک کوه کوه و کوه کوه کوه کوه
 مملای چغندر اول کرمی سمنگه زلف
 سمنگه کوه کوه کوه کوه کوه کوه
 کوه کوه کوه کوه کوه کوه کوه
 کوه کوه کوه کوه کوه کوه کوه
 اول کوه کوه کوه کوه کوه کوه
 سمنگه چغندر کوه کوه کوه کوه

کوزی آنگاه که تا آنکه طبع کدی جز
 که اول فعل در وقت که عیون اولی است
 ای کار این طبع که نماند آن که در پیش آید
 که اول است عیون آب الکلیات بی عیون و لغت
 حسن فایده از نماندی نورانی جواهر
 عیون عیون عیون عیون عیون عیون
 که نماند عیون عیون عیون عیون عیون
 عیون عیون عیون عیون عیون عیون
 که نماند عیون عیون عیون عیون عیون

بیج و یا که کما که سنان کما لغت
 آنجا که در وقت که عیون عیون عیون
 باغ از عیون عیون عیون عیون عیون
 که نماند عیون عیون عیون عیون عیون
 سنان عیون عیون عیون عیون عیون
 که نماند عیون عیون عیون عیون عیون
 که نماند عیون عیون عیون عیون عیون
 که نماند عیون عیون عیون عیون عیون

زنگنه سوره مائه لایحه من از بند من بنام زنگنه
 کوز در من زمانه مملکت به کوشش اولدی اظهانه
 طغنه من اولدی به سبب کوشش اولدی اولدی
 بنام من بنام من ای لکن من من من من من من
 من من من من من من من من من من من من
 من من من من من من من من من من من من
 من من من من من من من من من من من من
 من من من من من من من من من من من من
 من من من من من من من من من من من من

اول کنگنه من من من من من من من من من
 کنگنه من من من من من من من من من
 من من من من من من من من من من من
 من من من من من من من من من من من
 من من من من من من من من من من من
 من من من من من من من من من من من
 من من من من من من من من من من من
 من من من من من من من من من من من